

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Διπλωματική Εργασία

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΠΑΙΚΟΥ**

της Δίγκα Ειρήνης

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Φώτης Κιλιπίρης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος
ειδίκευσης στη διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων & οργανισμών

Σίνδος, Απρίλιος 2018

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία καλύπτεται στο σύνολό της νομικά από δημόσια άδεια πνευματικών δικαιωμάτων Creative Commons:

Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή

Μπορείτε να:

- Μοιραστείτε: αντιγράψετε και αναδιανέμετε το παρόν υλικό με κάθε μέσο και τρόπο
- Προσαρμόστε: αναμείξτε, τροποποιήστε και δημιουργήστε πάνω στο παρόν υλικό

Υπό τους ακόλουθους όρους:

- Αναφορά Δημιουργού: Θα πρέπει να καταχωρίσετε αναφορά στο δημιουργό, με σύνδεσμο της άδειας, και με αναφορά αν έχουν γίνει αλλαγές. Μπορείτε να το κάνετε αυτό με οποιονδήποτε εύλογο τρόπο, αλλά όχι με τρόπο που να υπονοεί ότι ο δημιουργός αποδέχεται το έργο σας ή τη χρήση που εσείς κάνετε.
- Μη Εμπορική Χρήση: Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το υλικό για εμπορικούς σκοπούς.
- Παρόμοια Διανομή: Αν αναμείξετε, τροποποιήσετε, ή δημιουργήσετε πάνω στο παρόν υλικό, πρέπει να διανεμίετε τις δικές σας συνεισφορές υπό την ίδια άδεια Creative Commons όπως και το πρωτότυπο.

Αναλυτικές πληροφορίες νομικού κώδικα στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Υπεύθυνη Δήλωση

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις που προβλέπονται από τον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στη Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων & Οργανισμών του Αλεξάνδρειου ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποτελεί έργο αποκλειστικά δικής μου δημιουργίας, έρευνας, μελέτης και συγγραφής.
- Για τη συγγραφή της Διπλωματικής μου Εργασίας δεν χρησιμοποίησα ολόκληρο ή μέρος έργου άλλου δημιουργού ή τις ιδέες και αντιλήψεις άλλου δημιουργού χωρίς να γίνεται σαφής αναφορά στην πηγή προέλευσης (βιβλίο, άρθρο από επιστημονικό περιοδικό, ιστοσελίδα κλπ.).

Σίνδος, Κυριακή, 15 Απριλίου, 2018

Η Δηλούσα: Ειρήνη Δίγκα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός, είναι η μορφή αυτή τουρισμού, που δεν αποτελεί ένα καινούργιο φαινόμενο, αφού μετρά πολλά χρόνια υπόστασης και παρουσίας στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μάλιστα, αποτελεί τις πρώτες μορφές τουρισμού, που έκαναν την εμφάνιση τους χιλιάδες χρόνια πριν. Συγκεκριμένα, πρόκειται για μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, που υποκινείται πρωτίστως από την επιθυμία των πιστών να έρθουν σε επαφή με την πίστη τους και συνακόλουθα με την ίδια την θρησκεία τους, επιθυμία, που εδώ και πολλά εκατοντάδες χρόνια, αποτελούσε την πρωταρχική αιτία και αφορμή επίσκεψης των πιστών σε συγκεκριμένους ιερούς χώρους και προορισμούς. Παράλληλα, η γνωριμία με την παράδοση, την κουλτούρα αλλά και τον πολιτισμό του προορισμού, αποτελούσε έναν ακόμα λόγο επίσκεψης των πιστών στον ιερό αυτό προορισμό. Αξίζει να σημειωθεί πως ο θρησκευτικός τουρισμός αντιπροσωπεύει μία αρκετά ελκυστική αγορά, που με την σειρά της συμβάλει στην περαιτέρω ανάπτυξη και άνθηση όχι μόνο των ήδη αναπτυγμένων περιοχών αλλά και των υποανάπτυκτων. Ειδικότερα, σε όλο τον κόσμο, τα ταξίδια με θρησκευτικό περιεχόμενο, αποτελούν ένα από τα πιο αναπτυσσόμενα τμήματα της αγοράς, με εκατομμύρια τουριστών κάθε χρόνο να επισκέπτονται θρησκευτικές περιοχές, όπου το μεγαλύτερο μέρος αυτών λαμβάνει χώρα στην Ευρώπη.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, αποπειράται να αποδώσει αρχικά την σημασιολογία του πολυδιάστατου φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού, καθώς και την ιστορική αναδρομή και εξέλιξη του φαινομένου αυτού ανά τους αιώνες, κατηγοριοποιώντας το σε κατηγορίες. Παράλληλα, επιχειρεί διάκριση-διαφοροποίηση των όρων του θρησκευτικού τουρίστα από τον προσκυνητή. Ακολούθως αναλύεται η προοπτική εξέλιξης του θρησκευτικού τουρισμού γενικά στην Ελλάδα, τα προβλήματα και οι προοπτικές ανάπτυξης του καθώς και η συνεισφορά του στην ανάπτυξη και εξέλιξη των περιοχών όπου αναπτύσσεται. Κύριο μέλημα και αντικείμενο της εν λόγω διπλωματικής αποτελεί η δυνατότητα ανάπτυξης του συγκεκριμένου φαινομένου και στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου (και ειδικότερα σε αυτήν της ανατολικής πλευράς που ταυτίζεται γεωγραφικά με την θρησκευτική διοίκηση της Μητρόπολης Γουμένισσας), οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά το μεταβατικό

αυτό στάδιο, η στάση της τοπικής κοινωνίας και ο ενεργός ρόλος και η συμμετοχή των ισχυρών τοπικών φορέων για την προώθηση και ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην συγκεκριμένη περιοχή. Κλείνοντας, η διαπίστωση ότι οι περιοχές περιμετρικά της ανατολικής πλευράς του όρους Πάικου, ως θα αναλυθούν εκτενώς στο κείμενο της παρούσας διπλωματικής, συγκεντρώνουν όλες εκείνες τις δυνατότητες και προοπτικές ανάπτυξης του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού σε συνδυασμό με τις λοιπές μορφές εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσονται παράλληλα στις εκεί περιοχές, ενδυναμώνεται από την ανάλυση που θα ακολουθήσει των αποτελεσμάτων δευτερογενούς έρευνας καθώς και από πρωτογενή έρευνα πεδίου, μέσα από δύο δομημένα αναλυτικά ερωτηματολόγια.

Συγκεκριμένα μέσα από την διεξαγωγή της έρευνας αυτής, πρωτεύων στόχος ήταν να εντοπιστεί το προφίλ των τουριστών-επισκεπτών που επισκέπτονται ή προτίθενται να επισκεφθούν την περιοχή μελέτης, το επίπεδο και οι πηγές πληροφόρησης τους καθώς και η εικόνα που έχουν σχηματίσει οι εν δυνάμει τουρίστες αναφορικά με τον θρησκευτικό τουρισμό γενικότερα και ειδικότερα ως προς την συγκεκριμένη περιοχή μελέτης καθώς και οι δράσεις και ενέργειες που έλαβαν χώρα ή λαμβάνουν χώρα αυτήν την στιγμή για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού ή και άλλων μορφών τουρισμού στη συγκεκριμένη περιοχή του όρους Πάικου.

Λέξεις κλειδιά: θρησκευτικός τουρισμός, όρος Πάικο, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οικονομική ανάπτυξη.

ABSTRACT

Religious tourism is this form of tourism, which is not a new phenomenon since it counts many years of existence and presence in the history of humanity. Indeed, it is one of the first forms of tourism that made its appearance thousands of years ago. In particular, it is an alternative form of tourism that is primarily motivated by the desire of the believers to get in contact with their faith and consequently with their own religion, a desire that for hundreds of years was the primary cause and reason for the faithful to visit certain holy places and destinations. Meanwhile, the acquaintance with tradition, culture and civilization of a destination was another reason for the faithful to visit this sacred destination. It is worth noting that religious tourism represents a fairly attractive market, which in turn contributes to further development and flourishing not only of the already developed regions but also of the undeveloped ones. In particular, religious journeys around the world are one of the most growing segments of the market, with millions of tourists visiting religious areas every year, where most of them take place in Europe.

This diploma thesis initially attempts to give the semantics of the multidimensional phenomenon of religious tourism, as well as the historical retrospective and evolution of this phenomenon over the centuries, categorizing it into categories. At the same time, it attempts to discriminate-differentiate the terms of religious tourist from pilgrim. After that, are analyzed the prospects for the evolution of religious tourism generally in Greece, its problems and prospects for development as well as its contribution to the development and evolution of the regions, where it develops. The main concern and subject of this diploma is the possibility of developing this phenomenon in the mountainous region of Mount Paiko (eastern part-Religious administration of Goumenissa Diocese), the difficulties that arise during this transition stage, the attitude of the local community and the active role and involvement of the strong local actors (key-stakeholders) for the promotion and development of religious tourism in the region. In conclusion, the findings as will be extensively analyzed in the text of this study, bring together all the possibilities and prospects for the development of the phenomenon of religious tourism combined to the other forms of alternative tourism developed at the same time

in those areas, is reinforced by the analysis that will follow the results of secondary research as well as by primary field research, through two structured questionnaires.

In particular, through this survey, the primary goal was to identify the profile of tourists-visitors visiting or intending to visit the study area, their level and sources of information, as well as the image they have created regarding to religious tourism generally and especially in the specific area of study as well as the actions and effects that have taken place or are taking place right now for the development of the particular form of tourism or other forms of tourism in the highlands of eastern Mount Paiko.

Keywords: religious tourism, mount Paiko, alternative forms of tourism, economic development.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	i
Abstract.....	iii
Κατάλογος πινάκων.....	viii
Κατάλογος γραφημάτων.....	ix
Κατάλογος χαρτών.....	xi
Κατάλογος εικόνων.....	xii
Ευχαριστίες.....	xiv
Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή.....	1
1.1 Ιστορικό του υπό έρευνα θέματος.....	1
1.2 Σκοποί και στόχοι της μελέτης.....	2
1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	4
1.4 Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων της διπλωματικής εργασίας.....	4
Κεφάλαιο 2^ο Το πολυδιάστατο φαινόμενο του τουρισμού.....	7
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου τουρισμός.....	7
2.2 Η Εξελικτική πορεία του φαινομένου του τουρισμού.....	8
2.2.1 Μελλοντικές προβλέψεις για τον τουρισμό.....	10
Κεφάλαιο 3^ο Θεωρητική προσέγγιση του θρησκευτικού τουρισμού.....	12
3.1 Ιστορική αναδρομή και εξελικτική πορεία του θρησκευτικού τουρισμού.....	12
3.2 Μορφές θρησκευτικού τουρισμού.....	15
3.3 Θρησκευτικός Τουρίστας και Προσκυνητής: Εννοιολογική προσέγγιση και διαφοροποίηση.....	21
3.4 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου θρησκεία.....	24
3.5 Οι σημαντικότερες θρησκείες ανά τον κόσμο.....	26
3.5.1 Μονοθεϊστικές θρησκείες.....	26
3.5.2 Άλλες εξίσου σημαντικές θρησκείες.....	28
3.6 Μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο.....	29
3.6.1 Θρησκευτικά μνημεία στην Ελλάδα.....	29
3.6.2 Θρησκευτικά μνημεία σε όλο τον κόσμο.....	33
Κεφάλαιο 4^ο Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα: Η προοπτική ανάπτυξης και αξιοποίησης του.....	37
4.1 Η προοπτική του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα.....	37

4.2 Μελέτη περίπτωσης: Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου.....	39
4.2.1 Συνοπτική παρουσίαση και γενικά χαρακτηριστικά για την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου (γεωγραφικά, οικονομικά, δημογραφικά, κοινωνικά στοιχεία	39
4.2.1.1 Το όρος Πάικο.....	39
4.2.1.2 Η Γουμένισσα και τα χωριά του όρους Πάικου.....	41
4.2.1.3 Γενικά στοιχεία για τον Δήμο Παιονίας.....	44
4.2.1.4 Η τουριστική ανάπτυξη στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου: Ανάλυση ελκτικών στοιχείων της περιοχής.....	51
4.2.1.5 Ανάλυση της τουριστικής ζήτησης των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου και συγκεκριμένα του Δήμου Παιονίας.....	78
4.2.1.6 Υπάρχουσες μορφές τουρισμού στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου.....	80
4.2.1.7 Συγκριτική ανάλυση της περιοχής (SWOT analysis).....	82
4.2.1.8 Διαμόρφωση και σχέδιο δράσης τουριστικών προϊόντων στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου.....	86
4.2.1.9 Ο ενεργός ρόλος και η συνεισφορά των τοπικών φορέων και οργανισμών στην ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής.....	92
4.2.1.10 Συνοπτικές προτάσεις σχετικά με την τιμολογιακή πολιτική.....	97
4.2.1.11 Προτάσεις σχετικά με τα κανάλια διανομής που θα χρησιμοποιηθούν	98
4.2.1.12 Σχέδιο δράσης προώθησης και προβολής των τουριστικών προϊόντων της περιοχής.....	100
4.2.1.13 Δημιουργία ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης και μάρκετινγκ των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου.....	102
Κεφάλαιο 5^ο Ο θρησκευτικός και προσκυνηματικός τουρισμός στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου.....	107
5.1 Η θρησκευτική ιστορία των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου.....	107
5.2 Η δυναμική του εισερχόμενου τουρισμού.....	113
Κεφάλαιο 6^ο Μεθοδολογία Έρευνας.....	121
6.1 Εισαγωγή.....	121
6.2 Πιλοτική δοκιμή.....	123
6.3 Διαδικασία και διεξαγωγή της παρούσας έρευνας.....	124
6.4 Τα ερωτηματολόγια της παρούσας έρευνας.....	126

6.4.1 Ερωτηματολόγιο επισκεπτών και επιχειρηματιών στην 31 ^η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στην Θεσσαλονίκη	126
6.4.2 Ερωτηματολόγιο τοπικών εταίρων και επιχειρήσεων που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο.....	127
6.5 Περιορισμοί της παρούσας έρευνας.....	128
Κεφάλαιο 7^ο Παράθεση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της πρωτογενούς έρευνας.....	129
7.1 Εισαγωγή.....	129
7.2 Στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.....	130
7.2.1 Ανάλυση πρώτου ερωτηματολογίου και δη των επισκεπτών και επιχειρηματιών που παρεβρέθησαν στην 31η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στη Θεσσαλονίκη.....	130
7.2.2 Ανάλυση δεύτερου ερωτηματολογίου και δη των τοπικών εταίρων και επιχειρήσεων που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο.....	148
Κεφάλαιο 8^ο Συμπεράσματα πρωτογενούς έρευνας και μελλοντικές προτάσεις	159
8.1 Εξαγωγή συμπερασμάτων πρωτογενούς έρευνας.....	159
8.2 Προτάσεις τουριστικής πολιτικής.....	162
8.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	164
Βιβλιογραφικές Αναφορές	166
Παράρτημα Α.....	187
Παράρτημα Β.....	190

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

- Πίνακας 3.1.** Οι θρησκείες στον Παγκόσμιο Χάρτη
- Πίνακας 4.1.** Αφίξεις και διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στο Δήμο Παιονίας
- Πίνακας 5.1.** Αφίξεις ομόθρησκων τουριστών τα έτη 2010-2015
- Πίνακας 5.2.** Αφίξεις με μεταφορικά μέσα το έτος 2010
- Πίνακας 5.3.** Αφίξεις με μεταφορικά μέσα το έτος 2015
- Πίνακας 5.4.** Σύνολο διανυκτερεύσεων αλλοδαπών επισκεπτών τα έτη 2011 και 2017 σε καταλύματα στη Θεσσαλονίκη
- Πίνακας 5.5.** Διεθνείς αφίξεις και διανυκτερεύσεις στην ευρύτερη περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας τα έτη 2010-2016
- Πίνακας 8.1.** Μόνιμη πόλη διαμονής
- Πίνακας 8.2.** Μόνιμος νομός διαμονής
- Πίνακας 8.3.** Λέξεις που έρχονται στο νου στο άκουσμα της λέξης «Πάικο»
- Πίνακας 8.4.** Ποια από τα παρακάτω γνωρίζετε;
- Πίνακας 8.5.** Μήνες πραγματοποίησης ταξιδιού με σκοπό την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων
- Πίνακας 8.6.** Τύπος επιχείρησης στην Γουμένισσα
- Πίνακας 8.7.** Οικονομική συμβολή στην λειτουργία ενός εξειδικευμένου φορέα
- Πίνακας 8.8.** Επιμόρφωση-εκπαίδευση αναφορικά με τη διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

- Γράφημα 2.1.** Διαχρονική εξέλιξη του Παγκόσμιου Τουρισμού (1950-2030)
- Γράφημα 3.1.** Number of Pilgrims in Organized Groups to Loreto, Italy in 1987
- Γράφημα 4.1.** Πληθυσμιακή μεταβολή των δημοτικών ενοτήτων του Δήμου Παιονίας
- Γράφημα 4.2.** Παρουσία καταλυμάτων (%) σε αστέρια στην ορεινή περιοχή του Πάικου
- Γράφημα 5.1.** Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις τα έτη 2010-2017 στο αεροδρόμιο «Μακεδονία»
- Γράφημα 5.2.** Εποχικότητα αφίξεων στο αεροδρόμιο «Μακεδονία»
- Γράφημα 8.1.** Ηλικιακή ομάδα
- Γράφημα 8.2.** Εκπαιδευτικό επίπεδο
- Γράφημα 8.3.** Λόγοι επίσκεψης ενός θρησκευτικού μνημείου
- Γράφημα 8.4.** Έχετε ακούσει το όνομα «Πάικο»;
- Γράφημα 8.5.** Απόσταση όρους Πάικου από τον τόπο διαμονής
- Γράφημα 8.6.** Ταξιδεύετε με σκοπό το ιερό προσκύνημα και την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων;
- Γράφημα 8.7.** Κίνητρα επίσκεψης του όρους Πάικου
- Γράφημα 8.8.** Λόγοι μη επίσκεψης του όρους Πάικου
- Γράφημα 8.9.** Έχετε ακούσει για τα πανηγύρια που διοργανώνονται στο Πάικο;
- Γράφημα 8.10.** Διοργανώνονται στη περιοχή της κατοικίας σας εκδρομές και τουριστικά πακέτα για την περιοχή του Πάικου;
- Γράφημα 8.11.** Κύριος λόγος εκδρομής στο όρος Πάικο
- Γράφημα 8.12.** Διοργανωτές εκδρομής
- Γράφημα 8.13.** Ηλικιακή ομάδα
- Γράφημα 8.14.** Εκπαιδευτικό επίπεδο
- Γράφημα 8.15.** Ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα του όρους Πάικου
- Γράφημα 8.16.** Αρμόδιοι προώθησης θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα-Πάικου
- Γράφημα 8.17.** Οφέλη θρησκευτικού τουρισμού στις επιχειρήσεις

Γράφημα 8.18. Λόγοι μη ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα-Πάικου

Γράφημα 8.19. Οργανωμένη προβολή θρησκευτικού τουρισμού από έναν εξειδικευμένο φορέα

Γράφημα 8.20. Η διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης είναι παράγοντας ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 4.1. Ψηφιακός Χάρτης του Δήμου Παιονίας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικόνα 3.1.** Τα Μετέωρα
- Εικόνα 3.2.** Οι Μονές του Αγίου Όρους
- Εικόνα 3.3.** Περιφορά της Εικόνας της Παναγίας της Τήνου
- Εικόνα 3.4.** Η ιερά μονή της Παναγίας Σουμελά
- Εικόνα 3.5** Η Βασιλική του Αγίου Πέτρου
- Εικόνα 3.6.** Το μεγάλο προσκύνημα στη Μέκκα
- Εικόνα 4.1.** Το όρος Πάικο
- Εικόνα 4.2.** Η Π.Α.Θ.Ε Ε-75
- Εικόνα 4.3.** Το αεροδρόμιο της Ν. Καβάλας
- Εικόνα 4.4.** Ξενοδοχειακά καταλύματα στο Δήμο Παιονίας
- Εικόνα 4.5.** Οι καταρράκτες του Σκρά
- Εικόνα 4.6.** Η Σμαραγδένια Λίμνη
- Εικόνα 4.7.** Το ρέμα Στραβοποτάμου
- Εικόνα 4.8.** Η τεχνητή λίμνη Μεταλλείου
- Εικόνα 4.9.** Οι όχθες του Αξιού Ποταμού
- Εικόνα 4.10.** Η περιοχή «Δύο Ποτάμια»
- Εικόνα 4.11.** Χρυσό βραχιόλι και στεφάνι κιβωτιόσημου τάφου
- Εικόνα 4.12.** Ο αρχαιολογικός χώρος Ευρωπού
- Εικόνα 4.13.** Ο Κούρος
- Εικόνα 4.14.** Μακεδονικός Τάφος
- Εικόνα 4.15.** Κοιμητήριο πεσόντων Α Παγκοσμίου Πολέμου
- Εικόνα 4.16.** Διασυμμαχικό Μνημείο
- Εικόνα 4.17.** Ηρώ των πεσόντων της Μάχης του Σκρά
- Εικόνα 4.18.** Στρατιωτικό νεκροταφείο στον Φανό
- Εικόνα 4.19** Το μουσείο της μάχης του Σκρά
- Εικόνα 4.20.** Έκθεμα από το Μουσείο
- Εικόνα 4.21.** Έκθεμα από το Μουσείο
- Εικόνες 4.22. και 4.23.** Το Μουσείο τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς Μεγάλων Λιβαδίων
- Εικόνα 4.24.** Το λαογραφικό μουσείο Γοργόπης
- Εικόνα 4.25.** Λαογραφικό Μουσείο Γουμένισσας
- Εικόνα 4.26. και 4.27.** Τα χάλκινα της Γουμένισσας

Εικόνα 4.28. Το σήκωμα των Επιταφίων

Εικόνα 4.29. Ο Άγιος Τρύφωνας

Εικόνα 4.30. Το έθιμο «Κολίντε»

Εικόνα 4.31. Περιφορά των εικόνων της Παναγίας της Γουμένισσας και των εικόνων των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης

Εικόνα 4.32. Το έθιμο του Αι Κλήδονα

Εικόνες 4.33. και 4.34. Οι εκδηλώσεις «Σουμκέτρου» και «Σταμαρία»

Εικόνα 4.35. Ο περιπατικός γύρος των μοναστηριών του όρους Πάικου

Εικόνα 5.1. Η Ιερά Μονή της Παναγίας Γουμένισσας

Εικόνα 5.2. Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου-Γουμένισσας

Εικόνα 5.3. Η Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ

Εικόνα 5.4. Η Ιερά Μονή Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους ανθρώπους που με στήριξαν κατά την διάρκεια όλης αυτής της προσπάθειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ιστορικό του υπό έρευνα θέματος

Τα ταξίδια που λαμβάνουν χώρα για θρησκευτικούς λόγους και αιτίες, δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση ένα φαινόμενο πρόσφατο. Χωρίς ίχνος αμφιβολίας, η θρησκεία εδώ και πολλά χρόνια έχει αποτελέσει κινητήριο μοχλό για την πραγματοποίηση ταξιδιών και λογίζεται ως η πιο παλιά μορφή μη οικονομικού ταξιδιού (Jackowski and Smith, 1992; Olsen and Timothy, 2006). Μάλιστα, άξιο αναφοράς είναι πως κάθε έτος πολλά εκατομμύρια ανθρώπων πραγματοποιούν ταξίδια σε γνωστούς τουριστικούς προσκυνηματικούς προορισμούς. Λέγεται δε, ότι κατά προσέγγιση 240 εκατομμύρια τουριστών ανά έτος πραγματοποιεί ταξίδια σε προσκυνηματικά μέρη, εκ των οποίων οι περισσότεροι είναι Χριστιανοί, Ινδουιστές και Μουσουλμάνοι (Jackowski, 2000; Olsen and Timothy, 2006).

Τα ταξίδια με θρησκευτικό ή πνευματικό περιεχόμενο έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερα και έχουν γίνει ευρέως γνωστά τα τελευταία έτη, αποτελώντας με την σειρά τους ένα σημαντικής αξίας τμήμα του διεθνούς τουρισμού, αποκτώντας σημαντικές διαστάσεις τόσο σε αναλογικούς όσο και σε απόλυτους όρους. Η αδιάκοπη αυτή ανοδική τάση που λαμβάνει χώρα σε αυτό το κομμάτι της αγοράς, δείχνει έντονα σημάδια συνέχισης και στο μέλλον (Bywater 1994; Holmberg 1993; Olsen and Timothy 1999; Post et al. 1998; Russell 1999; San Filippo 2001; Singh 1998; Olsen and Timothy, 2006). Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός που η άνοδος που εμφανίζεται στα πνευματικά υποκινούμενα ταξίδια, συνδέεται άρρηκτα με την εξέλιξη του τουρισμού στην σύγχρονη εποχή (Lloyd 1998; Olsen and Timothy, 2006). Αξίζει να σημειωθεί πως τα τελευταία κυρίως χρόνια έγιναν αντιληπτές από τους ερευνητές, τις κυβερνήσεις αλλά και τα τουριστικά πρακτορεία, οι συνεχείς ανοδικές τάσεις στους αριθμούς και δείκτες των ταξιδιωτών που παρακινούνται από θρησκευτικά κίνητρα ή τουλάχιστον η αύξηση που σημειώθηκε στις επισκέψεις των τουριστών σε μέρη και χώρους ιερούς, σε συνάρτηση με την γενικότερη ανάπτυξη και εξέλιξη που παρατηρείται στον πολιτισμικό τουρισμό και τον τουρισμό κληρονομιάς. Βέβαια, αυτού του είδους το ενδιαφέρον προέκυψε κυρίως ένεκα

των οικονομικών δυνατοτήτων των τουριστών θρησκευτικού ενδιαφέροντος (Olsen and Timothy 1999; Olsen and Timothy, 2006).

Αναφορικά τώρα ως προς την Ελλάδα, ο τουρισμός θρησκευτικού περιεχομένου, εντοπίζεται κυρίως σε ενέργειες ή δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με το προσκύνημα, οι οποίες είναι πολύ καλά ριζωμένες στο παρελθόν. Από τα πολύ αρχαία χρόνια, ο προσκυνηματισμός αποτελούσε το έναυσμα για την τέλεση ταξιδιών και οι άνθρωποι πραγματοποιούσαν ταξίδια σε διάφορους προορισμούς για λόγους θρησκευτικούς. Αξίζει δε να σημειωθεί πως περισσότερο η πολιτισμική εκδοχή της θρησκείας σχετίζεται περισσότερο με τον τουρισμό, καθιστώντας την ιδιαίτερο είδος τουριστικής δραστηριότητας, στηριζόμενη σε διαφορετικές και ποικίλες παραδόσεις και πολιτισμικά υπόβαθρα.

Ο ελληνικός λαός από ανέκαθεν δήλωνε το σεβασμό του, την πίστη του και την ευλάβεια του στο Θεό για πολλές χιλιάδες χρόνια, τηρώντας κατά γράμμα τις θρησκευτικές αρχές. Τόσο οι Έλληνες όμως, όσο και οι ξένοι τουρίστες, στέκουν εντυπωσιασμένοι μπροστά στο πλήθος Βυζαντινών Εκκλησιών και παρεκκλησιών, μοναστηριών, τόπων προσκυνήματος καθώς και αναρίθμητων άλλων τοποθεσιών θρησκευτικού ενδιαφέροντος, που δημιουργούν συναισθήματα δέους και κατάνυξης. Μάλιστα, έχει υπολογισθεί ότι κάθε χρόνο πολλές χιλιάδες τουριστών, έρχονται σε επαφή με έργα Βυζαντικής και Μεταβυζαντικής εποχής, τοιχογραφίες και εικόνες κ.α, γεγονός που καταδεικνύει περίτρανα το τεράστιο ενδιαφέρον τους για να γνωρίσουν από κοντά τις παραδόσεις του τόπου και την ιδιαίτερη σχέση που συνδέει θρησκεία και τέχνη (Visitgreece, 2017).

1.2 Σκοποί και στόχοι της μελέτης

Ως αναφέρθηκε εκτενώς ανωτέρω, ο θρησκευτικός τουρισμός αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια με αλματώδεις ρυθμούς, γεγονός που σηματοδοτεί ραγδαίες αλλαγές σε πολλούς και διάφορους τομείς. Η εν λόγω διπλωματική εξετάζει την συνεισφορά του θρησκευτικού τουρισμού στην ανάπτυξη και εξέλιξη των περιοχών που βρίσκονται στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, ιδιαίτερα αυτής του ανατολικού Πάικου που παρουσιάζει και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, με σκοπό να ορισθούν οι προοπτικές ανάπτυξης του

και αφού προηγουμένως γίνει κατανοητός ο σημαντικός αριθμός θρησκευτικών μνημείων και χώρων που υφίστανται στην περιοχή αυτή, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας δεν έχει ακόμα αναδειχθεί ως θα έπρεπε μέχρι και σήμερα, να γίνει αντιληπτή η σημαντικότητα ανάπτυξης της μορφής αυτής τουρισμού και οι θετικές από αυτή επιρροές στην εν λόγω περιοχή.

Συγκεκριμένα, οι στόχοι της εν λόγω διπλωματικής είναι οι κάτωθι αναλυτικά αναφερόμενοι, ήτοι:

- i. Να αναδειχθεί η σημαντικότητα του θρησκευτικού τουρισμού, ως μία μορφή ειδικού-εναλλακτικού τουρισμού που οδηγεί στην τουριστική και οικονομική εξέλιξη των περιοχών όπου αναπτύσσεται που φέρουν χαρακτηριστικά θρησκευτικού ενδιαφέροντος
- ii. Να επισημανθούν οι λόγοι για τους οποίους είναι σημαντική η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα καθώς και στην υπό έρευνα περιοχή
- iii. Να ορισθεί το προφίλ αλλά και τα χαρακτηριστικά των τουριστών που επισκέπτονται προορισμούς θρησκευτικού ενδιαφέροντος
- iv. Να αναδειχθούν οι προοπτικές και οι δυνατότητες που υπάρχουν για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην υπό έρευνα περιοχή, ούτως ώστε να αναδειχθεί η τελευταία σε περιοχή θρησκευτικού ενδιαφέροντος
- v. Να διερευνηθεί ο βαθμός δεκτικότητας από μέρους της τοπικής κοινωνίας της ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή και να προταθούν λύσεις συνδυασμού της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού με άλλες ήδη υφιστάμενες και λιγότερα αναπτυγμένες στην περιοχή
- vi. Να εξετασθεί εάν υπάρχει επαρκής προβολή και αξιοποίηση του θρησκευτικού τουρισμού στην υπό μελέτη περιοχή
- vii. Να υποβληθούν προτάσεις και να αναληφθούν δράσεις με σκοπό να υπάρξει μία πιο οργανωμένη σχεδίαση ταξιδιών θρησκευτικού ενδιαφέροντος στην υπό μελέτη περιοχή
- viii. Να εξετασθούν οι παράγοντες που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη και προώθηση του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού στην υπό μελέτη περιοχή

1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν και που η εν λόγω διπλωματική προσπάθησε να απαντήσει, είναι τα εξής:

1^ο Μπορούν οι υφιστάμενες στην περιοχή υποδομές και θρησκευτικά μνημεία να υποστηρίξουν την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Γουμένισσας του όρους Πάικου;

2^ο Ποιοι φορείς είναι αρμόδιοι για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας; Η δημιουργία και ανάπτυξη ενός εξειδικευμένου φορέα θα συμβάλει στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού καθώς και άλλων μορφών τουρισμού στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας;

3^ο Υπάρχει εν τέλει όφελος για την τοπική κοινωνία της Γουμένισσας, την οικονομία αλλά και το περιβάλλον της η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στο εσωτερικό της;

4^ο Ποιοι παράγοντες θα μπορούσαν να αποτελέσουν τροχοπέδη για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα του όρους Πάικου;

5^ο Η στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντι στον τουρισμό είναι σημαντική για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού και άλλων μορφών τουρισμού στην Γουμένισσα;

6^ο Τι είναι αυτό που ελκύει τους τουρίστες-επισκέπτες να επισκεφθούν ένα θρησκευτικό μνημείο γενικά σε μία περιοχή;

7^ο Υπάρχει από την πλευρά των οιονεί επισκεπτών επαρκής ενημέρωση και πληροφόρηση για το όρος Πάικο και τα όσα λαμβάνουν σε αυτό, προτού αποφασίσουν να το επισκεφθούν στις διακοπές τους;

8^ο Ποιοι λόγοι οδηγούν έναν τουρίστα να επιλέξει να επισκεφθεί την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου έναντι κάποιων άλλων και ποιοι όχι;

1.4 Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων της διπλωματικής εργασίας

Η παρούσα διπλωματική αποτελείται από συνολικά οκτώ κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο της εν λόγω διπλωματικής είναι εισαγωγικό, αναφέρεται αρχικά στο κύριο αντικείμενο της εν λόγω διπλωματικής που δεν

είναι άλλο από τον θρησκευτικό τουρισμό. Ακολούθως ορίζονται οι σκοποί και οι στόχοι της διπλωματικής, τα ερευνητικά ερωτήματα που ετέθησαν και που η εν λόγω διπλωματική μέσα από την έρευνα κλήθηκε να απαντήσει και τέλος ακολουθεί μία σύντομη περιγραφή της δομής της διπλωματικής αυτής, με σύντομη αναφορά στα περιεχόμενα της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται περιγραφή της έννοιας του πολυδιάστατου φαινομένου του τουρισμού, καθώς και λεπτομερείς αναφορές στην εξελεκτική του πορεία και στις προβλέψεις για το μέλλον.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εν λόγω διπλωματικής, πραγματοποιείται θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού ανά τους αιώνες καθώς και η δυναμική της εξελεκτικής του πορείας. Εν συνεχεία, ορίζονται οι μορφές του θρησκευτικού τουρισμού, ενώ παράλληλα γίνεται αποσαφήνιση των όρων του θρησκευτικού τουρίστα από αυτόν του προσκυνητή. Περαιτέρω, πραγματοποιείται εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας της θρησκείας, ενώ ορίζονται λεπτομερώς και οι σημαντικότερες θρησκείες στον κόσμο. Στο τέλος του εν λόγω κεφαλαίου, γίνεται λεπτομερής αναφορά στα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος που υφίστανται στον Ελλαδικό χώρο αλλά και στο εξωτερικό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην προοπτική ανάπτυξης του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα ενώ ερευνάται η σημαντικότητα του ρόλου και των δράσεων κάποιων φορέων ως προς την ανάπτυξη του. Ακολούθως, πραγματοποιείται εξειδικευμένη αναφορά και παρουσίαση της ορεινής περιοχής του όρους Πάικου (ανατολική πλευρά), όπου αναλύονται γεωγραφικά, οικονομικά, δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής. Εν συνεχεία, πραγματοποιείται λεπτομερής ανάλυση της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς και ζήτησης στην συγκεκριμένη περιοχή, ανάλυση των ελκτικών της στοιχείων, των δυνατών αλλά και αδυνάτων στοιχείων της. Περαιτέρω, γίνεται αναφορά στους τρόπους διαμόρφωσης των τουριστικών προϊόντων της περιοχής, στην ενεργό συμμετοχή των τοπικών φορέων και οργανισμών στην ανάπτυξη της περιοχής, στην προτεινόμενη τιμολογιακή πολιτική, στα κανάλια διανομής που θα χρησιμοποιηθούν αλλά και στα μέσα προώθησης και προβολής προκειμένου τα τουριστικά προϊόντα της περιοχής να γίνουν ευρέως γνωστά προς τους επισκέπτες της περιοχής. Στο τέλος του εν λόγω κεφαλαίου γίνεται αναφορά

στην σημαντικότητα της δημιουργίας ενός ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης και μάρκετινγκ που θα λειτουργεί προς όφελος του συγκεκριμένου προορισμού.

Το πέμπτο κεφάλαιο, αναφέρεται στην ανάπτυξη του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, με λεπτομερή περιγραφή του συνόλου των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής καθώς γίνεται ανάλυση της δυναμικής του εισερχόμενου τουρισμού στην περιοχή, τονίζοντας παράλληλα και το μείζον ζήτημα της εποχικότητας, ως πρόβλημα τουριστικής ανάπτυξης.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα ως προς το υπό έρευνα ζήτημα και περιοχή καθώς και το εργαλείο έρευνας που χρησιμοποιήθηκε.

Στο έβδομο κεφάλαιο πραγματοποιείται ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας και της σημαντικότητας τους.

Τέλος, στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αναφέρονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα αποτελέσματα που ανέδειξε η πρωτογενής έρευνα που έλαβε χώρα με την χρήση των δύο δομημένων ερωτηματολογίων. Παράλληλα προτείνονται δράσεις και εκφράζονται συγκεκριμένες προτάσεις τουριστικής πολιτικής για την ανάπτυξη και περαιτέρω αξιοποίηση του θρησκευτικού τουρισμού στην υπό έρευνα περιοχή καθώς διατυπώνονται και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΤΟ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου τουρισμός

Ο τουρισμός επειδή κάνει την εμφάνιση του με πολλές μορφές, καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερές να ορισθεί με ακρίβεια (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης και Λύτρας, 1999). Παρόλα αυτά, το έτος 1995, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, ορίζει τον τουρισμό, ως: *“οι δραστηριότητες των προσώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους για διάστημα όχι μεγαλύτερο από ένα συνεχόμενο έτος για ψυχαγωγία, εργασία και άλλους σκοπούς”* (World Travel and Tourism Council, 1995; Zaei and Zaei, 2013), ενώ παράλληλα κατά το ίδιο σχεδόν χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα το έτος 1996, ο ίδιος οργανισμός αναφέρει ότι: *“Ο τουρισμός είναι περισσότερο μάλλον γενικός όρος, ο οποίος μπορεί να αναφέρεται στην κατανάλωση των τουριστών, στις μονάδες παραγωγής που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες ειδικά για τους τουρίστες, ή ακόμα και σε ένα σύνολο νομικών μονάδων ή των γεωγραφικών περιοχών που σχετίζονται με έναν τρόπο ή άλλο με τους τουρίστες”* (World Tourism Organization, 1996; Zaei and Zaei, 2013). Ο τουρισμός με λίγα λόγια αντιπροσωπεύει ένα σύνολο ανθρώπων που μετακινούνται, που πλην ελαχίστων εξαιρέσεων δεν είναι γηγενείς απέναντι στον τόπο που επιλέγουν ως τουριστικό προορισμό, γεγονός που τους διαφοροποιεί από το ντόπιο πληθυσμό (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης και Λύτρας, 1999).

Ο τουρισμός με την μορφή που έχει λάβει στις μέρες μας θα λέγαμε πως θα ήταν δυνατό να ορισθεί γενικά ως μία μικρής διάρκειας μετακίνηση ατόμων από την περιοχή όπου διαμένουν μόνιμα σε κάποιον άλλο τόπο, έξω από αυτόν, με πρωτεύοντα σκοπό την τέρψη των αναγκών και των επιθυμιών τους. Από την γενική αυτή σημασιολογία του τουρισμού θα λέγαμε πως γίνονται αντιληπτά τα εξής: Ότι το κομμάτι του ορισμού που έχει να κάνει με την προσωρινή μετακίνηση των τουριστών αναφέρεται στο καταναλωτικό κομμάτι του τουρισμού και συμπίπτει με την τουριστική ζήτηση, ενώ το κομμάτι του ορισμού που έχει να κάνει με την παροχή υπηρεσιών και εξυπηρέτηση των τουριστών αναφέρεται στο παραγωγικό κομμάτι του τουρισμού και συμπίπτει

με την τουριστική προσφορά. Τόσο όμως το καταναλωτικό κομμάτι του τουρισμού, όσο και το παραγωγικό, για να έχουν αξία και να πραγματοποιηθούν, απαιτούν την παρουσία τουριστικών προϊόντων, τα οποία με την σειρά τους θα καλύψουν τις ανάγκες των τουριστών. Τα προϊόντα δε αυτά ενδέχεται να είναι σε μορφή υλική ή και άυλη, δηλαδή να είναι είτε αγαθά είτε υπηρεσίες.

Με βάση τις ανωτέρω έννοιες που αποδόθηκαν για τον όρο τουρισμό, πέντε σημαντικά στοιχεία μπορούν να εξαχθούν, ήτοι:

1. Ο τουρισμός αναφέρεται σε μετακινήσεις προσώπων, είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες, σε διαφορετικούς κάθε φορά τουριστικούς προορισμούς, το λιγότερο για ένα εικοσιτετράωρο, με κύριο στόχο την όσο το δυνατόν καλύτερη τέρψη των τουριστικών αναγκών τους
2. Η μετακίνηση λαμβάνει χώρα σε περιοχή εκτός της μόνιμης διαμονής τους
3. Η μετακίνηση για τουριστικούς λόγους είναι μικρής διάρκειας, δηλαδή υπάρχει η βούληση των τουριστών να επιστρέψουν στην μόνιμη κατοικία τους σε λίγες ημέρες, μήνες κλπ.
4. Η ταξιδιωτική εμπειρία προϋποθέτει αφενός πραγματοποίηση ταξιδιού σε έναν προορισμό και αφετέρου ο τουρίστας να μείνει σε αυτόν
5. Οι επισκέψεις τουριστών στους εκάστοτε τουριστικούς προορισμούς πραγματοποιούνται για αιτίες διαφορετικές από εκείνες του τύπου της μόνιμης κατοικίας τους

Κλείνοντας, ο τουρισμός από την στιγμή που σχετίζεται με οικονομικές δραστηριότητες, προκειμένου να σημειώσει ανάπτυξη, απαιτεί την ύπαρξη κατά το χρόνο εκείνο δύο πολύ σημαντικών παραγόντων, αφενός της παρουσίας χρηματικών πόρων και αφετέρου χρόνου διαθέσιμου και ελεύθερου προς χρήση, αφού χωρίς την ύπαρξη του ενός ή του άλλου στοιχείου δεν μπορούμε να μιλάμε σε καμία περίπτωση για τουρισμό (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης και Λύτρας, 1999).

2.2 Η εξελικτική πορεία του φαινομένου του τουρισμού

Ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο με έντονο δυναμισμό και ένταση αλλά κυρίως με πολλές διαστάσεις, όπως οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές, τα αποτελέσματα του οποίου θα πρέπει να αξιολογηθούν με

σοβαρότητα παρά να υποτιμηθούν. Στην σύγχρονη εποχή παρουσιάζει μαζικότητα, στοιχείο που τον διακρίνει συγκριτικά με το παρελθόν, όμως ο τρόπος εκδήλωσης του τώρα δεν φέρει ουσιώδεις μεταβολές σε σχέση με το παρελθόν. Ουσιαστικά η διαφοροποίηση ανάμεσα στις πιο παλιές μορφές τουρισμού και στις πιο σύγχρονες, έγκεινται στην ποσότητα παρά στην ποιότητα. Όμως προκειμένου ο τουρισμός να λάβει την όψη που έχει σήμερα, έπρεπε να περάσει από πολλά στάδια εξέλιξης. Μία εξ' αυτών των σταδίων ορίζεται χρονολογικά λίγο μετά το πέρας των μαχών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όπου και ενώ μέχρι και το χρόνο εκείνο αποτελούσε πλεονέκτημα και ένα ισχυρό χαρτί στα χέρια της μειοψηφίας και των εύπορων και αριστοκρατών, άρχισε δειλά-δειλά να γίνεται και προνόμιο των οικονομικά ασθενέστερων και της μεσαίας εργατικής τάξης. Όλο αυτό είχε ως αποτέλεσμα η μεταπολεμική περίοδος να καταστήσει αφενός τον τουρισμό πιο ευκολοπρόσιτο στα μεγάλα λαϊκά στρώματα και αφετέρου να διδάξει στους ανθρώπους να σκέφτονται περισσότερο πρακτικά, αφού ο τουρισμός σήμαινε πλέον για αυτούς χαλάρωση και ανάπαυση από τα άγχη της καθημερινότητας παρά ένδειξη κοινωνικού status.

Η έκταση που έλαβε ο τουρισμός μετά το πέρας του πολέμου, αλλά κυρίως η επίγνωση των θετικών για την οικονομία επιρροών του, είχε ως αποτέλεσμα πολλά κράτη να ρίξουν το βάρος της προσοχής τους στην εξέλιξη και προώθηση του και παράλληλα να θεωρηθεί από πολλούς ως ένας πολύ ισχυρός κλάδος οικονομικής ανάπτυξης. Βέβαια κρίνεται άξιο να σημειωθεί πως ο τουρισμός δεν συμβάλει μόνο στην οικονομική άνθηση μίας περιοχής που τον φιλοξενεί αλλά επιπρόσθετα αποτελεί και ένα πολύ καλό εργοδότη, αφού δημιουργεί πολλές θέσεις απασχόλησης, ειδικά όταν άλλοι τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπως για παράδειγμα η βιομηχανία, δεν δύνανται να δημιουργήσουν, αποτελώντας σημαντική πηγή εσόδων για τους κατοίκους της περιοχής αυτής.

Επιπρόσθετα, αυτό που δεν χωρά ίχνος αμφισβήτησης, είναι ότι σημαντική παράμετρος για την ταχεία εξέλιξη του τουρισμού αποτέλεσε και η τεχνολογική πρόοδος των μέσων μεταφοράς και συγκεκριμένα η λαικοποίηση τους, καθώς πέρα από το στοιχείο της μαζικότητας που χαρακτήριζε μέχρι πρότινος τον τουρισμό, συμπεριλήφθηκε μέσω αυτών και το στοιχείο της υπερεθνικότητας, στοιχεία που συνθέτουν σωρευτικά φυσιολογικά τον

σύγχρονο τουρισμό. Παράλληλα, ένα ακόμα στοιχείο που παρατηρήθηκε εντόνως και που καταδεικνύει την σημαντικότητα του σύγχρονου τουρισμού σε μία κοινωνία, είναι η μεσολάβηση της κρατικής μηχανής στην ανάπτυξη του, είτε μέσω ανάληψης έργων υποδομών και ανοικοδόμησης είτε με την παροχή κινήτρων μέσω χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, ενέργειες που περίτρανα δείχνουν αφενός την βούληση του κράτους για ανάπτυξη και εξέλιξη του τουρισμού και αφετέρου την επίγνωση της σημαντικής συμβολής του τουρισμού στην άνθηση της οικονομίας και των δραστηριοτήτων του εκάστοτε κράτους (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης και Λύτρας, 1999).

Ως έχει περίτρανα αναφανεί από τα ανωτέρω, ο τουρισμός από τον περασμένο αιώνα μέχρι και σήμερα, έχει μετατραπεί σε κινητήριο μοχλό κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης και ανάπτυξης μέσα από την παροχή ευκαιριών για απασχόληση, την κατασκευή υποδομών καθώς και των εσόδων που λαμβάνονται από τις εξαγωγές, τόσο για τις ήδη αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Σημαντικά ευρήματα δείχνουν προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη και τις επόμενες δεκαετίες. Έτσι υπάρχοντες αλλά και νεοφυείς προορισμοί, μπορούν να αδράξουν την ευκαιρία από τις δυνατότητες που τους προσφέρονται, εφόσον κάνουν όλες τις απαραίτητες εκείνες ενέργειες για να δημιουργήσουν το κατάλληλο εκείνο έδαφος, όσον αφορά το επιχειρησιακό περιβάλλον και την υποδομή (UNWTO, 2011).

2.2.1 Μελλοντικές προβλέψεις για τον τουρισμό

Μάλιστα το μέλλον αναφορικά με τον τουρισμό, προμηνύεται άκρως ευόιο, αφού σύμφωνα με μελλοντικές προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, ο τουρισμός θα σημειώσει ακόμα μεγαλύτερη ανάκαμψη. Αξίζει να σημειωθεί πως κατά την χρονική περίοδο των ετών 2010 έως 2030 αναμένεται σημαντική άνοδος στις διεθνείς αφίξεις τουριστών σε ολόκληρο τον κόσμο σε ποσοστό που κυμαίνεται περίπου κατά μέσο όρο στο 3,3%. Με το πέρασ δε των ετών, εκτιμάται ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα σημειώσει σταδιακή μείωση από ποσοστό 3,8% που σημειώθηκε στην αρχή της περιόδου σε ποσοστό 2,9% το έτος 2030, αλλά ακόμη και αυτό το ποσοστό βρίσκεται στην κορυφή των αυξανόμενων αριθμών βάσης. Συγκεκριμένα και για να μιλήσουμε σε αριθμούς, οι αφίξεις διεθνώς θα κυμανθούν ανοδικά

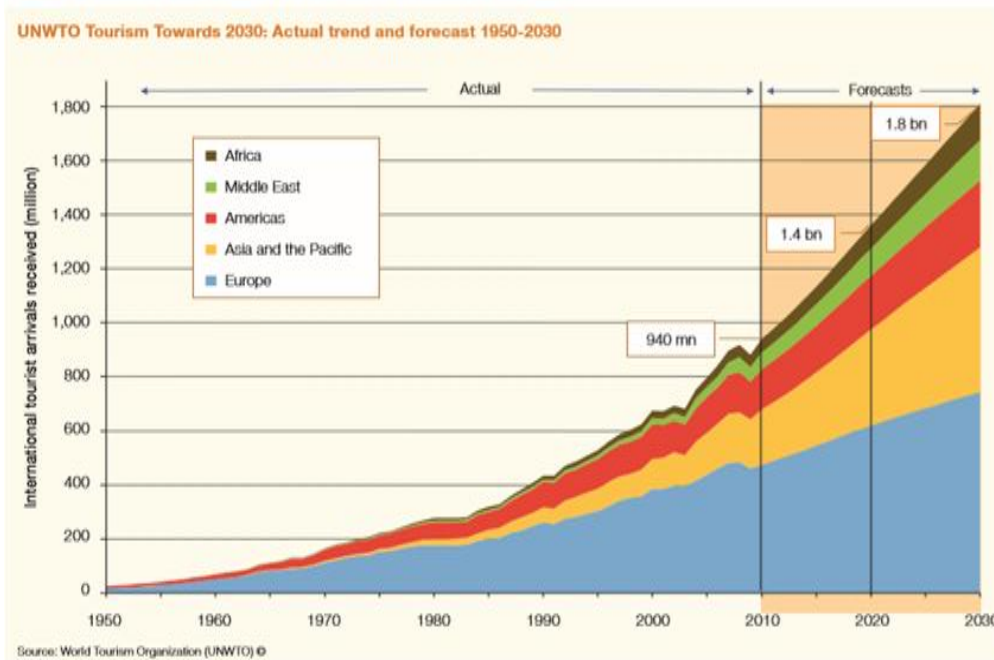
ετησίως αγγίζοντας τα 43.000.000 συγκριτικά με την αύξηση της τάξεως των 28.000.000 κατ' έτος που είχε συμβεί την χρονική περίοδο των ετών 1995-2010. Μάλιστα με βάση τους ρυθμούς ανάπτυξης (Γράφημα 2.1), υπολογίζεται ότι οι αφίξεις διεθνώς σε παγκόσμιο πάντα επίπεδο θα αγγίξουν τα 1,4 δισεκατομμύρια έως το έτος 2020, ενώ υπολογίζεται να φτάσουν τα 1,8 δισεκατομμύρια έως το έτος 2030.

Επιπλέον, οι αφίξεις τουριστών διεθνώς αναφορικά με τους αναπτυσσόμενους οικονομικά προορισμούς, όπως για παράδειγμα της Ασίας, της Λατινικής Αμερικής, της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Αφρικής κ.α, θα σημειώσουν σημαντική άνοδο με διπλάσιους μάλιστα ρυθμούς (+4,4% το χρόνο) από το αντίστοιχο ποσοστό που θα σημειώσουν οι ήδη αναπτυγμένοι οικονομικά προορισμοί (+2,2% το χρόνο). Όλο αυτό έχει ως άμεσο αποτέλεσμα, πριν το έτος 2020, οι αφίξεις στους αναπτυσσόμενους οικονομικά προορισμούς υπολογίζεται να υπερβούν κατά πολύ τον αντίστοιχο αριθμό αφίξεων που σημειώθηκε στους αντίστοιχα προηγμένους. Ειδικότερα, υπολογίζεται πως το έτος 2030, ποσοστό 57% των διεθνών αφίξεων θα καταφθάσουν στους αναπτυσσόμενους οικονομικά προορισμούς, εν αντιθέσει με το έτος 1980 που έφταναν μόλις το 30% και περαιτέρω ποσοστό 43% των αφίξεων υπολογίζεται πως θα καταφθάσουν στους ήδη αναπτυγμένους οικονομικά προορισμούς, εν αντιθέσει με το έτος 1980 που άγγιζαν ποσοστό 70%.

Η πιο μεγάλη βέβαια αριθμητική ανάπτυξη θα σημειωθεί στην Ασία και στον Ειρηνικό, όπου οι αφίξεις υπολογίζονται να κυμανθούν από 331 εκατομμύρια στα 535 εκατομμύρια το έτος 2030, σημειώνοντας σημαντική αύξηση σε ποσοστό 4,9% κατ' έτος. Ως προς την Μέση Ανατολή και την Αφρική, υπολογίζεται διπλασιασμός των αφίξεων καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου αυτής και δη από 61 εκατομμύρια σε 149 εκατομμύρια και από 50 εκατομμύρια σε 134 εκατομμύρια αντίστοιχα. Κλείνοντας, Ευρώπη και Αμερική, θα σημειώσουν αυξήσεις με αργούς μεν ρυθμούς στις διεθνείς αφίξεις τους και δη από 475 εκατομμύρια σε 744 εκατομμύρια και από 150 εκατομμύρια σε 248 εκατομμύρια αντίστοιχα (UNWTO, 2016).

Γράφημα 2.1

Διαχρονική εξέλιξη του Παγκόσμιου Τουρισμού (1950-2030)

Πηγή: Tourism Towards (2030), UNWTO, (2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Ιστορική αναδρομή και εξελικτική πορεία του θρησκευτικού τουρισμού

Ο θρησκευτικός τουρισμός, είναι το είδος αυτό του τουρισμού που υποκινείται κατά κύριο λόγο από θρησκευτικά αίτια. Αποτελεί ένα από τα πιο παλιά είδη τουρισμού και είναι ένα φαινόμενο θρησκευτικής ιστορίας παγκόσμιας εμβέλειας, που έχει την δυνατότητα να διαχωρίζεται σε πολλές μορφές. Τον θρησκευτικό τουρισμό διακρίνει μία ιδιαίτερη δυναμική-κινητικότητα στο χώρο, όπως για παράδειγμα ένα ταξίδι σε έναν προορισμό καθώς επίσης και μία σταθερότητα, μία μικρής διάρκειας παραμονή σε έναν προορισμό, διάφορου του τύπου της συνήθους διαμονής. Κύριος και βασικός στόχος του εν λόγω ταξιδιού είναι να γίνει αλλαγή περιβάλλοντος, το λιγότερο

ένα μικρής διάρκειας ταξίδι, το οποίο πραγματοποιείται για καθαρά προσωπικούς και όχι επαγγελματικούς λόγους (Rinschede, 1992).

Ο τουρισμός, ο οποίος υποκινείται από θρησκευτικά αίτια, έχει την ίδια ακριβώς παλαιότητα όσο και η θρησκεία και ως συνεπώς λογίζεται ως το πιο παλιό είδος τουρισμού. Ο θρησκευτικός τουρισμός δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό γνώρισμα μόνο της θρησκείας του Χριστιανισμού, αλλά μάλλον ένα φαινόμενο θρησκευτικής ιστορίας παγκόσμιας εμβέλειας (Lanczkowski, 1982; Rinschede, 1992). Από την μεριά τους οι αρχαιολόγοι καθώς και οι ανθρωπολόγοι έχουν φέρει στην επιφάνεια ενδείξεις αυτού του είδους του φαινομένου σε πολλές φυλετικές κοινωνίες της Ευρώπης, της Ασίας, της Αμερικής κ.α των προϊστορικών χρόνων. Έτσι η ανεύρεση μενίρ και ζωγραφιών στις τοίχους σπηλιών, είχαν την ίδια ακριβώς λειτουργική αξία, όπως έχουν στην σύγχρονη κοινωνία οι καθεδρικοί ναοί. Αποτελούσαν κέντρα θρησκευτικής φύσης στα οποία προσέρχονταν οι πιστοί ερχόμενοι από διάφορα μέρη κοντινής ή μακρινής απόστασης (Roussel 1972; Rinschede, 1992).

Στα αρχαία χρόνια, ο θρησκευτικός τουρισμός γνώρισε την πρώτη μεγάλη ανοδική πορεία. Ανάμεσα στους Κέλτες που προέρχονταν από τις περιοχές της δυτικο-κεντρικής αλλά και νότιας και δυτικής Ευρώπης, τα μέρη στα οποία πραγματοποιούνταν συγκεντρώσεις και διαφόρων ειδών τελετών ήταν οι τάφοι και οι χώροι ενταφιασμού των νεκρών, στα οποία οι ιερείς προσέφεραν την θυσία τους (Roussel 1954; Rinschede, 1992). Ως προς τις γερμανικές φυλές, το Irminsul και ο ιερός ναός της Uppsala, ήταν μεγάλα θρησκευτικά κέντρα, όπου κατά την διάρκεια τελετών και ιδιαίτερα σημαντικών εορτών, οι ως άνω φυλές προερχόμενες από την Σουηδία πραγματοποιούσαν μαζώψεις στην Uppsala.

Αξίζει να σημειωθεί πως η θρησκευτική και η πολιτική εξουσία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους στους πρώιμους πολιτισμούς. Τα θρησκευτικά κέντρα που βρίσκονταν εκτός άλλων στην Αρχαία Αίγυπτο, όπως για παράδειγμα στην Ηλιούπολη, στη Θήβα και αλλού, κατάφεραν να συγκεντρώνουν εκατοντάδες πιστών. Οι Χετίτες πραγματοποιούσαν κάθε χρόνο φεστιβάλ με την παρουσία του βασιλιά τους, για χάρη μάλιστα των οποίων οι πολεμικές συγκρούσεις και συρράξεις διακόπτονταν. Οι Ασσύριοι από την άλλη, τιμούσαν τον Θεό τους στις περιοχές Άλεππο και Ιεράπολη, όπου συγκεντρώνονταν πλήθος προσκυνητών ερχόμενοι από πολύ μακριά.

Τέλος, οι Βαβυλώνιοι, τιμούσαν τον Θεό Μαρντούκ στην πόλη της Βαβυλωνίας. Παράλληλα υφίσταντο και άλλα μέρη λατρείας και προσευχής όπως για παράδειγμα το Νιππούρ και το Νάμμα, όπου οι πιστοί ζητούσαν από το Θεό ειρήνη και μακροβιότητα αντίστοιχα (Roussel, 1954; Roussel, 1972; Rinschede, 1992). Και ο Ηρόδοτος σε έργο του μίλησε για τις μετακινήσεις του Αιγυπτιακού λαού στον Νείλο ποταμό, προκειμένου να επισκεφτούν τον ιερό ναό της Μέμφιδος για να εκφράσουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις (Rinschede, 1992; Μοίρα, 2009).

Από την άλλη πλευρά, οι εορτές που πραγματοποιούσαν οι Ρωμαίοι είχαν κυρίως πολιτικό, αθλητικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα, εν αντιθέσει με τις εκδηλώσεις και μαζώψεις των Ελλήνων που παρουσίαζαν δείγματα θρησκευτικού χαρακτήρα. Στην Ελλάδα, θα μπορούσε να ανεύρει κανείς σημαντικά ιερά μέρη, όπως βουνά, πηγές και ναούς, όπου εκεί πραγματοποιούνταν συναντήσεις από τους πιστούς των γύρω περιοχών για να προσφέρουν δώρα ή να ζητήσουν κάποιου είδους βοήθεια. Επιπρόσθετα, τα μέρη αυτά ήταν μεγάλα θρησκευτικά κέντρα με μεγάλη λεκάνη απορροής, όπως η Αθήνα, η Ρόδος, η Έφεσος, οι Δελφοί κ.α, όπου οι αθλητικοί αγώνες που λάμβαναν χώρα εκεί, είχαν μερικώς θρησκευτικό χαρακτήρα (Roussel, 1954; Roussel, 1972; Rinschede, 1992).

Όπως έχει αναφανεί από τα ανωτέρω, ο θρησκευτικός τουρισμός είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιας εμβέλειας. Μάλιστα είναι περισσότερο συνδεδεμένος με τον τουρισμό διακοπών και τον πολιτιστικό τουρισμό καθώς και τον κοινωνικό και ομαδικό τουρισμό. Πάντοτε για την ιστορία και μόνο, τα ταξίδια που πραγματοποιούνταν για θρησκευτικούς λόγους ήταν ως επί των πλείστων πολυλειτουργικά ταξίδια, ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που οι θρησκευτικοί παράγοντες ήταν οφθαλμοφανείς και υπερτερούσαν (Rinschede, 1992).

Βέβαια, τα ταξίδια που πραγματοποιούνταν για θρησκευτικούς λόγους και αιτίες, δεν ήταν πάντοτε μία απλή θα λέγαμε διαδικασία, αλλά συχνά συνοδεύονταν από κακουχίες και έντονη ταλαιπωρία, καθιστώντας τα συχνά μία περιπέτεια για τους ταξιδιώτες σε συνδυασμό πάντοτε με την χρονική περίοδο στην οποία πραγματοποιούνταν. Αν και θα περίμενε κανείς όλες αυτές οι δυσκολίες να λειτουργήσουν ανασταλτικά ως προς την πραγματοποίηση του ταξιδιού, εντούτοις ενίσχυναν ακόμα περισσότερο το θρησκευτικό φρόνημα. Οι

Χριστιανοί πραγματοποιούσαν ταξίδια στους Αγίους Τόπους με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο εύρισκαν εύκαιρο, ακόμα και πολλές φορές έμεναν πολλές ημέρες νηστικοί. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως το 4^ο αιώνα, η μετάβαση στους Αγίους Τόπους, μπορούσε να οδηγήσει ακόμα και στο θάνατο, ένεκα της κόπωσης που υφίσταντο οι πιστοί μέχρις ότου φτάσουν στον προορισμό τους (Μοίρα, 2009).

3.2 Μορφές θρησκευτικού τουρισμού

Οι μορφές του θρησκευτικού τουρισμού, μπορούν να διαφοροποιηθούν με βάση κάποια κριτήρια:

1. Τη διάρκεια διαμονής:

α) βραχυπρόθεσμος θρησκευτικός τουρισμός, που αναφέρεται σε μικρά περιορισμένης εμβέλειας ταξίδια για κοντινές αποστάσεις. Κύριος σκοπός αυτού του τουρισμού, είναι ο πιστός να επισκεφθεί ένα θρησκευτικό κέντρο που φέρει χαρακτηριστικά τοπικά, περιφερειακά ή υπερπεριφερειακά ή να λάβει μέρος σε εορτασμούς θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως σε μία εκκλησιαστική συνάντηση ή σε μία θρησκευτική διάσκεψη

β) μακροχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός, που αφορά επισκέψεις που λαμβάνουν χώρα σε μεγάλα θρησκευτικά κέντρα για πολλές ημέρες ή ακόμα και για βδομάδες και αναφέρεται ως επί των πλείστων στην επίσκεψη άλλων εθνικών και διεθνών θρησκευτικών κέντρων (Rinschede, 1992).

2. Τον αριθμό των συμμετεχόντων:

Κάθε ένας τύπος τουρισμού, που έχει βάση το κίνητρο, φέρει μία κοινωνική όψη, η οποία θα λέγαμε ότι στηρίζεται σε πολιτιστικά, πολιτικά ακόμα και θρησκευτικά κίνητρα για τους ταξιδιώτες που βρίσκονται προς αναζήτηση διακοπών. Ταξίδια που πραγματοποιούνται από ένα άτομο δίνουν την δυνατότητα στον τουρίστα να κάνει πράξη τα ενδιαφέροντα του και τις επιθυμίες του όπως ο ίδιος επιθυμεί, να ορίσει τους στόχους του ταξιδιού του καθώς και τις διαδρομές που θα ακολουθήσει αλλά και να προετοιμαστεί αυτόνομα όπως ο ίδιος θέλει. Το ταξίδι βέβαια που πραγματοποιείται με

οικογένεια και φίλους, με τη χρήση ιδιωτικού ή δημοσίας χρήσεως οχήματος, καθιστά πιο εύκολη την οργάνωση του και τις κοινωνικές επαφές (Rinschede, 1992).

Αναφορικά τώρα με τον θρησκευτικό τουρισμό, ο τουρίστας που πραγματοποιεί το ταξίδι μόνος του, αντιπροσωπεύει συνήθως την μειονότητα. Μελέτες που έλαβαν χώρα σε προσκυνητές στη Λούρδη της Γαλλίας, τις Η.Π.Α, το Μεξικό κ.α, απέδειξαν περίτρανα την πιο πάνω διαπίστωση. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί πως δημοσκόπηση που έλαβε χώρα σε 1537 προσκυνητές, απέδειξε ότι ποσοστό μόλις 11% ταξίδευαν χωρίς κάποια παρέα μαζί τους, ποσοστό της τάξεως του 65% επισκέφτηκαν έναν προορισμό μαζί με την οικογένεια τους, ποσοστό 12% με την συνοδεία φίλων και το ίδιο ακριβώς αυτό ποσοστό (12%) πραγματοποίησε ταξίδι με οργανωμένο γκρουπ (Morinis 1984, Rinschede, 1992).

Ο αριθμός των γκρουπ προσκυνητών, τόσο μεγάλων όσο και μικρότερης εμβέλειας στην Λούρδη της Γαλλίας, αγγίζει ποσοστό σχεδόν 29% (Rinschede 1985; Rinschede 1992). Παρά το μικρό θα λέγαμε αυτό ποσοστό, τα οργανωμένα γκρουπ έχουν μία ιδιαίτερη σημασία, αφού καταφέρνουν να κάνουν την παρουσία τους περισσότερο αισθητή, απαιτούν ειδικές εγκαταστάσεις και ένεκα του γεγονότος ότι είναι καταχωρημένα, καθίσταται λιγότερο δύσκολο να καταγραφούν. Όσον αφορά στις Χριστιανικές θρησκείες, οι ενορίες, η μητρόπολη, οι ομάδες νέων, τα σχολεία κ.α, έχουν αναλάβει την οργάνωση των γκρουπ προσκυνητών, ενώ στον Ινδουισμό το κομμάτι της οργάνωσης το έχουν αναλάβει η κυβέρνηση και οι κοινωνίες. Επιπρόσθετα, υφίστανται και ταξιδιωτικά πρακτορεία διαφόρων τύπων, τοπικής και περιφερειακής εμβέλειας, που αναλαμβάνουν την οργάνωση διακοπών θρησκευτικού περιεχομένου. Ο πιο μεγάλος εκκλησιαστικός οργανισμός ταξιδιών, που βρίσκεται στην γερμανόφωνη περιοχή είναι το Βαυαρικό Πρακτορείο Προσκυνητών, όπου από το έτος 1950 που δημιουργήθηκε, έχει καταφέρει να κάνει πράξη 6000 ταξίδια θρησκευτικού περιεχομένου με συμμετοχές που αγγίζουν τις 600.000. Συγκεκριμένα, ποσοστό 6% φέρεται να ταξίδεψε στην Ισπανία και στην Πορτογαλία, το ίδιο ακριβώς ποσοστό στις Ελβετία και Αυστρία, ποσοστό 23% στην Ρώμη, ποσοστό 33% στην Γαλλία και τέλος ποσοστό μόλις 9% στους Αγίους Τόπους. Μάλιστα πριν λίγο καιρό, ο αριθμός των ταξιδιών που λάμβανε χώρα στους Αγίους Τόπους σημείωσε

σημαντική μείωση, ενώ αντιθέτως κατά το ίδιο χρονικό διάστημα σημαντική αύξηση σημειωνόταν στις χώρες της Γαλλίας, της Πορτογαλίας κ.α (Rinschede, 1992).

3. Τα μέσα μεταφοράς:

Μέχρι και τον 19^ο αιώνα, οι περισσότεροι θα λέγαμε προσκυνητές πραγματοποιούσαν ένα ταξίδι με τα πόδια, συχνά συνδυαστικά με ένα πλοίο. Στην σύγχρονη εποχή, η πραγματοποίηση ταξιδιού διά ποδός υφίσταται ακόμα σε αρκετές περιοχές. Αρκετά συχνά το συναντάει κανείς στους Χριστιανικούς προσκυνηματικούς τόπους, στις περιοχές της Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης, στο Θιβέτ και σε άλλες περιοχές. Το έτος 1987, διά ποδός έφτασαν στο Altotting της Βαυαρίας 37.414 προσκυνητές. Μάλιστα, το μεγαλύτερο μέρος αυτών χρειάστηκε να διανύσει με τα πόδια απόσταση 25 χιλιομέτρων, ενώ άλλοι απόσταση 50-150 χιλιομέτρων, με διανυκτέρευση. Στις περιοχές της Λούρδης στην Γαλλία και στην Φατίμα, είναι σύνηθες φαινόμενο οι πεζοί προσκυνητές. Ακόμα και στις μέρες μας, οι προσκυνητές που προέρχονται από την Δυτική Αφρική καταφθάνουν στην Μέκκα με τα πόδια, κάνοντας χρήση της χερσαίας διαδρομής. Το ταξίδι αυτό στην Μέκκα διαρκεί ούτε λίγο ούτε πολύ κατά μέσο όρο περίπου πέντε έτη, ενώ η επιστροφή πολύ συχνά διαρκεί περίπου τρία έτη. Κατά διαστήματα μάλιστα υπάρχουν αναφορές ότι απαιτούνται 25-30 έτη. Όλα τα ανωτέρω καταδεικνύουν ότι λίγοι σε αριθμό προσκυνητές πραγματοποιούν ταξίδια μόνοι τους ενώ οι περισσότεροι επιλέγουν να τα πραγματοποιούν σε ομάδες (Birks 1975; Works 1976; Rinschede, 1992).

Κατά περιόδους η χρήση των πλοίων συνδυάστηκε με τον προσκυνηματισμό διά ποδός, όπως αυτό συνέβη κατά κόρον τον Μεσαίωνα στους Αγίους Τόπους. Οι Άγγλοι και οι Ιρλανδοί προσέγγιζαν την Γαλλία με τα πλοία, έχοντας ως σκοπό να προχωρήσουν με τα πόδια στο περίφημο μονοπάτι του Αγίου Ιακώβου που βρίσκεται πάνω από τα Πυρηναία και την Βόρεια Ισπανία, ενώ ο ίδιος ακριβώς τρόπος διαδρομής πραγματοποιούνταν για τους προσκυνητές που πραγματοποιούσαν ταξίδι από τα Βρετανικά νησιά στην Λούρδη της Γαλλίας. Αξίζει να αναφερθεί πως η χρήση του πλοίου, έχει βαρύνουσα σημασία για τους προσκυνητές που επισκέπτονται την Μέκκα από την Νοτιοανατολική Ασία. Τέλος το έτος 1967, το ταξίδι με την χρήση πλοίου

αντικαταστάθηκε από το συνεχώς αναπτυσσόμενο αεροπορικό ταξίδι (Long 1979; Rinschede, 1992).

Από την άλλη πλευρά, η εξέλιξη του τρένου, άσκησε σημαντικές επιρροές στην άνοδο του αριθμού των προσκυνητών. Στην περιοχή της Λούρδης, το ταξίδι με την χρήση τρένου που πρωτοξεκίνησε το έτος 1866, διατηρούσε σταθερό μερίδιο κάθε χρόνο 30%, εντασσομένων σε αυτό και των ειδικά διαμορφωμένων τρένων για τους ανθρώπους που ήταν άρρωστοι. Μάλιστα στην Ινδία και δη στο Allahabad, δημιουργήθηκαν καινούργιοι σιδηροδρομικοί σταθμοί, που είχαν ως κύριο σκοπό να φιλοξενήσουν προσκυνητές κατά την διάρκεια των εορτασμών θρησκευτικού περιεχομένου του Mela Kumb (Deffontaines, 1948; Rinschede, 1992). Σιγά σιγά βέβαια την θέση του τρένου έλαβε το αυτοκίνητο, ως μέσο προσέγγισης προσκυνηματικών προορισμών.

Οι πιο σημαντικοί τρόποι μετακίνησης στον θρησκευτικό τουρισμό, είναι το αυτοκίνητο καθώς και το λεωφορείο και στις αναπτυσσόμενες περιοχές συμπεριλαμβάνεται και το φορτηγό. Ειδικότερα, από το έτος 1920 και μετά, υπάρχει μεγάλη άνοδος στον τουρισμό που πραγματοποιείται με την χρήση αυτοκινήτου, εκτός από τις περιπτώσεις των οργανωμένων ταξιδιών που πραγματοποιούνται πιο πολύ με την χρήση λεωφορείου παρά αυτοκινήτου (Rinschede 1985, 1988, 1989; Rinschede, 1992).

Ακολούθως και μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ο τουρισμός που λάμβανε χώρα από αέρος ήρθε στο προσκήνιο. Το έτος 1987, στην Λούρδη της Γαλλίας, ποσοστό της τάξεως του 10% των προσκυνητών κατέφθαναν αεροπορικώς, ενώ το έτος 1980 στην Μέκκα κατέφθασε ποσοστό προσκυνητών από αέρος της τάξεως του 33%. Ως προς τους ξένους προσκυνητές που επισκέφθηκαν από αέρος την Μέκκα, αυτοί άγγιζαν ποσοστό 60% (Rinschede 1989; Rinschede, 1992).

4. Τα εποχιακά σχέδια:

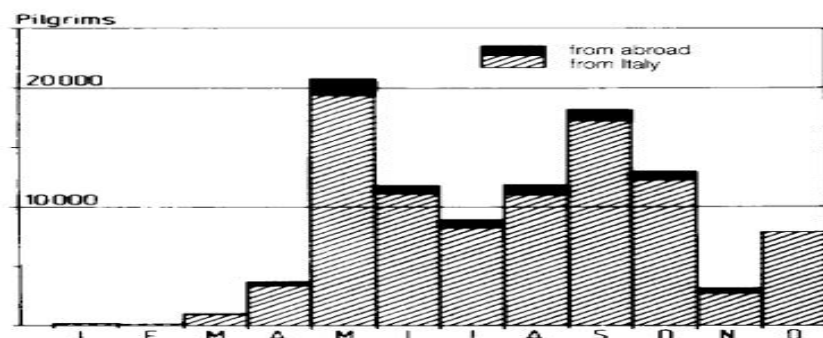
Ο τουρισμός με θρησκευτικό περιεχόμενο σχετίζεται με μία σίγουρη εποχικότητα, ακόμα και στις περιπτώσεις που κάποιοι τόποι θρησκευτικοί είναι επισκέψιμοι όλη την διάρκεια του έτους. Ιδιαίτερης σημασίας κριτήρια που ασκούν επιρροές στο ταξίδι, είναι εκτός άλλων οι θρησκευτικής φύσεως τελετές, οι εορταστικές ημέρες, η κλιματική θέση στην οποία βρίσκεται ο προσκυνηματικός τόπος καθώς και το ημερολόγιο εργασιών του αγρότη. Οι

θρησκευτικές τελετές διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στο εάν ο προσκυνηματικός τουρισμός θα είναι εποχικός ή όχι. Δεν είναι τυχαίο που μέσα σε διάστημα δύο περίπου εβδομάδων κατά την διάρκεια που ελάμβανε χώρα ο προσκυνηματικός μήνας σχεδόν 1.500.000 προσκυνητές επισκέφθηκαν την Μέκκα για να συμμετάσχουν στο 12ήμερο Χατζ. Στον Χριστιανισμό, είναι σύνηθες το φαινόμενο επισκέψεων προσκυνηματικών χώρων τις άγιες ημέρες. Μάλιστα στην Φατίμα, ανάλογα δε περιστατικά λαμβάνουν χώρα στις 13 κάθε μήνα, από τους μήνες Μάιο έως και Οκτώβριο, στην Λούρδη δε διεξάγεται το φεστιβάλ του στεφάνου από τριαντάφυλλα κάθε Οκτώβριο μήνα εκάστου έτους και η 12^η Δεκεμβρίου στην Γουαδελούπη σηματοδοτεί την άνοδο του προσκυνηματικού ρεύματος. Αξίζει να σημειωθεί πως οι ημέρες που λαμβάνουν χώρα θρησκευτικές εορτές, αποκτούν ιδιαίτερη αξία, όταν πραγματοποιούνται σε κατάλληλες εποχές το χρόνο. Έτσι η 11^η Φεβρουαρίου, ημέρα εμφάνισης της Μαρίας στην Λούρδη της Γαλλίας, αποφεύγεται από τους προσκυνητές λόγω της ακαταλληλότητας της χειμερινής περιόδου.

Γενικά, στα βόρεια γεωγραφικά πλάτη η προσκυνηματική εποχή έχει άνοδο τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες και συγκεκριμένα από το μήνα Απρίλιο-Μάιο έως και το μήνα Οκτώβριο ένεκα των προσκυνηματικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σε εξωτερικό περιβάλλον (Γράφημα 3.1), ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες που το προσκυνηματικό ταξίδι συνδυάζεται αφενός με διακοπές και αφετέρου και με εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα τα αξιοθέατα που υφίστανται στην περιοχή του προσκυνηματικού χώρου και δη οι καταρράκτες του Νιαγάρα κ.α (Rinschede 1990; Rinschede, 1992).

Γράφημα 3.1

Number of Pilgrims in Organized Groups to Loreto, Italy in 1987

Πηγή: Information from the Pilgrim's Office, Rinschede, (1992).

Τέλος, το ημερολόγιο εργασιών του αγροτικού πληθυσμού, παίζει και αυτό το ρόλο του αναφορικά με τον προσκυνηματικό τουρισμό. Για παράδειγμα ελάχιστος αριθμός προσκυνητών από τους αμπελώνες της Γαλλίας προτίθεται να επισκεφτεί την Λούρδη της Γαλλίας κατά το χρόνο που λαμβάνει χώρα η συγκομιδή των σταφυλιών (Rinschede, 1992).

5. Κοινωνική δομή:

Οι θρησκευτικοί τουρίστες είναι δυνατόν να διαφοροποιηθούν με βάση τις πτυχές της κοινωνικής διάρθρωσης τους. Ο τρόπος με τον οποίο κατανέμονται τα φύλα μεταξύ των προσκυνητών έχει σημαντικές διαφορές ανά τον κόσμο. Για παράδειγμα, το 1978 στην Λούρδη της Γαλλίας, οι γυναίκες αντιπροσώπευαν το 69% των προσκυνηματικών τουριστών, ενώ παρόμοια περιστατικά λάμβαναν χώρα στις περιοχές της Βόρειας Αμερικής καθώς και σε όλους τους καθολικούς προσκυνηματικούς χώρους (Rinschede 1985, 1990; Rinschede, 1992). Από την άλλη βέβαια στην Μέκκα, η κατανομή των φύλων καταδεικνύει προβάδισμα των ανδρών σε ποσοστό μάλιστα 65%, γεγονός που αποκαλύπτει την κοινωνική θέση της γυναίκας στον Ισλαμικό κόσμο και την θρησκεία. Ανάλογες διαφοροποιήσεις υφίστανται και στις ηλικίες των προσκυνητών. Για παράδειγμα στην Λούρδη της Γαλλίας, ποσοστό 34% αντιστοιχεί σε ηλικίες που βρίσκονται κάτω από τα 25 έτη, ενώ ποσοστό 39% σε ηλικίες που βρίσκονται πάνω από τα 60 έτη (Long 1979; Rinschede, 1992). Αντιθέτως, στις γερμανικές εκκλησιαστικές συναντήσεις, λαμβάνει χώρα ένα εντελώς αλλιώς σκητικό, όπως για παράδειγμα στην σύνοδο της Καθολικής Εκκλησίας που έλαβε χώρα στο Μόναχο το έτος 1984, όπου το 74,1% των συμμετεχόντων βρίσκονταν σε ηλικία κάτω των 25 ετών, ποσοστό 17,4% σε ηλικία μεταξύ των 25-60 ετών και ποσοστό μόλις 3% σε ηλικία από 60 ετών και άνω (Rinschede, 1992).

Τέλος, η κοινωνικο-επαγγελματική διάρθρωση των οργανωμένων προσκυνητών στην περιοχή της Λούρδης, καταδεικνύει ότι τα άτομα που εργάζονται αυτόνομα, όπως και τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, δεν αποτελούν ιδιαίτερα αξιόλογο αντιπροσωπευτικό δείγμα προσκυνητών. Αξίζει να σημειωθεί πως κάποιες δραστηριότητες θρησκευτικού περιεχομένου, όπως για παράδειγμα το προσκυνηματικό ταξίδι, έχει καθοδικές τάσεις αναλογικές με την αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Προσκυνητές που κατάγονται από τις

αγροτικές περιοχές της Γαλλίας, αντιπροσωπεύουν απεναντίας ένα μεγάλο δείγμα. Στον Ινδουισμό, οι υψηλές τάξεις αντιπροσωπεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους προσκυνητές από ότι οι χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις. Αυτό όμως που θα πρέπει να γίνει σαφές είναι ότι σε καμία των περιπτώσεων η προσκυνηματική διάρθρωση δεν θα πρέπει να λογίζεται ως απεικόνιση της κοινωνικής δομής της περιοχής απορροής (Bhardwaj 1973; Morinis 1984; Rinschede, 1992).

3.3 Θρησκευτικός Τουρίστας και Προσκυνητής: Εννοιολογική προσέγγιση και διαφοροποίηση

Η διαφοροποίηση μεταξύ του θρησκευτικού τουρίστα και του προσκυνητή, αποτέλεσε ένα θέμα που δημιούργησε έντονες συζητήσεις στους επιστημονικούς κύκλους. Και αυτό γιατί ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ο τουρίστας κινείται, καθορίζονται οι επιδιώξεις του, οι ανάγκες και ο τρόπος συμπεριφοράς του κατά το χρόνο που πραγματοποιεί ένα ταξίδι (Μοίρα, 2009). Μάλιστα η κίνηση αυτή είναι δύο κατευθύνσεων, οι οποίες μάλιστα σχετίζονται με τους σκοπούς και τον τρόπο που θα γίνει το ταξίδι. Από την μία, κινητήριοι μοχλός για το ταξίδι είναι το συναίσθημα το θρησκευτικό, που λογίζεται ότι αναζητά ο προσκυνητής και από την άλλη η εξεύρεση σοφίας και γνώσης, που θεωρείται ότι αναζητά ο θρησκευτικός τουρίστας.

Ο προσκυνητής όταν επισκέπτεται έναν προορισμό, προτιμά να δαπανήσει τον ελεύθερο του χρόνο στον διαλογισμό και στην προσευχή, πραγματοποιώντας τα θρησκευτικά του καθήκοντα, ενόσω κατά το χρόνο που λαμβάνει χώρα το ταξίδι του πραγματοποιεί επισκέψεις σε συγκεκριμένα μέρη. Το μεγαλύτερο μέρος των προσκυνητών, δεν έχει καμία εικόνα ή γνώση για την ιστορική και πολιτιστική αξία και ιστορία των περιοχών που επισκέπτονται. Κύριος στόχος του ταξιδιού αυτού από την πλευρά του προσκυνητή, είναι να πραγματοποιήσει το λεγόμενο προσκύνημα στον ιερό χώρο τον οποίο έχει επιλέξει ο ίδιος με την επίσκεψη του, με σκοπό να επέλθει ίαση, η μετάβαση στον παράδεισο κ.α.

Από την άλλη πλευρά, ο θρησκευτικός τουρίστας όμως, πραγματοποιεί ένα ταξίδι σε έναν ιερό προορισμό κυρίως για να αποκτήσει σοφία και γνώση. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την εξεύρεση δεδομένων και βιωμάτων,

ερχόμενος σε επαφή με τις πόλεις και τους λαούς κάθε περιοχής που επισκέπτεται. Ο θρησκευτικός τουρίστας κατά κύριο λόγο πραγματοποιεί μία επίσκεψη σε ένα θρησκευτικό κέντρο, προκειμένου να λάβει ενεργό μέρος σε κάποιες τελετουργίες που διεξάγονται σε αυτές (Jackowski and Smith, 1992; Μοίρα, 2009). Επιπρόσθετα, κυριαρχεί η άποψη ότι ο θρησκευτικός τουρίστας, είναι το πρόσωπο αυτό, το οποίο όταν θα αποφασίσει να επισκεφθεί ένα προορισμό, αυτό θα γίνει είτε εν συνόλω είτε μερικώς για αίτια θρησκευτικά. Μάλιστα, η άποψη αυτή υποστηρίζει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι παράρτημα του αντίστοιχου πολιτιστικού, για το λόγο ότι οι θρησκευτικοί τουρίστες που μετέχουν σε αυτόν και πραγματοποιούν προσκυνήματα με οργανωμένη μορφή τις περισσότερες φορές αφιερώνουν χρόνο και επισκέπτονται και τουριστικά αξιοθέατα, όπως για παράδειγμα οι θρησκευτικοί τουρίστες στην Λούρδη της Γαλλίας κατά την επίσκεψη τους στην αντίστοιχη Παναγιά της Λούρδης, συχνά επισκέπτονται τα Πυρηναία (Rinschede, 1992; Μοίρα, 2009).

Περαιτέρω, υφίσταται και η άποψη ότι η θέση του θρησκευτικού τουρίστα, είναι αυτή που βρίσκεται μεταξύ του τουρίστα και του προσκυνητή. Ο θρησκευτικός τουρίστας είναι το άτομο που πραγματοποιεί ένα ταξίδι με κίνητρα θρησκευτικά, αλλά αδυνατεί να φτάσει τον πνευματικό του σκοπό, αφού πλαισιώνεται συνήθως από τουριστικούς πράκτορες, ακολουθεί πιστά συγκεκριμένα προγράμματα ταξιδιού και προκαθορισμένες διαδρομές, απομακρυνόμενος από την αρχική του επιδίωξη που δεν είναι άλλη από την επίτευξη πνευματικότητας. Έτσι με τον τρόπο αυτό αλλοιώνεται και μετατρέπεται από προσκυνητή σε ένα απλό τουρίστα, αφού η συναναστροφή του με το κοσμοπολίτικο καθεστώς των ξενοδοχείων, την κερδοσκοπική νοοτροπία των αντικειμένων θρησκευτικής λατρείας, τον απομακρύνουν από την προσδοκώμενη εξεύρεση πνευματικότητας και τον περιορίζουν αποκλειστικά και μόνο στο τουριστικό κομμάτι της επίσκεψης (Robichaud, 1999; Μοίρα, 2009).

Άλλη επιστημονική άποψη αναφέρει ότι ο θρησκευτικός τουρίστας είναι το άτομο αυτό που όταν φέρει εις πέρας το θρησκευτικό του καθήκον, τον υπόλοιπο χρόνο που διαθέτει φέρεται και άγεται ως κλασικός τουρίστας, δηλαδή καλύπτει την ανάγκη του για φαγητό και διαμονή, δαπανά χρήματα για αγορά αναμνηστικών (Vukonic, 1996; Μοίρα, 2009), ενώ στο ίδιο μήκος

κύματος κινείται και η άποψη πως ο θρησκευτικός τουρίστας είναι κατά ½ τουρίστας και κατά ½ προσκυνητής (Turner and Turner, 1978; Μοίρα, 2009). Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως σε κάποιες θρησκείες όπως για παράδειγμα το Ισλάμ, ο όρος θρησκευτικός τουρίστας απαγορεύεται ρητά (MAS Centre, 2004; Μοίρα, 2009), αφού κύριο μέλημα το μουσουλμάνου πιστού είναι η επίτευξη μονάχα πνευματικότητας και το προσκύνημα αποτελεί ιερή υποχρέωση για αυτόν, θεωρώντας μεγάλη αμαρτία τον καταναλωτισμό που επιβάλλει ο τουρισμός στην σύγχρονη μορφή του (Din, 1989; Μοίρα, 2009).

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται ευκόλως αντιληπτό, ότι ο θρησκευτικός τουρισμός έχει την δυνατότητα να συνδυάσει το ταξίδι σε ένα προορισμό ταυτόχρονα με την αναψυχή, την κουλτούρα-πολιτισμό και την γαστρονομία. Τα ταξίδια με θρησκευτικό περιεχόμενο, σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να αποτελέσουν τον βασικό λόγο ταξιδιού σε έναν προορισμό, αλλά παράλληλα μπορούν να συνδυαστούν και με επισκέψεις και σε άλλα αξιοθέατα τουριστικά. Άλλη οπτική του θρησκευτικού τουρισμού αποτελεί το γεγονός ότι ο επισκέπτης σε ένα προορισμό θρησκευτικού ενδιαφέροντος δεν λογίζεται πάντοτε ως προσκυνητής. Σε άλλες περιπτώσεις δε, λογίζεται ότι ένας ταξιδιώτης πρέπει να πρεσβεύει κάποια θρησκεία για να μεταβεί σε συγκεκριμένο θρησκευτικό μέρος (Raj & Morpeth, 2007; Kilipiris & Dermetzopoulos, 2016). Αυτό λαμβάνει χώρα κυρίως στις περιπτώσεις εκείνες που ένας προσκυνητής για παράδειγμα Χριστιανικού θρησκευτικού αποφασίζει να επισκεφθεί τον Ιερό Τάφο στην περιοχή της Ιερουσαλήμ το Πάσχα ή τον Άγιο Παύλο στο Βατικανό τα Χριστούγεννα. Γίνεται βέβαια δεκτό ότι ικανοποιητικό μερίδιο Χριστιανών και μη, μπορούν επίσης να πραγματοποιούν επίσκεψη σε σημαντικά θρησκευτικά μέρη όχι μόνο για την επίτευξη πνευματικότητας αλλά και για αρχιτεκτονικούς και ιστορικούς λόγους (Ron, 2009; Kilipiris & Dermetzopoulos, 2016). Από την άλλη, το προσκύνημα, αποτελεί ένα φαινόμενο, που είναι περισσότερο διαδεδομένο σε μία κοινωνία και αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα κυρίως σημαντικών θρησκειών, όπως του Χριστιανισμού, του Βουδισμού, του Ισλαμισμού, του Ιουδαισμού και του Ινδουισμού. Μπορεί να ορισθεί δε ως ένα ταξίδι που πραγματοποιείται για θρησκευτικούς λόγους, εξωτερικά σε ένα ιερό χώρο και εσωτερικά για επίτευξη πνευματικότητας (Barber, 1993; Collins-Kreiner, 2010), άλλως ως ένα ταξίδι που λαμβάνει χώρα από ένα άτομο που

επιδιώκει την αγιότητα και την αλήθεια (Vukonić, 1996; Collins-Kreiner, 2010).

Συμπερασματικά, γίνεται σαφές ότι ο προσκυνηματικός τουρισμός έχει να κάνει κατά αποκλειστικότητα με περισσότερα θρησκευτικά κίνητρα, όπως είναι η λατρεία και η επίτευξη πνευματικότητας, ενώ αντίθετα στον θρησκευτικό τουρισμό, ο τουρίστας πραγματοποιώντας μία επίσκεψη σε έναν προορισμό θρησκευτικού ενδιαφέροντος, έχει την δυνατότητα να καλύψει παράλληλα ποικίλα άλλα ενδιαφέροντα, όπως να μάθει χρήσιμες πληροφορίες για την κουλτούρα και τον πολιτισμό της περιοχής που επισκέφθηκε, την ιστορία του, το φυσικό περιβάλλον του και την τοπική γαστρονομία του (Kilipiris & Dermetzopoulos, 2016).

3.4 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου θρησκεία

Το να λεχθεί ποιος είναι ο ακριβής ορισμός της έννοιας θρησκείας, δεν είναι ένα ιδιαίτερο εύκολο εγχείρημα. Οι συμπεριφορές που ορίζονται ως θρησκείες, δεν είναι ίδιες μεταξύ τους, πράγμα που καθιστά ιδιαίτερα δυσχερές την απόδοση ενός κοινού ορισμού για το τι ακριβώς είναι η θρησκεία, ορισμού που θα είναι ευρέως αποδεκτός από ερευνητές και επιστήμονες (Willaime, 2004; Μοίρα, 2009). Μάλιστα, την δυσκολία του ορισμού της θρησκείας, τόνισε κατά το παρελθόν και ο Άγιος Αυγουστίνος, όταν σε ερώτημα που του ετέθη για το τι είναι θρησκεία, απάντησε ότι οι πιο πολύ άνθρωποι ξέρουν τι είναι η θρησκεία μέχρι την στιγμή εκείνη που θα τους αιτηθεί να την διευκρινίσουν-εξηγήσουν. Βέβαια για να γίνει ακόμα περισσότερο αντιληπτή η δυσκολία απόδοσης ενός ορισμού για την θρησκεία, δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός της ύπαρξης ιδιαίτερης δυσχέρειας ακόμα και στην προσπάθεια μετάφρασης του συγκεκριμένου όρου (Lambert, 1991; Μοίρα, 2009). Ουσιαστικά η θρησκεία αποτελεί ένα σύνολο από συμπεριφορές και αντιλήψεις ενός συνόλου ανθρώπων, οι οποίες τις περισσότερες φορές είναι κωδικοποιημένες, υπό το πέπλο των όρων προσευχή και θρησκευτικού νόμου, συμπεριλαμβάνοντας επιπρόσθετα στο περιεχόμενο της παραδόσεις προγόνων, ιστορικά και μυθολογικά στοιχεία, γραπτά έργα, γνώσεις προσωπικές και μυστικιστικές (Bowker, 2000; Μοίρα, 2009). Παράλληλα, περιλαμβάνει

αντιλήψεις και συμπεριφορές που βασίζονται σε απόψεις σχετικά με το σύμπαν, την ζωή μετά το θάνατο, την μη ανθρώπινη υπόσταση κάποιων όντων κ.α, που σωρευτικά ασκούν σημαντικές επιδράσεις στην συμπεριφορά των ατόμων (McCutcheon, 2006; Μοίρα, 2009).

Πολλές φορές γίνεται χρήση του όρου πίστη αντί της λέξεως θρησκεία (Μοίρα, 2009). Πέρα από το γεγονός όμως εάν μία θρησκεία σχετίζεται με πίστη σε κάποιο Θεό ή όχι, από ανέκαθεν υπήρχαν πράγματα που δημιουργούσαν συναισθήματα σεβασμού. Υπάρχουν πολλοί πιστοί σε όλο τον κόσμο, που είτε πιστεύουν σε μία αόρατη δύναμη, είτε σε κάτι πιο συγκεκριμένο, είτε λατρεύουν πρόσωπα που δεν θεωρούνται Θεοί αλλά υπάρχει η αίσθηση θαυμασμού απέναντι τους, όπως για παράδειγμα ο Μωάμεθ, ο Κουμφούκιος κ.α (Giddens, 2002; Μοίρα, 2009).

Από τα πολύ παλιά χρόνια, το έναυσμα για να έρθουν οι άνθρωποι σε επαφή με το Θεό σε μέρη ιερά, ήταν το θρησκευτικό συναίσθημα. Το μεγαλύτερο μέρος των θρησκειών που υπήρχαν τα χρόνια εκείνα, ωθούσαν τους πιστούς τους να μεταβούν σε μέρη ιερά προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους φόβους τους, να καταπραΰνουν τον πόνο τους και να βρουν την σωτηρία της ψυχής τους. Αυτού του είδους η μετάβαση σε μέρη ιερά, λεγόταν προσκύνημα. Το προσκύνημα, που υφίστατο από πάντα, αποτελεί μία μέθοδο επαφής του ανθρώπου με τον Θεό, που έχει ως στόχο να σώσει την ψυχή του μέσα από την έκφραση αγάπης για το Θεό και την αποσύνδεση από τον κόσμο των υλικών πραγμάτων (Μοίρα, 2003; Μοίρα, 2009) και απαιτεί την μετακίνηση του πιστού στον ιερό χώρο (Jackowski and Smith, 1992; Μοίρα, 2009).

Η θρησκεία, ως ένα τεράστιο φαινόμενο, ασκεί ισχυρές επιρροές στην ανθρωπότητα και στην πνευματικότητα της τελευταίας. Οι άνθρωποι ήδη πολλά χρόνια πριν είχαν αναπτύξει χαρακτηριστικά πνευματικής ζωής, ακόμα και εάν οι ίδιοι δεν είχαν την παραμικρή ιδέα για την παρουσία της θρησκείας και αυτό γιατί ο άνθρωπος από πάντα επιζητούσε την επαφή με το Θεό (McCutcheon, 2006; Μοίρα, 2009).

3.5 Οι σημαντικότερες θρησκείες ανά τον κόσμο

Οι πιο σημαντικές θρησκείες στον κόσμο είναι είτε μονοθεϊστικές είτε άλλης φύσεως (Πίνακας 3.1). Στην κατηγορία των μονοθεϊστικών θρησκειών ανήκουν ο Χριστιανισμός, ο Ιουδαϊσμός και ο Ισλαμισμός. Στις άλλης φύσεως θρησκείες αλλά εξίσου σημαντικές βρίσκονται ο Βουδισμός και ο Ινδουισμός (Μοίρα, 2009).

Πίνακας 3.1
Οι θρησκείες στον Παγκόσμιο Χάρτη

	2000	2025	%	2050	%	ΧΩΡΕΣ
Παγκόσμιος πληθυσμός	6.055.049.000	7.823.703.000		8.909.095.000		238
Ρωμαιο-Καθολικοί	1.057.328.093	1.361.965.255	17,4	1.564.603.495	17,6	235
Προτεστάντες	342.001.605	468.632.927	6,0	574.418.922	6,4	233
Ορθόδοξοι	215.128.717	252.715.940	3,2	266.806.050	3,0	135
Αγγλικανοί	79.649.642	113.746.355	1,5	145.983.770	1,6	166
Χριστιανοί (σύνολο)	1.999.563.838	2.616.670.052	33,4	3.051.564.342	34,3	238
Μουσουλμάνοι	1.188.240.000	1.784.876.000	22,8	2.229.281.610	25,0	204
Ινδουιστές	811.336.265	1.049.230.740	13,4	1.175.297.850	13,2	114
Βουδιστές	359.981.757	418.344.730	5,3	424.607.060	4,8	126
Εβραίοι	14.434.039	16.053.350	0,2	16.694.500	0,2	134
Αθεϊστές	150.089.508	159.544.080	2,0	169.150.200	1,9	161
Άθρησκοι	768.158.954	875.120.895	11,2	887.994.945	10,0	236
Νέες θρησκείες	102.356.297	114.720.210	1,5	118.845.140	1,3	60
Θρησκείες φυλών	228.366.515	277.247.150	3,5	303.598.980	3,4	142
Μη Χριστιανοί (σύνολο)	4.055.485.162	5.207.032.948	66,6	5.857.530.658	65,7	238

Πηγή: Barrett, Kurian and Johnson (2001), Μοίρα, (2006), Μοίρα, (2009).

3.5.1 Μονοθεϊστικές Θρησκείες

Οι μονοθεϊστικές θρησκείες, ως αυτό προκύπτει από τα συμφραζόμενα, στρέφουν την προσοχή τους στην λατρεία ενός και μόνο Θεού ή προσώπου. Τις περισσότερες φορές οι θρησκευτικές τελετές τελούνται σε καθορισμένο ιερό χώρο και το προσκύνημα των πιστών πραγματοποιείται σε αυτόν. Οι

χώροι αυτοί έχουν ορισθεί ως θρησκευτικά κέντρα (Μοίρα, 2007; Μοίρα, 2009). Ειδικότερα:

- **Χριστιανισμός:** Είναι μία από τις μονοθεϊστικές θρησκείες που έχει ως κύριο πρόσωπο τον Χριστό. Η λατρεία του ενός και μόνο θεού, ξεκίνησε αρχικά από τον Ιουδαϊσμό, εν συνεχεία μετέβη στον Χριστιανισμό και τέλος στον Ισλαμισμό. Τα ιερά γραπτά κείμενα που αναφέρονται στον Χριστιανισμό, φέρουν την ονομασία «Αγία Γραφή». Η Αγία Γραφή, απαρτίζεται από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη. Η δε Καινή Διαθήκη, απαρτίζεται από 27 βιβλία, τα 4 εξ' αυτών είναι τα Ευαγγέλια. Για τον Χριστιανισμό, τόποι λατρείας λογίζονται όλοι εκείνοι που σχετίζονται με την γέννηση, το έργο, την ανάσταση του Ιησού ή και των Αποστόλων (Μοίρα, 2009).
- **Ιουδαϊσμός:** Αποτελεί την πιο παλιά από την κατηγορία των μονοθεϊστικών θρησκειών. Πρωτοέκανε την εμφάνιση της περί το έτος 1000 π.Χ , ως λατρεία σε ένα και μόνο Θεό, που επιβάλλει αυστηρή πειθαρχία σε ηθικούς κανόνες. (Cowling, 2006; Μοίρα, 2009). Κέντρο θρησκευτικής λατρείας αποτελεί το επονομαζόμενο Τείχος των Δακρύων που βρίσκεται στην Ιερουσαλήμ. Πρόκειται για τα εξωτερικά τείχη του αίθριου χώρου του ναού του Σολομώντα, τα οποία ελκύουν μεγάλο μέρος προσκυνητών από όλο τον κόσμο (Μοίρα, 2009).
- **Ισλαμισμός:** Στην Αραβία, πολλά χρόνια προτού καθιερωθεί ως επίσημη θρησκεία του κράτους ο Ισλαμισμός, υπερίσχυε ένα κράμα από πολλές θρησκείες μαζί. Οι κάτοικοι της Αραβίας, λάτρευαν τα πνεύματα που ζούσαν στα δέντρα. Επιπλέον, πίστευαν στην ενέργεια που μπορεί να κρύβει ένας λίθος, η οποία θα μπορούσε να περάσει με το άγγιγμα του χεριού στον πιστό. Τέτοιος ακριβώς λίθος, θεωρείται πως είναι ο Κααμπά στην Μέκκα, τον οποίο εκατομμύρια Μουσουλμάνοι επισκέπτονται κάθε χρόνο για να προσκυνήσουν. Ο Ισλαμισμός διαδόθηκε από τον προφήτη Μωάμεθ, ο οποίος διακήρυττε ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός, πλην του

Αλλάχ και ότι όποιος δεν πιστεύει στον Αλλάχ πράττει μεγάλο αμάρτημα (Βασίλειφ, χ.χ; Μοίρα, 2009).

3.5.2 Άλλες εξίσου σημαντικές θρησκείες

- **Ινδουισμός:** Ο Ινδουισμός, ως θρησκεία αφορά ένα άθροισμα από παραδόσεις προερχόμενες από την Ινδία που αναπτύχθηκαν με το πέρασμα των χρόνων γύρωθεν του Ινδού ποταμού, ασκώντας σημαντικές επιδράσεις στους κατοίκους των εκεί περιοχών. Ο Ινδουισμός ως θρησκεία, έχει χρονική αφετηρία το έτος 3000 έως το 1500 π.Χ. Οι κάτοικοι των περιοχών στις οποίες αναπτύχθηκε πίστευαν στην λατρεία μίας θεϊκής δύναμης που αποτελούσε πηγή ζωής, ως αυτό είναι γνωστό από ιερά κείμενα που φέρουν την ονομασία Βέδες και Ουπανισάδες (Μοίρα, 2009). Σύμφωνα με την παράδοση της θρησκείας αυτής, το θείο είναι παρόν οπουδήποτε, όχι μόνο σε κλειστούς ιερούς χώρους αλλά και στο περιβάλλον. Πολλές φορές βρίσκεται δε και στα ύδατα και για αυτό το λόγο στην Ινδία τα ύδατα λογίζονται ως ιερά. Ιερές θεωρούνται επίσης και οι περιοχές που βρίσκονται εγκατεστημένες πλησίον των ποταμών και των υδάτων (Warrier, 2005; Μοίρα, 2009). Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως οι Ινδουιστές, τουλάχιστον μία φορά στην ζωή τους είναι υποχρεωμένοι να πραγματοποιήσουν ένα ιερό προσκύνημα στο Γάγγη ποταμό. Μάλιστα έρευνες έδειξαν πως το έτος 2002 τουλάχιστον 1.000.000 προσκυνητές, ήρθαν για προσκύνημα στον Γάγγη ποταμό (Duncan, 2000; Μοίρα, 2009).
- **Βουδισμός:** Η θρησκεία του Βουδισμού εδραιώθηκε περί τον 5^ο αιώνα Ουσιαστικά, είναι ένας συγκερασμός από παραδόσεις που άνθισαν καθ' όλη την διάρκεια της παρουσίας του και αναπτύχθηκαν σε μία δοξασία που έχει σημείο αναφοράς τον Βούδα. Ο Βούδας, σημαίνει επί λέξει «αφυπνισμένος». Δεν αποτελεί ονομασία αλλά περισσότερο χαρακτηρισμός σε ένα πρόσωπο τον Σιντάρτα Γκαουτάμα, υιού αργηγού μίας Ινδικής φυλής. Ο επονομαζόμενος Βούδας μόλις αντιλήφθηκε πως η ζωή ξεκινά με την γέννα και έχει τελικό προορισμό το θάνατο και πως η λυπηρή αυτή κατάσταση συνεχίζεται με τις μετενσαρκώσεις, απομακρύνθηκε από τα εγκόσμια, γυρεύοντας σοφία. Με τον καιρό

απέκτησε σοφία και έγινε Βούδας (Williams, 2005; Μοίρα, 2009). Μεγάλα θρησκευτικά κέντρα λατρείας του Βουδισμού ορίστηκαν τα μέρη όπου πέρασε την ζωή του ο Βούδας, όπως η Λουμπίνι που βρίσκεται στο Νεπάλ, όπου έλαβε χώρα η γέννηση του, η Μποντγκάγια, όπου απέκτησε την θεία φώτιση, η Σαρνάθ, όπου πρωτοδίδαξε και τέλος η Κουσινγκάρα, όπου και απεβίωσε, μέρη, στα οποία κάθε χρόνο συρρέουν πλήθη για προσκυνηματισμό (Khoon, 2002; Dhammika, 1992; Μοίρα, 2009).

3.6 Μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο

3.6.1 Θρησκευτικά Μνημεία στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, διατηρεί μία πολύ σημαντική παρακαταθήκη από μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε πολλές περιοχές, τα οποία κάθε χρόνο έλκουν την προσοχή χιλιάδων τουριστών θρησκευτικού ενδιαφέροντος καθώς και πλήθος προσκυνητών που τα επισκέπτονται (Μοίρα, 2009).

Παρακάτω, αναφέρεται ένα μικρό δείγμα αυτών, ήτοι:

- **Μετεώρα:** Τα Μετέωρα, περιβάλλονται από τεράστιους ογκώδεις βράχους, ύψους έως και 400 μέτρα, που βρίσκονται πάνω από την περιοχή της Καλαμπάκας (Εικόνα 3.1). Στους τεράστιους αυτούς βράχους αποφάσισαν να περάσουν την ζωή τους ερημίτες περί τον 11^ο αιώνα, ενώ λίγους αιώνες αργότερα και συγκεκριμένα τον 15^ο αιώνα οικοδομήθηκαν επάνω σε αυτούς συνολικά 24 μονές. Στις μέρες μας ενεργά είναι μόλις τα 6 από αυτά τα μοναστήρια και συγκεκριμένα η Μονή Βαρλαάμ, η Αγία Τριάδα, ο Άγιος Νικόλαος Αναπαυσάς, η Μονή Ρουσάνου, το Μεγάλο Μετέωρο-Μεταμόρφωση και τέλος η Μονή Αγίας Βαρβάρας και Αγίου Στεφάνου, στο εσωτερικό των οποίων φιλοξενούνται αναρίθμητης αξίας κείμενα και εικόνες. Το όνομα των Μετεώρων, δόθηκε από τον όσιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη και λέγεται πως τα Μετέωρα αποτελούν δημιούργημα της παρέμβασης και συνεργασίας της φύσης και του ανθρώπου (Μοίρα, 2005; Μοίρα, 2009).

Εικόνα 3.1 Τα Μετέωρα

Πηγή: <http://www.visitgreece.gr/el/religion/monasteries/meteora>

- **Άγιο Όρος:** Στα εδάφη όπου βρίσκεται σήμερα το Άγιο Όρος, πρωτοεγκαταστάθηκαν μοναχοί τον 9^ο αιώνα, ενώ έναν αιώνα αργότερα οικοδομήθηκαν στην περιοχή αυτή μοναστήρια. Η περιοχή αυτή ονοματίστηκε «Άγιο Όρος» περί την μεταβυζαντική περίοδο, ύστερα από σχετικό κείμενο του Κωνσταντίνου του Θ' του Μακεδονομάχου. Μάλιστα το έτος 1453, έγινε κατάληψη του Αγίου Όρους από τους Τούρκους, αλλά όλα τα χρόνια της τουρκικής κατοχής και ιδιαίτερα τον 17^ο και 18^ο αιώνα λειτουργούσε ως σημαντικό πνευματικό κέντρο. Κατά το χρόνο αυτό, βρίσκονται σε πλήρη λειτουργία περί τις 20 μονές, που φιλοξενούν στο εσωτερικό τους περίπου 1400 μοναχούς (Εικόνα 3.2). Το Άγιο Όρος, είναι ανεξάρτητο κομμάτι του κράτους και βρίσκεται υπό την διοίκηση της Ιερής Κοινότητας στις Καρυές. Να σημειωθεί πως από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας των μονών, επιτρέπεται η είσοδος αποκλειστικά και μόνο στους άνδρες. Τέλος, οι μονές που είναι εγκατεστημένες στο όρος Άθως, φιλοξενούν στο εσωτερικό τους τεράστιες βιβλιοθήκες με ποικίλους θησαυρούς, όπως βιβλία, εικόνες, χειρόγραφα κ.α (Μοίρα, 2005; Μοίρα, 2009).

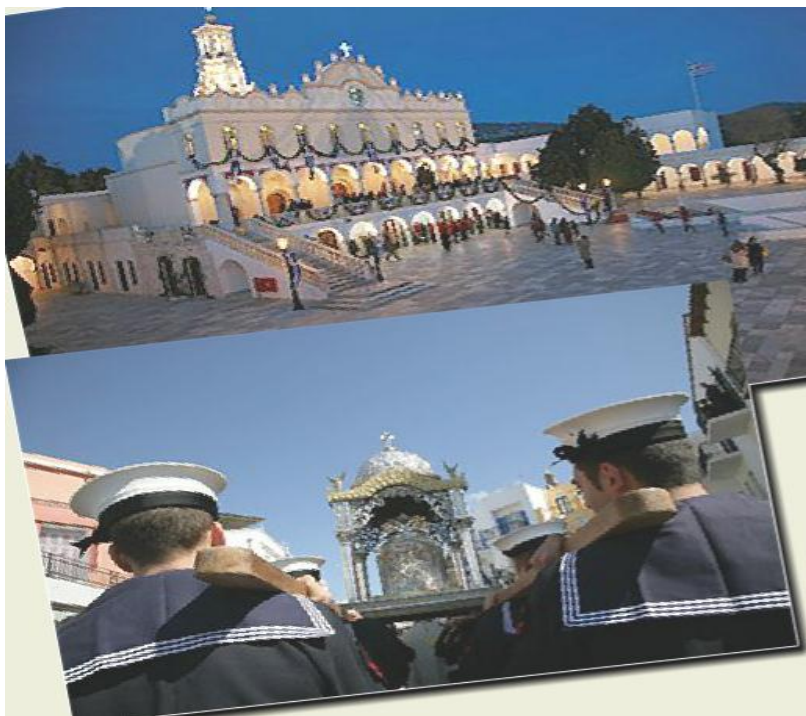
Εικόνα 3.2 Οι Μονές του Αγίου Όρους

Πηγή: <https://www.agiooros.net/>

- **Παναγία της Τήνου:** Ο ιερός ναός της Παναγίας, που είναι οικοδομημένος στο νησί της Τήνου, άλλως ιερός ναός της Παναγίας της Ευαγγελίστριας, προσελκύει κάθε χρόνο πλήθος θρησκευτικών τουριστών και προσκυνητών ανά τον κόσμο (Εικόνα 3.3). Η εικόνα της Παναγίας της Τήνου, είναι συνώνυμη πολλών και σημαντικών θαυμάτων και γεγονότων που λαμβάνουν κατά καιρούς χώρα. Η εικόνα της Παναγίας, σύμβολο πίστης και σεβασμού, ευρέθη περί το έτος 1823, ύστερα από σχετικό όραμα της μοναχής Πελαγίας. Στο σημείο μάλιστα όπου ευρέθη, οικοδομήθηκε αργότερα ο ιερός ναός της Παναγίας της Τήνου. Η ολοκλήρωση της ανοικοδόμησης του επιτεύχθη περί τα έτη 1830-1831. Για την ολοκλήρωση του, εργάστηκαν αδιακόπως τεχνίτες και δημιουργοί για να δημιουργήσουν τον άξιο θαυμασμού ναό, οικοδομημένο σε μάρμαρο, που φέρει ιδιαίτερα ψηλό καμπαναριό (Visitgreece, 2017). Κλείνοντας, να σημειωθεί πως οι περισσότεροι προσκυνητές καταφθάνουν στο νησί την χρονική περίοδο από 1-15 Αυγούστου για να προσκυνήσουν την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας (Μοίρα, 2009).

Εικόνα 3.3 Περιφορά της Εικόνας της Παναγίας της Τήνου

Πηγή: <http://panagiatinou.gr/>

- **Παναγία Σουμελά:** Το μοναστήρι της Παναγίας Σουμελά, είναι οικοδομημένο στον Οικισμό της Καστανιάς, που βρίσκεται στο νομό Ημαθίας. Το εν λόγω μοναστήρι, από την ανοικοδόμηση του, είναι ο πνευματικός και θρησκευτικός πυρήνας του ελληνικού ποντιακού στοιχείου. Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Σουμελά, λέγεται πως είναι δημιούργημα του Ευαγγελιστή Λουκά, όπου και αφότου ο τελευταίος εκοιμήθη, ανευρέθη στην Αθήνα, για αυτό και εν πρώτοις έφερε την ονομασία «Παναγία η Αθηνιώτισσα». Περί τα τέλη του 4^{ου} αιώνα, οι μοναχοί Βαρνάβας και Σωφρόνιος, αποφάσισαν να οικοδομήσουν στο όρος Μελά στην περιοχή της Τραπεζούντας το μοναστήρι της Παναγίας Σουμελά, το οποίο και ουσιαστικά έχτισαν μέσα στο βουνό (Εικόνα 3.4). Μάλιστα, περί τα έτη 1951-1952, η θαυματουργή εικόνα δόθηκε στο ίδρυμα με την ονομασία «Παναγία Σουμελά» που βρισκόταν στην Θεσσαλονίκη, όπου και το τελευταίο αποφάσισε την ανοικοδόμηση της ιεράς μονής. Κλείνοντας, να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων και ξένων επισκεπτών, καταφθάνουν ανήμερα της εορτής της Παναγίας στις 15 Αυγούστου, για να προσκυνήσουν και να εκφράσουν την

πίστη και τον βαθύ σεβασμό τους στο πρόσωπο της Παναγίας (Μοίρα, 2009).

Εικόνα 3.4 Η ιερά μονή της Παναγίας Σουμελά

Πηγή: <https://panagiasoumela.gr/>

3.6.2 Θρησκευτικά μνημεία σε όλο τον κόσμο

Σε πολλά κράτη της Ευρώπης αλλά όχι μόνο, βρίσκονται τεράστιας αναγνώρισης θρησκευτικά μνημεία που αναδεικνύουν τον θρησκευτικό πλούτο μίας χώρας, τα οποία κάθε χρόνο έλκουν το ενδιαφέρον των τουριστών αλλά και μεγάλο μέρος προσκυνητών από όλο τον κόσμο (Μοίρα, 1999; Μοίρα, 2009). Ειδικότερα:

- **Βατικανό στη Ρώμη:** Το Βατικανό, θεωρείται μία από τις πιο σημαντικές περιοχές της θρησκείας του Χριστιανισμού. Θεωρείται αυτόνομο μικρό κράτος, το πιο μικρό σε ολόκληρο τον κόσμο, καταλαμβάνοντας μετά δυσκολίας τμήμα γης 0,44 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το μικρό αυτό κρατίδιο έχει χρονική αφετηρία ίδρυσης το έτος 1929, με τη λεγόμενη συμφωνία του Λατερανού, που συνυπογράφηκε μεταξύ του Πάπα και της Κυβέρνησης της Ιταλίας, βάσει της οποίας ορίστηκε ότι το Βατικανό θα βρίσκεται υπό την πλήρη εξουσία του Πάπα και θα θεωρείται η επίσημη

έδρα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Περαιτέρω, το Βατικανό θεωρείται εκτός άλλων και κέντρο πολιτιστικής παράδοσης. Δεν είναι τυχαίο που σπουδαία ονόματα του καλλιτεχνικού κλάδου της Αναγέννησης, αφιέρωσαν ατελείωτες ώρες δουλειάς για την ολοκλήρωση των υποδομών του Βατικανού (Μοίρα, 2003; Μοίρα, 2009). Το πιο ξακουστό και επιβλητικό οικοδόμημα που βρίσκεται στο Βατικανό, είναι η Βασιλική εκκλησία του Αγίου Πέτρου (Εικόνα 3.5), που χρονολογείται περί τον 15^ο με 17^ο αιώνα (Unesco, 1992), ενώ ίδιας σημαντικότητας λογίζεται και η κατοικία του Πάπα και συγκεκριμένα το Παλάτι του Βατικανού, στις εγκαταστάσεις του οποίου στεγάζονται χιλιάδες δωμάτια, βιβλιοθήκες με πλήθος βιβλίων ανεκτίμητης αξίας και τα κεντρικά γραφεία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Άξιο να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως το παλάτι κοσμεί και η πολυφημισμένη Καπέλα Σιζτίνα, ένα εξαιρετικό έργο δημιουργίας του Μιχαήλ Άγγελου και του Ραφαήλ (Μοίρα, 1999; Μοίρα, 2009). Κλείνοντας, έρευνες έχουν δείξει ότι η περιοχή του Βατικανού κάθε χρόνο υποδέχεται περί τα 7.000.000 τουριστών (Μοίρα, 2009).

Εικόνα 3.5 Η Βασιλική του Αγίου Πέτρου

Πηγή: <http://www.vaticanstate.va>

- **Καθεδρικός Ναός της Σατρ στη Γαλλία:** Ο ιερός ναός της Σατρ στην Γαλλία, ξεκίνησε να οικοδομείται αρχικά περί το έτος 1145, όπου λίγα χρόνια αργότερα ύστερα από πυρκαγιά που ξέσπασε στο εσωτερικό της κατασκευάστηκε εκ νέου περί το έτος 1194 (Ανχόιζερ, χ.χ.; Unesco, 1992; Μοίρα, 2009). Στο εσωτερικό του ναού, φιλοξενείται η ενδυμασία της

Παναγίας, η οποία είναι συνώνυμη πολλών θαυμάτων και γεγονότων που λαμβάνουν χώρα κατά καιρούς. Τον εν λόγω ναό επισκέπτονται πλήθος κόσμου και προσκυνητών. Αξίζει να σημειωθεί πως κάθε χρόνο εδώ και πολλά έτη και συγκεκριμένα από το έτος 1980 έως και σήμερα, πραγματοποιούνται προσκυνήματα που περιλαμβάνουν πορεία πεζή, απόστασης περίπου 100 χιλιομέτρων με αφετηρία το ναό της Παναγίας των Παρισίων και τελικό προορισμό τον εν λόγω ναό, διαδρομή στην οποία λαμβάνει μέρος πλήθος πιστών (Notre-Dame de Chrétienté, 2017).

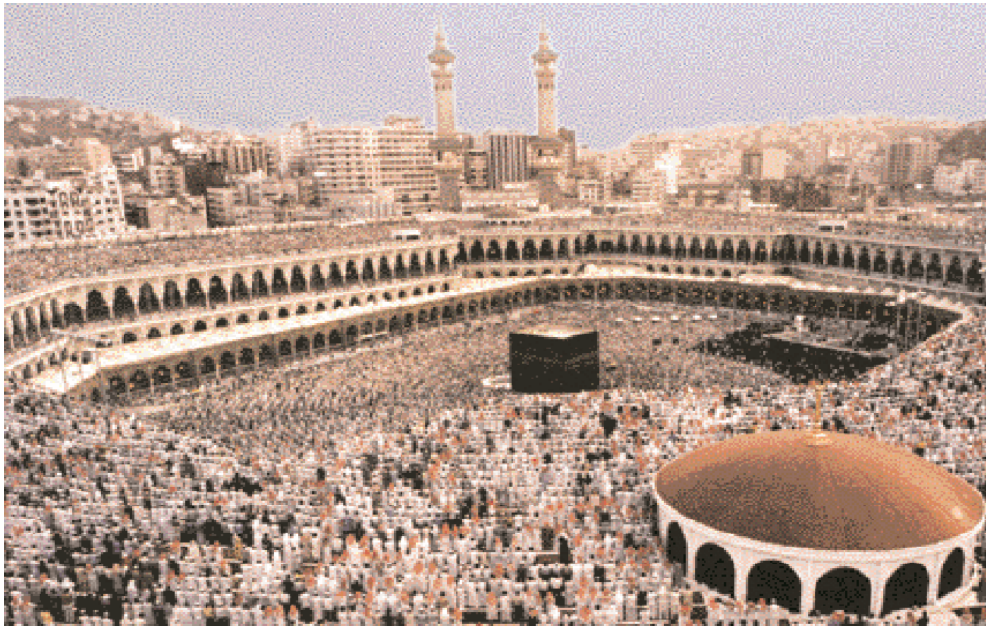
- **Διαδρομή του Αγίου Ιακώβου στην Ισπανία:** Το El Camino de Santiago, άλλως περισσότερο γνώριμο ως «Η διαδρομή του Αγίου Ιακώβου», βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Ισπανίας και αναφέρεται στον Καθεδρικό Ναό του Σαντιάγκο ντε Κομποστέλα. Λέγεται ότι στο σημείο αυτό ευρέθησαν τα λείψανα του Αγίου Ιακώβου, ενός από τους μαθητές του Ιησού. Μάλιστα, τα λείψανα αυτά ανήρθε ένας βοσκός σε μία περιοχή της Ισπανίας, την Γαλικία, περί τον 9^ο αιώνα. Αμέσως μετά την ανακάλυψη τους, ο βασιλιάς εκείνης της εποχής, αποφάσισε να οικοδομήσει στην περιοχή ένα εκκλησάκι και αρκετά χρόνια αργότερα και δη το έτος 1087 ξεκίνησε η ανοικοδόμηση του εν λόγω ιερού ναού. Οι προσκυνητές πρωτοέκαναν την εμφάνιση τους περί τον 9^ο και 10^ο αιώνα, αλλά τον 11^ο αιώνα ο προσκυνηματισμός στο Σαντιάγκο έγινε ευρέως γνωστός (Mendel, 2014; Amaro, Antunes and Henriques, 2017). Αξίζει να αναφερθεί πως τον 13^ο αιώνα περίπου 500.000 προσκυνητές έκαναν την εμφάνιση τους στον Ιερό ναό του Αγίου Ιακώβου (Digance, 2003; Murray and Graham, 1997; Amaro, Antunes and Henriques, 2017).
- **Βασιλική του Παναγίου Τάφου, το Τείχος των Δακρύων και η Τέμενος του Ομάρ στην Ιερουσαλήμ:** Η Βασιλική του Παναγίου Τάφου, οικοδομήθηκε περί τον 4^ο αιώνα και χτίστηκε στο μέρος όπου υπάρχει ισχυρή αντίληψη ότι υφίσταται ο τάφος του Ιησού Χριστού. Στο ανατολικό τμήμα του ιερού αυτού ναού, υφίσταται μία διαδρομή, που φέρει την ονομασία «Οδός του Μαρτυρίου», όπου λέγεται ότι είναι ο δρόμος που ακολούθησε ο Χριστός λίγο προτού σταυρωθεί. Περαιτέρω, το Τείχος των

Δακρύων, είναι ένα από τα πιο σημαντικά προσκυνήματα για τον Ιουδαϊκό Λαό, που συγκεντρώνει χιλιάδες κόσμου. Τέλος, η Τέμενος του Ομάρ, υποστηρίζεται ότι οικοδομήθηκε περί τον 7^ο αιώνα, στο μέρος εκείνο, όπου σύμφωνα με την παράδοση ο προφήτης Μωάμεθ ανηγέρθηκε κατά τους μουσουλμάνους προς τους ουρανούς. Στο εσωτερικό του δε βρίσκονται ιερά κειμήλια κ.α καθώς επίσης και ο βράχος, επί του οποίου ο Αβραάμ επρόκειτο να προβεί στην θυσία του υιού του στο Θεό (Μοίρα, 2000; Μοίρα, 2009).

- **Ταζ Μαχάλ στην Ινδία:** Το Ταζ Μαχάλ, λογίζεται ως το πιο μεγάλο σε μέγεθος και ομορφιά ταφικό οικοδόμημα ανά τον κόσμο. Περιστοιχισμένο από μάρμαρο και διάφορα άλλα πολύτιμα πετρώματα, οικοδομήθηκε από τον αυτοκράτορα που έφερε το όνομα Σαχ Τζαχάν. Αποτέλεσε ταφικό μνημείο τόσο του ιδίου όσο και της γυναίκας του, η οποία περί το έτος 1631 απεβίωσε την στιγμή που γεννούσε. Λέγεται πως για να κτισθεί το εν λόγω μνημείο, χρειάστηκε να δουλέψουν αδιακόπως πολλές χιλιάδες τεχνίτες για περίπου 17 έτη. Το οικοδόμημα αυτό ολοκληρώθηκε το έτος 1648 (Μοίρα, 2000; Μοίρα, 2009).
- **Κααμπά στη Μέκκα:** Η Μέκκα, βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της Σαουδικής Αραβίας (Μοίρα, 2009). Σημαντικό θρησκευτικό κέντρο του Ισλαμισμού θεωρείται για τους Μουσουλμάνους ο Κααμπά στη Μέκκα. Πρόκειται για ένα κατασκευάσμα σε σχήμα και μορφή κύβου, που βρίσκεται στην μέση ακριβώς του τζαμιού Al-Haram, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η απουσία παραθύρων περιμετρικά αυτού. Για το μουσουλμανικό λαό ο Κααμπά στη Μέκκα, λογίζεται ως το σπίτι του Θεού (Buresi, 2007; Μοίρα, 2009). Σύμφωνα πάντοτε με την παράδοση, λέγεται πως ανοικοδομήθηκε από τους πατριάρχες Αβραάμ και Ισμαήλ, επάνω σε υπόβαθρο που είχε τοποθετήσει προηγουμένως ο Αδάμ. Μάλιστα σύμφωνα με τον πέμπτο στύλο του Ισλάμ, ο μουσουλμάνος πολίτης έχει την υποχρέωση για έστω μία και μοναδική φορά στην ζωή του να προσκυνήσει τον Κααμπά, με την προϋπόθεση να έχει υγεία και να μπορεί να ανταπεξέλθει οικονομικά στο ταξίδι αυτό (Εικόνα 3.6). Το ιερό

αυτό προσκύνημα από μέρους των Μουσουλμάνων φέρει την ονομασία Hajj και πραγματοποιείται στις πρώτες δέκα ημέρες του Dhu al-Hijja, δηλαδή τον τελευταίο μήνα του ισλαμικού ημερολογίου (Μοίρα, 2000; Μοίρα, 2009).

Εικόνα 3.6 Το μεγάλο προσκύνημα στη Μέκκα

Πηγή: al-Amin, (2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ

4.1 Η προοπτική του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα

Η γεωγραφική θέση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την εξέλιξη και προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού. Η τοποθέτηση της στην Μεσόγειο και η όχι με ιδιαίτερες δυσκολίες μετάβαση σε αυτήν, αποτελούν ευνοϊκές συνθήκες για την άνθηση του θρησκευτικού

τουρισμού στον Ελλαδικό χώρο. Περαιτέρω, το μαλακό της κλίμα, η καλοκαιρία, αλλά και η συνεχής ηλιοφάνεια, συνθέτουν ένα άριστο περιβάλλον για ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού τους περισσότερους μήνες το χρόνο.

Περαιτέρω, ο πολιτισμός, συνιστά ιδιαίτερα σημαντική προϋπόθεση για την εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού, αφού ο θησαυρός που κρύβει η Ελλάδα σε θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία, μπορούν να μετατραπούν σε πόλο έλξης και ενδιαφέροντος τουριστών θρησκευτικού ενδιαφέροντος.

Επιπλέον, η κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σε μία περιοχή, αφού ο φιλόξενος χαρακτήρας των ντόπιων, η νοστιμιά των παραδοσιακών γευμάτων αλλά και η καλά ριζωμένη ανά του αιώνες θρησκευτική πεποίθηση, λειτουργούν μετά βεβαιότητας προς όφελος του θρησκευτικού τουρισμού.

Επιπρόσθετα, ο πολιτικός παράγοντας, αποτελεί σημαντική συνιστώσα για τον σχηματισμό ενός κλίματος ασφάλειας εντός των τειχών μίας περιοχής και για την δημιουργία μίας θετικής αίσθησης για τον τουρίστα αναφορικά με τον θρησκευτικό τουρισμό, που θα συμβάλουν στην περαιτέρω προώθηση του.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως οι πιο πάνω αναλυτικά αναφερόμενοι παράγοντες προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού, θα έπρεπε να έχουν αξιοποιηθεί στο έπακρο από την κάθε μία ξεχωριστά περιοχή που θέλει να αναπτύξει τον θρησκευτικό τουρισμό στο εσωτερικό της, παρόλα αυτά όμως οι παράγοντες αυτοί βρίσκονται ακόμα σε εμβρυακό στάδιο, αφού δεν υφίσταται ακόμα από την πολιτεία ξεκάθαρη γραμμή για την προώθηση του τουρισμού θρησκευτικού ενδιαφέροντος.

Βασικός όρος για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα, είναι η δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου, το οποίο θα καθορίζει τις ενέργειες και δράσεις του θρησκευτικού τουρισμού, με γνώμονα πάντοτε την προστασία του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού όσο και του πολιτιστικού, άλλως δεν θα μπορούμε να μιλάμε για ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού.

Ιδιαίτερη είναι και η θέση της Εκκλησίας στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, αφού η συναίνεση και συμμετοχή της τελευταίας κρίνεται απαραίτητη για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου. Επιπλέον, κρίνεται

αναγκαία η κατάρτιση της Εκκλησίας και των μελών της πάνω σε θέματα συντονισμού και προγραμματισμού του θρησκευτικού τουρισμού.

Αξιομνημόνευτος κρίνεται και ο ρόλος της Περιφέρειας. Κύριο μέλημα της Διοίκησης και των ασκούντων την περιφερειακή διοίκηση, θα πρέπει να αποτελέσει αρχικά η ανεύρεση όλων εκείνων των ισχυρών προνομίων και πλεονεκτημάτων εκάστοτε περιοχής, όπου μέσα από την αξιοποίηση των προτερημάτων τους να μπορεί σε δεύτερο χρόνο η Διοίκηση να προβεί στην χάραξη σαφούς τουριστικής θρησκευτικής γραμμής αναφορικά με τον θρησκευτικό τουρισμό αλλά και άλλες μορφές τουριστικής δραστηριότητας.

Τέλος, οι τοπικοί φορείς, μπορούν με την σειρά τους να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού του τόπου τους. Συγκεκριμένα, η αυτοδιοίκηση, θα πρέπει μέσα από την εφαρμογή εξειδικευμένης θρησκευτικής και πολιτιστικής πολιτικής, να λάβει σοβαρά υπόψιν της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής, αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας τα προς όφελος της περιοχής αυτής και των κατοίκων της, σε συνδυασμό με άλλες τυχόν δραστηριότητες τουριστικού ενδιαφέροντος που αναπτύσσονται κατά το χρόνο εκείνο στην περιοχή, κάνοντας χρήση πάντοτε κάθε πρόσφορου και θεμιτού μέσου.

Κλείνοντας, σωρευτικά, μόνο η άρτια συνεργασία και ενεργός συμμετοχή των πιο πάνω παραγόντων, που σχετίζονται εμμέσως ή αμέσως με τον θρησκευτικό τουρισμό, θα συμβάλει μετά βεβαιότητας και αναμφίβολα στην ανάπτυξη και ανεμπόδιστη προώθηση του τελευταίου στην Ελλάδα (Μοίρα, 2009).

4.2 Μελέτη περίπτωσης: Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου

4.2.1 Συνοπτική παρουσίαση και γενικά χαρακτηριστικά για την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου (γεωγραφικά, οικονομικά, δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία)

4.2.1.1 Το όρος Πάικο

Το όρος Πάικο, βρίσκεται γεωγραφικά στην Κεντρική Μακεδονία και συγκεκριμένα βορειοδυτικά του Νομού Κιλκίς και Νοτιοανατολικά του Νομού

Πέλλας (Visitgreece, 2017). Καλύπτει συνολική έκταση 399.000 στρεμμάτων και μπορεί κάποιος χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία να το προσεγγίσει τόσο από την περιοχή του Κιλκίς όσο και από την περιοχή των Γιαννιτσών, αφού απέχει από αυτό απόσταση περίπου 30 χιλιομέτρων και 20 χιλιομέτρων αντίστοιχα και από την περιοχή της Θεσσαλονίκης απόσταση σχεδόν 70 χιλιομέτρων (Εικόνα 4.1), βρισκόμενο πολύ κοντά πλησίον του εθνικού οδικού δικτύου Θεσσαλονίκης-Ευζώνων (Goumenissa, 2006).

Εικόνα 4.1 Το όρος Πάικο

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/dasarxeio/3.pdf>

Η πιο ψηλή κορυφή του εν λόγω όρους φέρει την ονομασία Γκόλα-Τσούκα (Γυμνή Κορυφή) και βρίσκεται σε υψόμετρο 1.650 μέτρων, ενώ γνωστή από τις σημαντικές μάχες του Μακεδονικού Μετώπου στη διάρκεια του Α παγκοσμίου πολέμου, είναι και η κορυφή που φέρει την ονομασία Σκρα, με υψόμετρο 1097 μέτρων. Το όρος Πάικο στην ανατολική του πλευρά, φιλοξενεί στους πρόποδες του το πιο μεγάλο σε έκταση δάσος καστανιάς σε ολόκληρη την Ελλάδα, ένεκα του ευνοϊκού κλίματος που υπάρχει στην περιοχή, όπου παράγονται μεγάλες ποσότητες γλυκών και νοστιμότητας κάστανων. Παράλληλα, στο όρος αυτό υπάρχουν συνολικά 57 διαφόρων τύπων πεταλούδας και 2.500 τύποι φυτών, ενώ στοιχεία που μαρτυρούν την πλούσια πανίδα της περιοχής είναι το αγριογούρουνο, η αρκούδα, ο λύκος και το ζαρκάδι (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Επιπλέον, στο όρος Πάικο, μπορεί να ανεύρει κανείς πολλά είδη μανιταριών, αγριοφράουλες, ενώ ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να περπατήσει σε διαδρομές πλούσιες από οξιές, πεύκα, καστανιές και πολλά

άλλα δέντρα. Όλο το χρόνο, ακούγονται οι ήχοι από ποτάμια και ρέματα που διαπερνούν το όρος, όπως το ποτάμι του Στραβοποτάμου, της Γοργόπης, της Γρίβας, το Μεγάλο Ρέμα και πολλά άλλα. Τέλος εκεί υφίστανται δύο μεγάλα καταφύγια θηραμάτων μεταξύ των οποίων ένα βρίσκεται στην περιοχή Γρίβα – Φανό, συνολικής εκτάσεως 24.740 στρεμμάτων και το άλλο βρίσκεται στην περιοχή της Ειδομένης, συνολικής εκτάσεως 800 στρεμμάτων (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Περαιτέρω να σημειωθεί πως η περιοχή του όρους Πάικου, δεν είναι από τις πιο αναπτυγμένες και εξελιγμένες ορεινές περιοχές που υπάρχουν στην Ελλάδα. Αυτό οφείλεται κυρίως στον απομονωμένο χαρακτήρα της αλλά και στην απουσία οποιασδήποτε άλλου είδους οικονομικής φύσεως δραστηριότητα στην περιοχή, εξαιρουμένης της γεωργίας, κατάσταση η οποία τα τελευταία έτη τείνει να αλλάξει, λόγω της αξιοποίησης του σημαντικού θρησκευτικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής (Kilipiris and Dermetzopoulos, 2016).

4.2.1.2 Η Γουμένισσα και τα χωριά του Ανατολικού Πάικου

- **Ο οικισμός της Γουμένισσας**

Η Γουμένισσα, αποτελεί έναν ιδιαίτερα όμορφο οικισμό, που βρίσκεται εγκατεστημένος στο όρος Πάικο και σε υψόμετρο 250 μέτρων (Εικόνα 4.2). Συγκεκριμένα απέχει απόσταση 40 χιλιομέτρων από το Κιλκίς, απόσταση 20 χιλιομέτρων από την πόλη των Γιαννιτσών και σχεδόν 75 χιλιόμετρα απόσταση από την περιοχή της Θεσσαλονίκης. Αριθμεί πληθυσμό περίπου 4.500 χιλιάδων κατοίκων και αποτελεί ιστορική πρωτεύουσα του Δήμου Παιονίας ενώ εκεί βρίσκεται και η έδρα της Μητρόπολης Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου (Goumenissa, 2006). Η Γουμένισσα, δεν έφερε από ανέκαθεν αυτό το όνομα. Η πρώτη ονομασία του οικισμού ήταν Γουμέντζα, που σήμαινε ο τόπος του Ηγούμενου (Αθανασιάδης, χ.χ). Η περιοχή επιπλέον, είναι εκτός πολλών άλλων γνωστή για το ποιοτικό της κρασί, το τσίπουρο που παράγει και τα ευρέως γνωστά και διάσημα ανά τον κόσμο «Χάλκινα της Γουμένισσας». Οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή χαρακτηρίζονται ως ομαλές και ο γηγενής πληθυσμός ιδιαίτερα ζεστός και φιλικός. Η τοπική οικονομία της Γουμένισσας βασίζεται στην αμπελουργία και στα πρώτης ποιότητας κρασιά που παράγει

καθώς και σε άλλες αγροτικές δραστηριότητες (Goumenissa, 2006). Αξίζει δε να σημειωθεί πως στον πόλεμο του 1821 βαρύνουσας σημασίας ήταν και η συμβολή της Γουμένισσας. Μάλιστα, σημαντικοί άνθρωποι των γραμμάτων όπως ο Ίων Δραγούμης και η Πηνελόπη Δέλτα επισκέφθηκαν την περιοχή και εμπνεύστηκαν από αυτή, η οποία διόλου αδίκως αποτελεί πόλο έλξης και θαυμασμού επισκεπτών. Περαιτέρω, στον οικισμό της Γουμένισσας, υφίστανται εκτός άλλων συνολικά 108 σε αριθμό καταγεγραμμένα οικήματα, που έχουν επισημανθεί ως διατηρητέα, τα πιο γνωστά εκ των οποίων είναι το επονομαζόμενο μεταξουργείο «Χρυσάλις» και το παλαιό διδακτήριο που υφίσταται στην περιοχή και που χρονολογείται από το έτος 1894. Τέλος, η Δημοτική Ενότητα της Γουμένισσας συνίσταται από τις τοπικές κοινότητες των Γουμένισσας, Καστανερής, Γρίβας, Κάρπης, Πενταλόφου, Φιλυριάς και Στάθη (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Ο οικισμός Πολυκάστρου**

Το Πολύκαστρο, είναι η πρωτεύουσα του Καλλικρατικού Δήμου Παιονίας, και τοποθετείται χωρικά μεταξύ του όρους Πάικου και του Αξιού ποταμού. Στη Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου εντάσσονται οι κοινότητες Πολυκάστρου, Άσπρου, Αξιοχωρίου, Λιμνοτόπου, Ειρηνικού, Βαφιοχωρίου, Κορώνας, Μικρού Δάσους, Πευκοδάσους, Ευζώνων και Ποντοηράκλειας. Η ονομασία του εν λόγω οικισμού δεν ήταν πάντοτε η ίδια. Στα παλαιότερα χρόνια έφερε την ονομασία Καρασούλι». Έτος ίδρυσης του οικισμού αυτού ορίζεται η 9^η Μαρτίου του έτους 1920 και λέγεται ότι περί το έτος 1928 απέκτησε το όνομα που φέρει μέχρι και σήμερα. Η ονομασία Πολύκαστρο προέκυψε προφανώς από την παρουσία οχυρών και ανάλογων υποδομών στην περιοχή κατά την διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Ο οικισμός Αξιουπόλεως**

Ο οικισμός Αξιουπόλεως, βρίσκεται χωρικά δυτικά του Αξιού ποταμού. Λέγεται πως τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, ο γαλλικός στρατός που μετέβη στην περιοχή, συνέβαλε στην δημιουργία μίας σιδηροδρομικής γραμμής, που ένωνε τις περιοχές της Αξιούπολης, του Σκρα και την σιδηροδρομική γέφυρα του Αξιού ποταμού, γεγονός που είχε εκτός άλλων την άνθηση της περιοχής τα

χρόνια εκείνα. Η Δημοτική Κοινότητα της Αξιούπολης, απαρτίζεται από τις τοπικές κοινότητες Γοργόπης, Πλαγίων, Ειδομένης, Ρυζιών, Φανού και Σκρα (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Ο οικισμός Ευρωπού**

Ο οικισμός του Ευρωπού, ανήκει στον Δήμο Παιονίας και φέρει τεράστια ιστορία στο εσωτερικό του, αφού εντός των τειχών του ανασκάφθηκε περί το έτος 1966 το γνωστό άγαλμα «Κούρος της Ευρωπού», ανακάλυψη η οποία συνέβαλε στο να γίνει ιδιαίτερος γνωστή η περιοχή. Ο οικισμός του Ευρωπού, περιλαμβάνει τις τοπικές κοινότητες της Μεσιάς, του Αγίου Πέτρου, της Τούμπας και του Πολυπέτρου (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Ο οικισμός των Μεγάλων Λιβαδίων**

Ο οικισμός των Μεγάλων Λιβαδίων, βρίσκεται στο υψηλότερο ομώνυμο οροπέδιο των Λιβαδίων σε υψόμετρο 1200 μέτρων στην κορυφή του Πάικου. Ο εν λόγω οικισμός απέχει χιλιομετρική απόσταση 50 χιλιομέτρων από την πόλη του Κιλκίς και απόσταση 100 χιλιομέτρων από την πόλη της Θεσσαλονίκης. Οι πρώτοι πληθυσμοί που πρωτοεγκαταστάθηκαν στον εν λόγω οικισμό ήταν κτηνοτρόφοι Βλάχοι, που μετέβησαν στην περιοχή μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης, το 1769, ιστορικής τότε πόλης της Άνω Μακεδονίας, καθώς και από άλλα βλαχοχώρια της Πίνδου (Γράμμοστα, Περιβόλι, Σαμαρίνα, Ασπροπόταμος). Το κλίμα της ορίζεται δροσερό και ορεινό. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, η θερμοκρασία που υπάρχει στην περιοχή δεν ξεπερνά τους 30° Κελσίου, ενώ τους χειμερινούς μήνες πέφτει έως και τους -20° Κελσίου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοπική χλωρίδα στην περιοχή και ιδιαίτερα τα πλούσια δάση οξιάς από τα οποία πηγάζουν πλήθος πηγών που τροφοδοτούν τόσο τον Αξιό ποταμό όσο και τις πηγές της Αραβυσσού, χαρακτηρίζοντας την περιοχή σαν τον φυσικό υδροβολώνα της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης. Εκτός από τα φυσικά ρέματα και τις πηγές, άξια αναφοράς είναι και η παρουσία μικρών τεχνητών λιμνών στο οροπέδιο των Λιβαδίων, και οι οποίες εποχιακά φιλοξενούν ενδιαφέρουσα ορνιθοπανίδα. Επιπλέον, η περιοχή εκτός των δασών οξιάς περιλαμβάνει και ασυνήθιστα είδη χλωρίδας. Άλλωστε, δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός που ο οικισμός των Λιβαδίων και η ευρύτερη περιοχή, αποτελεί από το έτος 1993

μέχρι και σήμερα τμήμα του Ευρωπαϊκού Δικτύου Natura 2000, που έχει ως πρωταρχικό μέλημα την προστασία της τοπικής χλωρίδας και πανίδας. Επιπρόσθετα, δύο πολύ σημαντικές πανευρωπαϊκές περιπατητικές διαδρομές υφίστανται πλησίον της περιοχής (μονοπάτια E4 και E8). Τέλος, στην ευρύτερη δασική περιοχή φιλοξενούνται διαφόρων ειδών πανίδας όπως ελάφια, αγριογούρουνα, λαγοί, αλεπούδες, αλλά και αρπακτικά πουλιά (Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000).

4.2.1.3 Γενικά στοιχεία για το δήμο Παιονίας

Ο Δήμος Παιονίας προέκυψε από την ένωση των Καποδιστριακών δήμων Γουμένισσας, Πολυκάστρου, Αξιούπολης, Ευρωπού, και της Κοινότητας Λιβαδίων, με την διοικητική μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού του σχεδίου «Καλλικράτης», δυνάμει του υπ' αριθμ. 3852/2010 νόμου, ως αυτός περιλαμβάνεται στο υπ' αριθμ. 87/7-6-2010 Φύλλου της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (Χάρτης 4.1). Καταλαμβάνει συνολική έκταση 929,7 τετραγωνικών χιλιομέτρων και αποτελείται συνολικά από 28.258 πληθυσμό, ως αυτό προέκυψε από την απογραφή πληθυσμού που έλαβε χώρα το έτος 2011. Σύνορα του έχει από τα δυτικά τους Δήμους Αλμωπίας και Πέλλας, από το νότο τον Δήμο της Χαλκηδόνας, από τον βορρά την Π.Γ.Δ.Μ και ανατολικά το Δήμο Κιλκίς. Αξίζει να σημειωθεί πως στον Αξιό ποταμό αλλά και στο όρος Πάικο, οφείλει ο εν λόγω δήμος την ποικιλία χλωρίδας και πανίδας που παρουσιάζει στο εσωτερικό του. Οι κάτοικοι των περιοχών του Δήμου Παιονίας, ασχολούνται κυρίως με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας. Οι εκτάσεις γης που καλλιεργούνται αγγίζουν το 50,05% της εν συνόλω έκτασης του εν λόγω Δήμου. Σημαντική συμβολή στην άνθηση της οικονομίας των εκεί περιοχών, διαδραματίζει η εκτροφή κατσικιών, προβάτων, πουλερικών κ.α (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Χάρτης 4.1
Ψηφιακός Χάρτης του Δήμου Παιονίας

Πηγή: file:///C:/Users/USER/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Ταυτοτητα-Ιστορια-Προορισμοι.pdf

Ειδικότερα:

- **Δημογραφικά στοιχεία**

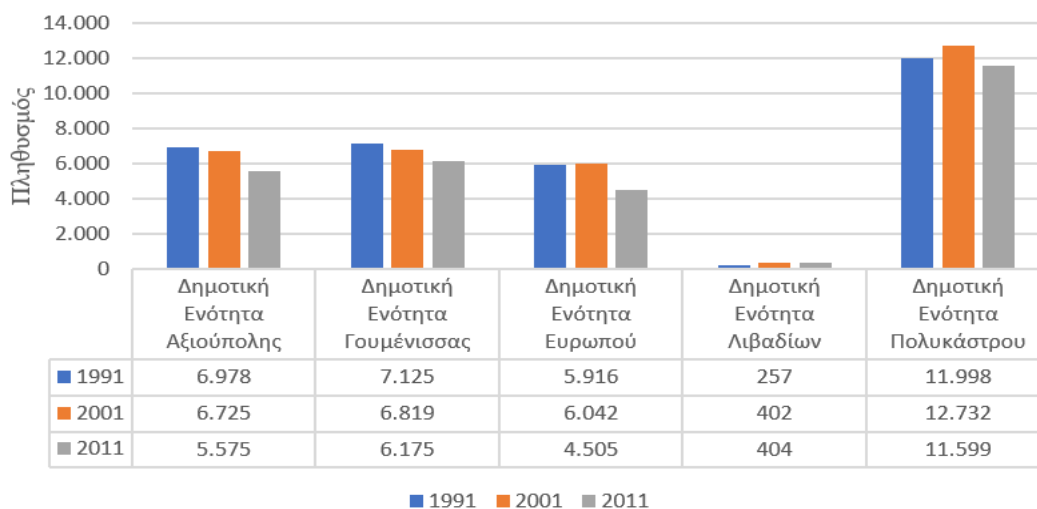
Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα της Εθνικής Απογραφής, που έλαβε χώρα το έτος 2011 σε ολόκληρη την Ελλάδα, ο συνολικός πληθυσμός των ορεινών περιοχών του Δήμου Παιονίας της Περιφερειακής Ενότητας Κιλκίς αριθμούσε κατά το χρόνο εκείνο τις 28.258. Ειδικότερα η Δημοτική Ενότητα Αξιούπολης αριθμούσε 5.575 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Γουμένισσας τους 6.175 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Ευρωπού τους 4.505 κατοίκους η Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου 11.599 κατοίκους και η Τοπική Κοινότητα Λιβαδίων 404 κατοίκους αντίστοιχα.

Ειδικότερα, κάνοντας μία σύγκριση με το παρελθόν και με τις απογραφές πληθυσμού που έλαβαν χώρα παλαιότερα έτη και δη τα έτη 1991 και 2001 αντίστοιχα αναφορικά για τον ίδιο Δήμο, παρατηρούμε ιδιαίτερης σημασίας

πληθυσμιακές μεταβολές-αυξομειώσεις μεταξύ των οικισμών του Δήμου Παιονίας με έκδηλες και ολοφάνερές μειωτικές τάσεις. Μοναδική ίσως εξαίρεση αποτελεί η δημοτική ενότητα Λιβαδίων, η οποία παρουσιάζει μικρή μεν πλην όμως ανοδική πορεία με το πέρασ των ετών (Γράφημα 4.1). Ειδικότερα, σύμφωνα με την Εθνική Απογραφή που έλαβε χώρα το έτος 1991 σε ολόκληρη την Ελλάδα, ο συνολικός πληθυσμός των ορεινών περιοχών του Δήμου Παιονίας της Περιφερειακής Ενότητας Κιλκίς (προ της διοικητικής μεταρρύθμισης ‘Καλλικράτης’) αριθμούσε κατά το χρόνο εκείνο τις 32.321. Συγκεκριμένα, η Δημοτική Ενότητα Αξιούπολης αριθμούσε 6.978 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Γουμένισσας τους 7.125 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Ευρωπού τους 5.916 κατοίκους η Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου 11.998 κατοίκους και η Τοπική Κοινότητα Λιβαδίων 257. Περαιτέρω, στην απογραφή πληθυσμού που σημειώθηκε το έτος 2001 ο πληθυσμός αναφορικά με το Δήμο Παιονίας άγγιξε τους 32.720. Συγκεκριμένα, η Δημοτική Ενότητα Αξιούπολης αριθμούσε 6.725 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Γουμένισσας τους 6.819 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Ευρωπού τους 6.042 κατοίκους, η Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου 12.732 και η Τοπική Ενότητα Λιβαδίων τους 402 κατοίκους αντίστοιχα (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 1991, 2001 και 2011). Να σημειωθεί βέβαια ότι στην περίπτωση των Λιβαδίων λόγω υψομέτρου η μέγιστη παρουσία κατοίκων παρουσιάζετε κατά τη θερινή περίοδο.

Γράφημα 4.1

Πληθυσμιακή μεταβολή των δημοτικών ενότητων του Δήμου Παιονίας

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, (1991), (2001) και (2011).

- **Οδικό δίκτυο και προσβασιμότητα**

Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου και οι γύρωθεν σε αυτό περιοχές, είναι προσεγγίσιμες από τους επισκέπτες προς το παρόν μόνο οδικώς. Η θέση στην οποία βρίσκονται οι περιοχές αυτές είναι καίριας σημασίας και αυτό γιατί αποτελούν σημείο εισόδου και εξόδου αφενός των Βαλκανικών χωρών και αφετέρου των περιοχών της Κεντρικής Ευρώπης (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Η πρόσβαση σε αυτές μπορεί να γίνει είτε από τον αυτοκινητόδρομο Α1 (Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ευζώνοι) (Εικόνα 4.2), είτε κάνοντας χρήση της παλαιάς εθνικής οδού Θεσσαλονίκης-Ευζώνων. Ειδικότερα από την περιοχή των Κουφαλιών, ο επισκέπτης μπορεί να έρθει διαμέσω της επαρχιακής οδού Ειδομένης-Κουφαλιών, ενώ ερχόμενος από το Κιλκίς, κάνοντας χρήση της επαρχιακής οδού Ειδομένης-Ευζώνοι-Κιλκίς και της επαρχιακής οδού Κιλκίς-Γουμένισσας-Λιβαδίων. Επιπρόσθετα, από τα Γιαννιτσά ερχόμενος ο επισκέπτης μπορεί να επισκεπτει την περιοχή κάνοντας χρήση της επαρχιακής οδού Γουμένισσας-Φιλυριάς-Γιαννιτσών. Περαιτέρω, άξια αναφοράς στην περιοχή είναι και τα οδικά δίκτυα Κορώνης-Πολυκάστρου και Σκρα-Φανού, που συνδέουν διάφορους οικισμούς αναμεταξύ τους.

Επιπλέον, πέρα από την πρόσβαση με το αυτοκίνητο, υπάρχει και η δυνατότητα χρήσης λεωφορείου του ΚΤΕΛ. Ν. Κιλκίς για πρόσβαση στις περιοχές, μέσω των σταθμών που υφίστανται στο Πολυκάστρο και την Ειδομένη, ενώ η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης-Πολυκάστρου-Ειδομένης-Fygom που διαπερνά τον Δήμο Παιονίας, εξυπηρετεί αποκλειστικά εμπορικές αμαξοστοιχίες (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Παιονίας, 2015-2019). Κλείνοντας, διά θαλάσσης, η πρόσβαση επιτυγχάνεται κάνοντας χρήση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης ενώ από αέρος, παρά το γεγονός ότι στην περιοχή του Πολυκάστρου υφίσταται το αεροδρόμιο της Νέας Καβάλας (Εικόνα 4.3), δυστυχώς αυτό δεν είναι ανοιχτό στο επιβατικό κοινό αφού χρησιμοποιείται αποκλειστικά για εκπαιδευτικές πτήσεις, πράγμα που μελλοντικά θα μπορούσε να αποτελέσει εφελτήριο τουριστικής πρόσβασης στις εκεί περιοχές. Συνεπώς προς το παρόν οι επισκέπτες χρησιμοποιούν ως δίοδο πρόσβασης το Διεθνές Αεροδρόμιο «Μακεδονία» στην Θεσσαλονίκη (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Εικόνα 4.2 Η Π.Α.Θ.Ε Ε-75

Εικόνα 4.3 Το αεροδρόμιο της Ν. Καβάλας

Πηγή: file:///C:/Users/USER/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Ταυτοτητα-Ιστορια-Προορισμοι.pdf

- Υπηρεσίες διαμονής και δυναμικότητα κλινών

ι. Ξενοδοχειακά Καταλύματα

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία που προκύπτουν από το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος και αφορούν εν προκειμένω τον Δήμο Παιονίας της Περιφερειακής Ενότητας Κιλκίς και συγκεκριμένα το σύνολο των ξενοδοχειακών καταλυμάτων που βρίσκεται στην παρούσα φάση στον εν λόγω Δήμο, την δεδομένη χρονική στιγμή υφίστανται συνολικά επτά οργανωμένες ξενοδοχειακές μονάδες (Εικόνα 4.4), με δυναμικότητα συνολικά 168 κλίνες (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, 2018).

Εικόνα 4.4 Ξενοδοχειακά καταλύματα στο Δήμο Παιονίας

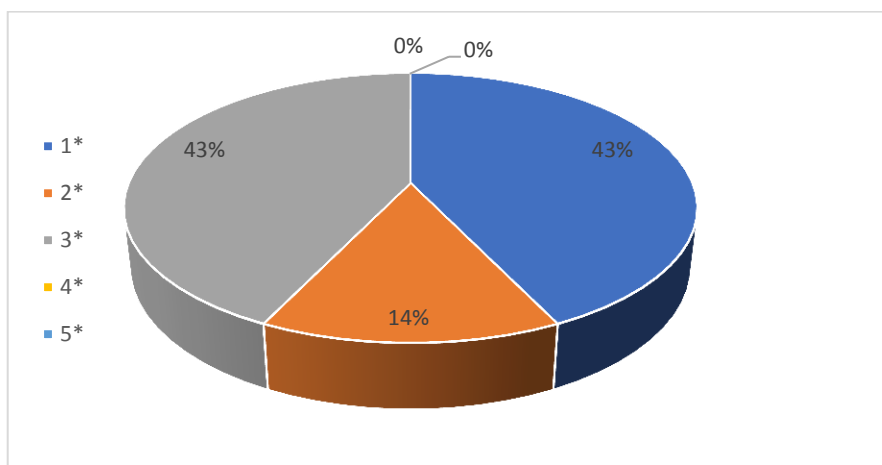
Ξενοδοχείο	Κατηγορία	Τόπος
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	3***	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΠΑΡΥΦΕΣ	3***	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΧΑΡΑ	3***	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΠΑΡΚ	2**	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΑΣΤΡΟ	1*	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΒΕΡΓΙΝΑ	1*	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ
ΟΛΥΜΠΙΟΝ	1*	ΔΗΜΟΣ ΠΑΙΟΝΙΑΣ

Πηγή: <http://services.grhotels.gr/cloud1/el/SearchAccommodation/Results?peripheryID=10102&peripheralUnitID=09&islandID=&municipalityID=0902&chkHotel>

Από απόψεως τώρα γεωγραφικής συγκέντρωσης και κατανομής, το πιο μεγάλο ποσοστό κλινών συγκεντρώνεται στην δημοτική ενότητα του Πολυκάστρου, όπου αριθμούνται συνολικά 120 κλίνες και ακολουθεί η δημοτική ενότητα της Γουμένισσας και δη οι οικισμοί Γουμένισσα και Γρίβα, όπου στο ενεργητικό τους αριθμούν συνολικά 48 κλίνες, ήτοι 27 και 21 αντίστοιχα. Ειδικότερα, ποσοστό 71,4% των συνολικών κλινών που υφίστανται στο Δήμο Παιονίας, βρίσκονται στην Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου, ενώ ποσοστό 28,6% στην Δημοτική Ενότητα Γουμένισσας. Επιπλέον, πιο αναλυτικά, αναφορικά με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, από το σύνολο των επτά ξενοδοχειακών καταλυμάτων, ως αναφέρθηκαν εκτενώς ανωτέρω, τρία από αυτά ανήκουν στην κατηγορία των 3 αστερών, ένα εξ' αυτών στην κατηγορία των 2 αστερών και τρία εξ' αυτών στην κατηγορία του 1 αστεριού. Συνεπώς ποσοστό 43% ανήκει στην κατηγορία των τριών αστεριών, αντίστοιχο ποσοστό 43% στην κατηγορία του ενός αστεριού και τέλος ποσοστό μόλις 14% στην κατηγορία των δύο αστεριών, στοιχεία ιδιαίτερα σημαντικά που δημιουργούν προβληματισμούς αναφορικά με το επίπεδο και την ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών στις υπό έρευνα ορεινές περιοχές από μέρους των τουριστικών επιχειρήσεων.

Γράφημα 4.2

Παρουσία καταλυμάτων (%) σε αστέρια στην ορεινή περιοχή του Πάικου

Κλείνοντας, το σύνολο των ξενοδοχειακών μονάδων των περιοχών αυτών είναι μικρού μεγέθους και συγκεκριμένα αριθμούν από 10-24 δωμάτια και αφορούν κυρίως οικογενειακές επιχειρήσεις που λειτουργούν καθ' όλη την διάρκεια του έτους (Υπουργείο Τουρισμού, 2018).

ii. Μη κύρια καταλύματα

Επιπλέον, στις περιοχές που ανήκουν στον Δήμο Παιονίας, οι επιλογές διαμονής των επισκεπτών δεν περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο σε ξενοδοχειακά καταλύματα, ως προαναφέρθηκαν εκτενώς ανωτέρω, αλλά και σε μη κύρια καταλύματα, όπως ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να αναζητήσει στις δημοτικές ενότητες Πολυκάστρου και Αξιούπολης. Σε αυτήν την κατηγορία του τύπου καταλύματος ανήκουν συνολικά 4 επιχειρήσεις, εκ των οποίων ειδικότερα 1 σε αριθμό βρίσκεται στον οικισμό της Αξιούπολης, 1 στην περιοχή του Σκρά της Δημοτικής Ενότητας Αξιούπολης, 1 στον οικισμό Πολυκάστρου και 1 στην περιοχή των Ευζώνων της Δημοτικής Ενότητας Πολυκάστρου. Ο συνολικός αριθμός δωματίων αντιστοιχεί σε 23 και ο συνολικός αριθμός των κλινών αντιστοιχεί σε 61 εκ των οποίων κλινών οι 18 βρίσκονται στην περιοχή των Ευζώνων, οι 13 στην περιοχή Σκρα της δημοτικής ενότητας Αξιουπόλεως, οι 14 στην περιοχή της Αξιούπολης και τέλος οι 16 στο Πολύκαστρο (Υπουργείο Τουρισμού, 2018).

iii. Επαύλειες-Τουριστικές Επιπλωμένες Κατοικίες

Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, υφίστανται 2 μεγάλες τουριστικές κατοικίες, η μία εξ' αυτών βρίσκεται στον Οικισμό Πολυκάστρου και η άλλη στον Οικισμό Καστανερής της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας, με δυναμικότητα κλινών 16 και 5 αντίστοιχα (Υπουργείο Τουρισμού, 2018).

iv. Παραδοσιακοί Ξενώνες

Στις επιλογές διαμονής συμπεριλαμβάνεται και ο παραδοσιακός κοινοτικός ξενώνας «Μοσχόπολις», που βρίσκεται στον Οικισμό Λιβαδίων της δημοτικής ενότητας Λιβαδίων, σε υψόμετρο 1200 μέτρων, διαθέτοντας στο δυναμικό του εν συνόλω 40 κλίνες (Enjoy Kilkis, 2014).

- **Τουριστικές επιχειρήσεις ενοικίασης αυτοκινήτων, οδικών μεταφορών και τουριστικών πρακτορείων**

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Τουρισμού, που συλλέχθηκαν μέχρι και την 16^η Φεβρουαρίου του έτους 2018, στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, δεν υφίσταντο μέχρι και το χρόνο εκείνο επιχειρήσεις ενοικίασεως αυτοκινήτων. Παράλληλα, υφίστατο μόλις μία υπηρεσία οδικών μεταφορών, ευρισκόμενη στον Οικισμό της Αξιούπολης του Δήμου Παιονίας, ενώ στις περιοχές των Ευζώνων της δημοτικής ενότητας Πολυκάστρου και του οικισμού Πολυκάστρου, υφίστανται συνολικά 2 τουριστικά γραφεία-πρακτορεία, για παροχή πληροφοριών και διοργάνωση ταξιδιών για τους επισκέπτες (Υπουργείο Τουρισμού, 2018).

4.2.1.4 Η τουριστική ανάπτυξη στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου: Ανάλυση ελκτικών στοιχείων της περιοχής

Τα ελκτικά στοιχεία ενός προορισμού, είναι παράγοντες που καθιστούν έναν προορισμό ελκτικό για τους οιονεί και μελλοντικούς επισκέπτες του. Για τις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, τα ελκτικά στοιχεία προσέλκυσης επισκεπτών είναι τα κάτωθι αναλυτικώς αναφερόμενα:

- **Ορεινός πλούτος:** Μοναδικής ομορφιάς, προσβάσιμο κάθε εποχή του χρόνου, το όρος Πάικο, που βρίσκεται στην Κεντρική Μακεδονία, αποτελεί ενδεικτική επιλογή για επισκέπτες, προκειμένου να απολαύσουν διαδρομές πεζοπορίας, μονοήμερες εξορμήσεις και όχι μόνο (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Το όρος Πάικο, παρουσιάζει απaráμιλλης ομορφιάς βιοποικιλότητα. Μεγάλες δασικές εκτάσεις καλύπτουν τις οροσειρές του, πλημμυρισμένες από δέντρα καστανιάς, βελανιδιάς και οξιάς που συνθέτουν ένα μαγευτικό τοπίο. Μάλιστα η παρουσία τόσο των δασών όσο και των βοσκοτόπιων που υφίστανται στην περιοχή, σε συνάρτηση με την ύπαρξη αρκετών ποταμιών και ρεμάτων που διαπερνούν το όρος καθ' όλη την διάρκεια του έτους, αυξάνουν κατά πολύ την ομορφιά του τοπίου, λειτουργώντας ενθαρρυντικά για τους επισκέπτες που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν επίσκεψη στην περιοχή (Goumenissa, 2006). Το όρος Πάικο καταλαμβάνει

ολόκληρο το βορειοδυτικό τμήμα του Νομού Κιλκίς, βρίσκεται πλησίον του νομού Πέλλας και το υψόμετρο του φθάνει μέχρι και τα 1.650 μέτρα. Η πληθώρα των χαρακτηριστικών που φέρει, το μεγάλο του υψόμετρο, η μορφολογία του εδάφους και η ιδιαίτερη θέση του, καθιστούν το όρος Πάικο άξιο επίσκεψης (Enjoy Kilkis, 2014).

- **Φυσικό και τεχνητό περιβάλλον**

A. Δάση και αναδασωτές εκτάσεις γης: Μέσα στα χωρικά και γεωγραφικά σύνορα του δήμου Παιονίας, υφίστανται πολλά δάση και δασικές εκτάσεις γης. Συγκεκριμένα, υφίστανται τα δημόσια δάση των Οικισμών Σκρα-Φανού, των Οικισμών Καστανεράς-Λιβαδίων, των Οικισμών Γουμένισσας-Φιλυριάς και των Οικισμών Αξιουπόλεως-Πλαγίων-Ειδομένης. Επιπλέον υφίσταται το διακατεχόμενο δάσος του Οικισμού της Κάρπης. Περαιτέρω έντονη είναι η παρουσία πολλών τσιφλικιών και εκτάσεων εποίκιμου στους Οικισμούς Ειρηνικού, Μεταμορφώσεως, Ποντοηράκλειας, Κορώνας και αλλού. Μάλιστα, στον δήμο Παιονίας υφίσταται και το δημοτικό δάσος του Οικισμού της Γουμένισσας, που μετρά συνολική έκταση 94.079,6 στρέμματα, ενώ αξιοσημείωτη είναι η παρουσία στο δάσος αυτό δέντρων οξιάς, δρυός, καστανιάς (Επιχειρηματικό Πρόγραμμα Δήμου Παιονίας 2015-2019).

B. Καταρράκτες και λίμνη Σκρα: Το βαθυπράσινο χρώμα της λίμνης με τους ονειρικούς καταρράκτες του Σκρα, αποτελεί πόλο έλξης τουριστών καθ' όλη την διάρκεια του έτους (Εικόνα 4.5). Το ειδυλλιακό αυτό τοπίο υφίσταται στον Δήμο Παιονίας και συγκεκριμένα απέχει απόσταση μόλις 4 χιλιομέτρων από τον Οικισμό Σκρα της Δημοτικής Ενότητας Αξιουπόλεως. Πρόκειται για ένα θαύμα της φύσης πλούσιο σε βλάστηση και χρώματα (Εικόνα 4.6), αποτελώντας εξαιρετικό μέρος για τους λάτρεις της φύσης αλλά και των υδάτων (Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, χ.χ).

Εικόνα 4.5 Οι καταράκτες του Σκρα

Εικόνα 4.6 Η Σμαραγδένια Λίμνη

Πηγή: <http://www.kilkis.org/skra-lake-waterfalls>

Γ. Ρέμα Στραβοποτάμου και Μέγα Ρέμα: Τόσο το ρέμα Στραβοποτάμου, που αποτελεί παραπόταμο του Αξιού ποταμού, όσο και το Μεγάλο Ρέμα, που φέρει την ονομασία Κοτζά Ντερέ, αποτελούν μία απaráμιλλης ομορφιάς τοποθεσία, που ελκύει τα βλέμματα και μαγνητίζει με τα χρώματα της τους επισκέπτες της (Εικόνα 4.7). Το εν λόγω μέρος απέχει απόσταση το πολύ 3 χιλιομέτρων από τον Οικισμό της Αξιούπολης και είναι κατάλληλο για ψάρεμα, πεζοπορία καθώς και για άλλης μορφής δραστηριότητες (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.7 Το ρέμα Στραβοποτάμου

Πηγή: <http://www.enjoykilkis.gr/el/φύση/ποτάμια/item/41-ρέμα-στραβοποτάμου-πρωτομαγιάς-στο-πάικο>

Δ. Τεχνητή λίμνη Μεταλλείου: Η περίφημη τεχνητή λίμνη Μεταλλείου αποτελεί μία ακόμα ανάσα δροσιάς για τους επισκέπτες του όρους Πάικου και

βρίσκεται στην περιοχή με την ονομασία «Μέγα Ρέμα» στο όρος Πάικο. Ουσιαστικά πρόκειται για μία λίμνη τεχνητή, ανθρώπινης παρέμβασης, που καταλαμβάνει έκταση σχεδόν δύο χιλιόμετρα και έχει βάθος 35 μέτρα (Εικόνα 4.8). Η εν λόγω λίμνη ενδείκνυται για ψάρεμα πέστροφας καθώς και για περίπατο κατά μήκος της, μέσω δασικών οριοθετημένων διαδρομών (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.8 Η τεχνητή λίμνη Μεταλλείου

Πηγή: <http://www.enjoykilkis.gr/el/φύση/λίμνες/item/23-τεχνητή-λίμνη-μεταλλείου>

Ε. Όχθες του Αξιού Ποταμού: Το μέρος ενδείκνυται για πεζοπορία και είναι ιδανικό για τους πεζοπόρους φυσιολάτρεις που επιθυμούν να απολαύσουν το πλούσιο φυσικό τοπίο μαγευτικής ομορφιάς που τους προσφέρεται απλόχερα, μέσα από μία οριοθετημένη διαδρομή 12 χιλιομέτρων που έχει αφετηρία τον Οικισμό Πολυκάστρου και τελικό προορισμό τον Οικισμό του Αγίου Παντελεήμονα. Άξιο αναφοράς στο σημείο αυτό, είναι η σημαντικότητα του Αξιού ποταμού, από άποψη βιοποικιλότητας, καθώς στις όχθες του φιλοξενείται αξιόλογος αριθμός χλωρίδας αλλά και πανίδας (Εικόνα 4.9). Οι ζωντανοί οργανισμοί που βρίσκουν προστασία στον Αξιό ποταμό αριθμούνται περισσότεροι από 200 και στις όχθες του φιλοξενούνται ερωδιοί, κορμοράνοι, πάπιες κ.α, ενώ το σκηνικό εμπλουτίζει ακόμα περισσότερο η παρουσία πλατανιών, οξιάς κ.α (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Κλείνοντας, ο Αξιός ποταμός εντάσσεται στο δίκτυο NATURA 2000 (GR 1220007) (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.9 Οι όχθες του Αξιού Ποταμού

Πηγή: <http://www.enjoykilkis.gr/el/φύση/ποτάμια/item/40-αξιός-ποταμός>

ΣΤ. Δύο ποτάμια: Πλησίον του οικισμού της Γουμένισσας, υφίσταται ένα μέρος πλημμυρισμένο από πλατάνια και οξιές που φέρει την ονομασία «Δύο Ποτάμια» και αποτελεί το σημείο συνάντησης δύο χειμάρρων του όρους Πάικου (Εικόνα 4.10). Το μέρος ενδείκνυται για πεζοπορία, χαλάρωση, μπάνιο και αναψυχή καθώς και για επαφή με την χλωρίδα της περιοχής (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Εικόνα 4.10: Η περιοχή «Δύο Ποτάμια»

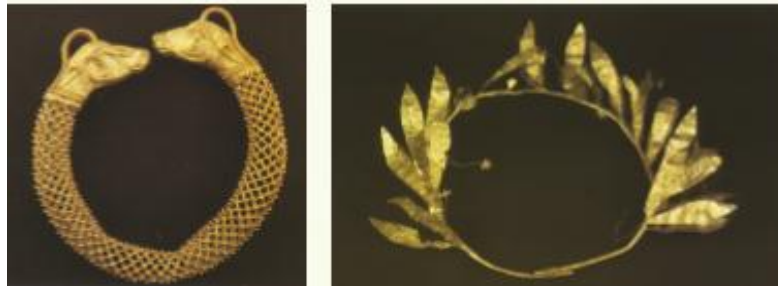

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/dasarxeio/3.pdf>

- **Ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι:** Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, είναι πλούσια σε ευρήματα ιστορικής και αρχαιολογικής σημασίας. Ειδικότερα:

Α. Αρχαιολογικός χώρος Ευρωπού: Η περιοχή του Ευρωπού, αποτελεί μία περιοχή με μεγάλη αρχαιολογική αξία, αφού εκεί ευρέθησαν, μετά από ανασκαφές που έλαβαν χώρα, σημαντικά ευρήματα που χρονολογούνται την προϊστορική περίοδο. Στην περιοχή αυτή, ευρέθη το φημισμένο άγαλμα του Κούρου, ύψους 1.80 μέτρων, αποτελώντας ίσως το μοναδικό εύρημα που ευρέθη στην Βόρεια Ελλάδα (Εικόνα 4.11). Σήμερα, το αρχαϊκό αυτό άγαλμα, βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο του Κιλκίς. Παράλληλα, στην περιοχή αυτή, ευρέθησαν και άλλα ευρήματα σημαντικότητας αρχαιολογικής σημασίας και αξίας, όπως το χρυσό βραχιόλι και στεφάνι κιβωτιόσημου τάφου, που σήμερα βρίσκονται προς κοινή θέα στο αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης (Εικόνα 4.12). Περαιτέρω στην περιοχή έχουν ανακαλυφθεί αρκετοί τάφοι (Εικόνα 4.13) και ο χώρος στον οποίο βρίσκονται είναι επισκέψιμος (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Εικόνα 4.11 Χρυσό βραχιόλι και στεφάνι κιβωτιόσημου τάφου

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Εικόνα 4.12 Ο αρχαιολογικός χώρος Ευρωπού

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Εικόνα 4.13 Ο Κούρος

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Β. Μακεδονικός Τάφος στον Οικισμό της Τούμπας: Στον εν λόγω οικισμό ευρέθησαν ευρήματα που χρονολογούνται από την εποχή του χαλκού και του σιδήρου και της ύστερης αυτού εποχής. Μάλιστα στην περιοχή αυτή ανακαλύφθηκε ταφικό μνημείο κιβωτιόσχημης μορφής (Εικόνα 4.14), που χρονολογείται περί τον 4^ο π.Χ-30 π.Χ. (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Εικόνα 4.14 Μακεδονικός Τάφος

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Γ. Διασυμμαχικό μνημείο και κοιμητήριο πεσόντων του Α Παγκοσμίου Πολέμου στον οικισμό Πολυκάστρου: Κάθε χρόνο, τον μήνα Σεπτέβριο, εορτάζεται στον οικισμό Πολυκάστρου η επέτειος στην μνήμη των πεσόντων

του Ά Παγκοσμίου Πολέμου. Το κοιμητήριο των πεσόντων του Ά Παγκοσμίου Πολέμου (Εικόνα 4.15), είναι εγκατεστημένο λίγα χιλιόμετρα μακρύτερα του οικισμού Πολυκάστρου, σε μία περιοχή που φέρει την ονομασία Καρασούλι. Στην περιοχή αυτή είναι ενταφιασμένοι περίπου 1.400 στρατιώτες του βρετανικού στρατού. Μάλιστα, περί το έτος 1977 στον οικισμό Πολυκάστρου, κτίστηκε το Διασυμμαχικό μνημείο (Εικόνα 4.16), προς τιμή όλων αυτών των αγωνιστών που έλαβαν μέρος στην παραπάνω μάχη. Στις πέντε πλευρές που φέρει το εν λόγω μνημείο είναι χαραγμένη κοινή φράση για κάθε συμμαχική δύναμη ενώ παράλληλα στον ίδιο χώρο βρίσκονται και προτομές των πρωθυπουργών των συμμαχικών δυνάμεων για τα έτη 1916 έως 1918 (Δήμος Παιονίας, χ.χ.)

**Εικόνα 4.15 Κοιμητήριο πεσόντων
Α Παγκοσμίου Πολέμου**

**Εικόνα 4.16 Διασυμμαχικό
Μνημείο**

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Δ. Ηρώο πεσόντων μάχης Σκρα: Στον οικισμό Σκρα, υφίσταται το μνημείο για τους αγωνιστές της μάχης του Σκρα (Εικόνα 4.17), που έλαβε χώρα τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα το έτος 1918, με θετική για τον ελληνικό λαό έκβαση, όπου κάθε χρόνο γίνεται κατάθεση στεφάνων (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.17 Ηρώο των πεσόντων της Μάχης του Σκρά

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Ε. Νεκροταφείο των πεσόντων αξιωματικών και στρατιωτών του Ελληνικού και Γαλλικού Στρατού: Στον οικισμό Φανό του Δήμου Παιονίας, υφίσταται το εν λόγω νεκροταφείο (Εικόνα 4.18), για να θυμίζει όλους εκείνους που πολέμησαν και έδωσαν την ζωή τους στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Να σημειωθεί για την ιστορία πως οι Έλληνες που εχάθησαν, είχαν καταγωγή από την Κρήτη (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.18 Στρατιωτικό νεκροταφείο στον Φανό

Πηγή: www.enjoykilkis.gr/el/ιστορικά-μνημεία/item/311-φανός,-νεκροταφείο-πεσόντων

ΣΤ. Μνημεία του Α Παγκοσμίου Πολέμου στον οικισμό Κούπα: Σημαντική είναι και η παρουσία στον οικισμό της Κούπας του Δήμου Παιονίας μνημείων, που χρονολογούνται την περίοδο του Α Παγκοσμίου Πολέμου και μαρτυρούν την παρουσία συμμαχικών δυνάμεων στην περιοχή. Από αυτά άξια προσοχής είναι τα ευρήματα του 30^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ, όπως μαγειρείων, καθώς και η σιδηροδρομική διαδρομή που μετρά σχεδόν δέκα χιλιόμετρα με σημείο αφετηρίας τον Αξιό ποταμό, ενώ σε ορισμένα σημεία του όρους είναι εμφανής η παρουσία φυσικών ψυγείων που χρησιμοποιούνταν για την διατήρηση τροφής το καλοκαίρι (Enjoy Kilkis, 2014).

- **Μουσεία και λαογραφικά μνημεία**

Α. Μουσείο της Μάχης του Σκρά: Το εν λόγω μουσείο, πρωτολειτούργησε το έτος 2002 και είναι ανοιχτό προς το κοινό. Στο εσωτερικό του θα ανεύρει κανείς μεγάλης ιστορικής αξίας αντικείμενα και έγγραφα, όπως πλούσιο φωτογραφικό υλικό, έγγραφα, που χρονολογούνται από το έτος 1918 (Εικόνα 4.19). Η πρωτοβουλία για την ίδρυση του είναι του Πολιτιστικού Συλλόγου Σκρά (Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, χ.χ).

Εικόνα 4.19 Το μουσείο της μάχης του Σκρά

Πηγή: <http://www.kilkis.org/world-war-one-museum-skra>

Β. Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στην Αξιούπολη: Το εν λόγω μουσείο, πρωτολειτούργησε το έτος 1997 και βρίσκεται στον οικισμό της Αξιούπολης του Δήμου Παιονίας. Το μουσείο, χωρίζεται σε 6 τμήματα, που περιλαμβάνει το τμήμα της γεωλογίας, της παλαιοντολογίας, της ορυκτολογίας, της

βοτανικής και χλωρίδας και της πετρολογίας. Στο εσωτερικό του ο επισκέπτης θα μπορεί να έρθει σε επαφή με τα πλούσια εκθέματα και συλλογές που εκθέτονται στον χώρο (Εικόνες 4.20 και 4.21) και να μάθει σημαντικές πληροφορίες από αυτά (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους του μουσείου, θα συναντήσει κανείς πολλά είδη φυτών, την πλούσια πανίδα και χλωρίδα του όρους Πάικου, σπάνια θηλαστικά και πτηνά, μεγάλη ποικιλία ειδών πεταλούδας, σπάνια πετρώματα και απολιθώματα ζώων και φυτών που μετρούν εκατομμύρια χρόνια ύπαρξης (Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, χ.χ).

Εικόνα 4.20 Έκθεμα από το Μουσείο

Πηγή: www.kilkis.org/axioupoli-natural-history-museum

Εικόνα 4.21 Έκθεμα από το Μουσείο

Πηγή: www.kilkis.org/axioupoli-natural-history-museum

Γ. Μουσείο Αγροτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς Ευρωπού: Το εν λόγω μουσείο που λειτουργεί από το έτος 2009 περιλαμβάνει σημαντικά κειμήλια και εκθέματα, προερχόμενα από τους λαούς της Μικράς Ασίας, της Θράκης, της Μακεδονίας, τον Πόντο και άλλες περιοχές. Το μουσείο θα ανεύρει κανείς εντός των εγκαταστάσεων του παλαιού δημοτικού σχολείου

που υφίσταται στην περιοχή. Άξια αναφοράς και επίσκεψης είναι η αίθουσα υφαντικής, ενώ στον υπόλοιπο χώρο ο επισκέπτης θα μπορέσει να απολαύσει πλούσιο φωτογραφικό υλικό από την καθημερινότητα των πιο πάνω αναφερόμενων λαών, από τις αγροτικές εργασίες τους μέχρι τα ήθη και τα έθιμα τους. Στην κεντρική δε πύλη του εν λόγω μουσείου υφίσταται μία διαμορφωμένη σχολική αίθουσα που φέρνει μαθητικές μνήμες στους επισκέπτες της (Enjoy Kilkis, 2014).

Δ. Μουσείο τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς Μεγάλων Λιβαδίων: Το εν λόγω μουσείο πρωτολειτούργησε το έτος 2014 (Εικόνες 4.22 και 4.23). Η ιδέα της δημιουργίας του ανήκει στον Σύλλογο Γυναικών Λιβαδίων με την ονομασία «Οι Αρμάνες» με ενεργό συμμετοχή του Δήμου Παιονίας και του Λαογραφικού Συλλόγου Μεγαλολιβαδιωτών Πάικου Θεσσαλονίκης. Οι εγκαταστάσεις του μουσείου αυτού βρίσκονται στο κοινοτικό κατάστημα της πρώην Κοινότητας Λιβαδίων (Μοσχόπολις, χ.χ).

Εικόνες 4.22 και 4.23 Το Μουσείο τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς Μεγάλων Λιβαδίων

Πηγή: <http://www.moschopolis.gr/museum/>

Ε. Λαογραφικό Μουσείο Γοργόπης: Το λαογραφικό μουσείο Γοργόπης, πρωτολειτούργησε το έτος 2002 (εικόνα 4.24). Η ιδέα για την λειτουργία του οφείλεται στον πολιτιστικό σύλλογο με την ονομασία «Νέοι Παίονες». Στο εσωτερικό του φιλοξενούνται εκθέματα από την καθημερινότητα των πληθυσμών που διαβιούσαν στην περιοχή με χρονική αφετηρία το έτος 1912. Παράλληλα, φιλοξενούνται είδη σπιτιού όπως αργαλειός και άλλα αντικείμενα από τις περιοχές του Πόντου και της Μικράς Ασίας (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.24 Το λαογραφικό μουσείο Γοργόπης

Πηγή: <http://www.enjoykilkis.gr/el/μουσεία-εκθέσεις/item/275-γοργόπη,-λαογραφικό-μουσείο>

ΣΤ. Λαογραφικό Μουσείο Γουμένισσας: Το εν λόγω λαογραφικό μουσείο δημιουργήθηκε περί το έτος 1989 από την οικογένεια Αλευρά, οι οποίοι εξόπλισαν το εν λόγω μουσείο με ιδιαίτερης αξίας και σημασίας οικογενειακά κειμήλια. Στο μουσείο θα ανεύρει κανείς εκτός άλλων παραδοσιακές ενδυμασίες από την Θράκη, νυφικές ενδυμασίες, μαντίλια, κεντήματα (Εικόνα 4.25). Περαιτέρω, άξια αναφοράς είναι η παρουσία γυναικείων αντικειμένων καλλωπισμού από χρυσό και ασήμι, ενώ τον χώρο συμπληρώνουν με την παρουσία τους πληθώρα από εικόνες, βιβλία εκκλησιαστικού περιεχομένου και άλλων ειδών έγγραφα. Τέλος, στις λοιπές εγκαταστάσεις του μουσείου οι επισκέπτες θα συναντήσουν από κοντά εργαλεία γεωργικά και οικιακής χρήσης (Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, χ.χ).

Εικόνα 4.25 Λαογραφικό Μουσείο Γουμένισσας

Πηγή: <http://www.kilkis.org/folk-museum-goumenissa>

Z. Νερόμυλος Γιαπατζή: Ο νερόμυλος αυτός, δημιουργήθηκε από την οικογένεια Γιαπατζή περί το 18^ο αιώνα και βρίσκεται πλησίον του οικισμού της Γουμένισσας. Ο εν λόγω νερόμυλος, υφίστατο για περίπου 110 χρόνια και παρήγαγε σημαντικές ποσότητες αλευριού. Ο νερόμυλος αυτός αποτελεί σημαντικό λαογραφικό στοιχείο της περιοχής και είναι ανοιχτός προς το κοινό (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Εγκαταστάσεις οινοτουριστικού ενδιαφέροντος**

Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου είναι ευρέως ξακουστή για τα αμπέλια της και την κορυφαία ποιότητα κρασιών που παράγονται στα κατά τόπους οινοποιεία της, τα οποία να σημειωθεί πως είναι στο σύνολο τους επισκέψιμα (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Οι αμπελώνες του οικισμού της Γουμένισσας, που καλύπτουν εδαφική έκταση σχεδόν 4.000 στρεμμάτων, βρίσκονται σε υψόμετρο που δεν υπερβαίνει τα 250 μέτρα. Το ευνοϊκό για την παραγωγή κρασιών κλίμα της περιοχής, επιτρέπει την καλλιέργεια του ξινόμαυρου σταφυλιού και της νεγκόσκας. Από την ένωση των πιο πάνω ειδών σταφυλιού προκύπτει το κόκκινο ξηρό κρασί με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης Γουμένισσας (Π.Ο.Π). Επιπλέον, στην περιοχή της Γουμένισσας καλλιεργούνται και οι ποικιλίες σταφυλιού Ασύρτικο, Ροδίτης, Sauvignon Blanc και Merlot (Οινοποιεία Αιδαρίνη, χ.χ).

A. Οινοποιείο Αιδαρίνη: Το οινοποιείο αυτό, βρίσκεται στον οικισμό της Γουμένισσας του Δήμου Παιονίας και υφίσταται από τον 19^ο αιώνα. Μάλιστα, στις ειδικά διαμορφωμένες εγκαταστάσεις του, ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να έλθει σε επαφή με παλιά χειρόγραφα των προγόνων της οικογένειας, χρονολογημένα περί το έτος 1880 και να γευτεί πλούσια ποικιλία κρασιών (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Το εν λόγω οινοποιείο, παράγει στις ιδιόκτητες εγκαταστάσεις του κυρίως κρασί και τσίπουρο. Συγκεκριμένα, κάθε χρόνο, παράγει ποσότητα 25.000 έως 30.000 φιαλών κρασιού (Enjoy Kilkis, 2014). Η ποικιλία κρασιών που παράγει είναι χρώματος λευκού, ροζ και κόκκινου. Αξίζει να σημειωθεί πως έχει λάβει ουκ ολίγες διακρίσεις για την ποιότητα των κρασιών που παράγει σε πολλούς διεθνείς διαγωνισμούς τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό (Οινοποιεία Αιδαρίνη, χ.χ).

Β. Κτήμα Ευτυχίδη: Λίγα μόλις χιλιόμετρα μακρύτερα από τον οικισμό της Γουμένισσας, πλησίον του οικισμού της Κάρπης, υφίστανται τα αμπέλια του πολυβραβευμένου κτήματος Ευτυχίδη. Εκεί σε έκταση που αριθμεί τα 65 στρέμματα, καλλιεργούνται οι γνωστές ποικιλίες του ξινόμαυρου και της νεγκόσκας, το caberne sauvignon, η viognier και το λημνιό (Enjoy Kilkis, 2014).

Γ. Κτήμα Τάτση: Το κτήμα Τάτση, βρίσκεται στο όρος Πάικο. Οι αμπελώνες καλλιεργούνται στο εν λόγω κτήμα από το έτος 1998 με την μέθοδο της βιολογικής καλλιέργειας. Οι αμπελώνες του απλώνονται σε έκταση που μετρά 130 στρέμματα και οι ποικιλίες που καλλιεργούνται ως επί των πλείστων στο κτήμα αυτό είναι το ξινόμαυρο και η νεγκόσκα ενώ παράλληλα καλλιεργούνται ποικιλίες όπως είναι ο Ροδίτης, η Μαλαγουζιά, το Chardonnay, το Cabernet Sauvignon, το Merlot και το Cinsaut. Η οινοποίηση πραγματοποιείται εντός των εγκαταστάσεων του κτήματος και εν συνεχεία η παλαίωση των κόκκινων κρασιών σε μεγάλα βαρέλια βελανιδιάς χωρητικότητας 225 λίτρων. Και το εν λόγω οινοποιείο συγκαταλέγεται σε αυτά που έχουν λάβει διεθνείς διακρίσεις σε διαγωνισμούς (Enjoy Kilkis, 2014).

Δ. Κτήμα Χατζηβαρύτη: Οι αμπελώνες του εν λόγω κτήματος από το έτος 1994 απλώνονται σε έκταση που μετρά 120 στρέμματα και καλλιεργούνται με την μέθοδο της βιολογικής καλλιέργειας. Οι ποικιλίες που παράγονται από το συγκεκριμένο οινοποιείο είναι το ξινόμαυρο και η νεγκόσκα, το ασύρτικο, ο ροδίτης, το Sauvignon Blanc, το Merlot και το Cabernet Sauvignon. Αξίζει να αναφερθεί πως μεγάλο μέρος από τα κρασιά που παράγει το εν λόγω κτήμα, έχουν λάβει σημαντικές διακρίσεις και τίτλους, εντός και εκτός Ελλάδος (Κτήμα Χατζηβαρύτη, χ.χ).

Ε. Οινοποιείο Μπουτάρη: Το οινοποιείο Μπουτάρη, βρίσκεται στον οικισμό Φιλυριά της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας από το έτος 1980. Οι ποικιλίες σταφυλιών που καλλιεργούνται με βιολογικές μεθόδους στις εγκαταστάσεις της οικογένειας είναι κυρίως το ξινόμαυρο και η νεγκόσκα (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Το κτήμα Μπουτάρη, βρίσκεται στον οικισμό Φιλυριάς της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας και μετρά έκταση 66 στρεμμάτων, εκ των οποίων τα 55

στρέμματα είναι αποκλειστικά ο αμπελώνας του. Παράλληλα, ο επισκέπτης, επισκεπτόμενος το οινοποιείο αυτό, θα έχει την δυνατότητα να περιπλανηθεί στις εγκαταστάσεις του καθώς επίσης να γευτεί και σημαντικές ποικιλίες κρασιών. Να σημειωθεί πως πολλά από τα κρασιά που παράγει έχουν λάβει σημαντικές διακρίσεις σε διαγωνισμούς (Μπουτάρη, χ.χ).

ΣΤ. Κτήμα Πετεινή: Το έτος 1991, δημιουργήθηκε το κτήμα Πετεινή, που βρίσκεται στον οικισμό της Αξιούπολης του Δήμου Παιονίας και καλύπτει συνολική έκταση 300 στρεμμάτων. Οι ποικιλίες σταφυλιών που καλλιεργούνται με την μέθοδο της βιολογικής καλλιέργειας στο συγκεκριμένο κτήμα είναι το Ugni Blanc, το Merlot, η Μαλαγουζιά, το Ξινόμαυρο, το Sauvignon Blanc και το Syrah (Οινοποιείο Ακροθέα, 2012).

Ζ. Οινοποιείο Αρχοντάκη: Το οινοποιείο αυτό βρίσκεται στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου και συγκεκριμένα στον οικισμό Αξιούπολη του Δήμου Παιονίας. Εντός του χώρου του οινοποιείου παράγονται σημαντικές ποικιλίες κρασιών και τσίπουρο με παραδοσιακές μεθόδους (Enjoy Kilkis, 2014).

- **Μνημεία θρησκευτικού περιεχομένου**

Ο δήμος Παιονίας, φέρει στο εσωτερικό του πλήθος από μοναστήρια και ναούς, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο και αξιοσημείωτο ενδιαφέρον, τόσο για την αρχιτεκτονική τους υπόσταση όσο και για το ιστορικό τους υπόβαθρο, προσελκύοντας μάλιστα τα βλέμματα χιλιάδων επισκεπτών. Τα πιο σημαντικά θρησκευτικά μνημεία και ευρέως γνωστά στην περιοχή είναι η περίφημη Παναγία της Γουμένισσας, η Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ, η Ιερά Μονή Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου και ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας. Το συγκεκριμένο όμως τουριστικό προϊόν, μιας και αποτελεί κύριο και βασικό αντικείμενο της εν λόγω διπλωματικής, θα αναλυθεί εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο της εν λόγω διπλωματικής.

- **Έθιμα, πολιτιστικές και πολιτισμικές εκδηλώσεις:**

Η λαογραφική κληρονομιά του όρους Πάικου είναι ιδιαίτερα σημαντική και πολύτιμη. Συχνά λαμβάνουν χώρα στην περιοχή ποικίλες παραδοσιακές εθιμικές εκδηλώσεις, που προσελκύουν πλήθος κόσμου και οι οποίες αναλύονται εκτενώς παρακάτω, ήτοι:

1. **Τα Χάλκινα της Γουμένισσας και «το σήκωμα των επιταφίων»:** Ο οικισμός της Γουμένισσας, όπως και άλλες περιοχές ανά τον κόσμο, έχει τους δικούς της μουσικούς. Περισσότεροι από 200 μουσικοί με τα μουσικά τους όργανα, δημιουργούν την δική τους παράδοση στην περιοχή. Τα μουσικά όργανα που φέρουν στα χέρια τους οι μουσικοί ανήκουν στην κατηγορία των πνευστών, όπως τρομπέτες, τρομπόνια, κλαρίνα και νταούλια, χωρίς αυτό όμως να είναι κάτι το απόλυτο. Σε κάθε χαρμόσυνο ή μη γεγονός που λαμβάνει χώρα στην περιοχή, η μελωδία τους είναι πάντοτε παρούσα. Μάλιστα ένεκα της ιδιαίτερης μελωδίας των οργάνων τους, έχουν γίνει ευρέως γνωστά σε Ελλάδα και εξωτερικό ως τα «Χάλκινα της Γουμένισσας» (Εικόνα 4.26). Οι μελωδίες και το ηχόχρωμα, το οποίο παράγουν με τα μουσικά τους όργανα είναι πραγματικά ιδιαίτερο, αγγίζουν την καρδιά του ακροατή, δημιουργώντας παράλληλα ποικίλα συναισθήματα (Goumenissa, 2006). Λέγεται δε πως το χάρισμα της επιδεξιότητας που χαρακτηρίζει τους μουσικούς της Γουμένισσας, περνά και στις επόμενες γενιές, καθιστώντας την Γουμένισσα τόπο γέννησης και εκκόλαψης εξαιρετικών μουσικών (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Χαρακτηριστική είναι η παρουσία των Χάλκινων της Γουμένισσας, στα έθιμα που λαμβάνουν χώρα στον οικισμό της Γουμένισσας την Μεγάλη Εβδομάδα (Εικόνα 4.27). Η περιφορά του Επιταφίου, που λαμβάνει χώρα στην Γουμένισσα και δη την Μεγάλη Παρασκευή, συνοδεύεται από τους μουσικούς ήχους κατάνυξης των οργάνων των χάλκινων, που έπονται της πένθιμης αυτής πομπής. Ενδεδυμένοι με λευκά πουκάμισα, οι οργανοπαίκτες των χάλκινων, κατανέμονται μεταξύ των εκκλησιών της Παναγιάς της Γουμένισσας, του Αγίου Σάββα και του Αγίου Γεωργίου και έπονται των αντίστοιχων επιταφίων, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερο συγκινητικό κλίμα, αγγίζοντας τις ψυχές των πιστών και των παρευρισκόμενων. Ακολούθως, μόλις αυτή η πομπή συναντηθεί στην κεντρική πλατεία του οικισμού, λαμβάνει χώρα το τελευταίο

στάδιο του εν λόγω εθίμου. Άτομα νεαρής κυρίως ηλικίας, που φέρουν στα χέρια τους τους Επιταφίους, με τα ακροδάχτυλα τους προσπαθούν να τους σηκώσουν όσο πιο ψηλά είναι αυτό εφικτό (Εικόνα 4.28). Η κίνηση αυτή, σηματοδοτεί ένα είδος ανταγωνισμού μεταξύ των Επιταφίων για το ποιος από όλους θα καταστεί ομορφότερος έναντι των άλλων (Κουκουμάκας, 2015).

Εικόνα 4.26 και 4.27 Τα χάλκινα της Γουμένισσας

Πηγή: <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx>

Εικόνα 4.28 Το σήκωμα των Επιταφίων

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/ethima.htm>

2. Η Γιορτή του Αγίου Τρύφωνα στην Γουμένισσα και το έθιμο «κουρμπάνι»: Στον οικισμό της Γουμένισσας, γιορτάζεται με ιδιαίτερες τιμές η γιορτή του Αγίου Τρύφωνα, προστάτη των αμπελιών (Εικόνα 4.29). Αυτό οφείλεται κυρίως στο πραγματικό γεγονός ότι η περιοχή αυτή

φημίζεται για το πλήθος των αμπελιών της και την ενασχόληση του ντόπιου πληθυσμού με την αμπελουργία. Μάλιστα, στο συμπέρασμα αυτό κατατείνει και η τοιχογραφία που έχει ανευρεθεί στην Ιερά Μονή της Παναγίας της Γουμένισσας, στην οποία απεικονίζεται ο Άγιος Τρύφωνας να φέρει ένα κλαδευτήρι. Ανήμερα της εορτής του, την 1^η Φεβρουαρίου εκάστου έτους, αφενός μοιράζεται αγιασμός από το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Τρύφωνα που βρίσκεται στην περιοχή, τον οποίο οι αμπελουργοί ραίνουν στα κτήματα τους για να γίνουν περισσότερο εύφορα και γόνιμα και αφετέρου λαμβάνει χώρα μεγάλο πανηγύρι προς τιμήν του Αγίου, που έχει χρονική αφετηρία το έτος 1920 και το έθιμο με την ονομασία «κουρμπάνι». Την ημέρα τούτη, αγοράζεται από τους κατοίκους του οικισμού ένα μοσχάρι, το οποίο σιγοβράζεται σε μεγάλες κατσαρόλες, σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους κοντά στο παρεκκλήσι και δίνεται προς βρώση στους παρευρισκόμενους. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που το φέρνουν στην οικία τους, θεωρώντας το ευλογημένο. Αξίζει να σημειωθεί, πως την ημέρα αυτή μεγάλος αριθμός πιστών συρρέει στην περιοχή για να προσκυνήσουν την εικόνα του Αγίου αλλά και να πάρουν μέρος σε αυτήν την όμορφη γιορτή, που την συνοδεύουν κρασί και φυσικά τα χάλκινα της Γουμένισσας (Goumenissa, 2006).

Εικόνα 4.29 Ο Άγιος Τρύφωνας

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/ethima.htm>

3. **Το έθιμο «Κόλιντε»:** Το έθιμο αυτό, λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο στον οικισμό Πενταλόφου της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας, έθιμο το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τον Χριστιανισμό. Αντιπροσωπεύει το χαρμόσυνο νέο της γέννησης του Θεανθρώπου που θα σώσει τον άνθρωπο από τις αμαρτίες καθώς και την φωτιά που φέρονται να άναψαν οι βοσκοί μέσα στην φάτνη προκειμένου να ζεστάνουν τον Χριστό όταν

γεννήθηκε. Το έθιμο αυτό πραγματοποιείται την 23η Δεκεμβρίου στον εν λόγω οικισμό, με τους κατοίκους της περιοχής να ανάβουν μία τεράστια υπαίθρια φωτιά, προσφέροντας στους παρευρισκόμενους κάθε λογής φαγητού και οίνο, ενώ το όμορφο αυτό κλίμα συνοδεύουν οι ξεχωριστοί ήχοι των χάλκινων της Γουμένισσας (Εικόνα 4.30). Τέλος, τις πρώτες πρωινές ώρες της επόμενης ημέρας, οι κυρίες κάθε σπιτιού, μαζεύουν ζεστή στάχτη από την μεγάλη φωτιά της προηγούμενης νύχτας, προκειμένου να την χρησιμοποιήσουν στο άναμμα του τζακιού τους, ως ευλογία για τον νέο χρόνο που έρχεται, ενώ οι άνδρες του σπιτιού προσφέρουν στα ζώα τους και στους αγρούς τους σταχτόνερο, για να γίνουν οι τελευταίοι περισσότερο γόνιμοι την νέα χρονιά (Goumenissa, 2006).

Εικόνα 4.30 Το έθιμο «Κόλιντε»

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/ethima.htm>

- 4. Το έθιμο της Λαμπροτρίτης της Διακαινησίμου:** Το έθιμο αυτό, λαμβάνει χώρα κάθε Πάσχα εκάστου έτους και συγκεκριμένα την Λαμπροτρίτη της Διακαινησίμου στον οικισμό Γουμένισσας του Δήμου Παιονίας, για καλοτυχία και υγεία του ντόπιου πληθυσμού της Γουμένισσας. Κατά την διάρκεια του εθίμου αυτού, πραγματοποιείται περιφορά των εικόνων της Παναγίας της Γουμένισσας και των εικόνων των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης (εικόνα 4.31) υπό την συνοδεία των μοναδικών ήχων των οργάνων των χάλκινων της Γουμένισσας, ενώ πλήθος κόσμου πάσας ηλικίας συρρέει για να το παρακολουθήσει και να λάβει ευλογία (Goumenissa Blog, 2011).

Εικόνα 4.31 Περιφορά των εικόνων της Παναγίας της Γουμένισσας και των εικόνων των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/blog/?p=17862>

5. **Το έθιμο «Κουρμπάνι»:** Το έθιμο αυτό, λαμβάνει χώρα στον Οικισμό Πολυκάστρου, την επόμενη της Κυριακής του Θωμά ημέρα και συγκεκριμένα στον λοφίσκο του Αγίου Νεκταρίου, για να τιμήσει ο ντόπιος πληθυσμός τον Άγιο Γεώργιο. Ο ανδρικός πληθυσμός της περιοχής σφαγιάζει και εν συνεχεία σιγοβράζει σε μεγάλες κατσαρόλες πρόβατα, ενώ εκεί κοντά τοποθετούνται τραπεζοκαθίσματα με ποικιλίες φαγητών και οίνο, όπου πλήθος κόσμος συρρέει στην περιοχή για να γευτεί τα πλούσια εδέσματα. Τις απογευματινές μάλιστα ώρες, οι νοικοκυρές της περιοχής, συγκεντρώνονται στον χώρο αυτό, σε αντικριστή θέση κάθε μία από τις κατσαρόλες της γειτονιάς τους, έχοντας μαζί τους οικιακά σκεύη και αφού ο ιερέας ευλογήσει το πλήθος εν συνεχεία διανέμεται το κουρμπάνι, με τους χορούς και τα τραγούδια να διαρκούν μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες (Enjoy Kilkis, 2014).

6. **Το έθιμο «κρύψιμο του Αντιδώρου»:** Το έθιμο αυτό λαμβάνει χώρα την δεύτερη ημέρα του Πάσχα στον οικισμό Σκρά του Δήμου Παιονίας, που βρίσκεται στο όρος Πάικο. Σύμφωνα πάντοτε με το έθιμο, ένα μικρό μέρος του αντιδώρου τοποθετείται στο εσωτερικό του κορμού της γηραιότερης βελανιδιάς του οικισμού για προστασία και ευλογία τόσο των κατοίκων του οικισμού όσο και των παραβρισκόμενων (Enjoy Kilkis, 2014).

7. Το έθιμο του Αι Γιάννη του Κλήδονα: Το έθιμο αυτό, λαμβάνει χώρα στον οικισμό Πολυκάστρου κάθε έτος και συγκεκριμένα στις 24 Ιουνίου. Μία ημέρα πριν την εορτή του Αι Γιάννη, σύμφωνα πάντοτε με την παράδοση, οι νεαρές ανύπαντρες γυναίκες της περιοχής συγκεντρώνονται και χωρίς να μιλούν αναμεταξύ τους προσπαθούν να προβλέψουν ποιος θα είναι ο μέλλοντας σύζυγος τους, ενώ παράλληλα τοποθετούν νερό σε ένα μεγάλο δοχείο, στο οποίο έχουν βάλει προηγουμένως μέσα ποικίλα αντικείμενα μικρού μεγέθους, τα οποία προηγουμένως έχουν μελετήσει στο όνομα αυτού του ανθρώπου που θέλουν να γίνει ο σύζυγος τους (Εικόνα 4.32). Εν συνεχεία, μία από αυτές τις νεαρές κοπέλες, η οποία δεν θα πρέπει να στερείται οικογένειας, αφαιρεί τα αντικείμενα, τραγουδώντας παράλληλα το τραγούδι του Αι Κλήδονα, με την συνοδεία μουσικών ήχων, ενώ πλήθος κόσμου συρρέει στην περιοχή για να παρακολουθήσει το ξεχωριστό αυτό έθιμο (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.32 Το έθιμο του Αι Κλήδονα

Πηγή: <http://www.enjoykilkis.gr/el/αναγνωγή/γιορτές-εθίμων/item/144-το-έθιμο-του-αι-γιάννη-του-κλήδονα>

8. Το έθιμο με την ονομασία «Σιντιάκα»: Το έθιμο αυτό, που η κυριολεκτική του σημασία είναι μάζωξη, λαμβάνει χώρα τον μήνα Σεπτέμβριο στον οικισμό Πολυκάστρου, όπου κάθε χρόνο ο ντόπιος πληθυσμός προς το τέλος του καλοκαιριού, ανάβει μία υπαίθρια μεγάλη φωτιά, σε κεντρικό μέρος του οικισμού, ενώ το έθιμο αυτό συνοδεύουν μουσικοί ήχοι και παρακολουθείται από πλήθος κόσμου. Το έθιμο αυτό, έχει ρίζες πολλά χρόνια πριν, όταν στην περιοχή της Ανατολικής Ρωμυλίας ο γυναικείος πληθυσμός της περιοχής έβγαινε από το σπίτι του και συναντιόταν σε διασταυρώσεις δρόμων, όπου και συζητούσαν τα νέα τους

και τις έγνοιες τους μέχρι τις βραδινές ώρες. Όταν δε νύχτωνε, οι άνδρες της περιοχής ήταν επιφορτισμένοι για το άναμμα μίας φωτιάς, ενώ σιγά σιγά μαζεύονταν άτομα πάσης ηλικίας και γένους, όπου και όλοι μαζί τραγουδούσαν και περνούσε η ώρα ευχάριστα (Enjoy Kilkis, 2014).

- 9. Το έθιμο της Καμήλας:** Το έθιμο αυτό λαμβάνει χώρα στον οικισμό του Πολυκάστρου κάθε χρόνο την ημέρα της Πρωτοχρονιάς, όπου πλήθος κόσμου συρρέει για να το παρακολουθήσει ζωντανά (Enjoy Kilkis, 2014).

- 10. Το καρναβάλι της Γουμένισσας:** Είναι ένα έθιμο, που πραγματοποιείται στον οικισμό της Γουμένισσας την Καθαρά Δευτέρα. Ανήμερα του εθίμου αυτού, προσφέρονται πλούσια τοπικά εδέσματα και οίνος, ενώ το γιορτινό κλίμα συνοδεύουν αφενός παραδοσιακοί χοροί και αφετέρου οι πνευστοί ήχοι των χάλκινων της Γουμένισσας (Goumenissa Blog, 2008).

- 11. Ο Βλάχικος Γάμος:** Το έθιμο του Βλάχικου γάμου, είναι μία παράδοση που αναβιώνει στα Μεγάλα Λιβάδια Πάικου. Οι προετοιμασίες για την γαμήλια τελετή στα χρόνια εκείνα ξεκινούσαν αρκετές ημέρες νωρίτερα από τις οικογένειες των νεονύμφων. Ειδικότερα τέσσερις ημέρες πριν την τέλεση του γάμου, οι οικογένειες καλούσαν τους καλεσμένους. Εν συνεχεία την επόμενη ημέρα τα προικιά της νύφης παρουσιάζονταν στους παρευρισκόμενους συγγενείς, ενώ ο γαμπρός και ο κουμπάρος συναντιόντουσαν για να μιλήσουν για το γάμο. Δύο ακριβώς ημέρες πριν το μυστήριο του γάμου, η οικογένεια από την πλευρά του γαμπρού μετέβαινε στην οικία της νύφης όπου προσέφερε την κουλούρα, ενώ την επόμενη μέρα λάμβανε χώρα γιορτή με πολύ χορό και τραγούδι στις οικίες των νεονύμφων. Ανήμερα του γάμου, η οικογένεια της νύφης προσέφερε την προίκα στο γαμπρό και αφού τις μεσημεριανές ώρες ελάμβανε χώρα το ξύρισμα του γαμπρού στην οικία του, ο τελευταίος μετέβαινε με την οικογένεια του και τον κουμπάρο στην οικία της νύφης για να την παραλάβουν και να την οδηγήσουν στην εκκλησία. Μετά την τέλεση του μυστηρίου, ακολουθούσε μεγάλο γλέντι στην οικία του γαμπρού μέχρι το πρωί (Enjoy Kilkis, 2014).

- 12. Τα Πολυκαστρινά:** Κάθε χρόνο στον οικισμό Πολυκάστρου του Δήμου Παιονίας και συγκεκριμένα την χρονική περίοδο που λαμβάνει χώρα από τις 12 έως και τις 24 Ιουνίου εκάστου έτους, πραγματοποιούνται μία σειρά από εκδηλώσεις για τον εορτασμό του Αγίου Πνεύματος, που περιέχουν συναυλίες, παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια κ.α, στα οποία συμμετέχει πλήθος κόσμου (Enjoy Kilkis, 2014).
- 13. Τα Θεοτόκια:** Ανήμερα της εορτής της Παναγίας της Γουμένισσας, στον οικισμό Γουμένισσας και συγκεκριμένα στις 15 Αυγούστου εκάστου έτους, τιμάται με ιδιαίτερη τιμή και ευλάβεια η Παναγία από τους πιστούς της περιοχής. Μάλιστα πέρα από το τελετουργικό κομμάτι της εκδήλωσης, όπου και πραγματοποιείται περιφορά της θαυματουργής αυτής εικόνας γύρωθεν του οικισμού, οι παρευρισκόμενοι έχουν την δυνατότητα να συμμετέχουν και να λάβουν ενεργό μέρος σε μία σειρά εκδηλώσεων πολιτιστικού περιεχομένου, πάντοτε υπό τους ήχους των χάλκινων της Γουμένισσας (Enjoy Kilkis, 2014).
- 14. Τα Αξιουπολίτικα:** Τα Αξιουπολίτικα, λαμβάνουν χώρα στον οικισμό της Αξιούπολης του Δήμου Παιονίας, συνήθως λίγες ημέρες αργότερα τις 15 Αυγούστου. Ουσιαστικά πρόκειται για μία σειρά εκδηλώσεων αθλητικού και πολιτιστικού περιεχομένου, στις οποίες συμμετέχει πλήθος κόσμου (Enjoy Kilkis, 2014).
- 15. Επέτειος του Σκρά:** Κάθε χρόνο και συγκεκριμένα τη 17^η Μαΐου εκάστου έτους, στον οικισμό Σκρά του Δήμου Παιονίας, λαμβάνει χώρα η επέτειος της ιστορικής μάχης του Σκρα, που έλαβε χώρα το έτος 1918 και είχε ως αποτέλεσμα την νίκη των ελληνικών στρατευμάτων. Την ημέρα λοιπόν αυτή, κατατίθενται στεφάνια στο Ηρώο των πεσόντων που βρίσκεται στον οικισμό Σκρά, ενώ οι κατά τόπο σύλλογοι χορεύουν παραδοσιακούς χορούς (Enjoy Kilkis, 2014).
- 16. Θερινές Πολιτιστικές εκδηλώσεις «Σουμκέτρου» και «Σταμαρία» στα Μεγάλα Λιβάδια:** Κάθε χρόνο εορτάζονται με μεγάλη επιτυχία στην περιοχή Μεγάλα Λιβάδια του Δήμου Παιονίας, οι εορταστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται τον Δεκαπεντάγουστο και φέρουν την ονομασία

«Σταμαρία». Μάλιστα, μαζί με τις εκδηλώσεις αυτές που γίνονται προς τιμή της Παναγίας, εορτάζονται με εξίσου μεγάλη επιτυχία εκδηλώσεις προς τιμή των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, που φέρουν την ονομασία «Σουμκέτρου» (Εικόνες 4.33 και 4.34). Οι δύο ως άνω εκδηλώσεις, είναι από τις πιο σημαντικές που λαμβάνουν χώρα την περίοδο του καλοκαιριού, στις οποίες συρρέει πλήθος κόσμου για να τις παρακολουθήσει από κοντά αλλά και να λάβει μέρος σε αυτές. Αξίζει να σημειωθεί πως μέσα από την διοργάνωση των εκδηλώσεων αυτών, όπου κυριαρχούν ο χορός και το τραγούδι, προβάλλεται με τον καλύτερο τρόπο ο τόπος και η παράδοση του οικισμού των Μεγάλων Λιβαδίων, ενώ αποτελεί συνάμα και μία πολύ καλή ευκαιρία συνάντησης των ΜεγαλοΛιβαδιωτών. (ΜΑΧΗΤΗΣgr, 2017).

Εικόνες 4.33 και 4.34 Οι εκδηλώσεις «Σουμκέτρου» και «Σταμαρία»

Πηγή: <http://maxitis.gr/ekdiloseis-megala-livadia-stamaria/>

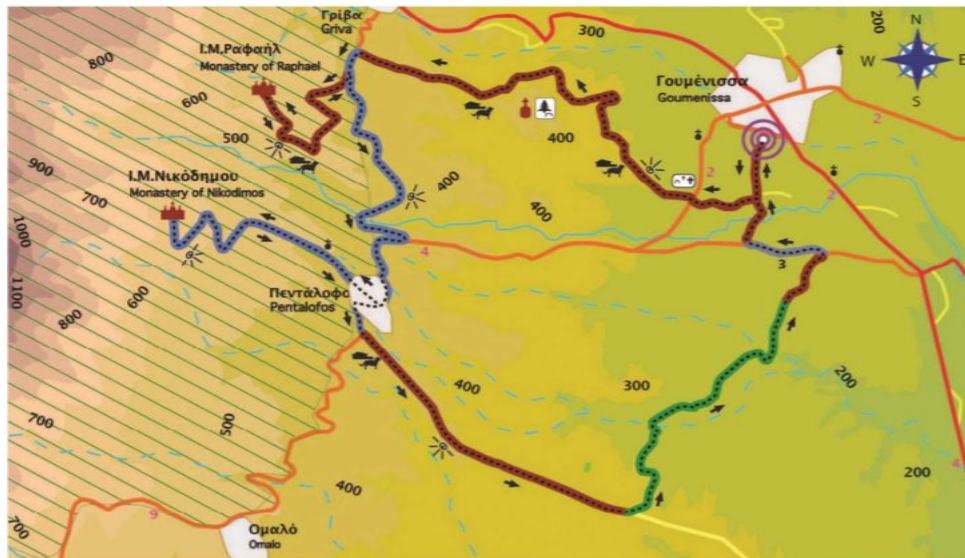
17. Γιορτή Καστάνου-Κρασιού-Τυριού: Κάθε χρόνο στον οικισμό της Γρίβας, της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας, λαμβάνει χώρα με τεράστια επιτυχία η γιορτή που φέρει την ονομασία «Κάστανο-Κρασί-Τυρί», όπου πλήθος κόσμου συγκεντρώνεται στην περιοχή προκειμένου να απολαύσει τόνους κάστανων, ντόπιο τυρί, χειροποίητες πίτες και τοπικό οίνο Γουμένισσας, ενώ το ευχάριστο αυτό κλίμα συνοδεύουν οι μελωδικοί ήχοι των οργάνων των χάλκινων της Γουμένισσας και παραδοσιακοί χοροί (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

- **Αθλητικές δραστηριότητες:** Στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, διοργανώνονται κάθε χρόνο σημαντικές αθλητικές δραστηριότητες, οι

οποίες ελκύουν τα βλέμματα πολλών θεατών και συμμετεχόντων. Ειδικότερα, κάθε χρόνο διοργανώνεται από τον Ορειβατικό Σύλλογο Περιηγητών Γουμένισσας ημιμαραθώνιος στο όρος Πάικο, με σημείο αφετηρίας και τερματισμού το παρεκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στον οικισμό της Καστανερής του όρους Πάικου, αγώνας που αφιερώνεται κάθε χρόνο στον ντόπιο πληθυσμό της περιοχής και γίνεται για την προστασία των υδάτων του όρους Πάικου (Ορειβατικός Σύλλογος Περιηγητών Γουμένισσας, 2015). Επιπλέον, σημαντική είναι η συμβολή του Δασαρχείου Γουμένισσας στην χάραξη περιπατητικών διαδρομών, διαφόρων ειδών δυσκολίας, στην ορεινή έκταση του όρους Πάικου, με οριοθετημένα μονοπάτια μέσα στην φύση που φέρουν κατάλληλη σήμανση και προσελκύουν επισκέπτες κάθε ηλικίας για να δουν από κοντά τις ομορφιές του όρους Πάικου, ενώ στην ίδια ακριβώς βοήθητική κατεύθυνση κινείται και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης του όρους Πάικου, που βρίσκεται πλησίον του οικισμού της Καστανερής και συγκεκριμένα στον οικισμό Παλιοχωρίου, στο εσωτερικό του οποίου ο επισκέπτης θα έχει την δυνατότητα να ανεύρει χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με διάφορες τοποθεσίες του όρους Πάικου και τους τρόπους μετάβασης σε αυτές (Goumenissa, 2006). Αξίζει να σημειωθεί πως μερικές από τις πιο γνωστές περιπατητές διαδρομές, που θα έχει την δυνατότητα να απολαύσει ο επισκέπτης του όρους Πάικου, θα είναι ο γύρος των μοναστηριών της περιοχής (Εικόνα 4.35), με σημείο αφετηρίας και τερματισμού τον οικισμό της Γουμένισσας (Περιφερειακή Ενότητα Κιλκίς, 2012), καθώς και ποικίλες άλλες διαδρομές, μερικές από τις οποίες είναι η διαδρομή Παλιοχωρίου-Σέλμα-Στραβοποτάμου, συνολικής απόστασης 10 χιλιομέτρων, η διαδρομή Προφήτη Ηλία-Πόρτες-Στραβοποτάμου, συνολικής απόστασης εξίσου 10 χιλιομέτρων και η δασική διαδρομή Πριματάρι-Στραβοποτάμου, συνολικής απόστασης 3,5 χιλιομέτρων (Ξενώνας Δημοσθένης, χ.χ). Επιπλέον στην περιοχή διοργανώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα και αγώνες ορεινής ποδηλασίας, με πιο γνωστές ποδηλατικές διαδρομές να πραγματοποιούνται γύρωθεν της ψηλής κορυφής του όρους Πάικου Γκόλα Τσούκα (Greece by cycle, 2017). Τέλος, για τους λάτρεις των αεροπλάνων και του αέρα, το αεροδρόμιο του

Πολυκάστρου ενδείκνυται για μαθήματα πτήσεων και για καταβάσεις με αλεξίπτωτο πλαγιάς (Enjoy Kilkis, 2014).

Εικόνα 4.35: Ο περιπατικός γύρος των μοναστηριών του όρους Πάικου

Πηγή:

[http://kilkis.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery/PE/Kilkis///files/ARXEIASSELIDAS/discoverKilkis.p
df](http://kilkis.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery/PE/Kilkis///files/ARXEIASSELIDAS/discoverKilkis.pdf)

- **Εγκαταστάσεις αγροτουριστικού ενδιαφέροντος:** Στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, υφίστανται τουριστικές μονάδες που μπορούν να υποστηρίξουν και να παρέχουν υπηρεσίες αγροτουριστικές στους επισκέπτες τους. Ειδικότερα, ενδεικτικά αναφέρονται:
 1. **Δραστηριότητες αγροτουρισμού στο «Κτήμα Μπαίρι:** Πρόκειται για ένα επισκέψιμο αγρόκτημα, που βρίσκεται πλησίον του οικισμού της Αξιούπολης του Δήμου Παιονίας και απλώνεται σε συνολική έκταση επτά στρεμμάτων. Είναι ανοιχτό προς το κοινό καθ' όλη την διάρκεια του έτους και είναι πλημμυρισμένο από πλούσια βλάστηση και έχει άπλετη θέα προς τον Αξιό ποταμό. Στο εν λόγω αγρόκτημα, μικροί αλλά και μεγαλύτερης ηλικίας επισκέπτες θα έχουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν ενεργά σε μία σειρά από προγράμματα και εργασίες αγροτικού περιεχομένου, που λαμβάνουν χώρα καθημερινά εντός του αγροκτήματος. Συγκεκριμένα, θα έχουν την δυνατότητα να κάνουν ιππασία, να δοκιμάσουν τις αντοχές τους

στο άθλημα με την ονομασία flying fox, να μάθουν τοξοβολία, να κάνουν πεζοπορία στα οριοθετημένα μονοπάτια του αγροκτήματος και να ασχοληθούν με αθλητικές δραστηριότητες όπως το μπάσκετ και το βόλεϊ, στα ειδικά διαμορφωμένα γήπεδα. Περαιτέρω, μέσα από μία σειρά βιωματικών προγραμμάτων, θα έχουν την δυνατότητα να ενημερωθούν τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο για όλα τα στάδια παραγωγής κρασιού, τσίπουρου, ψωμιού, μελιού και ελιάς (Το κτήμα στο Μπαίρι, χ.χ).

2. **Καστανεώνας «Γλυκομαγεία» και τοπικοί συνεταιρισμοί:** Στον οικισμό Καστανεής του Δήμου Παιονίας, και σε υψόμετρο 950 μέτρων, βρίσκεται ένας επισκέψιμος καστανεώνας που φέρει την ονομασία «Γλυκομαγεία». Στο όρος Πάικο, καλλιεργούνται περισσότερα από 4000 στρέμματα καστανιών, ενώ στον εν λόγω καστανεώνα θα ανεύρει κανείς καστανιές πολλών εκατοντάδων χρόνων. Ο επισκέπτης που επισκέπτεται το καστανεώνα αυτό, θα έχει την δυνατότητα να λάβει μέρος σε ποικίλες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό του και να ενημερωθεί εκτενώς για ζητήματα περιβάλλοντος, όπως επίσης να συμμετάσχει σε περιπατικές διαδρομές, να ενημερωθεί σχετικά με την γλωρίδα και πανίδα της περιοχής, την καλλιέργεια και παραγωγή κάστανων ενώ θα έχει την δυνατότητα να γευτεί τοπικές γλυκές λιχουδιές που θα έχουν σημείο αναφοράς και βασικό συστατικό το κάστανο, όπως γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες αλλά και χειροποίητες πίτες και τοπικό κρασί (Γρηγόρη, 2016).

4.2.1.5 Ανάλυση της τουριστικής ζήτησης των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου και συγκεκριμένα του Δήμου Παιονίας

Οι ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, κάθε χρόνο υποδέχονται έναν αριθμό επισκεπτών, οι οποίοι άλλοτε επιλέγουν αυτές αποκλειστικά και μόνο για μονοήμερες αποδράσεις και άλλοτε συνδυάζουν την επίσκεψη αυτή και με διανυκτέρευση. Η ανάλυση της τουριστικής ζήτησης των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου και συγκεκριμένα του Δήμου Παιονίας, στον οποίο εντάσσεται το τελευταίο, παρατίθεται παρακάτω

(Πίνακας 4.1), ως αυτή προκύπτει από επίσημα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής Ελλάδος, με σημείο αναφοράς τα έτη 2014, 2015 και 2016 αντίστοιχα.

Πίνακας 4.1

**Αφίξεις και διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών στα καταλύματα
ξενοδοχειακού τύπου στο Δήμο Παιονίας**

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ			ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ		
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
2014	1.861	1.742	3.603	3.578	3.009	6.587
2015	1.492	5.505	6.997	3.111	8.895	12.006
2016	1.207	2.436	3.643	3.876	7.367	11.243

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2014), (2015), (2016).

Ως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα, σύμφωνα πάντοτε με επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, το έτος 2014 ο αριθμός των ημεδαπών τουριστών σε αφίξεις και διανυκτερεύσεις στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου και συγκεκριμένα στον Δήμο Παιονίας, ήταν ελαφρά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο αριθμό των αλλοδαπών τουριστών, κατάσταση, η οποία όμως δεν συνεχίστηκε να ισχύει για την συγκεκριμένη κατηγορία τουριστών με τους ίδιους ανοδικούς ρυθμούς και την επόμενη διετία. Ειδικότερα, αναφορικά για το έτος 2015, είναι οφθαλμοφανής αφενός η πτωτική τάση στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών και αφετέρου από την άλλη ο υπερδιπλασιασμός της προσέλευσης και διανυκτέρευσης των αλλοδαπών τουριστών στο νομό, σε σχέση πάντοτε με το προηγούμενο έτος. Για το δε έτος 2016, οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών, παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση συγκριτικά με το προηγούμενο έτος (2015), αφού παρά το πραγματικό γεγονός ότι είναι περισσότερες έναντι των ημεδαπών τουριστών, εντούτοις είναι σαφώς μειωμένες, γεγονός που οδηγεί αναπόφευκτα στην συνολική πτώση των αφίξεων και διανυκτερεύσεων για τον εν λόγω νομό για το έτος 2016.

Αναφορικά με την πληρότητα των κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου για τον ίδιο νομό και την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, το ποσοστό πληρότητας για τα έτος 2014 έφθανε το 13,8% έναντι ποσοστού 85,8% του συνόλου των διαθέσιμων κλινών, για το έτος 2015 το 21% έναντι ποσοστού 85,8% του συνόλου των διαθέσιμων κλινών και για το έτος 2016 άγγιξε το 19,4% έναντι ποσοστού 85,8% του συνόλου των διαθέσιμων κλινών, όταν στο σύνολο της χώρας τα ίδια αυτά έτη άγγιζε το 47,3%, 49,1% και 50,1% ποσοστό πληρότητας κλινών αντίστοιχα, στοιχείο ιδιαίτερα σημαντικό που δημιουργεί προβληματισμούς και καταδεικνύει ότι ο δήμος Παιονίας αναφορικά με ζητήματα πληρότητας βρίσκεται αρκετά πιο πίσω του συνολικού ποσοστού της χώρας. (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014, 2015 και 2016).

4.2.1.6 Υπάρχουσες μορφές τουρισμού στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου

Στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, υπάρχουν μορφές τουρισμού που έχουν ήδη αναπτυχθεί καθώς και άλλες που βρίσκονται σε στάδιο εξέλιξης και χρήζουν περαιτέρω ανάπτυξης, με σκοπό να συμβάλουν στην προώθηση και ανάπτυξη του εν λόγω προορισμού. Ειδικότερα:

■ **Ορεινός Τουρισμός:** Το όρος Πάικο καθώς και οι ορεινές περιοχές που το περιβάλλουν, όπως η Γουμένισσα, το Πολύκαστρο, η Αξιούπολη, η Λιβαδιά, ο Ευρωπός και πολλές άλλες, πληρούν τις προδιαγραφές ενός ελκυστικού ορεινού προορισμού. Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, προσφέρει τοπία απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς, είναι πλούσια σε χλωρίδα αλλά και πανίδα και είναι πλημμυρισμένη κυριολεκτικά από δέντρα οξιάς, πεύκα, λεύκες κ.α που προσφέρουν δροσιά και άπλετη σκιά στους επισκέπτες της, ενώ οι ήχοι από τα γάργαρα νερά ποταμιών και ρεμάτων που το διαπερνούν καθ' όλη την διάρκεια του έτους, συνθέτουν ένα πραγματικά μαγευτικό σκηνικό, άξιο επίσκεψης.

■ **Πολιτιστικός τουρισμός:** Ιδιαίτερης σημαντικότητας αποτελεί ο πλούτος ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων που υφίστανται στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, καθώς και η πληθώρα λαογραφικών μουσείων και μνημείων, τα

οποία μετά βεβαιότητας αποτελούν σημαντικό παράγοντα έλξης και προσέλκυσης τουριστών στην περιοχή. Άξια αναφοράς αποτελούν και τα πολιτιστικά δρώμενα και πολιτιστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κατά καιρούς στην περιοχή και έχουν γίνει πλέον ευρέως γνωστές, με την συμμετοχή πλήθος κόσμου.

■ **Περιηγητικός τουρισμός:** Ο επισκέπτης κάθε ηλικίας, επισκεπτόμενος την περιοχή έχει την δυνατότητα να πραγματοποιήσει πλήθος περιπατικών διαδρομών και περιηγήσεων, διαφόρων βαθμών δυσκολίας, καθ' όλη την διάρκεια του έτους, μέσα από οριοθετημένα με ειδικές πινακίδες σήμανσης μονοπάτια που έχουν τοποθετηθεί με επιμέλεια του Δασαρχείου Γουμένισσας, όπως ο γύρος των μοναστηριών του Πάικου με σημείο αφητηρίας την περιοχή της Γουμένισσας και διαδρομές κατά μήκος του ρέματος του Στραβοποτάμου, διαδρομές κατάμεστες από πλούσια βλάστηση και δέντρα, με θέα την πεδιάδα της Παιονίας και τα αμπέλια της.

■ **Οινοτουρισμός και γαστρονομικός τουρισμός:** Αν και ο γαστρονομικός τουρισμός δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στην περιοχή, εντούτοις δείχνει σημαντικά δείγματα γραφής, όπου με την κατάλληλη προβολή του θα μπορούσε να δώσει σημαντική ώθηση στην περιοχή μέσα από τις γεύσεις των πιάτων, των εδεσμάτων και των προϊόντων της. Όσον αφορά τον οινοτουρισμό, η περιοχή έχει να καυχείται για την ύπαρξη επτά ευρέως γνωστών οινοποιείων, με σημαντικές διακρίσεις σε διαγωνισμούς, τα οποία στο σύνολο τους είναι επισκέψιμα. Ο οιονεί επισκέπτης κατά την επίσκεψη του στα οινοποιεία θα έχει την δυνατότητα να προβεί σε γευσιγνωσία τοπικών οίνων και τσίπουρου, να περιηγηθεί στις εγκαταστάσεις του οινοποιείου καθώς και να λάβει χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με όλα τα στάδια παραγωγής του κρασιού.

■ **Θρησκευτικός τουρισμός:** Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, παρουσιάζει σημαντικό θρησκευτικό ενδιαφέρον και υπόβαθρο. Μάλιστα σε πολλές περιοχές του όρους ο επισκέπτης θα ανεύρει και θα μπορέσει να επισκεφθεί από κοντά σημαντικής θρησκευτικής και ιστορικής αξίας μοναστήρια, εκκλησίες καθώς και κηρυγμένα μνημεία και θρησκευτικούς

χώρους. Σημαντικό ενδιαφέρον φέρει στον οικισμό της Γουμένισσας η φημισμένη Ιερά Μονή της Παναγίας της Γουμένισσας και ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας, στον οικισμό της Γρίβας η Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ και η Ιερά Μονή Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου στον Οικισμό Πενταλόφου του όρους Πάικου.

■ **Αθλητικός τουρισμός:** Κάθε χρόνο διοργανώνεται από τον ορειβατικό σύλλογο περιηγητών Γουμένισσας ημιμαραθώνιοι αγώνες στο όρος Πάικο, στους οποίους συμμετέχει πλήθος κόσμου, ερασιτέχνες και μη. Επιπλέον, διοργανώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα αγώνες ορεινής ποδηλασίας, γύρω από την πιο ψηλή κορυφή του όρους Πάικου την Γκόλα Τσούκα, οι οποίοι συγκεντρώνουν τα βλέμματα πολλών επισκεπτών.

■ **Αγροτουρισμός:** Στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, υπάρχουν εγκαταστάσεις αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, που παρέχουν αγροτουριστικές υπηρεσίες στους επισκέπτες τους. Ο επισκέπτης θα έχει την δυνατότητα να συμμετέχει μέσα από μία σειρά βιωματικών προγραμμάτων σε δραστηριότητες και εργασίες αγροτικού περιεχομένου που θα τον φέρουν πιο κοντά σε επαφή με την φύση, την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής. Περαιτέρω, πολλές εγκαταστάσεις αγροτουριστικού ενδιαφέροντος δίνουν την δυνατότητα στους επισκέπτες τους εκμάθησης ιππασίας, τοξοβολίας, περιήγησης και πεζοπορίας.

4.2.1.7 Συγκριτική ανάλυση της περιοχής (SWOT analysis)

Η ανάλυση SWOT, αποτελεί ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού, που χρησιμοποιείται προκειμένου να γίνει η εκτίμηση των Πλεονεκτημάτων, των Αδυναμιών, των Ευκαιριών και των Απειλών, που αναφέρονται σε ένα σχέδιο-έργο, ή σε οποιαδήποτε άλλου είδους κατάσταση, που επιβάλλει να παρθεί μία σοβαρή απόφαση. Ουσιαστικά, στην πράξη, μόλις προσδιορισθεί ένας στόχος, μία επιστημονική ομάδα που αντιπροσωπεύει ένα ευρύ φάσμα προοπτικών, είναι επιφορτισμένη να πραγματοποιήσει την ανάλυση SWOT. Η ανάλυση SWOT, ορίζεται με βάση κάποια κριτήρια και δη: Τα πλεονεκτήματα, που αποτελούν κάποια χαρακτηριστικά εσωτερικής φύσεως ενός οργανισμού που

συμβάλουν στο να πραγματοποιηθεί ένας στόχος, οι αδυναμίες, που λειτουργούν ακριβώς αντίθετα, δηλαδή αποτελούν τροχοπέδη για την πραγματοποίηση του στόχου. Από την άλλη οι ευκαιρίες, που είναι συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος και είναι απαραίτητες για να πραγματοποιηθεί ένας στόχος ενώ οι απειλές θεωρούνται επιζήμιες για την επίτευξη του προσδοκώμενου στόχου (Hay and Castilla, 2006).

Επί του παρόντος, η ανάλυση SWOT για την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, θα αφορά τους τομείς: α. της προσβασιμότητας και των μεταφορών, β. των υποδομών διαμονής και εστίασης, καθώς και γ. των ελκτικών στοιχείων της περιοχής

Α. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

ΔΥΝΑΜΕΙΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Σχετικά καλό περιφερειακό οδικό δίκτυο που παρέχει την δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή από κοντινά αστικά κέντρα (όπως Κιλκίς, Έδεσσα)	Καθόλου ποιοτικό επαρχιακό οδικό δίκτυο και κυρίως στον ορεινό όγκο του Πάικου και ειδικά τους χειμερινούς μήνες	Αναγγελία αναβάθμισης του Ε75 σε κάθετο άξονα στην Εγνατία οδό	Δημιουργία διόδων στην διασταύρωση του Πολυκάστρου
Κοντινή απόσταση από το αεροδρόμιο «Μακεδονία» στην Θεσσαλονίκη και από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης	Ελλιπής σήμανση του οδικού δικτύου που δυσχεραίνει την πρόσβαση στην περιοχή	Ποιοτική αναβάθμιση του αεροδρομίου «Μακεδονία» στην Θεσσαλονίκη	Αδυναμία συντήρησης οδικού δικτύου λόγω οικονομικής δυσπραγίας
Τακτικά δρομολόγια του ΚΤΕΛ Ν. Κιλκίς προς τις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου καθώς και συχνά τοπικά δρομολόγια	Πλήρης απουσία επιχειρήσεων ενοικιάσεως αυτοκινήτων για μετακίνηση στις γύρω περιοχές και μακρύτερα	Δυνατότητα στο μέλλον χρήσης της υφιστάμενης σιδηροδρομικής γραμμής που συνδέει Θεσσαλονίκη – Πολύκαστρο –	

		Ειδομένη – FYROM, όχι μόνο ως εμπορική αλλά και ως επιβατική αμαξοστοιχία	
		Αξιοποίηση στο μέλλον του αεροδρομίου της Νέας Καβάλας στο Πολύκαστρο και για επιβατικές πτήσεις, όχι μόνο ως αερολέσχη	

B. ΔΙΑΜΟΝΗ ΚΑΙ ΕΣΤΙΑΣΗ

ΔΥΝΑΜΕΙΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Φιλικό κλίμα και ζεστή υποδοχή-ευκολία επικοινωνίας με ντόπιο πληθυσμό	Έλλειψη διακριτής γαστρονομικής ταυτότητας	Επιδότησεις και χρηματοδοτικά εργαλεία	Υπερβολική εξάρτηση από τον τουρισμό
Πλούσιες γαστρονομικές επιλογές	Μη ικανοποιητικός αριθμός υποδομών φιλοξενίας		Υποβάθμιση τουριστικού προϊόντος
	Έλλειψη εξειδικευμένου και καταρτισμένου προσωπικού στον τομέα της διαμονής και της εστίασης		Οικονομική κρίση
	Η μεγάλη πλειοψηφία των καταλυμάτων διαμονής είναι οικογενειακές επιχειρήσεις που απασχολούν λίγο προσωπικό-ανεπάρκεια και		

	χαμηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών		
	Έλλειψη πρωτοβουλιών και καινοτομιών από μέρους των επιχειρηματιών		
	Έλλειψη οργάνωσης και συμμετοχής σε ουσιαστικό επίπεδο μεταξύ των εμπλεκόμενων προσώπων		
	Αδυναμία ικανοποίησης των αναγκών του επισκέπτη		
	Επιμόρφωση ιδιοκτητών μέσα από εξειδικευμένα επαγγελματικά προγράμματα και σεμινάρια		
	Έντονη γραφειοκρατία		

Γ. ΕΛΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΔΥΝΑΜΕΙΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
----------	-----------	-----------	---------

Υπαρξη πληθώρας μοναστηριών, εκκλησιών, θρησκευτικών μνημείων και χώρων	Περιορισμένη προβολή των ελκτικών στοιχείων και δυνατοτήτων του όρους Πάικου	Η ανάπτυξη των υποδομών που έχουν σχέση με τον οινοτουρισμό	Εμπορευματοποίηση του θρησκευτικού στοιχείου
Παρουσία βραβευμένων	Έλλιπής στήριξη και προώθηση	Παροχή κινήτρων για ανάπτυξη	

οινοποιείων στην περιοχή	εναλλακτικών μορφών τουρισμού	επιχειρηματικής πρωτοβουλίας	
Πλούσια παρουσία αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων, μουσείων και λαογραφικών στοιχείων	Ελλιπής ενημέρωση αναφορικά με τα δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή	Συνεχής αύξηση των εξορμήσεων με θρησκευτικά κίνητρα	
Πλήθος πολιτιστικών και πολιτισμικών δρώμενων και εκδηλώσεων	Εποχικότητα-περιορισμένη τουριστική περίοδος		
Αξιοποίηση του ορεινού πλούτου του όρους Πάικου			
Φιλικό και ασφαλές περιβάλλον			
Δυνατότητα απόκτησης ποικίλων εμπειριών από τον επισκέπτη			
Ποικιλία τουριστικών προϊόντων στην περιοχή			
Σχετικά ήπιο κλίμα			

4.2.1.8 Διαμόρφωση και σχέδιο δράσης τουριστικών προϊόντων στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου

Πολλοί ερευνητές του τουρισμού, έχουν κάνει φιλότιμες προσπάθειες να συγκεκριμενοποιήσουν την φύση του τουριστικού προορισμού. Κάποιοι ερευνητές την εννόησαν ως ένα σύνολο από υπηρεσίες και υποδομές τουριστικού ενδιαφέροντος, που αποτελείται από ποικίλα χαρακτηριστικά (Hu and Ritchie, 1993; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005), ενώ άλλοι ως ένα κράμα από προϊόντα τουριστικής φύσεως, που παρέχουν μία πλήρη εμπειρία στον καταναλωτή (Buhalis, 2000; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005). Βέβαια, άξιο να λεχθεί στο σημείο αυτό ότι πολλοί επιστήμονες έχουν δώσει

πλήθος ορισμούς αναφορικά με το τι είναι προορισμός, ορίζοντας τον, ως ένα σύνολο από υπηρεσίες και προϊόντα, που είναι ικανά να προσελκύσουν καταναλωτές από πολύ μακριά (Pearce, 1992; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005), ενώ άλλοι, ως ένα προϊόν τουριστικής φύσεως που βρίσκεται σε ανταγωνισμό με άλλα προϊόντα (Bieger, 1998; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005).

Στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, οι κύριες μορφές τουριστικών προϊόντων που αναπτύσσονται είναι ο θρησκευτικός τουρισμός, ο οινοτουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός και ο αθλητικός τουρισμός. Τα τελευταία βέβαια έτη έρχονται στο προσκήνιο και άλλες μορφές θεματικού τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός, ενώ ο γαστρονομικός τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα όπως θα έπρεπε στην περιοχή, αν και αποτελεί ισχυρό προϊόν και κίνητρο για την περιοχή, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο γαστρονομικό ενδιαφέρον.

Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, περιλαμβάνει πλήθος από μοναστήρια και εκκλησίες καθώς επίσης αναρίθμητους θρησκευτικούς χώρους και μνημεία τεράστιας θρησκευτικής σημασίας και αξίας, εκ των οποίων τα πιο σημαντικά και ευρέως γνωστά είναι η Ιερά Μονή Παναγίας της Γουμένισσας και ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου που βρίσκονται στην περιοχή της Γουμένισσας, η Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ, που βρίσκεται στον οικισμό της Γρίβας της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας και η Ιερά Μονή Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, που βρίσκεται κτισμένη στον οικισμό Πενταλόφου στο όρος Πάικο, στις οποίες κάθε χρόνο συρρέουν πλήθος από προσκυνητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Προκειμένου βέβαια να προωθηθεί και να προβληθεί σωστά ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή, θα πρέπει να γίνουν σοβαρές και μεθοδευμένες ενέργειες που θα περιλαμβάνουν στόχευση συγκεκριμένων ομάδων επισκεπτών που δείχνουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον εκμάθησης για τον θρησκευτικό τουρισμό καθώς και προβολή των θρησκευτικών δρώμενων που λαμβάνουν χώρα ανήμερα κάποιων εορτών στην περιοχή, ενέργειες, που μετά βεβαιότητας θα συμβάλουν στην περαιτέρω προώθηση και προβολή αυτής της μορφής τουρισμού στην περιοχή.

Ο πολιτιστικός πλούτος που εμφανίζουν οι ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο έπακρο για την ανάδειξη και προβολή της περιοχής σε

πολιτιστικό επίπεδο. Το θετικό της παρουσίας πολιτιστικών στοιχείων σε μία περιοχή, είναι αφενός ότι θα μπορούσε να συμβάλει στον περιορισμό της εποχικότητας που πλήττει τουριστικούς προορισμούς και αφετέρου στην παράταση της τουριστικής περιόδου καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, έχει να προσφέρει στους επισκέπτες της πλούσιο θέαμα πολιτιστικών δρώμενων και εκδηλώσεων που λαμβάνουν χώρα ανά τακτά χρονικά διαστήματα σε διάφορες περιοχές του όρους με μεγάλη επιτυχία, καθώς και σημαντικούς ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους αλλά και λαογραφικά στοιχεία ιδιαίτερης αξίας. Όμως προκειμένου όλα αυτά τα πολιτιστικά στοιχεία να αναδειχθούν και να προσελκύσουν περισσότερο τουρισμό θα πρέπει να γίνουν κάποιες πολύ συγκεκριμένες και στοχευμένες ενέργειες, που θα περιλαμβάνουν προσέλκυση ομάδων επισκεπτών που τρέφουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον πολιτιστικό τουρισμό, ενίσχυση σε περιεχόμενο και ποιότητα των πολιτιστικών δρώμενων που ήδη λαμβάνουν χώρα στην περιοχή, αφού μέσα από τις εκδηλώσεις αυτές ο επισκέπτης θα έχει την δυνατότητα να γνωρίσει καλύτερα τον προορισμό, να έρθει σε άμεση επαφή με τον ντόπιο πληθυσμό και να μάθει τα ήθη και τα έθιμα του τόπου. Επιπλέον, σημαντική είναι η προβολή των εκδηλώσεων αυτών και προς τα έξω, πέρα από τα σύνορα της περιοχής καθώς και η διανομή ενημερωτικού υλικού, πλήρως ενημερωμένου για τα πολιτιστικά συμβαίνοντα στην περιοχή που θα προτρέπει και τουρίστες άλλων μορφών τουρισμού να συμμετάσχουν σε αυτά αλλά και να επισκεφθούν τα πολιτιστικά μνημεία της περιοχής.

Ο οινοτουρισμός, αποτελεί άλλη μία μορφή τουρισμού με πολλές προοπτικές στην περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί πως στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, λειτουργούν συνολικά επτά οινοποιεία, βραβευμένα εντός και εκτός Ελλάδας, με σημαντικούς τίτλους, που παράγουν εξαιρετικές ποικιλίες κρασιών και τσίπουρο. Αυτή η μορφή τουρισμού στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, θα μπορούσε να αναπτυχθεί και να προωθηθεί ακόμα περισσότερο, εάν υπήρχε μία μορφή συνεργασίας μεταξύ των οινοποιείων της περιοχής από την μία και των τοπικών επιχειρήσεων από την άλλη, όπως ξενοδοχεία, εστιατόρια, για την ανάδειξη του οινοτουρισμού στην περιοχή. Επιπλέον, σημαντικό βήμα για την ανάδειξη του οινοτουριστικού στοιχείου στην περιοχή, θα ήταν να συμπεριλαμβάνονται στα τουριστικά πακέτα που προσφέρονται από τα οργανωμένα τουριστικά πρακτορεία και οι επισκέψεις σε

οινοποιεία, ενώ η στόχευση συγκεκριμένων ομάδων επισκεπτών που δείχνουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην γευσιγνωσία του οίνου, θα αποτελούσε σημαντική ενέργεια προώθησης της μορφής αυτής τουρισμού στην περιοχή.

Αναφορικά με τον γαστρονομικό τουρισμό, ο οποίος παρουσιάζει μεν ενδιαφέρον, πλην όμως δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στην περιοχή και προκειμένου να γίνει ευρέως γνωστός και εκτός των τειχών της περιοχής, θα πρέπει αρχικά να αποκτήσει διακριτή ταυτότητα. Περαιτέρω θα πρέπει να υπάρξει μία προσπάθεια στοχευμένης προβολής από τους εκάστοτε φορείς μίας ιδιαιτέρως ελκυστικής εικόνας των προϊόντων που παράγονται στην περιοχή, που θα έχει ως αποτέλεσμα την προσέλκυση επισκεπτών για να τα δοκιμάσουν από κοντά, ενώ η συνεργασία των τοπικών επιχειρήσεων, όπως ξενοδοχεία και εστιατόρια με τους ντόπιους παραγωγούς, μετά βεβαιότητας θα λειτουργήσει προς όφελος αυτής της κατεύθυνσης, ωφελώντας και τις δύο πλευρές.

Ο περιηγητικός τουρισμός είναι και αυτός διαδεδομένος στην περιοχή. Ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα επισκεπτόμενος την περιοχή να πραγματοποιήσει περιπατητικές και περιηγητικές διαδρομές, σε οριοθετημένα από το Δασαρχείο Γουμένισσας μονοπάτια, που φέρουν ειδική σήμανση προς διευκόλυνση των περιπατητών, ερχόμενοι σε επαφή με το φυσικό τοπίο της περιοχής. Προκειμένου βέβαια να αναπτυχθεί και να προωθηθεί ακόμα περισσότερο αυτή η μορφή τουρισμού στην περιοχή, θα πρέπει να λάβουν χώρα στοχευμένες ενέργειες προβολής του φυσικού πλούτου και της απaráμιλλης ομορφιάς της περιοχής, που θα έχει ως αποτέλεσμα να εμπνεύσει περιπατητές, πάσης ηλικίας, να πραγματοποιήσουν περιηγητικές διαδρομές στην φύση.

Ο αθλητικός τουρισμός, αποτελεί ακόμα μία μορφή τουρισμού, που αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου. Αξίζει να σημειωθεί πως κάθε χρόνο διοργανώνονται ημιμαραθώνιοι αγώνες από τον Ορειβατικό Σύλλογο Περιηγητών Γουμένισσας που λαμβάνουν μεγάλη συμμετοχή και επιτυχία καθώς επίσης ανά τακτά χρονικά διαστήματα πραγματοποιούνται αγώνες ορεινής ποδηλασίας. Προκειμένου, όμως αυτή η μορφή τουρισμού να αναπτυχθεί και να προωθηθεί ακόμα περισσότερο, θα πρέπει αρχικά να ληφθεί ειδική μέριμνα για πραγματοποίηση αθλητικών αγώνων που συγκεντρώνουν πλήθος συμμετεχόντων σε μεγαλύτερη συχνότητα

και βάση, ενώ η προβολή και δημοσιοποίηση των αγώνων αυτών και πέρα από τα σύνορα της περιοχής θα λειτουργήσει μετά βεβαιότητας θετικά. Επιπλέον, η ενίσχυση των αθλητικών υποδομών που θα φιλοξενούν τους αθλητές είναι απαραίτητη, ενώ η στόχευση και προβολή με τα κατάλληλα μέσα αυτής της μορφής τουρισμού σε άτομα κυρίως νεαρής ηλικίας, θεωρείται επιβεβλημένη.

Ο αγροτουρισμός, αποτελεί μία μορφή θεματικού τουρισμού, που με αργούς πλην όμως σταθερούς ρυθμούς, αναπτύσσεται στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου.

Ο αγροτουρισμός, αποτελεί μία θα λέγαμε ειδική μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται στην ύπαιθρο, η οποία περιλαμβάνει μία σειρά από δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με την αγροτική παραγωγή, τις ενασχολήσεις αγροτικού περιεχομένου, τα ντόπια προϊόντα που παράγονται, την ντόπια γαστρονομία και κουζίνα αλλά και την προσφορά διαμονής και φαγητού σε τοποθεσία, η οποία μπορεί να είναι αλλά και να μην είναι απαραίτητα συνενωμένη με αγροτικές υποδομές. Ο αγροτουρισμός μόνο θετικές επιδράσεις έχει για τον τόπο στον οποίο αναπτύσσεται, αφού συμβάλει καταρχάς στην δημιουργία ενός πρόσθετου εισοδήματος, ενώ παράλληλα δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε άμεση επαφή με την περιοχή, τις αγροτικές ενασχολήσεις και δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε αυτή, τα ντόπια προϊόντα που παράγονται, ενώ προσφέρεται η ευκαιρία στον επισκέπτη να συμμετάσχει σε μία σειρά από δραστηριότητες και εργασίες αγροτικού περιεχομένου που θα τον φέρουν πιο κοντά με την φύση, την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2010). Αξίζει να σημειωθεί πως ο αγροτουρισμός, αρχίζει να μετατρέπεται σε ένα σημαίνοντα συντελεστή στην αγροτική οικονομία των ευρωπαϊκών κυρίως χωρών (Robinson, 1990; Kilipiris, Christou and Mavrodonitis, 2000). Κατά κανόνα, οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις, είναι ως επί των πλείστων περιορισμένου βεληνεκούς, δρουν με παραδοσιακούς τρόπους και είναι απομακρυσμένες γεωγραφικά (Gilbert and Tung, 1990; Kilipiris, Christou and Mavrodonitis, 2000), βέβαια διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στην βελτίωση του αγροτικού κυρίως εισοδήματος και στην ενίσχυση της αγροτικής οικονομίας, ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες όπου η απασχόληση στην γεωργία έχει πτωτικές τάσεις (Rickard, 1983; Kilipiris, Christou and Mavrodonitis, 2000). Πλήθος μελετών έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο αγροτουρισμός

προσφέρει πολλά τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο (Albright, 1991; Fleischer & Pizam, 1997; Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000). Οι επισκέπτες των αγροτουριστικών εγκαταστάσεων, όχι μόνο απολαμβάνουν σε αυτές τον ύπνο τους και το φαγητό τους, αλλά συμμετέχουν ενεργά σε αγροτικές εργασίες και ψωνίζουν από την ντόπια αγορά (Davies, 1983; Kousis, 1989; Oppermann, 1996; Hjalager, 1996; Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000). Οπωσδήποτε βέβαια, αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι ο αγροτουρισμός συνδέει τον τουρισμό με την γεωργία (Murphy, 1985; Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000). Άλλωστε, δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός που πολλοί αγρότες πήραν την απόφαση να δημιουργήσουν μία αγροτουριστική μονάδα, λειτουργώντας συμπληρωματικά με τις γεωργικές τους ασχολίες, εκμεταλλευόμενοι πολλά ευρωπαϊκά προγράμματα που ήρθαν στο προσκήνιο, όπως το Leader I, II και Leader Plus (Kilipiris, 2003).

Η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, φέρει στο εσωτερικό της εγκαταστάσεις αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, οι οποίες κάνουν σημαντική προσπάθεια στην προώθηση αυτής της μορφής τουρισμού στην περιοχή, πλην όμως οι προσπάθειες αυτές δεν αρκούν από μόνες τους για το επιθυμητό αποτέλεσμα. Σημαντική συμβολή για την ανάπτυξη και προώθηση του αγροτουρισμού στην περιοχή θα μπορούσε να αποτελέσει αρχικά η παρότρυνση των αγροτών να λάβουν μέρος σε σεμινάρια και εκπαιδευτικά προγράμματα, προκειμένου να είναι σε θέση να διαχειριστούν επαρκώς μία αγροτουριστική εγκατάσταση ή να επιλέξουν το κατάλληλο προσωπικό με το οποίο θα επανδρώσουν την μονάδα τους. Περαιτέρω, η διοργάνωση εκδηλώσεων με περιεχόμενο αγροτουριστικό, σε συνεργασία πάντοτε με τους καθ' ύλην αρμόδιους φορείς, θα έχει ως αποτέλεσμα να γίνει ευρέως γνωστή η μορφή αυτή τουρισμού και να δημιουργηθεί υψηλή ζήτηση στην περιοχή. Επιπλέον, θετικά θα μπορούσε να λειτουργήσει και η παρακίνηση για περαιτέρω δικτύωση των επιχειρήσεων που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό, όπως για παράδειγμα με τα οινοποιεία της περιοχής, δημιουργώντας οφέλη και στις δύο πλευρές. Παράλληλα, η ένταξη σε τουριστικά πακέτα επισκέψεων σε αγροτουριστικές εγκαταστάσεις και η προώθηση τους μέσω διαδικτύου, θα μπορούσε να συμβάλει ευεργετικά στην προώθηση αυτής της μορφής τουρισμού ενώ στην ίδια κατεύθυνση θα λειτουργούσε και η προσαρμογή από μέρους των επιχειρήσεων αγροτουριστικού ενδιαφέροντος των

προσφερόμενων υπηρεσιών τους βάσει του προφίλ και των 'θέλω' του εκάστοτε επισκέπτη που επισκέπτεται την μονάδα τους.

4.2.1.9 Ο ενεργός ρόλος και η συνεισφορά των τοπικών φορέων και οργανισμών στην ανάπτυξη του τουρισμού στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου

Σημαντική κρίνεται η δράση και ανάμειξη είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο κάποιων φορέων που ανήκουν στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα, ως προς την ανάπτυξη του τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Έτσι λοιπόν, το κράτος, είναι αρμόδιο να ορίσει την πολιτική εκείνη που θα αφορά τον τουρισμό και τα αρμόδια καθ' ύλην όργανα είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή της. Στην εκτέλεση αυτής της πολιτικής, σημαντική έργο πραγματοποιούν σε τοπικό επίπεδο οι τοπικές κοινωνίες μέσω των Δήμων, και των Τοπικών Κοινοτήτων, ενώ διόλου μικρό αλλά απεναντίας τεράστιας σημασίας λογίζεται και το έργο της Εκκλησίας, που τελείται διά μέσω των εκάστοτε τοπικών ενοριών (Μοίρα, 2009).

Υπό τον πρίσμα αυτών των δεδομένων και αναφορικά για την ανάπτυξη του τουρισμού στην ορεινή περιοχή του Πάικου, να σημειωθεί πως σπουδαία υπήρξε η δράση της Κοινοτικής Επιχείρησης Ανάπτυξης Λιβαδίων, όπου το έτος 1999, μέσω της εκπόνησης σχετικού master plan πήρε την πρωτοβουλία να εξετάσει ενδελεχώς τις αναπτυξιακές δυνατότητες της συγκεκριμένης ορεινής περιοχής του όρους Πάικου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η περιοχή αυτή πέρα από φυσικά τοπία απaráμιλλης ομορφιάς, φέρει και στοιχεία πλούσιας πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς, στοιχεία που είναι σε θέση να προσελκύσουν τουρισμό στην περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί πως η επιλογή της περιοχής των Λιβαδίων δεν ήταν τυχαία, αφού αποτελεί από το έτος 1993 αναπόσπαστο τμήμα της Ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας Natura 2000 (GR 1240003), που ως σκοπό έχει εκτός άλλων την προστασία της χλωρίδας και πανίδας σε κάποιες αγροτικές περιοχές που υφίστανται στην Ευρώπη (Hatzinikolaou, et al., 1999; Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000).

Κατά το χρόνο ίδρυσης της εταιρείας αυτής, κύριος στόχος των αρμοδιοτήτων που ανέλαβε τότε ήταν να συνδράμει από πλευράς της όσο αυτό ήτο εφικτό, στην πολιτιστική και οικονομική άνθηση της περιοχής.

Αποτέλεσμα ήταν η κατασκευή του Κοινοτικού Ξενώνα Λιβαδίων καθώς και η υλοποίηση σημαντικών έργων υποδομών και αναδομών απαραίτητων για την τοπική τουριστική και αγροτική ανάπτυξη.

Ειδικότερα, οι καινοτόμες προτάσεις που εξέφρασε η εταιρεία αυτή, μέσω του τοπικού master plan είχαν να κάνουν με:

1. Την δημιουργία ενός σύγχρονου αθλητικού κέντρου που με τον κατάλληλο εξοπλισμό του, θα ήταν σε θέση να ικανοποιήσει τις ανάγκες εκπαίδευσης αθλητικών ομάδων σε αθλήματα όπως η καλαθοσφαίριση, το ποδόσφαιρο και άλλα.
2. Την προώθηση του αγροτουρισμού (Iakovidou & Ananikas, 1995, Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000), μέσα από την επωφελή εκμετάλλευση 180 περίπου σπιτιών, που υφίστανται στην περιοχή και είναι εγκαταλειμμένα ή σχεδόν κατεστραμμένα, μετατρέποντας τα σε λειτουργικές μονάδες εστίασης
3. Την ανάπτυξη του αειφόρου κυνηγετικού τουρισμού, μέσα από την εκτροφή άγριων ζώων, όπως ελαφιών και άλλα
4. Την ανάπτυξη του τουρισμού πεζοπορίας και του σκι αντοχής
5. Την παρακολούθηση άγριων πουλιών και την λήψη φωτογραφιών από φυσικά τοπία της περιοχής

Την ανάδειξη του τουρισμού πολιτιστικού ενδιαφέροντος, μέσα από την προβολή της βλάχικης παράδοσης και κουλτούρας, προτάσεις, οι οποίες αφού εξετάστηκαν τότε εις βάθος, κρίθηκαν ότι άλλες ήταν επωφελείς και άλλες όχι τόσο για την περιοχή (Livadia Development Company, 1999; Kilipiris, Christou and Mavrodontis, 2000).

Ανάλογο ρόλο στην ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, επιτελούν και πολλοί συνεταιρισμοί γυναικών της περιοχής, προωθώντας την περιοχή με ενεργό τρόπο, μέσα από την παρασκευή και πώληση τοπικών προϊόντων της περιοχής, όπως για παράδειγμα παραδοσιακές μαρμελάδες, γλυκά του κουταλιού, χυλόπιτες, τραχανά, ζυμαρικά, επαλείμματα, λικέρ, τσάι του βουνού κ.α. Ενδεικτικοί συνεταιρισμοί είναι οι Γουμένισσες (Οι Γουμένισσες, 2018), ο Σύλλογος Γυναικών Γρίβας, οι Παίονες, ο Άγιος Τρύφων και πληθώρα πολλών άλλων (Goumenissa, 2006).

Επιπρόσθετα, στην ίδια ακριβώς κατεύθυνση προώθησης της περιοχής και ανάπτυξης του τουρισμού σε αυτή, κινήθηκαν και κινούνται και άλλοι φορείς

και οργανισμοί, όπως για παράδειγμα ο Δήμος Παιονίας, που εκπροσωπεί τοπικά την εν λόγω περιοχή, ο επονομαζόμενος με την ονομασία Οργανισμός Ανάπτυξης Κιλκίς, που αποτελεί έναν οργανισμό νομαρχιακής φύσεως, τοπικής εμβέλειας που χειρίζεται και συντονίζει όλα τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης Leader Plus που πραγματοποιούνται στην περιοχή, οι τοπικές επιχειρήσεις αλλά και ο Σύνδεσμος Τοπικών Επιχειρηματιών, που έχουν ως κύρια δραστηριότητα τον τουρισμό, η Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας και τέλος η Μητρόπολη Γουμένισσας, Αξιούπολης και Πολυκάστρου, που είναι υπεύθυνη για την διατήρηση του πνευματικού και θρησκευτικού στοιχείου στην περιοχή.

Αναφορικά με την τελευταία και συγκεκριμένα για την Μητρόπολη Γουμένισσας αξίζει να σημειωθεί πως διαδραμάτισε και διαδραματίζει πολύ σπουδαίο ρόλο στην πνευματική άνθηση αλλά και στην γενικότερη εξέλιξη της περιοχής. Πρόκειται για μία σχετικά νέα μητρόπολη, στην δικαιοδοσία της οποίας περιλαμβάνονται τρία συνολικά μοναστήρια και δη το μοναστήρι του Αγίου Ραφαήλ στην Γρίβα, το μοναστήρι της Παναγίας της Γουμένισσας και η Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου. Επικεφαλής της Μητρόπολης αυτής είναι ο επίσκοπος Δημήτριος, ο οποίος πλαισιώνεται από το συμβούλιο της Μητρόπολης.

Κύριος και πρωταρχικός στόχος της εν λόγω Μητρόπολης, ως αυτό πρωτοεκφράστηκε το έτος 2000 στο σχέδιο ανάπτυξης της Μητρόπολης αναφορικά με την περιοχή, ήταν να αναπτυχθεί όσο αυτό ήτο εφικτό, ο θρησκευτικός τουρισμός, αφενός μέσα από την ανακατασκευή και ανακαίνιση μνημείων θρησκευτικού ενδιαφέροντος και αφετέρου μέσα από την σύνδεση της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού με άλλες ήδη υπάρχουσες στην περιοχή. Περαιτέρω, μέσα από το σχέδιο αυτό επεδίωκε στόχους, όπως το να γίνει ευρέως γνωστή η περιοχή τόσο εθνικώς όσο και διεθνώς, να αναπτυχθεί η επιχειρηματικότητα, να υπάρξει ανοικοδόμηση και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας, που συνακόλουθα θα βελτίωναν το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο του ντόπιου πληθυσμού (MDP, 2000; Kilipiris & Dermetzopoulos, 2016).

Αναφορικά με την προώθηση ειδικά του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή, η Μητρόπολη είχε και έχει την πεποίθηση ότι η ανάπτυξη του θα επιφέρει σημαντική οικονομική άνθηση στις τοπικές επιχειρήσεις που

ασχολούνται με τον τουρισμό και στην τοπική αγορά, ενώ παράλληλα τα ίδια τα μοναστήρια θα μπορούν από μόνα τους να αυξήσουν τις οικονομικές τους εισροές μέσα από την πώληση εικόνων και αντικειμένων θρησκευτικού περιεχομένου.

Έτσι και προκειμένου να τεθούν σε εφαρμογή τα ανωτέρω αναλυτικώς αναφερόμενα και επιδιωκόμενα, η Μητρόπολη αποφάσισε να αναλάβει ενεργό δράση μέσα από την ανακατασκευή κάποιων υποδομών και μνημείων θρησκευτικού ενδιαφέροντος, ενέργειες, οι οποίες θα στόχευαν σε ένα σχέδιο που έφερε την ονομασία «Δρόμοι της Ορθοδοξίας», σχέδιο, το οποίο θα περιλάμβανε ένα καλά οργανωμένο δίκτυο με όλα τα σημαντικά θρησκευτικά στοιχεία της περιοχής. Αυτό περιλάμβανε μία σειρά από ενέργειες, που θα είχαν ως στόχο την ανεμπόδιστη είσοδο του επισκέπτη στο δίκτυο αυτό, πληροφόρηση για τα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος καθώς και δυνατότητα συμμετοχής στα θρησκευτικά δρώμενα. Επιπλέον, μέσα από την ανακατασκευή των θρησκευτικών υποδομών, γεννήθηκε ταυτόχρονα και η ιδέα δημιουργίας μίας σχολής που θα λειτουργούσε το καλοκαίρι, με μαθητές τόσο ντόπιους όσο και ξένους, που θα έφερε την ονομασία «Αποκατάσταση μνημείων ορθόδοξης πίστης», στην οποία οι μαθητές θα λάμβαναν ενεργό συμμετοχή σε ποικίλες δραστηριότητες που εξελίσσονταν στην περιοχή (Kilipiris, & Dermetzopoulos, 2016). Παράλληλα δε, μέσα από τις ως άνω δράσεις, έγινε αντιληπτή η επιτακτική ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των σημαντικών τοπικών φορέων-εταίρων που ασχολούνται με τον τουρισμό, ενώ κρίνεται σκόπιμη από όλα τα εμπλεκόμενα με τον τουρισμό μέρη στη δημιουργία ενός Οργανισμού Διαχείρισης Προορισμού (D.M.O), που θα είναι σε θέση να προωθεί με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο την εικόνα του προορισμού και θα λειτουργεί υπό το άγρυπνο βλέμμα ενός και μόνο επιστημονικού οργανισμού (RCMA, 2014; Kilipiris and Dermetzopoulos, 2016).

Οι Οργανισμοί Διαχείρισης Προορισμών (D.M.O), είναι οργανισμοί, που είναι αρμόδιοι και επιφορτισμένοι για την διαχείριση ή το μάρκετινγκ ενός προορισμού και εντάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες, ήτοι:

- Οργανισμοί, που είναι υπεύθυνοι για την διαχείριση και το μάρκετινγκ ενός προορισμού εθνικής εμβέλειας

- Περιφερειακοί, επαρχιακοί ή κρατικοί οργανισμοί, που είναι αρμόδιοι για την διαχείριση και το μάρκετινγκ ενός νομού ή ενός κράτους και
- Τοπικοί οργανισμοί, που είναι αρμόδιοι για την διαχείριση και το μάρκετινγκ σε μία περιορισμένη χωρικά περιοχή ή πόλη (WTO, 2004; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005).

Η πηγή χρηματοδότησης ένας D.M.O δεν είναι μόνο μία. Μπορεί να προέρχεται είτε από δημόσια κεφάλαια, ειδικούς φόρους τουρισμού, όπως για παράδειγμα οι φόροι των ξενοδοχείων και παιγνίων, είτε από τέλη χρήσης, χορηγίες και διαφημίσεις που πραγματοποιούνται για την προβολή του προορισμού και πολλά άλλα (Sheehan & Ritchie, 1997; Ritchie & Crouch, 2003; Franch & Martini, 2002; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005).

Οι πέντε βασικές και σημαντικές λειτουργίες ενός D.M.O είναι οι κάτωθι αναλυτικά αναφερόμενες, ήτοι: (Morrison, Bruen and Anderson, 1998; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005)

- Συμβάλει στην άνθηση της οικονομίας του προορισμού, μέσα από την δημιουργία θέσεων εργασίας, αύξησης εισοδήματος και επιβολή φόρων
- Προωθεί την βέλτιστη εικόνα μίας περιοχής, τα ελκτικά της στοιχεία, σε συγκεκριμένες κατηγορίες επισκεπτών
- Βελτιώνει και αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής του ντόπιου πληθυσμού
- Παρέχει νομιμοποίηση στην βιομηχανία και δίνει προστασία σε ατομικούς και ομαδικούς επισκέπτες ενός προορισμού
- Υποστηρίζει τον όσο μικρότερο κατακερματισμό της βιομηχανίας και με τον τρόπο αυτό να διανέμονται τα οφέλη του τουρισμού

Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί πως από την στιγμή που το μάρκετινγκ έχει να κάνει με πώληση ή διαφήμιση ενός προορισμού, ο τρόπος με τον οποίο θα προωθηθεί μία περιοχή, αποτελεί την πρωτεύουσα δραστηριότητα ενός D.M.O. Για το λόγο αυτό μόλις λάβει χώρα ένα σχέδιο μάρκετινγκ, οι D.M.O, έχουν την δυνατότητα να κάνουν χρήση εργαλείων προώθησης ενός προορισμού, όπως είναι οι πωλήσεις, η διαφήμιση, η δημοσιότητα και οι δημόσιες σχέσεις (Dore & Crouch, 2003; Presenza, Sheehan and Ritchie, 2005).

Εν κατακλείδι, αυτό που τελικά επιτεύχθη από μέρους της Μητρόπολης, ήταν εκτός άλλων να ενθαρρύνει τους επιχειρηματίες να αναπτύξουν την τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή, να αναγνωρίσει από την άλλη όλα τα

τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής, που προσελκύουν τουρισμό, να ορίσει επιπρόσθετα τη σημαντικότητα του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στην περιοχή, αλλά και να δεσμευθεί στην ανάπτυξη και περαιτέρω οικονομική άνθηση των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου, εκμεταλλευόμενη το θρησκευτικό, πολιτιστικό και ιστορικό υπόβαθρο που έχει να προσφέρει απλόχερα η περιοχή, εκεί που τα διοικητικά όργανα υστερούν σε κεφάλαια και σε προσπάθεια (Kilipiris & Dermetzopoulos, 2016).

4.2.1.10 Συνοπτικές προτάσεις σχετικά με την τιμολογιακή πολιτική

Η τιμολόγηση, είναι μία μέθοδος-τεχνική που θέτει σε εφαρμογή μία επιχείρηση, προκειμένου να καταφέρει να μετατρέψει τα προνόμια που παρέχει η ίδια προς τους καταναλωτές πελάτες της σε κέρδος χρηματικής φύσεως για την τελευταία (Σιώμκος και Τσιάμης, 2004). Όμως προκειμένου μία επιχείρηση να ασκήσει μία συγκεκριμένη πολιτική τιμολόγησης, η απόφαση που θα παρθεί για την εφαρμογή της, εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων που θα πρέπει να ληφθούν σωρευτικά και σοβαρά υπόψιν, όπως: (Wilson, Gilligan and Pearson, 1995)

- Τους στόχους αναφορικά με τις τιμές που επιθυμεί η επιχείρηση να επιτύχει με την συγκεκριμένη τιμολογιακή πολιτική
- Τους στόχους αναφορικά με το μάρκετινγκ της εν λόγω επιχείρησης
- Το είδος του προϊόντος και τα συστατικά του μέρη
- Τις μεταβλητές που επηρεάζουν την ζήτηση του προϊόντος και περικλείουν τους καταναλωτές, τους αντιπάλους ανταγωνιστές και το κόστος.

Συνεπώς οι στόχοι που έχουν να κάνουν με την τιμολόγηση, μπορούν να χωριστούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, ήτοι: α) στους στόχους που αναφέρονται στην κερδοφορία, β) στους στόχους που αναφέρονται στις πωλήσεις και γ) στους ανταγωνιστικούς στόχους. Οι μεν πρώτοι συνιστούν τους στόχους που έχει μία εταιρεία για την όσο το δυνατόν αύξηση των εσόδων της, οι δε δεύτεροι αντανakλούν τους στόχους που έχουν να κάνουν με τις πωλήσεις, δηλαδή στην συγκεκριμένη κατηγορία κύριος στόχος της επιχείρησης είναι να αυξήσει όσο το δυνατόν τις πωλήσεις της σε ένα προϊόν μέσα από τον ορισμό δελεαστικών τιμών με σκοπό να σημειώσει άνοδο στην

ζήτηση του προϊόντος και συνακόλουθα των πωλήσεων της (Wilson, Gilligan and Pearson, 1995). Τέλος, όσον αφορά τους ανταγωνιστικούς στόχους, συνιστούν τους στόχους που θέτει μία εταιρεία ένεκα των οποίων ορίζονται οι τιμές της, στηριζόμενη όμως στις τιμές των ανταγωνιστών της (Monroe, 2000). Αυτό δηλαδή που γίνεται αντιληπτό, είναι πως μέσα από την εφαρμογή πολιτικής τιμών από μία επιχείρηση, επιθυμητό αποτέλεσμα για την τελευταία είναι η επίτευξη και η όσο το δυνατόν αύξηση του κέρδους της, δηλαδή να καταφέρει να επιτύχει ισορροπία μεταξύ κερδών και εξόδων και να μην έχει ουσιαστικές απώλειες.

Όσον αφορά την λήψη αποφάσεων που αφορούν την πολιτική τιμών για τις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, αυτό που προέχει αρχικά είναι να λάβει χώρα αξιολόγηση και σύγκριση των τιμών που υφίστανται στους ανταγωνιστικούς προορισμούς, όπως για παράδειγμα στο Κιλκίς, την Έδεσσα, την Πέλλα, κ.α. Ακολούθως και αφού γίνει αυτό, θα πρέπει να αποφασιστεί κατά πόσο είναι σωστό να υπάρξει κάποια συρρίκνωση και περιορισμός τιμών. Παρόλα αυτά, αν και εφόσον λάβει αυτό χώρα, δηλαδή μείωση των τιμών, θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψιν να μην υπάρξει ως φυσικό επακόλουθο της μείωσης των τιμών κάποια ενδεχόμενη παρακμή ή υποβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων στην περιοχή. Αν καταστεί αυτό εφικτό και συνάμα τεθούν σε εφαρμογή στοχευμένες και εξιδεικευμένες ενέργειες προώθησης και προβολής των μορφών τουρισμού, που αναπτύσσονται στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, ως αυτές αναλύθηκαν εκτενώς παραπάνω, μετά βεβαιότητας θα υπάρξει αύξηση της τουριστικής επισκεψιμότητας στην περιοχή αλλά συνάμα θα αποκτήσει και δυνατό πλεονέκτημα έναντι των άλλων κοντινών ανταγωνιστικών προορισμών (Έδεσσα, Κιλκίς).

4.2.1.11 Προτάσεις σχετικά με τα κανάλια διανομής που θα χρησιμοποιηθούν

Τα κανάλια διανομής, τα τελευταία έτη, αρχίζουν να λογίζονται ως ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του μάρκετινγκ, αφού ως γνωστό είναι υπεύθυνα για την παραγωγή κέρδους αλλά και την ύπαρξη ανταγωνιστικότητας μεταξύ των οργανισμών (Christopher, 1991; Gattorna, 1990; Stern and El-Ansary,

1992; Buhalis, 2000). Αναφορικά με τα κανάλια διανομής στον τομέα του τουρισμού, ελκύουν ολοένα και περισσότερο τα βλέμματα των ερευνητών. Ο ρόλος των καναλιών είναι διπλός, αφενός να προσφέρουν ποικίλες πληροφορίες στους οιονεί τουρίστες και μεσάζοντες και αφετέρου μέσω ειδικών μηχανών να δώσουν τη δυνατότητα στους καταναλωτές να φέρουν εις πέρας, να επιβεβαιώσουν και να εξοφλήσουν μία κράτηση (Middleton, 1994; Bitner and Booms, 1982; Welburn, 1987; Holloway, 1998; Buhalis, 2000). Στον κλάδο του τουρισμού, ιδιαίτερη είναι η θέση στην οποία βρίσκεται ο τομέας της διανομής, αφού τουριστικοί και ταξιδιωτικοί πράκτορες, όπως επίσης και τα συστήματα κρατήσεων αλλά και άλλοι ειδικοί στον τομέα της διανομής ταξιδιών, έχουν μεγαλύτερη δύναμη να κατευθύνουν αλλά και να ασκούν επιρροές ως προς τη ζήτηση από ότι οι αντίστοιχοι τους σε άλλους τομείς της βιομηχανίας. Μάλιστα, λαμβανομένου υπόψιν ότι ασκούν επιρροές στην ζήτηση, έχουν επιπροσθέτως και ισχυρή διαπραγματευτική ικανότητα στις σχέσεις τους με τους προμηθευτές υπηρεσιών τουριστικού περιεχομένου και είναι σε θέση να ασκούν σημαντικές επιρροές στην τιμή, στις πολιτικές για τα προϊόντα τους και στις προωθητικές ενέργειες τους.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, ορίζει το κανάλι διανομής, ως ένα σύνολο από μεσάζοντες, που βρίσκονται σε συνεργασία μεταξύ τους για την πώληση του προϊόντος. Κατά συνέπεια, το σύστημα διανομής, μπορεί να αποτελείται από πολλά κανάλια διανομής, όπου το κάθε ένα από αυτά ενεργεί παράλληλα ή και σε ανταγωνισμό με τα άλλα υπάρχοντα κανάλια (WTO, 1975; Buhalis, 2000). Μερικές από τις πιο βασικές λειτουργίες ενός καναλιού διανομής είναι εκτός άλλων η αναγνώριση των αναγκών, των επιθυμιών και των προσδοκώμενων εμπειριών από μέρος του τουρίστα, αέναη και ανεμπόδιστη προσφορά προϊόντων τουριστικού ενδιαφέροντος, διευκόλυνση της διαδικασίας πώλησης αλλά και έκδοσης εγγράφων ταξιδιωτικού περιεχομένου, παροχή συμβουλών στους καταναλωτές, παροχή βοήθειας ως προς την επικοινωνία ανάμεσα σε καταναλωτή και προμηθευτή κ.α (Buhalis, 2000).

Αναφορικά με τον τουριστικό ορεινό προορισμό του όρους Πάικου, κρίνεται απαραίτητη πέρα από την λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και προωθούν τουριστικά προϊόντα και η λειτουργία αυτών των δικτύων διανομής που θα είναι σε θέση να χειρίζονται

και να συντονίζουν τις κρατήσεις, τις αγορές αλλά και πωλήσεις προϊόντων τουριστικού ενδιαφέροντος, ενώ θα μπορούν να φέρνουν σε ισορροπία τόσο την τουριστική ζήτηση όσο και την τουριστική προσφορά, ούτως ώστε να μπορούν να διοχετεύονται τα προϊόντα στους τελικούς καταναλωτές επικερδώς για τις τουριστικές επιχειρήσεις. Για όλους αυτούς τους λόγους, κρίνεται απαραίτητη όμως αφενός η παρουσία έμπειρων εταιριών που ορίζονται ως μεσάζοντες στον τουρισμό, όπως tour operators και αφετέρου η διενέργεια διανομής προϊόντων μέσω εξειδικευμένων διαδικτυακών ιστοσελίδων-μεσαζόντων. Αυτά τα κανάλια διανομής, θα είναι σε θέση να παρέχουν ταξιδιωτικά πακέτα και εμπειρίες. Για τις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, θα μπορούσαν να προσφερθούν ταξιδιωτικά πακέτα που εμπεριέχουν τον πολιτιστικό και θρησκευτικό τουρισμό, τον οινοτουρισμό, τον περιηγητικό και αθλητικό τουρισμό καθώς και άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού και αυτό μπορεί να επιτευχθεί επωφελώς μέσα από συγκεκριμένα κανάλια διανομής που θα εξειδικεύονται στην οργάνωση στην προσφορά των πιο πάνω μορφών τουρισμού.

4.2.1.12 Σχέδιο δράσης προώθησης και προβολής των τουριστικών προϊόντων

Αυτό που θα πρέπει να γίνει αντιληπτό για την ουσιαστική προώθηση και προβολή των τουριστικών προϊόντων που έχει να προσφέρει η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, είναι πως για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει μέσω της χρήσης κατάλληλων μέσων, να υπάρξει η δημιουργία και προβολή μίας ιδιαίτερα ελκυστικής εικόνας για τις περιοχές αυτές, εντός των οποίων θα προσφέρονται τα τουριστικά προϊόντα στους οιονεί επισκέπτες τους. Μάλιστα, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός ότι για την πραγματοποίηση των δράσεων προώθησης και προβολής, θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψιν αφενός οι οικονομικές δυνατότητες της περιοχής και αφετέρου οι αντίστοιχες δράσεις των ανταγωνιστικών περιοχών. Η προώθηση θα έχει ως στόχο να αποφέρει την απαραίτητη δημοσιότητα για την περιοχή και τα προϊόντα της. Τακτικές προώθησης-προβολής που προτείνονται για την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, είναι οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία ενός ισχυρού brand name για την περιοχή

- Χρήση από τους τουρίστες των υπηρεσιών του διαδικτύου, όπως ιστοσελίδων καθώς και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αφού αποτελούν σημαντικά εργαλεία πληροφόρησης αναφορικά με την περιοχή. Στην ιστοσελίδα θα είναι αναρτημένο σε ψηφιακή μορφή υλικό που ο επισκέπτης θα είναι σε θέση να κατεβάσει όπως για παράδειγμα χάρτες, διαδρομές και ενημερωτικά φυλλάδια
- Επιλογή συγκεκριμένων τμημάτων της αγοράς, όπως αγροτουρισμός, οινοτουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός
- Δημιουργία ενός τουριστικού εντύπου πληροφόρησης, που θα περιλαμβάνει αφενός πληροφορίες γενικού περιεχομένου σχετικά με την περιοχή, τις δυνατότητες αλλά και τρόπους μετακίνησης σε αυτή αλλά και πληροφορίες ειδικού περιεχομένου όπως για παράδειγμα τα αξιοθέατα που έχει η περιοχή, ξενοδοχεία, εστίαση κ.α, για το οποίο θα καταβάλλεται ιδιαίτερη μέριμνα να ανανεώνεται το περιεχόμενο του διαρκώς, θα είναι σε γλώσσες Ελληνικά και Αγγλικά και τέλος θα παρέχεται δωρεάν από τα ξενοδοχεία της περιοχής και το Δήμο στους επισκέπτες της περιοχής
- Τηλεοπτικές διαφημίσεις σε κανάλια Ελλαδικής εμβέλειας, όπου θα αναδεικνύονται οι φυσικές ομορφιές και οι δραστηριότητες της περιοχής, όπως αγροτουρισμός, οινοτουρισμός κ.α, καθώς και τα πολιτιστικά και θρησκευτικά δρώμενα
- Πινακίδες με διαφημίσεις που θα είναι τοποθετημένες σε εξωτερικούς υπαίθριους δημόσιους χώρους, όπως έξω από αστικά κέντρα, σε περιφερειακές οδούς
- Η διαρκής ανανέωση της ιστοσελίδας του Δήμου Παιονίας, που θα παροτρύνει τους επισκέπτες να επισκεφθούν την ιστοσελίδα για να αρδεύσουν πληροφορίες αναφορικά με το όρος Πάικο και τις γύρωθεν περιοχές
- Συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις τουρισμού και άλλες (Philoxenia, Agrotica), για προβολή της περιοχής στις κύριες αγορές
- Διοργάνωση διαγωνισμών στο διαδίκτυο καθώς και στο ραδιόφωνο, όπου θα προσφέρονται δωρεάν τουριστικά πακέτα διακοπών σε περιόδους χαμηλής ζήτησης σε συνεργασία πάντοτε με το τουριστικό κατάλυμα, προκειμένου η τουριστική περίοδος να διαρκεί όσο γίνεται περισσότερο.

4.2.1.13 Δημιουργία ενός ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης και μάρκετινγκ αναφορικά με την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου

Όταν πλέον γίνεται αναφορά στον τουρισμό και την τεχνολογία, συνήθως αναφερόμαστε στον ηλεκτρονικό τουρισμό, ο οποίος ασκεί μεγάλη επιρροή στο πως τα ξενοδοχεία και οι τουριστικοί οργανισμοί, θα ασκήσουν δραστηριότητες επιχειρηματικές. Τα μέλη της βιομηχανίας, είναι αναγκασμένα να ακολουθούν τις νέες τεχνολογίες για να παραμείνουν ανταγωνιστικά, αλλά και οι απόφοιτοι των τουριστικών σχολών θα πρέπει να προωθήσουν τις τωρινές δεξιότητες τους στον τομέα του ηλεκτρονικού τουρισμού, ενώ η ανάγκη για συνεχή αναβάθμιση και ενημέρωση της εκπαιδευτικής ύλης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική από τη στιγμή που οι νέες τεχνολογίες απλώνονται ανάμεσα στους οργανισμούς φιλοξενίας και τον κόσμο (Elliot & Jorpe, 2009; Morais, Cunha and Gomes, 2013).

Ο τουρισμός θεωρεί απαραίτητη την πληροφορία. Οι τουρίστες που πρόκειται να επισκεφθούν προορισμούς χρειάζονται πληροφορίες προτού τους επισκεφθούν, προκειμένου να τους βοηθήσουν να οργανώσουν τις διακοπές τους αλλά και να επιλέξουν ανάμεσα σε διάφορες επιλογές (Morais, Cunha and Gomes, 2013).

Τα ηλεκτρονικά συστήματα διαχείρισης και μάρκετινγκ προορισμού άλλως γνωστά και ως D.M.S (Destination Management Systems), ορίζονται ως πληροφορικά συστήματα που έχουν ως κύριο στόχο την στήριξη και προώθηση αλλά και την διαχείριση ενός προορισμού τουριστικού ενδιαφέροντος καθώς και την δημιουργία βέλτιστων πρακτικών αμοιβαίας υποστήριξης ανάμεσα στα ποικίλα μέρη που εμπλέκονται αναφορικά με τον προορισμό. Από την στιγμή που κάθε ένας από τους ενδιαφερόμενους τουριστικούς προορισμούς πρεσβεύουν αντίθετους σκοπούς και πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενους, η λειτουργικότητα των DMS για την επιτέλεση των σκοπών τους, δεν θα λέγαμε ότι κάτι το απλό (Sigala, 2011).

Αξίζει να σημειωθεί πως πολλοί ερευνητές προσπάθησαν να δώσουν τον ορισμό των D.M.S. Κάποιοι από αυτούς, τα όρισαν ως ένα σύστημα καλά οργανωμένο που είναι θέση να φέρνει σε επαφή τα προϊόντα τουριστικού ενδιαφέροντος, τους προμηθευτές και τις προσφορές τους με τους τελικούς καταναλωτές και τους ενδιάμεσους, ούτως ώστε να διευκολύνεται η είσοδος σε

πλήρως ενημερωμένες πληροφορίες προορισμού και να επιτρέπονται παράλληλα κρατήσεις αλλά και αγορές (Chen & Sheldon, 1997; Sigala, 2011). Άλλοι πάλι ανέφεραν πως πρόκειται για ηλεκτρονικά συστήματα, που συγκεντρώνουν και παράλληλα μοιράζουν ένα πλήθος διαφόρων προϊόντων, μέσα από ένα μεγάλο φάσμα καναλιών και πλατφορμών, που τροφοδοτούν μία περιοχή και εξυπηρετούν τις δραστηριότητες ενός οργανισμού διαχείρισης προορισμού (D.M.O). Το D.M.S επιχειρεί μέσα από την υιοθέτηση μίας πελατοκεντρικής προσέγγισης, να προβεί στη διαχείριση και εμπορία ενός προορισμού, με το να προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για ένα προορισμό, κρατήσεις που πραγματοποιούνται σε πραγματικό χρόνο, εργαλεία διαχείρισης, δίνοντας αξιόλογη έμφαση στην ενίσχυση μικρών και μη εξαρτημένων επιχειρήσεων (Frew & Horan, 2007; Sigala, 2011). Από όλα τα ανωτέρω, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι D.M.S δρουν κυρίως ως ηλεκτρονικοί διαμεσολαβητές, προσφέροντας παροχές που έχουν να κάνουν με τις ηλεκτρονικές πωλήσεις και το ηλεκτρονικό μάρκετινγκ και αφορούν το σύνολο του προορισμού και τις επιχειρήσεις τουρισμού.

Επιπρόσθετα, είναι εμφανής η αναγκαιότητα της ύπαρξης ενός D.M.S για την επιβίωση αλλά και την ανταγωνιστικότητα μικρών αλλά και μεσαίων επιχειρήσεων που έχουν ως κύριο αντικείμενο τον τουρισμό, ειδικότερα στις περιπτώσεις εκείνες που το μεγαλύτερο μέρος των ως άνω επιχειρήσεων, υπολείπονται σημαντικά σε τεχνολογικούς, οικονομικούς και διαχειριστικούς πόρους για σκοπούς ηλεκτρονικού εμπορίου και μάρκετινγκ (Frew & O' Connor, 1999; Frew & Horan, 2007; Sigala, 2009a; Sigala, 2011).

Αναφορικά για την ορεινή περιοχή του όρους Πάικου, ο οργανισμός διαχείρισης και μάρκετινγκ προορισμού, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που θα παρουσιαστούν στην περιοχή, θα πρέπει να αναλάβει ενεργούς ρόλους που θα περιέχουν εκτός άλλων: (Sigala, 2009, WOT, 2007; Sigala, 2011)

- Την υποστήριξη και βελτίωση της οικονομικής εξέλιξης της ορεινής περιοχής του Πάικου, που θα επιτευχθεί μέσα από:
 - i) Την ενίσχυση των τοπικών τουριστικών επιχειρήσεων προκειμένου να επωφεληθούν από την χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, εξυπηρετώντας σκοπούς ηλεκτρονικού εμπορίου και

- μάρκετινγκ, με κύριο στόχο την μείωση των εξόδων τους και την βελτίωση της αποδοτικότητας του μάρκετινγκ τους
- ii) Την βελτίωση της απόδοσης των κέντρων πληροφοριών τουριστικού ενδιαφέροντος, μετατρέποντας σε ψηφιακή μορφή την παροχή πληροφοριών τουριστικού περιεχομένου, την εξυπηρέτηση των επισκεπτών καθώς και δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με τις πωλήσεις και το μάρκετινγκ
 - iii) Σε παγκόσμιο επίπεδο την ηλεκτρονική προώθηση του εν λόγω προορισμού, δημιουργία και μετάδοση με ηλεκτρονικά μέσα της εικόνας του προορισμού, με σκοπό να προσελκυσθούν περισσότεροι τουρίστες και να υπάρξει αύξηση στις δαπάνες τους κατά την διαμονή τους
 - iv) Την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του προορισμού, με σκοπό να προσελκύσει περισσότερους επενδυτές, διατηρώντας σταθερούς τους ντόπιους επιχειρηματίες, βοηθώντας όμως τους τελευταίους επιχειρηματικά και δημιουργώντας συνακόλουθα θέσεις εργασίας
 - v) Την προσφορά μίας πλατφόρμας, που θα αυξήσει την συνεργασία και της δικτύωση μεταξύ των τουριστικών επιχειρήσεων
- Την προώθηση και προβολή της κοινωνικοπολιτιστικής ανάπτυξης της ορεινής περιοχής του όρους Πάικου, μέσα από:
 - i) Την δημιουργία μίας πλατφόρμας, που θα παρέχει το δικαίωμα τόσο στους ντόπιους όσο και στους τουρίστες, να έλθουν σε επαφή μεταξύ τους, να ανταλλάξουν πολιτιστικές αξίες και κουλτούρα, χωρίς περιορισμούς
 - ii) Την ηλεκτρονική προώθηση των πολιτιστικών δρώμενων της περιοχής
 - iii) Την υποστήριξη της λεγόμενης ηλεκτρονικής δημοκρατίας, παρέχοντας στην τοπική κοινωνία τα εργαλεία για να λάβει μέρος στην χάραξη της πολιτικής για την τουριστική ανάπτυξη και
 - Την υποστήριξη της περιβαλλοντικής ανάπτυξης του προορισμού, μέσα από την πληροφόρηση και ενημέρωση των ντόπιων, των προμηθευτών τουρισμού και των επισκεπτών, για τις περιβαλλοντικές ευαισθησίες του προορισμού, ενόσω βρίσκονται στον προορισμό και πραγματοποιούν δραστηριότητες οικονομικής φύσεως.

Πιο ειδικά, το ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης και μάρκετινγκ τουριστικών προορισμών, που θα αφορά το ανατολικό τμήμα του όρους Πάικου και θα αντικατοπτρίζει ουσιαστικά την υφιστάμενη κατάσταση του προορισμού, θα πρέπει να είναι σε θέση να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερο τις επιθυμίες και τις ανάγκες εκάστοτε επισκέπτη. Ειδικότερα, θα πρέπει να έχει την δυνατότητα να διαχειρίζεται, να επεξεργάζεται και να συλλέγει ένα τεράστιο μέγεθος πληροφοριών, στις οποίες θα έχει ακώλυτη πρόσβαση μεγάλη γκάμα επισκεπτών, όπως τουρίστες, επιχειρήσεις, φορείς δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, ο καθένας για τους δικούς του σκοπούς και οι οποίοι θα έχουν την δυνατότητα να ανταλλάξουν πληροφορίες μεταξύ τους σε ζητήματα τουρισμού.

Προκειμένου όμως να επιτευχθούν τα ανωτέρω, κρείσσονος σημασίας είναι η επωφελής χρήση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών για την κατασκευή ενός οργανωμένου και εύχρηστου ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης και μάρκετινγκ τουριστικών προορισμών που θα αφορά ειδικά την ανατολικό ορεινό Πάικο. Πιο συγκεκριμένα, σημαντικής και ζωτικής σημασίας για την προώθηση και προβολή του εν λόγω προορισμού είναι η δημιουργία μίας ιστοσελίδας-πλατφόρμας που θα περιλαμβάνει στο εσωτερικό της όχι μόνο τις τοπικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή αλλά και χρήσιμες πληροφορίες για τον ίδιο τον προορισμό και τα τουριστικά προϊόντα του, των οποίων η εκπροσώπηση αλλά και η διαχείριση θα πραγματοποιείται διαμέσου του συστήματος αυτού από ένα εξειδικευμένο σε θέματα τουρισμού φορέα. Μάλιστα, μέσω του φορέα αυτού, που θα συμβάλει καταρχήν στην ηλεκτρονική προβολή του προορισμού σε όλο τον κόσμο, οι χρήστες μέσω της χρήσης μίας ειδικής πλατφόρμας, ως προαναφέρθηκε εκτενώς ανωτέρω, στην οποία ανεμπόδιστα θα μπορούν να έχουν πρόσβαση, θα μπορούν να λαμβάνουν πληροφορίες που θα έχουν να κάνουν με:

- τον τρόπο πρόσβασης στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα οποία θα έχει την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ο επισκέπτης για να μεταβεί στον επιθυμητό προορισμό του, το σύνολο και τα είδη καταλυμάτων που υφίστανται στην περιοχή, τις τιμές τους, ενώ στις δυνατότητες θα περιλαμβάνεται και η κράτηση τους

- τα ελκτικά στοιχεία του προορισμού και τα τουριστικά δρώμενα που λαμβάνουν κατά καιρούς χώρα στην περιοχή, με την αθρόα συμμετοχή επισκεπτών από όλη την Ελλάδα, όπως για παράδειγμα θρησκευτικές, πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, αρχαιολογικοί χώροι, θρησκευτικά μνημεία, λοιπές εναλλακτικές δραστηριότητες
- τις υπηρεσίες, τις οποίες θα έχει την δυνατότητα να κάνει χρήση αυτών ο επισκέπτης, όπως νοσοκομεία, ταξιδιωτικά γραφεία, υπηρεσίες ενοικίασης αυτοκινήτων, ωράρια καταστημάτων
- τις δυνατότητες διαμονής των επισκεπτών της συγκεκριμένης περιοχής, όπως ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, επαύλεις, ξενώνες κ.α
- τον καιρό, τα πολιτικά τεκτενώμενα, την τοπική ώρα, τις ειδήσεις-νέα για τον τόπο, χρήσιμα τηλέφωνα, φωτογραφικό υλικό, web-camera, χάρτες διαδρομών κ.α.

Επιπρόσθετα, η πρόσβαση στην πλατφόρμα-ιστοσελίδα αυτή, θα πραγματοποιείται μέσω της χρήσης συγκεκριμένων λέξεων-κλειδιών, ούτως ώστε να διευκολύνει τα μέγιστα τους οιονεί επισκέπτες για την ανεύρεση των επιθυμητών πληροφοριών. Ενδεικτικά λέξεις-κλειδιά θα μπορούσαν να είναι οι λέξεις visit, tourism ή ακόμα και travel, ως πρώτο ή δεύτερο συνδετικό που θα συνοδεύουν τον προορισμό του όρους Πάικου και θα αποτελούσαν το URL για την πρόσβαση στην ιστοσελίδα του προορισμού (όπως για παράδειγμα www.visitpaiko.gr, ή www.paikotourism.gr, ή www.travelpaiko.gr). Όλα τα παραπάνω όμως για να μπορέσουν να έχουν εφαρμογή απαιτείται η συνεργασία και η ομαδική δουλειά όλων των φορέων που δραστηριοποιούνται με τον τουρισμό στην περιοχή για την ανάδειξη και προώθηση του προορισμού, ενώ παράλληλα σημαντική κρίνεται και η συνεχής και αδιάλειπτη ενημέρωση του όγκου-συνόλου πληροφοριών σε γλώσσες Ελληνικά και απαραίτητα Αγγλικά αλλά και σε μορφή απλοϊκή και καθημερινή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΠΑΙΚΟΥ

5.1 Η θρησκευτική ιστορία των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου

Ο θρησκευτικός τουρισμός, αποτελεί θα λέγαμε μία μορφή θεματικού τουρισμού, που ως επί των πλείστων προσελκύει χριστιανούς τουρίστες. Στην Ελλάδα, ξέχωρα από τις σημαντικές τοποθεσίες διεθνώς αναγνωρισμένες, υφίσταται και ένας σημαντικός αριθμός όχι τόσο γνωστών τουριστικών προορισμών θρησκευτικού πάντοτε περιεχομένου, που όμως αποτελούν μία σημαντική βάση για την ανάπτυξη και προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού. Τα μοναστήρια αλλά και οι εκκλησίες, σε συγκερασμό με άλλα στοιχεία τουριστικής προσέλκυσης, όπως για παράδειγμα η γαστρονομία, η παράδοση, η κουλτούρα, κ.α μπορεί να συμβάλουν σφαιρικά στην δημιουργία και ανάπτυξη νέων τουριστικών προορισμών. Αυτός ακριβώς ο προορισμός είναι η ορεινή περιοχή του όρους Πάικου. Βέβαια, κυριαρχεί έντονα η αντίληψη, πως όταν ο πληθυσμός σκέφτεται τον θρησκευτικό τουρισμό, αυτό που του έρχεται ως πρώτη σκέψη στο νου είναι ότι ο θρησκευτικός τουρισμός δεν ισχύει την περιοχή στην οποία βρίσκονται, εξαιρουμένου βέβαια της περίπτωσης που αποτελεί σημαντικό προσκυνηματικό προορισμό. Αυτό όμως που θα πρέπει να γίνει αντιληπτό είναι πως ο ισχυρισμός αυτός δεν είναι δυνατό να έχει βάση στην πραγματικότητα, αφού ως γνωστό ο θρησκευτικός τουρισμός είναι υπεύθυνος για την προσέλκυση μεγάλου αριθμού τουριστών από τελείως διαφορετικά τμήματα αγοράς, όπως ο μαζικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός κ.α (Kilipiris and Dermetzopoulos, 2016). Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί θα λέγαμε μία ειδική μορφή τουρισμού που ασκεί σημαντικές επιρροές στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα σε έναν προορισμό. Άξιο να λεχθεί πως η επαφή του επισκέπτη με τον τόπο προορισμού των διακοπών του,

προσφέρει ιδιαίτερες εμπειρίες και στις δύο πλευρές (Cohen, 1972; Kilipiris and Dermetzopoulos, 2016).

Ειδικότερα, την θρησκευτική ιστορία των ορεινών περιοχών του όρους Πάικου, εμπλουτίζουν με τον καλύτερο τρόπο ο πλούτος από μοναστήρια και εκκλησίες, που υφίστανται στο εσωτερικό του, όπου καθ' όλη την διάρκεια του έτους προσελκύουν πλήθος πιστών και προσκυνητών. Άξια αναφοράς θρησκευτικά μνημεία στην περιοχή είναι:

Α. Ιερά Μονή της Παναγίας της Γουμένισσας: Το μοναστήρι της Παναγίας, είναι ένα ανδρικό μοναστήρι, που βρίσκεται στον οικισμό της Γουμένισσας του Δήμου Παιονίας (Εικόνα 5.1), λογίζεται δε από τα πιο αξιοσημείωτα μοναστήρια που υφίστανται μέχρι και σήμερα στην περιοχή της Μακεδονίας, το οποίο μάλιστα επί Τουρκοκρατίας ήταν θρησκευτικό κέντρο της εκεί περιοχής. Λέγεται δε ότι κατά το παρελθόν ήταν καθολικό μοναστήρι, που περί τον 14^ο αιώνα δόθηκε σε μονή του Αγίου Όρους (Enjoy Kilkis, 2014). Άξιο να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι ενδεικτικό της σημαντικότητας της εν λόγω μονής αποτελεί το γεγονός ότι η μονή αυτή θεωρείται διατηρητέο μνημείο στην περιοχή, κατόπιν σχετικής απόφασης του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ λέγεται πως το μοναστήρι αυτό ήταν η αιτία για την ίδρυση του οικισμού της Γουμένισσας. Στο μοναστήρι αυτό φυλάσσεται η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, που χρονολογείται περί τον 14^ο αιώνα, της οποίας μάλιστα έχουν αποδοθεί πολλά θαύματα. Πέρα όμως από την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, που φυλάσσεται στο εσωτερικό της μονής αυτής, αξιοσημείωτο αναφοράς είναι και το τέμπλο της μονής που λέγεται πως για την κατασκευή του απαιτήθηκε επίπονη προσπάθεια πολλών ετών (Goumenissa, 2006).

Κλείνοντας, η εικόνα της Παναγίας γιορτάζεται στην συγκεκριμένη περιοχή τέσσερις φορές κάθε έτος (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Εικόνα 5.1 Η Ιερά Μονή της Παναγίας Γουμένισσας

Πηγή: <http://www.goumenissa.eu/xenagisi.htm>

Β. Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας: Ο ιερός ναός Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας, αποτελεί αφενός έναν από τους άξιους θαυμασμού ναούς σε ολόκληρη την περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας και αφετέρου έναν από τους πιο μεγάλους ναούς στην περιφέρεια της Γουμένισσας (Εικόνα 5.2). Κτίστηκε μετά από πολύπονη προσπάθεια και κόπο των κατοίκων του οικισμού περί τα έτη 1864-1869. Ο εν λόγω ναός, είναι κτισμένος σε κεντρική θέση στον οικισμό της Γουμένισσας, όπου σε συνεργασία με το διδακτήριο που υφίσταται στην περιοχή, ήταν ούτε λίγο ούτε πολύ η βάση του ελληνισμού για την Γουμένισσα και τις γύρω περιοχές τα παλαιότερα χρόνια. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως από το έτος 1991, ο εν λόγω ναός αποτελεί τον Ιερό Μητροπολιτικό Ναό της Ιεράς Μονής της Γουμένισσας (Ιντος, 1991).

Εικόνες 5.2 Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου - Γουμένισσας

Πηγή: <http://ierosnaosagiougeorgiougoumenissas.blogspot.gr/>

Γ. Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ: Η ιερά μονή του Αγίου Ραφαήλ, που δημιουργήθηκε το έτος 1992, βρίσκεται στον οικισμό Γρίβα της Δημοτικής Ενότητας Γουμένισσας, σε υψόμετρο που δεν ξεπερνά τα 600 μέτρα στο όρος Πάικο (Εικόνα 5.3). Στο εν λόγω μοναστήρι, διαμένουν άνδρες μοναχοί και βρίσκονται τα λείψανα των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης, της Αγίας Μαρίας Μαγδαληνής της Μυροφόρου καθώς και ένα κομμάτι από το Τίμιο Ξύλο (Δήμος Παιονίας, χ.χ). Στο προαύλιο δε χώρο υφίστανται και δύο μικρότερα εκκλησάκια που είναι προς τιμήν των Αποστόλων Ανδρέα και Πέτρου και Παύλου (Ιερά Μητρόπολις Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου, χ.χ).

Εικόνα 5.3 Η Ιερά Μονή Αγίου Ραφαήλ

Πηγή: <http://www.imgap.gr/file1/imagraf.html>

Δ. Ιερά Μονή Αγίου Νικοδήμου Αγορείτου: Η ιερά μονή Αγίου Νικοδήμου βρίσκεται στο όρος Πάικο, πλησίον του οικισμού Πενταλόφου και χτίστηκε περί το έτος 1981 (Εικόνα 5.4). Πρόκειται για ένα ανδρικό μοναστήρι, στο οποίο διαμένουν συνολικά 23 μοναχοί. Ο κεντρικός ναός της μονής αποτελείται από δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο που βρίσκεται στο ισόγειο είναι προς τιμήν των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης και το δεύτερο επίπεδο στον Άγιο Νικόδημο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το αγιογραφείο της Μονής που φημίζεται για την δημιουργία περίφημων εικόνων (Μοναστήρια της Ελλάδος, χ.χ).

Εικόνα 5.4 Η Ιερά μονή Αγίου Νικοδήμου Αγορείτου

Πηγή: <http://www.monastiria.gr/makedonia/nomos-kilkis/2012-10-29-10-08-30/>

Ε. Ιερό Ησυχαστήριο Αγίου Γεωργίου Άνυδρου: Το ιερό αυτό ησυχαστήριο, κτίσθηκε περί το έτος 1991 στον εγκαταλελειμμένο οικισμό Άνυδρο, όπου διαμένουν σε αυτό συνολικά δέκα μοναχές. Άξιες προσοχής και μελέτης αποτελούν οι τοιχογραφίες και οι εικόνες που φέρει στο εσωτερικό του και στην οροφή του (Δήμος Παιονίας, χ.χ).

Περαιτέρω άξια αναφοράς κηρυγμένα μνημεία βυζαντινής και μεταβυζαντινής κληρονομιάς και θρησκευτικοί χώροι που βρίσκονται στις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου είναι και τα κάτωθι αναφερόμενα, ήτοι: (Δήμος Παιονίας, χ.χ)

1. Στην περιοχή της Αξιούπολης

- Ο Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου, που χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου, που βρίσκεται στον οικισμό της Γοργόπης, που χρονολογείται περί το 1802
- Ο Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, που βρίσκεται εγκατεστημένος στον οικισμό Σκρά περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου, που βρίσκεται εγκατεστημένος στον οικισμό Καμποχωρίου και χρονολογείται τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, που βρίσκεται στον οικισμό Βαλτοτοπίου και χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίων Αναργύρων στο Δρέβενο του όρους Πάικου

2. Στην περιοχή της Γουμένισσας

- Ο Ιερός Ναός Ταξιαρχών Γαβριήλ και Μιχαήλ, που είναι εγκατεστημένος στον οικισμό της Γερακώνας στην Φιλυριά και χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου, που βρίσκεται στον οικισμό της Κάρπης και θεωρείται διατηρητέο μνημείο μετά από απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού το έτος 1991
- Ο Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής, που βρίσκεται στον οικισμό της Καστανερής, θεωρείται και αυτός διατηρητέο μνημείο και χρονολογείται περί το 19^ο αιώνα

- Ο Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου, που βρίσκεται στον οικισμό της Γρίβας, χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Πέτρου και Παύλου και ο Ιερός Ναός Γεννήσεως Θεοτόκου, βρίσκονται στον οικισμό Πενταλόφου. Ο ιερός ναός Γεννήσεως της Θεοτόκου, χρονολογείται περί το έτος 1856
- Ο Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου, που βρίσκεται στον οικισμό της Γουμένισσας, χρονολογείται περί το έτος 1802
- Ο Ιερός Ναός Αγίων Πέτρου και Παύλου, που είναι κτισμένος στον οικισμό Στάθη, χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίας Κυριακής, που βρίσκεται στον οικισμό της Φιλυριάς, χρονολογείται περί το έτος 1860

3. Στην περιοχή του Πολυκάστρου

- Ο Ιερός Ναός Σύναξης Ταξιαρχών, που βρίσκεται στον οικισμό Μικρό Δάσος, χρονολογείται περί το 19^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου, που βρίσκεται στον οικισμό του Πευκοδάσους, χρονολογείται περί τον 19^ο αιώνα

4. Στην περιοχή του Ευρωπού

- Ο Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου, που βρίσκεται στον οικισμό της Τούμπας, χρονολογείται περί το 18^ο αιώνα
- Ο Ιερός Ναός Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, που είναι κτισμένος στον οικισμό της Μεσιάς, χρονολογείται το έτος 1924

5.2 Η δυναμική του εισερχόμενου θρησκευτικού τουρισμού

Αναφορικά με την δυναμική του εισερχόμενου τουρισμού ως προς τις ορεινές περιοχές του όρους Πάικου, περιοχή ως αναφέρθηκε εκτενώς ανωτέρω ιδιαίτερα πλούσιας σε θρησκευτικά μνημεία και προσκυνηματικούς προορισμούς και όχι μόνο, ελλείπει επίσημων στοιχείων που να καταγράφουν τις επισκέψεις τουριστών και επισκεπτών που πραγματοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή κάθε χρόνο, θα επιχειρηθεί μία προσπάθεια να εξαχθούν όσο το δυνατόν ασφαλή συμπεράσματα με βάση την πλειοψηφία των

ομόθησκων τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας γενικότερα και ειδικότερα την πλειοψηφία των ομόθησκων τουριστών που επισκέπτονται την γειτονική συμπρωτεύουσα Θεσσαλονίκη, τον τρόπο μετάβασης τους σε αυτή, τις διανυκτερεύσεις τους κτλ, διά μέσω της οποίας ένα σημαντικό μέρος των επισκεπτών μεταβαίνουν σε κοντινούς προορισμούς (Κιλκίς, Ημαθία, Πέλλα, Πιερία, Χαλκιδική).

Ειδικά, όσον αφορά τις αφίξεις των ομόθησκων τουριστών που επισκέφτηκαν την χώρα μας την χρονική περίοδο των ετών 2010 έως και 2015, ως αυτό εμφανίζεται από επίσημα στοιχεία του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ), προκύπτει ξεκάθαρα η κυριαρχία και πρώτη θέση της Γερμανίας και των Γερμανών τουριστών στις αφίξεις που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα καθ' όλη την διάρκεια των ετών αυτών. Σημαντική είναι και η παρουσία της Κύπρου, της Σερβίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας αλλά και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής στην κατηγορία των ομόθησκων τουριστών (Πίνακας 5.1) (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2015). Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως από τα περίπου 2,2 δισεκατομμύρια Χριστιανών που είναι καταγεγραμμένοι και διασκορπισμένοι στον πλανήτη, το μεγαλύτερο μέρος αυτών εντοπίζεται στη χώρα της Αμερικής, όπου μετρά σχεδόν 243 εκατομμύρια Χριστιανούς και στην χώρα της Ρωσίας, η οποία αριθμεί περίπου 104 εκατομμύρια Χριστιανούς, ενώ η χώρα της Γερμανίας δε, αποτελεί την μοναδική θα λέγαμε ευρωπαϊκή χώρα στο εσωτερικό της οποίας εντοπίζονται Χριστιανοί (Κτενάς, 2013). Ειδικότερα, στον παρακάτω πίνακα, εμφανίζεται το σύνολο των τουριστών που κατέφθασε στην χώρα μας ανά εθνικότητα για την πενταετία 2010-2015, ήτοι:

Πίνακας 5.1

Αφίξεις ομόθησκων τουριστών τα έτη 2010-2015

ΧΩΡΕΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Γερμανία	2.038.871	2.240.481	2.108.787	2.267.546	2.459.228	2.810.350
Ρωσία	451.239	738.927	874.787	1.352.901	1.250.174	512.789
Κύπρος	574.764	439.757	424.827	399.008	448.342	470.091
Σερβία	706.635	692.059	620.450	778.765	985.661	727.831

Βουλγαρία	644.389	686.209	620.450	691.874	1.534.565	1.900.642
Ρουμανία	257.939	223.699	230.396	278.873	543.360	540.289
Η.Π.Α	498.301	484.708	373.831	466.520	591.853	750.250

Πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΣΕΤΕ (2015).

Αναφορικά, με το μέσο πρόσβασης των ως άνω τουριστών στην χώρα μας, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος αυτών σταθερά επιλέγει να επισκεφθεί την χώρα μας χρησιμοποιώντας το αεροπλάνο, πλην των βαλκανικών κυρίως χωρών (ήτοι Σερβία, Βουλγαρία και Ρουμανία), όπου με συνεχώς αυξητικές τάσεις επιλέγουν ως σταθερό μέσο πρόσβασης για την Ελλάδα το αυτοκίνητο και ακολουθούν το πλοίο και το τρένο, ως αυτό προκύπτει αναλυτικά από τους παρακάτω πίνακες των ετών 2010 και 2015 αντίστοιχα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται για το έτος 2015 σημαντική άνοδος στις αεροπορικές αφίξεις συγκριτικά με το έτος 2010 όσον αφορά τους Γερμανούς επισκέπτες, της τάξεως του 42%, στις ίδιες δε ανοδικές τάσεις κινούνται και οι επισκέπτες από την χώρα της Ρωσίας και των Η.Π.Α, σημειώνοντας άνοδο στις αεροπορικές αφίξεις της τάξεως των 8,6 % και 53,1% αντίστοιχα συγκριτικά με το έτος 2010, ενώ από την άλλη πλευρά η Κύπρος παρουσιάζει μικρή πτώση στις αεροπορικές της αφίξεις της τάξεως του -18%. Αντίθετα με τα ανωτέρω, όσον αφορά τις Βαλκανικές περιοχές, παρατηρείται αύξηση στις επισκέψεις που πραγματοποιούν στην χώρα μας διά της χρήσης αυτοκινήτου (οδικώς). Πιο ειδικά, παρατηρείται αξιοσημείωτη αύξηση των αφίξεων οδικώς για τις χώρες της Σερβίας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας, ήτοι της τάξεως των 4,3%, 257,1% και 198% αντίστοιχα (Πίνακες 5.2 και 5.3). Μάλιστα ειδικά για την Ρουμανία, άξια αναφοράς είναι και η επιλογή πρόσβασης από μέρους της τελευταίας στην χώρα μας διά θαλάσσης, σημειώνοντας σημαντική άνοδο το 2015 της τάξεως του 63,8% έναντι του έτους 2010 (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2015).

Πίνακας 5.2

Αφίξεις με μεταφορικά μέσα το έτος 2010

	ΈΤΟΣ 2010			
ΧΩΡΕΣ	Αεροπορικός	Οδικός	Θαλασσίως	Σιδηροδρομικός
Γερμανία	1.799.167	28.369	210.295	1040

Ρωσία	435.912	7.790	7.258	279
Κύπρος	570.813	0	3.951	0
Σερβία	46.925	656.878	1.016	1.816
Βουλγαρία	30.423	499.148	104.962	29.856
Ρουμανία	100.223	135.861	14.731	7.123
Η.Π.Α	486.961	3.609	7.731	0

Πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015).

Πίνακας 5.3

Αφίξεις με μεταφορικά μέσα το έτος 2015

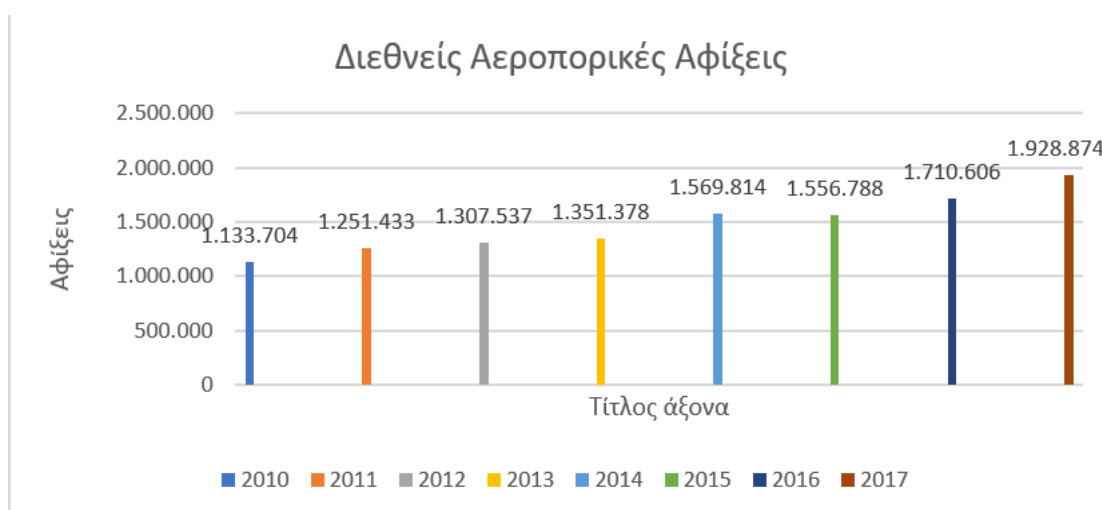
ΧΩΡΕΣ	ΕΤΟΣ 2015			
	Αεροπορικός	Οδικός	Θαλασσίως	Σιδηροδρομικός
Γερμανία	2.554.843	165.478	89.925	105
Ρωσία	473.404	33.499	5.863	24
Κύπρος	468.417	0	1.674	0
Σερβία	40.411	685.480	1.305	636
Βουλγαρία	294.472	1.782.467	87.119	1.584
Ρουμανία	110.108	405.681	24.142	358
Η.Π.Α	745.860	0	4.390	0

Πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015).

Ειδικότερα, όσον αφορά τις ομόθρησκες εθνικότητες που επισκέπτονται την περιοχή της Θεσσαλονίκης, αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως το μεγαλύτερο τμήμα αυτών επιλέγουν το Διεθνές Αεροδρόμιο «Μακεδονία» στην Θεσσαλονίκη, ως σημείο εισόδου για την συμπρωτεύουσα. Το παρακάτω γράφημα μαρτυρά την ανοδική πορεία που σημειώνει το αεροδρόμιο «Μακεδονία» στις διεθνείς αεροπορικές αφίξεις τουριστών από τα έτη 2010 έως και 2017 (Γράφημα 5.1), πλην μίας συμπτωματικής μείωσης που σημειώθηκε το έτος 2015 και παράλληλα τονίζει την σημαντικότητα της ύπαρξης και της στρατηγικής σημασίας θέσης του εν λόγω αεροδρομίου για πρόσβαση στην συμπρωτεύουσα (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2015).

Γράφημα 5.1

Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις τα έτη 2010-2017 στο αεροδρόμιο «Μακεδονία»

Πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015).

Μάλιστα ένα σημαντικό ποσοστό από τους επισκέπτες αυτούς, ως αναφέρθηκε εκτενώς ανωτέρω, θα επισκεφθεί κατά τον ερχομό του στην Θεσσαλονίκη και άλλους γειτονικούς προορισμούς, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Ένωσης Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης. Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί πως παρατηρείται σημαντική αύξηση των διανυκτερεύσεων στην συγκεκριμένη κατηγορία επισκεπτών (ομόθηρστων) (Πίνακες 5.4) αναφορικά με τις χρονικές περιόδους Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2011 και Ιανουαρίου-Αυγούστου 2017 στην πόλη της Θεσσαλονίκης (Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, 2011 και 2017).

Πίνακας 5.4

Σύνολο διανυκτερεύσεων αλλοδαπών επισκεπτών τα έτη 2011 και 2017 σε καταλύματα στη Θεσσαλονίκη

	Διανυκτερεύσεις Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2011	Διανυκτερεύσεις Ιανουαρίου- Αυγούστου 2017	
ΧΩΡΕΣ	2011	2017	Αύξηση % των διανυκτερεύσεων
Γερμανία	28.926	54.802	89,5%

Ρωσία	27.790	40.184	44,5%
Κύπρος	45.090	95.661	112,15%
Σερβία	28.324	39.702	40,1%
Βουλγαρία	25.490	39.381	54,5%
Ρουμανία	22.974	53.309	132%
Η.Π.Α	25.516	36.823	44,3%

Πηγή: Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, (2011) και (2017).

Αυτό που ευκόλως παρατηρείται από τον παραπάνω πίνακα, είναι ότι η κύρια αλλοδαπή αγορά για τα ξενοδοχειακά καταλύματα στην πόλη της Θεσσαλονίκης, είναι η Κύπρος, η οποία μάλιστα έχει σημειώσει υπερδιπλασιασμό των διανυκτερεύσεων της στην συμπρωτεύουσα το έτος 2017 συγκριτικά με το έτος 2011, ακολουθούν με αρκετή διαφορά η χώρα της Γερμανίας και της Ρουμανίας. Εν συνεχεία, ακολουθούν οι Ρωσία, Σερβία και Βουλγαρία και τέλος οι Η.Π.Α. (Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, 2011 και 2017).

Μάλιστα, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων για το έτος 2016, η μέση διάρκεια παραμονής των πιο πάνω επισκεπτών για την περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, ήταν για τους Κύπριους επισκέπτες οι 10,7 ημέρες, για τους Βούλγαρους επισκέπτες 2,8 ημέρες, για τους Σέρβους επισκέπτες οι 7,3 ημέρες, για τους Γερμανούς επισκέπτες οι 14,0 ημέρες, για τους Ρουμάνους επισκέπτες οι 6,7 ημέρες και για τους Ρώσους επισκέπτες οι 10 ημέρες (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2015).

Βεβαίως, στην αύξηση των αφίξεων από μέρους των ομόθρησκων επισκεπτών προς την χώρα μας, συνέβαλε με τον τρόπο του και το σύμφωνο συνεργασίας που υπεγράφη το έτος 2013 μεταξύ του Υπουργείου Τουρισμού και της Εκκλησίας της Ελλάδας για την ανάληψη δράσεων με σκοπό την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα (Ecclesia, 2013), καθώς και τα σύμφωνα συνεργασίας που υπεγράφησαν μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδος και των Εκκλησιών της Μόσχας και της Ρωσίας τα έτη 2012 και 2014, για συνεργασία και σύμπραξη με σκοπό την οργανωμένη προβολή και ανάδειξη των θρησκευτικών μνημείων και ιερών χώρων εκάστου κράτους (Ecclesia, 2012 και 2014).

Μάλιστα, σύμφωνα πάντοτε με επίσημα στοιχεία της Ένωσης Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, από το σύνολο των τουριστών που καταφθάνουν στην πόλη της Θεσσαλονίκης, ποσοστό 83% αποφασίζει να μείνει αποκλειστικά στην Θεσσαλονίκη και να μην απομακρυνθεί από αυτή, ενώ αντίθετα ποσοστό της τάξεως του 6% αποφασίζει να επισκεφθεί και άλλες κοντινές περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας, όπως την κοντινή Χαλκιδική, την Βέροια κ.α, ποσοστό μόλις 2% τις περιοχές της Μακεδονίας και Θράκης, ενώ ποσοστό 9% επισκέπτεται και άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως Αθήνα, Βόλο, Ιωάννινα κ.α. Ειδικότερα, όσον αφορά τους αλλοδαπούς επισκέπτες που καταφθάνουν στην πόλη της Θεσσαλονίκης, ποσοστό 31% αποφασίζει και μπαίνει στην διαδικασία να επισκεφθεί και άλλες παρακείμενες του νομού περιοχές, ενώ το λοιπό 69%, δαπανά το χρόνο του αποκλειστικά στην συμπρωτεύουσα. Από την άλλη πλευρά οι Έλληνες, περισσότερο διστακτικοί στις μετακινήσεις τους, μένουν σε αρκετά μεγάλο ποσοστό στην Θεσσαλονίκη, ανεξαρτήτου του λόγου επίσκεψης τους. Σε κάθε περίπτωση ο πιο δημοφιλής και πρώτος σε προτιμήσεις προορισμός για τους επισκέπτες που πραγματοποιούν επίσκεψη στην πόλη της Θεσσαλονίκης, είναι η περιοχή της Χαλκιδικής (Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, 2017).

Τέλος, αναφορικά με τις διεθνείς αφίξεις και διανυκτερεύσεις που έλαβαν χώρα στην ευρύτερη περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας τα έτη 2010-2016, εύκολα παρατηρείται από τον πίνακα που ακολουθεί ότι τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών συγκεντρώνει η περιοχή της Χαλκιδικής, η οποία το έτος 2016 σημείωσε σημαντική αύξηση των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων στους αλλοδαπούς τουρίστες σε σχέση με το 2010, ήτοι της τάξεως του 38,1% και 23,4% αντίστοιχα. Εν συνεχεία, ακολουθεί η περιοχή της Θεσσαλονίκης, η οποία επίσης τα συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα σημείωσε αύξηση των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων στους αλλοδαπούς τουρίστες της τάξεως του 108% και 109,3% αντίστοιχα. Τρίτη σε σειρά προτίμησης έρχεται η Πιερία, η οποία το έτος 2016 κινείται σε ανοδικές τάσεις ως προς τις αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών επισκεπτών συγκριτικά με το 2010, ήτοι 43% και 32% αντίστοιχα. Τέταρτη στη σειρά είναι η Ημαθία, κινούμενη στις ίδιες αυξητικές τάσεις, ήτοι 63,2% και 110,3% αντίστοιχα τα ανάλογα χρονικά διαστήματα. Ακολουθεί το Κιλκίς, το οποίο εμφανίζει το έτος 2016 αύξηση στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών συγκριτικά με το

2010, ήτοι 69,3% και 167,8% αντίστοιχα. Στην τελευταία θέση των προτιμήσεων βρίσκεται η Πέλλα, η οποία παρουσιάζει άνοδο στις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών το έτος 2016 έναντι του 2010 της τάξεως του 7,5% και στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών για τα ίδια διαστήματα αύξηση της τάξεως του 15,7% (Πίνακας 5.5) (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2015).

Πίνακας 5.5

Διεθνείς αφίξεις και διανυκτερεύσεις στην ευρύτερη περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας τα έτη 2010-2016

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2010		2016	
	Αφίξεις αλλοδαπών	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	Αφίξεις αλλοδαπών	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών
Χαλκιδική	451.534	3.110.836	623.731	3.838.547
Θεσσαλονίκη	275.414	589.662	574.178	1.234.236
Κιλκίς	2.461	7.583	4.167	20.312
Πέλλα	3.170	5.649	3.409	6.537
Πιερία	94.349	590.531	134.937	778.190
Ημαθία	4.661	9.721	7.607	20.455

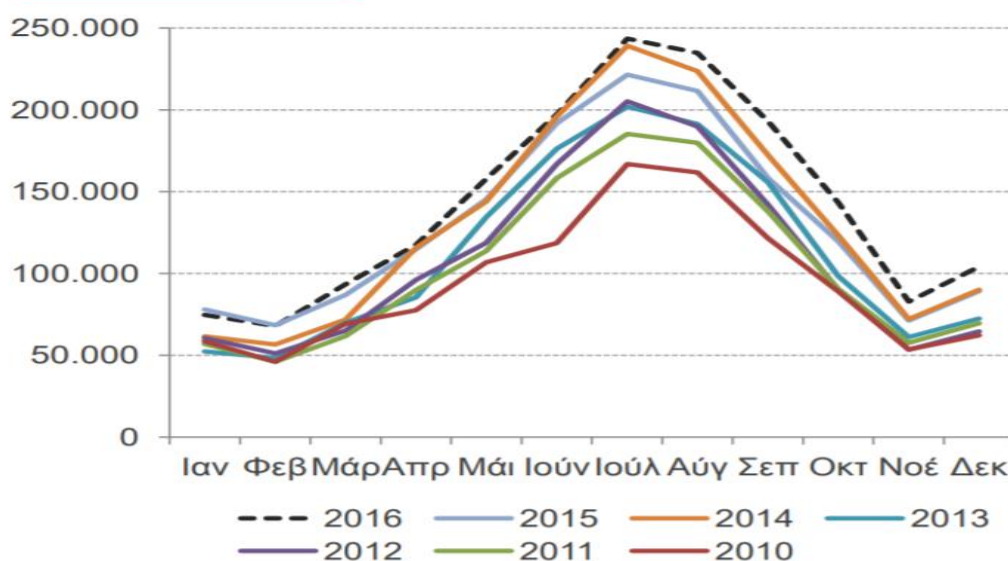
Πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015).

Όλα τα ανωτέρω, καταδεικνύουν την ανάγκη αξιοποίησης της δυναμικής των αγορών αυτών, μέσα από την προβολή και προώθηση με τα κατάλληλα προωθητικά μέσα των θρησκευτικών χώρων και μνημείων θρησκευτικού ενδιαφέροντος της ορεινής περιοχής του όρους Πάικου, με απώτερο σκοπό την όσο τον δυνατόν προσέλκυση και επίσκεψη αλλά και απορρόφησης των επισκεπτών αυτών στην περιοχή, υπερπηδώντας το μείζον πρόβλημα της εποχικότητας, η οποία αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για την τουριστική ανάπτυξη (Γράφημα 5.2). Μάλιστα, ως προκύπτει από επίσημα στοιχεία της Ένωσης Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης για τα έτη 2010-2016, το μεγαλύτερο μέρος των αφίξεων που λαμβάνει χώρα στο διεθνές αεροδρόμιο «Μακεδονία» σημειώνεται τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο, της λεγόμενης υψηλής σεζόν (Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, 2017).

Γράφημα 5.2

Εποχικότητα αφίξεων στο αεροδρόμιο «Μακεδονία»

Εποχικότητα

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, επεξεργασία από GBR Consulting, Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, (2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Εισαγωγή

Για τις ανάγκες ολοκλήρωσης και διεκπεραίωσης της παρούσας έρευνας και την εξαγωγή όσο το δυνατόν ασφαλών συμπερασμάτων, έρευνα που είχε ως πρωταρχικό στόχο την καταγραφή αφενός της υφιστάμενης κατάστασης στην ορεινή περιοχή του ανατολικού τμήματος του όρους Πάικου και αφετέρου των προοπτικών ανάπτυξης και ζήτησης του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή καθώς και των άλλων μορφών τουρισμού που αναπτύσσονται παράλληλα στην περιοχή, απαιτήθηκε πέρα από την χρήση δευτερογενούς έρευνας, ως εκτέθηκε αναλυτικά στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας διπλωματικής και χρήση πρωτογενούς έρευνας, ο συγκερασμός των οποίων θα οδηγήσει μετά βεβαιότητας στο να εξαχθούν

σημαντικής σημασίας συμπεράσματα και να εκφραστούν διόλου ήσσονος σημασίας προτάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής.

Ως έρευνα ορίζεται η εύρεση και ο εντοπισμός ενός πράγματος με υλική υπόσταση ή μίας άυλης επινόησης, η οποία μέχρις ότου ανακαλυφθεί δεν ήταν γνωστή. Σκοπός εκάστης έρευνας είναι η επέκταση και ο εμπλουτισμός της γνώσης για τον άνθρωπο (Χρήστου, 1999). Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως τα πιο σημαντικά είδη έρευνας είναι τα ακόλουθα, ήτοι: (Brunt, 1997; Χρήστου, 1999)

1. Η έρευνα που αναφέρεται στις κοινωνικές επιστήμες, η οποία έχει ως κύριο και βασικό αντικείμενο έρευνας την ανθρώπινη κοινωνία και τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό εκάστης κοινωνίας (Denzin, 1989; Χρήστου, 1999).
2. Η εφαρμοσμένη έρευνα, στην οποία γίνεται χρήση των ίδιων ακριβώς διαδικασιών που πραγματοποιούνται στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών και που έχει ως βασικό σκοπό την επωφελή εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της έρευνας για ειδικούς λόγους.
3. Η επιστημονική έρευνα, η οποία λαμβάνει χώρα μέσα από την πραγματοποίηση κάποιων δοκιμών, υπό το πρίσμα της παρατήρησης και της λογικής.

Ειδικότερα, η έρευνα αναλόγως από που αντλεί στοιχεία και δεδομένα, διαχωρίζεται στην δευτερογενή έρευνα και στην πρωτογενή. Η δευτερογενής έρευνα στηρίζεται κυρίως στην άντληση δεδομένων που υφίστανται μέσα αλλά και έξω μίας επιχείρησης τουρισμού. Χαρακτηριστικό των δεδομένων αυτών, είναι πως έχουν συλλεχθεί εκ των προτέρων για άλλους λόγους και αιτίες. Μάλιστα, το άτομο που επιθυμεί να συλλέξει πληροφορίες από δευτερογενείς πηγές, θα πρέπει να έχει γνώση πως να προσεγγίσει τις πηγές αυτές ή να μπορεί να ψυχανεμιστεί τις ενδεχόμενες πηγές που θα του αποφέρουν χρήσιμα δεδομένα. Τα θετικά της άντλησης δεδομένων από δευτερογενείς πηγές, είναι εκτός άλλων η ευκολία στην ανεύρεση τους, η όχι δαπανηρή και σε ελάχιστο χρόνο συγκέντρωσή τους.

Από την άλλη, η πρωτογενής έρευνα, είναι η έρευνα εκείνη, η οποία επιστρατεύεται στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες η εξεύρεση δεδομένων δεν είναι εφικτή να πραγματοποιηθεί από δευτερογενείς πηγές, οπότε τα δεδομένα που συγκεντρώνονται είναι πρωτότυπα και

χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για συγκεκριμένο ζήτημα (Χρήστου, 1999). Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως υφίστανται συνολικά τέσσερις σε αριθμό τρόποι με τους οποίους μπορεί κάποιος να συγκεντρώσει πρωτογενή δεδομένα, ήτοι: με ερωτηματολόγιο, διά πειραματισμών, διά παρατήρησης και τέλος με την χρήση συνεντεύξεων εις βάθος (Chisnal, 1986; Χρήστου, 1999).

6.2 Πιλοτική Δοκιμή

Η πιλοτική δοκιμή για ένα ερωτηματολόγιο, λαμβάνει ως επί των πλείστον χώρα, προτού γίνει χρήση αυτού σε κάποια έρευνα και θεωρείται κρείσσονος σημασίας ώστε να αντιμετωπιστούν τυχόν αστοχίες στην σχεδίαση του. Μάλιστα τις περισσότερες φορές, αφού λάβει χώρα μία πιλοτική δοκιμή, κρίνεται αναγκαία η έκφραση-διατύπωση εκ νέου κάποιων εκ των ερωτημάτων του ερωτηματολογίου, με αποτέλεσμα τα τελευταία να υποστούν τυχόν αλλαγές ως προς το είδος τους κλπ. Στην περίπτωση δε αυτή, ο ερευνητής θα πρέπει να δείξει ιδιαίτερη επιμέλεια και σχολαστικότητα ούτως ώστε να βεβαιωθεί ότι οι ερωτήσεις που θα προκύψουν στο τελικό στάδιο θα είναι όσο το δυνατόν λεπτομερείς, ξεκάθαρες, εύκολα αντιληπτές από τα πρόσωπα στα οποία απευθύνονται και δεν φέρουν αστοχίες και λάθη.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως είναι σύνηθες το φαινόμενο οι ερωτώμενοι κατά το χρόνο απόκρισης τους στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, άλλοτε να διακατέχονται από υπερβολή σε κάποιες από τις απαντήσεις τους και άλλοτε να απαντούν με τρόπο τέτοιο, ούτως ώστε να μείνει ευχαριστημένος ο ερευνητής με την απάντηση τους. Αυτή η περίπτωση δε, κατά το χρόνο που τίθεται σε εφαρμογή μία πιλοτική έρευνα, μπορεί να γίνει ευκόλως αντιληπτή από τον ερευνητή, ο οποίος αμέσως θα προβεί στις δέουσες ενέργειες και τροποποιήσεις επί του ερωτηματολογίου, προτού λάβει χώρα η διαδικασία της τελικής έρευνας. Κλείνοντας, να αναφερθεί πως μία πιλοτική δοκιμή ουσιαστικά αποτελεί μία έρευνα σε μικρογραφία, που έχει ως κύριο σκοπό να εξασφαλιστεί η όσο το δυνατόν καλύτερη ποιότητα μίας σαφώς πιο μεγάλης έρευνας (Χρήστου, 1999).

Ειδικότερα επί της συγκεκριμένης έρευνας της παρούσας διπλωματικής και αφού αρχικά ορίσθηκε ο πληθυσμός της έρευνας και ακολούθησε ο σχεδιασμός των δύο εν προκειμένω ερωτηματολογίων, τέθηκε σε εφαρμογή πιλοτική δοκιμή αναφορικά με τα συγκεκριμένα ερευνητικά εργαλεία. Για το σκοπό αυτό έγινε επιλογή ενός αντιπροσωπευτικού μεν πλην περιορισμένου αριθμού δείγματος πέντε ατόμων, καθένα (δείγμα) εκ των οποίων προέρχονταν από τις κατηγορίες των προσώπων στις οποίες απευθύνονταν έκαστο εκ των ερωτηματολογίων. Σκοπός της πιλοτικής δοκιμής που πραγματοποιήθηκε, ήταν αρχικά να ελεγχθεί αφενός η αποτελεσματικότητα των ερευνητικών εργαλείων που θα χρησιμοποιούνταν στην τελική έρευνα για την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τον σκοπό της έρευνας και αφετέρου να υπάρξουν κάποιες ενδεχόμενες τροποποιήσεις- διορθώσεις στα ερωτήματα που αποτελούσαν το κύριο σώμα των ερωτηματολογίων, προκειμένου να γίνουν περισσότερο κατανοητά και σαφή στους ερωτώμενους, ούτως ώστε να αποφευχθούν τυχόν λάθη, ατέλειες, αστοχίες και τυχόν μετέπειτα διαστρεβλώσεις και παρανοήσεις από μέρους των ερωτώμενων επί των ερωτημάτων.

6.3 Διαδικασία και διεξαγωγή της παρούσας έρευνας

Για τις ανάγκες της πρωτογενούς έρευνας για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην εν λόγω περιοχή δημιουργήθηκαν και διανεμήθηκαν δύο δομημένα ερωτηματολόγια. Το ένα εξ' αυτών διανεμήθηκε σε επισκέπτες και επαγγελματίες κατά την διάρκεια της 31^{ης} Έκθεσης Τουρισμού Philoxenia, που έλαβε χώρα από τις 12 έως και τις 15 Νοεμβρίου του έτους 2015 στην πόλη της Θεσσαλονίκης και δη στο Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ενώ το δεύτερο ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε τοπικούς εταίρους και επιχειρήσεις που βρίσκονταν και δραστηριοποιούνταν στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο από την 1/10/2017 έως και την 31/10/2017.

Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό, πως η χρήση ερωτηματολογίου για την άντληση πρωτογενών δεδομένων είναι η πιο διαδεδομένη στην τουριστική αγορά. Ο τρόπος με τον οποίο συγκεντρώνονται χρήσιμες πληροφορίες

πραγματοποιείται από τις εκάστοτε αποκρίσεις που δίνουν οι ερωτώμενοι σε ειδικά ερωτήματα. Επομένως και για το λόγο αυτό, ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζονται και δομούνται τα ερωτηματολόγια είναι κρείσσονος σημασίας για το κατά πόσο και εάν τελικά θα επιτευχθεί ο στόχος της έρευνας για την οποία δημιουργούνται. Μάλιστα, ένα από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα της χρήσης ερωτηματολογίων, είναι η ικανότητα τους να προσαρμόζονται στους τρόπους που μπορούν να διατυπωθούν οι ερωτήσεις που υπάρχουν στο περιεχόμενο τους.

Επιπρόσθετα, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως τα ερωτηματολόγια κατανέμονται σε δομημένα ως εκφράστηκαν και στην παρούσα έρευνα και μη δομημένα ερωτηματολόγια. Η βασική διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι τα μεν πρώτα περιλαμβάνουν ερωτήσεις που αποσκοπούν στο να ληφθούν ξεκάθαρες αποκρίσεις για το υπό έρευνα ζήτημα, ενώ τα δε δεύτερα, χρησιμοποιούνται κυρίως κατά την διαδικασία συνεντεύξεων εις βάθους, ενώ χαρακτηριστικό τους γνώρισμα αποτελεί αφενός ο μη περιορισμός του πλήθους των αποκρίσεων που είναι δυνατό να επιλεγθούν και αφετέρου η παρουσία πολλών διαφορετικών ερωτήσεων από τις οποίες γίνεται επιλογή των πιο κατάλληλων, με βάση πάντοτε το πως θα εξελιχθεί η εκάστοτε συνέντευξη (Χρήστου, 1999).

Περαιτέρω, στα σώματα και των δύο ερωτηματολογίων της παρούσας έρευνας, αποτυπώθηκαν και εκφράστηκαν κυρίως ερωτήσεις κλειστού τύπου και μάλιστα ποσοτικής έρευνας, καθώς και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Τα είδη των κλειστών ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκαν και στα δύο ερωτηματολόγια ήταν αυτών της απλής εναλλακτικής, των πολλαπλών επιλογών και της κλίμακας Likert. Από την άλλη τα είδη των ερωτήσεων ανοιχτού τύπου που χρησιμοποιήθηκαν στα ερωτηματολόγια της έρευνας ήταν αυτών των πλήρως μη δομημένων, αυτών που περιλάμβαναν συνειρμό λέξης καθώς και αυτών της συμπλήρωσης προτάσεων (Χρήστου, 1999). Επιπλέον, η διαφορά των ερωτήσεων ανοιχτού και κλειστού τύπου, έγκειται στο γεγονός ότι στις μεν πρώτες ο ερωτώμενος έχει το δικαίωμα να απαντήσει όπως ο ίδιος θέλει, με δικά του λεγόμενα (Chisnal, 1986; Χρήστου, 1999), ενώ στις δε δεύτερες, οι απαντήσεις στις οποίες καλείται να απαντήσει ο ερωτώμενος είναι συγκεκριμένες και διαφέρουν μεταξύ τους, μη παρέχοντας το δικαίωμα στον

ερωτώμενο να εκφράσει λεκτικά την δική του βούληση (Oppenheim, 1968; Χρήστου, 1999).

Ως προαναφέρθηκε ανωτέρω, η περιοχή όπου έλαβε χώρα η έρευνα για το μεν πρώτο ερωτηματολόγιο ήταν το Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο Θεσσαλονίκης κατά την διάρκεια της 31ης Έκθεσης Τουρισμού Philoxenia. Η παραπάνω έρευνα πραγματοποιήθηκε από τις 12 έως και τις 15 Νοεμβρίου του έτους 2015 στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Αναφορικά για το δεύτερο ερωτηματολόγιο, περιοχή διεξαγωγής της έρευνας ήταν η ορεινή περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο, με την έρευνα να διεξάγεται στην περιοχή αυτή από τις 1/10/2017 έως και τις 31/10/2017. Από το σύνολο των επισκεπτών και επαγγελματιών που επισκέφθηκαν την πόλη της Θεσσαλονίκης και δη ως προαναφέρθηκε ανωτέρω το Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο Θεσσαλονίκης τις ημεροχρονολογίες από τις 12 έως και τις 15 Νοεμβρίου του έτους 2015 και κλήθηκαν να απαντήσουν στο πρώτο ερωτηματολόγιο αλλά και το σύνολο των τοπικών εταίρων και επιχειρήσεων που υφίσταντο και δραστηριοποιούνται στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας του όρους Πάικου και κλήθηκαν να απαντήσουν στο δεύτερο ερωτηματολόγιο τις ημεροχρονολογίες από τις 1/10/2017 έως και τις 31/10/2017, προτιμήθηκε ως τρόπος συγκέντρωσης αντιπροσωπευτικού δείγματος η τυχαία δειγματοληψία και ειδικότερα η απλή τυχαία δειγματοληψία. Η τυχαία δειγματοληψία, στηρίζεται στο γεγονός ότι κάθε ένα ξεχωριστά άτομο που ανήκει σε έναν πληθυσμό, έχει τις ίδιες ακριβώς πιθανότητες, οι οποίες να σημειωθεί δεν είναι ποτέ μηδενικές, για να αποτελέσει μέρος του δείγματος. Το είδος αυτό της δειγματοληψίας είναι το πιο διαδεδομένο στην τουριστική αγορά εξαιτίας της ασφάλειας των αποτελεσμάτων που παρέχει (Deming, 1960; Χρήστου, 1999).

6.4 Τα ερωτηματολόγια της παρούσας ποσοτικής έρευνας

6.4.1 Ερωτηματολόγιο επισκεπτών και επιχειρηματιών στην 31η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στη Θεσσαλονίκη

Το πρώτο ερωτηματολόγιο, που αποτελείται από δύο σελίδες και συνολικά δώδεκα ερωτήματα, ανοιχτού και κλειστού τύπου, απευθύνθηκε σε έντυπη

μορφή σε επισκέπτες και επιχειρηματίες που παρεβρέθησαν στην 31η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στην πόλη της Θεσσαλονίκης από την 12^η έως και την 15^η Νοεμβρίου του έτους 2015. Κατά την διάρκεια των ημερών αυτών, επιτεύχθη η συγκέντρωση συνολικά 155 ερωτηματολογίων, που αποτελεί ικανοποιητικό δείγμα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, με το οποίο έλαβε χώρα η στατιστική ανάλυση που θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής. Ειδικότερα, η πρώτη ερώτηση του εν λόγω ερωτηματολογίου είναι γεωγραφική και ακολουθούν η δεύτερη και τρίτη ερώτηση που είναι καθαρά δημογραφικές και έχουν ως κύριο σκοπό να σκιαγραφήσουν το προφίλ των ερωτώμενων. Εν συνεχεία, η τέταρτη ερώτηση αναφέρεται γενικά σε προτιμήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με τα θρησκευτικά μνημεία, ενώ οι υπόλοιπες οκτώ ερωτήσεις που ακολουθούν (πέμπτη έως και δωδέκατη) και πλαισιώνουν-αποτελούν το σώμα του εν λόγω ερωτηματολογίου αναφέρονται ειδικά σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με τις προοπτικές ανάπτυξης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στο όρος Πάικο.

6.4.2 Ερωτηματολόγιο τοπικών εταίρων και επιχειρηματιών που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας, που αποτελείται από δύο σελίδες και συνολικά δώδεκα ερωτήματα, ανοιχτού και κλειστού τύπου, απευθύνθηκε σε έντυπη μορφή σε τοπικούς εταίρους και επιχειρήσεις που υφίσταντο και δραστηριοποιούντο στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας του όρους Πάικου την χρονική περίοδο από την 1/10/2017 έως και την 31/10/2017. Κατά την διάρκεια των ημερών αυτών, επιτεύχθη η συγκέντρωση συνολικά 57 ερωτηματολογίων, που αποτελεί ικανοποιητικό δείγμα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων αναφορικά με τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, με το οποίο και έλαβε χώρα η στατιστική ανάλυση που θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο της εν λόγω διπλωματικής. Η άποψη των παραπάνω επαγγελματιών κρίνεται κρίσιμος σημασίας, αφενός αφού ένεκα της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας στην περιοχή και της συχνής επαφής

τους με τους τουρίστες-επισκέπτες έχουν καταφέρει να σχηματίσουν μία πιο πλήρη εικόνα για τις δυνατότητες και προοπτικές ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας του όρους Πάικου όπου και δραστηριοποιούνται και αφετέρου μέσω αυτής (άποψης) αναδεικνύεται παράλληλα η επιθυμία-προθυμία των προσώπων αυτών να συνδράμουν ενεργά στην περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος της Γουμένισσας τόσο με τον θρησκευτικό τουρισμό όσο και με τις άλλες ήδη υπάρχουσες μορφές τουρισμού στην περιοχή.

Ειδικότερα, οι πρώτες τρεις ερωτήσεις στο εν λόγω ερωτηματολόγιο είναι καθαρά δημογραφικές και έχουν ως κύριο σκοπό να σκιαγραφήσουν το προφίλ των ερωτώμενων. Εν συνεχεία οι ερωτήσεις τέσσερα έως και έντεκα αναφέρονται ειδικά σε ζητήματα που αφορούν αποκλειστικά τον θρησκευτικό τουρισμό και όχι μόνο της ορεινής περιοχής της Γουμένισσας. Κλείνοντας, η δωδέκατη ερώτηση του εν λόγω ερωτηματολογίου είναι ερώτηση ελεύθερης απάντησης, που στόχο έχει να αποτυπώσει καθαρά την προσωπική άποψη των ερωτώμενων αναφορικά με το υπό έρευνα ζήτημα.

6.5 Περιορισμοί της παρούσας έρευνας

Κατά το χρόνο που έλαβε χώρα η έρευνα, να σημειωθεί πως έλαβαν χώρα σημαντικές προσπάθειες, ώστε τα αποτελέσματα που θα εξάγονταν να ήταν όσο το δυνατό ασφαλή, ακριβή και αξιόπιστα. Όπως είναι γνωστό, όσο πιο μεγάλο είναι το μέγεθος ενός δείγματος, τόσο πιο μεγάλη είναι η ασφάλεια και εγκυρότητα των αποτελεσμάτων που εξάγονται (Χρήστου, 1999).

Στην προκειμένη περίπτωση και αναφορικά με τα δύο δομημένα ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν στις δύο κατηγορίες ερωτώμενων, εξήχθησαν κάποια σημαντικά συμπεράσματα και προέκυψαν κάποιες δυσκολίες.

Ειδικότερα, αναφορικά με το πρώτο ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε ως προαναφέρθηκε παραπάνω στους επισκέπτες και επιχειρηματίες που παρεβρέθησαν στην 31η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στην πόλη της Θεσσαλονίκης την χρονική περίοδο από την 12η έως και την 15η Νοεμβρίου του έτους 2015, επετεύχθη συνολικά η συγκέντρωση 155

ερωτηματολογίων. Ο βαθμός ανταπόκρισης, ήτοι δηλαδή τα 155 ερωτηματολόγια που εν τέλει απαντήθηκαν είναι μεν ικανοποιητικός για το σκοπό της έρευνας, πλην όμως δεν ήταν ο προσδοκώμενος, αφού σε καμία των περιπτώσεων ο αριθμός αυτός δεν είναι αντιπροσωπευτικός του συνόλου των επισκεπτών και επιχειρηματιών που επισκέφθηκαν το συγκεκριμένο μέρος τις ημέρες εκείνες αλλά απεναντίας αποτελεί μικρό εύρος δείγματος, γεγονός που αφενός καταδεικνύει την απροθυμία και διστακτικότητα των παρεβρισκομένων να συμμετάσχουν στην έρευνα και αφετέρου καθιστά μη δυνατή την γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Κλείνοντας και αναφορικά με το δεύτερο ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε ως προαναφέρθηκε παραπάνω στους τοπικούς εταίρους και επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο την χρονική περίοδο από την 1/10/2017 έως και την 31/10/2017, επιτεύχθη συνολικά η συγκέντρωση 57 ερωτηματολογίων. Αξίζει να σημειωθεί πως ο αριθμός αυτό καλύπτει το σύνολο των υφιστάμενων κατά το χρόνο εκείνο επιχειρήσεων που έδρευαν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Γουμένισσας, οι οποίες με ιδιαίτερη προθυμία αποκρίθηκαν απαντώντας στις ερωτήσεις του εν λόγω ερωτηματολογίου, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό πλήρως το κομμάτι της προσφοράς και υπηρεσιών, γεγονός που επιτρέπει την διαμόρφωση μίας ολοκληρωμένης εικόνας αναφορικά με τον σκοπό της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Εισαγωγή

Ακολούθως, ακολουθεί στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων της πρωτογενούς έρευνας, που προήλθαν από την διανομή δύο δομημένων ερωτηματολογίων, με ερωτώμενους αφενός επισκέπτες και επαγγελματίες της

Έκθεσης Τουρισμού Philoxenia 2015 που έλαβε χώρα στην Θεσσαλονίκη και αφετέρου επιχειρήσεις και τοπικούς εταίρους που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στην ορεινή περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο κατά το έτος 2017. Η στατιστική ανάλυση των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε με την χρήση του προγράμματος IBM SPSS Statistics. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση παρουσιάζονται εν συνεχεία με την μορφή πινάκων, ιστογραφημάτων και γραφημάτων για κάθε ένα ερώτημα ξεχωριστά και ακολουθεί αναλυτική περιγραφή και επεξήγηση των αποτελεσμάτων.

Το σύστημα SPSS, σημαίνει εννοιολογικά στατιστικό πακέτο που χρησιμοποιείται για τις κοινωνικές επιστήμες και το οποίο πρωτοέκανε την εμφάνιση του το έτος 1968. Αποτελεί ένα λογισμικό, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως για την επεξεργασία, την ανάλυση αλλά και την απεικόνιση όλων των μορφών δεδομένων. Η πηγή προέλευσης των δεδομένων αυτών ποικίλει. Τα δεδομένα αυτά μπορεί να προέρχονται είτε από μία επιστημονική έρευνα, είτε μία βάση πληροφοριών πελατών είτε από αλλού (SPSS Tutorials, 2018).

7.2 Στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

7.2.1 Ανάλυση πρώτου ερωτηματολογίου και δη των επισκεπτών και επιχειρηματιών που παρεβρέθησαν στην 31η Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στη Θεσσαλονίκη

Ερώτημα 1^ο

- **Ποιός είναι ο μόνιμος τόπος διαμονής σας;**

Το πρώτο ερώτημα του εν λόγω ερωτηματολογίου, ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων γεωγραφικών ερωτήσεων. Από τον πίνακα που ακολουθεί παρακάτω προκύπτει ολοφάνερα ότι το μεγαλύτερο μέρος-πλειοψηφία των ερωτώμενων έχουν δηλώσει ως μόνιμη πόλη διαμονής την πόλη της Θεσσαλονίκης, με ποσοστό που αγγίζει το 45,4%. Ακολούθως, το σύνολο των υπολοίπων πενήντα τριών πόλεων που δηλώθηκαν συνολικά από τους

ερωτώμενους καταλαμβάνουν ποσοστό 54,6% του δείγματος, με το αμέσως επόμενο πιο σημαντικό και αξιόλογο ποσοστό να εντοπίζεται στην πόλη των Σερρών με ποσοστό που αγγίζει το 2,6%, ενώ ακολουθούν με αξιόλογα επίσης ποσοστά της τάξεως του 2% οι περιοχές της Κατερίνης, των Κουφαλιών, της Ξάνθης, της Λάρισας, της Ρόδου και της Βέροιας.

Πίνακας 8.1
Μόνιμη πόλη διαμονής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Θεσσαλονίκη	69	45.1	45.4	45.4
	Σέρρες	4	2.6	2.6	48.0
	Μυτιλήνη	2	1.3	1.3	49.3
	Νάουσα	1	.7	.7	50.0
	Κατερίνη	3	2.0	2.0	52.0
	Κύμη	2	1.3	1.3	53.3
	Πτολεμαΐδα	1	.7	.7	53.9
	Κουφάλια	3	2.0	2.0	55.9
	Γέφυρα	1	.7	.7	56.6
	Πολύγυρος	2	1.3	1.3	57.9
	Μικρό Μοναστήρι	1	.7	.7	58.6
	Ηράκλειο	1	.7	.7	59.2
	Αλεξάνδρεια	2	1.3	1.3	60.5
	Ξάνθη	3	2.0	2.0	62.5
	Λάρισα	3	2.0	2.0	64.5
	Άγιος Νικόλαος	1	.7	.7	65.1
	Ρόδος	3	2.0	2.0	67.1
	Νάξος	1	.7	.7	67.8
	Λαγκαδάς	2	1.3	1.3	69.1
		Καλαμπάκα	1	.7	.7
	Καλαμάτα	2	1.3	1.3	71.1
	Φλώρινα	2	1.3	1.3	72.4
	Αλεξανδρούπολη	1	.7	.7	73.0
	Σκεπαστό	1	.7	.7	73.7
	Νέα Μουδανιά	2	1.3	1.3	75.0
	Στυλίδα	1	.7	.7	75.7
	Σιάτιστα	2	1.3	1.3	77.0

Διαβατά	2	1.3	1.3	78.3
Πάρος	1	.7	.7	78.9
Κιλκίς	2	1.3	1.3	80.3
Δράμα	2	1.3	1.3	81.6
Ελευθερούπολη	1	.7	.7	82.2
Νέα Πέλλα	2	1.3	1.3	83.6
Τσοτύλι	1	.7	.7	84.2
Αθήνα	1	.7	.7	84.9
Νικήτη	1	.7	.7	85.5
Αίγιο	1	.7	.7	86.2
Ήραιο	1	.7	.7	86.8
Ηράκλεια	1	.7	.7	87.5
Λιτόχωρο	2	1.3	1.3	88.8
Νέος Μαρμαράς	1	.7	.7	89.5
Βέροια	3	2.0	2.0	91.4
Καρδίτσα	2	1.3	1.3	92.8
Κέρκυρα	1	.7	.7	93.4
Λουτράκι Αλμωπίας	1	.7	.7	94.1
Ιωάννινα	1	.7	.7	94.7
Βόνιτσα	1	.7	.7	95.4
Ωραιόκαστρο	1	.7	.7	96.1
Φίλυρο	1	.7	.7	96.7
Άρτα	1	.7	.7	97.4
Βόλος	1	.7	.7	98.0
Κομοτηνή	1	.7	.7	98.7
Σελιανίτικα	1	.7	.7	99.3
Έδεσσα	1	.7	.7	100.0

Περαιτέρω, σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, που προκύπτει σε συνάρτηση πάντοτε με τον πιο πάνω πίνακα, φαίνεται ολοφάνερα ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων του εν λόγω ερωτηματολογίου έχει δηλώσει ως μόνιμο νομό διαμονής τον νομό Θεσσαλονίκης, με ποσοστό που αγγίζει το 53,3%. Εν συνεχεία, ακολουθούν με αξιόλογα επίσης ποσοστά οι νομοί Ημαθίας, Πιερίας και Χαλκιδικής, με ποσοστό 3,9% αντίστοιχα ο καθένας, ακολουθεί ο νομός Σερρών που αγγίζει ποσοστό 3,3% του δείγματος και τέλος οι νομοί Κοζάνης και Πέλλας με αξιόλογο ποσοστό 2,6%. Τέλος, δηλώθηκαν άλλοι είκοσι επτά νομοί πλην των ανωτέρω αναφερόμενων ως μόνιμοι νομοί διαμονής, σε πολύ μικρά ποσοστά κάτω του 2,6%.

Πίνακας 8.2
Μόνιμος νομός διαμονής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Θεσσαλονίκης	81	52.9	53.3	53.3
	Σερρών	5	3.3	3.3	56.6
	Λέσβου	2	1.3	1.3	57.9
	Ημαθίας	6	3.9	3.9	61.8
	Πιερίας	6	3.9	3.9	65.8
	Εύβοιας	2	1.3	1.3	67.1
	Κοζάνης	4	2.6	2.6	69.7
	Χαλκιδικής	6	3.9	3.9	73.7
	Ηρακλείου	1	.7	.7	74.3
	Ξάνθης	3	2.0	2.0	76.3
	Λαρίσης	3	2.0	2.0	78.3
	Λασιθίου	1	.7	.7	78.9
	Δωδεκανήσων	3	2.0	2.0	80.9
	Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	1	.7	.7	81.6
	Τρικάλων	1	.7	.7	82.2
	Μεσσηνίας	2	1.3	1.3	83.6
	Φλώρινας	2	1.3	1.3	84.9
	Έβρου	1	.7	.7	85.5
	Φθιώτιδας	1	.7	.7	86.2
	Κυκλάδων	1	.7	.7	86.8
	Κιλκίς	2	1.3	1.3	88.2
	Δράμας	2	1.3	1.3	89.5
	Καβάλας	1	.7	.7	90.1
	Πέλλας	4	2.6	2.6	92.8
	Αττικής	1	.7	.7	93.4
	Σάμου	1	.7	.7	94.1
	Καρδίτσας	2	1.3	1.3	95.4
	Κέρκυρας	1	.7	.7	96.1
	Ιωαννίνων	1	.7	.7	96.7
	Απωλοακαρνανία	1	.7	.7	97.4
	Άρτας	1	.7	.7	98.0
	Μαγνησίας	1	.7	.7	98.7
	Ροδόπης	1	.7	.7	99.3
	Αχαΐας	1	.7	.7	100.0

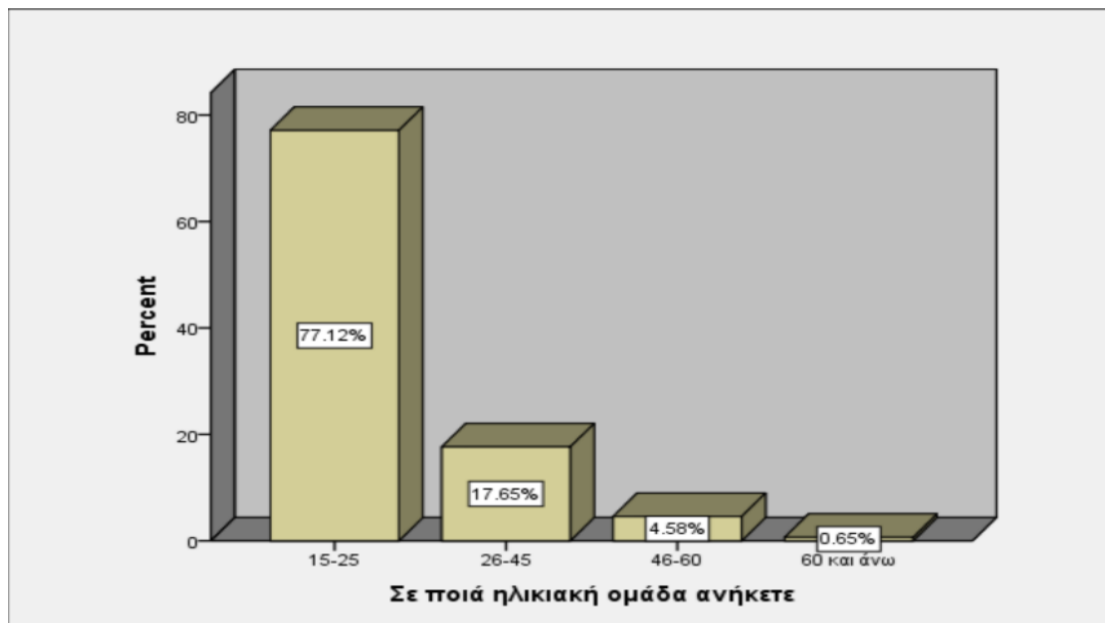
Ερώτημα 2^ο

- **Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;**

Το δεύτερο ερώτημα, ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων δημογραφικών ερωτήσεων που έχουν ως κύριο στόχο την άντληση δημογραφικών στοιχείων με σκοπό την σκιαγράφηση του προφίλ των

ερωτώμενων του παρόντος ερωτηματολογίου. Από το γράφημα που ακολουθεί παρακάτω, παρατηρούμε ότι ποσοστό της τάξεως του 77,1% ανήκει στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ των 15 και 25 ετών. Εν συνεχεία ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 26 με 45 ετών, με ποσοστό που αγγίζει το 17,6% του δείγματος. Ακολούθως η ηλικιακή ομάδα 46 ετών και άνω, καταλαμβάνει αθροιστικά το 5,3% του δείγματος και δη ποσοστό 4,6% καταλαμβάνουν οι ηλικίες από 46 ετών έως 60 ετών και ποσοστό 0,7% οι ηλικίες από 60 ετών και άνω.

Γράφημα 8.1
Ηλικιακή ομάδα

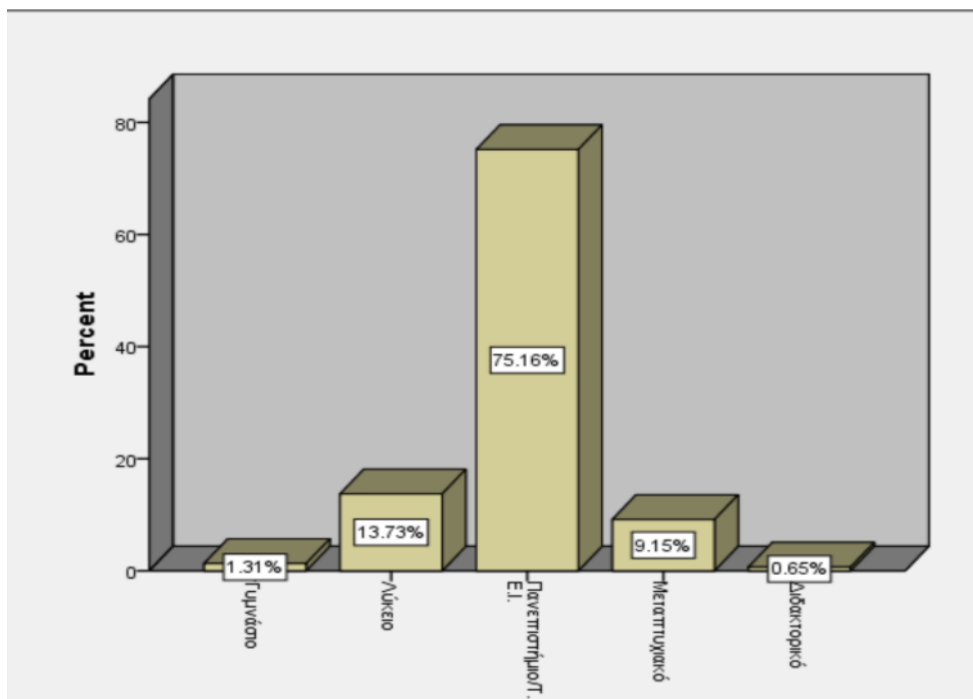
Ερώτημα 3^ο

- **Ποιό είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;**

Το τρίτο ερώτημα του εν λόγω ερωτηματολογίου, ανήκει και αυτό στην κατηγορία των λεγόμενων δημογραφικών ερωτήσεων που έχουν ως προείταμε και ανωτέρω κύριο στόχο την άντληση δημογραφικών στοιχείων με σκοπό την σκιαγράφηση του προφίλ των ερωτώμενων του παρόντος ερωτηματολογίου. Ειδικότερα, από το γράφημα που ακολουθεί κάτωθι, παρατηρούμε ευκόλως ότι μεγάλο ποσοστό και δη 75,2% κατέχει πτυχίο πανεπιστημίου/ΤΕΙ, ποσοστό 13,7% έχει αποφοιτήσει από το λύκειο, ποσοστό που αγγίζει το 1,3% είναι

απόφοιτοι γυμνασίου, ποσοστό δε 9,2% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και τέλος μόλις ποσοστό 0,7% είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου.

Γράφημα 8.2
Εκπαιδευτικό επίπεδο

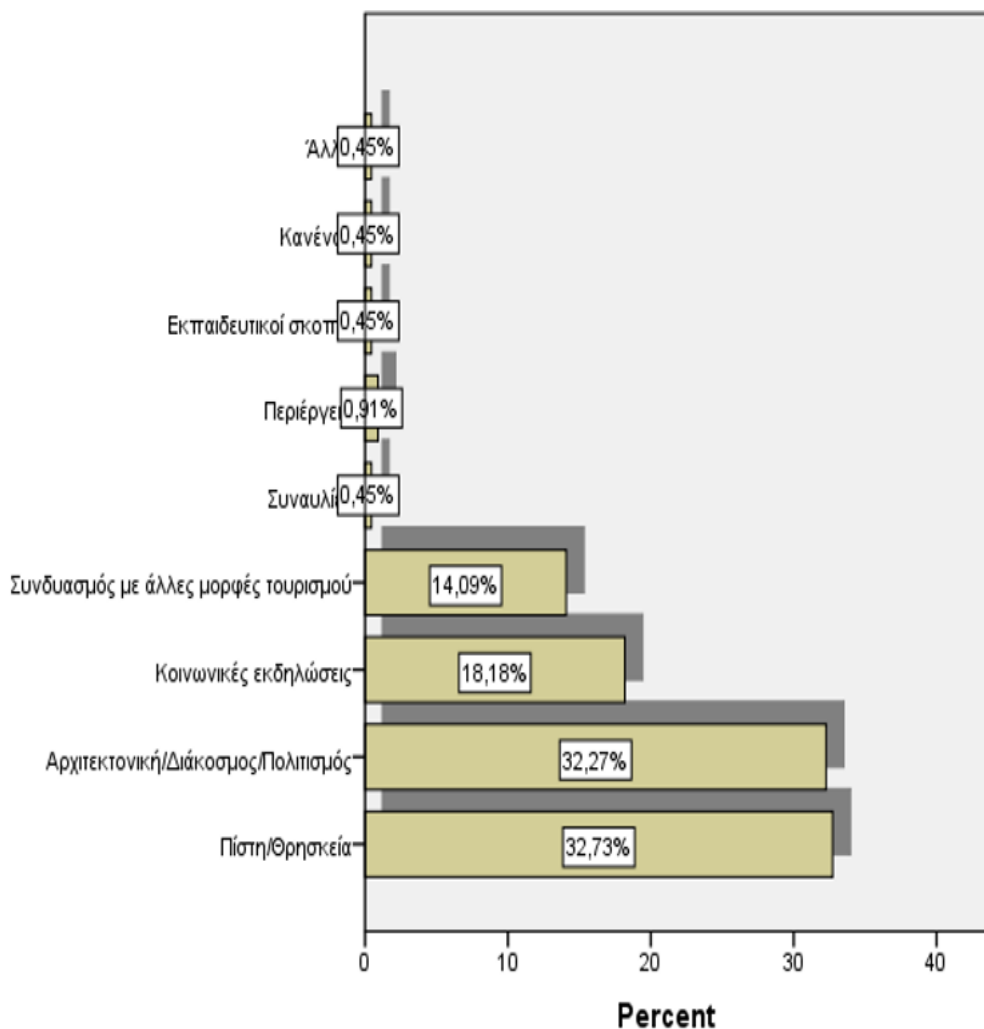

Ερώτημα 4^ο

- **Για ποιο λόγο θα επισκεφτόσασταν ένα θρησκευτικό μνημείο;**

Από το γράφημα που ακολουθεί, διαπιστώνεται ότι ποσοστό 32,7% των ερωτώμενων θα επισκεπτόταν ένα θρησκευτικό μνημείο για λόγους καθαρά πίστης και θρησκείας, ενώ ποσοστό της τάξεως του 32,3% για λόγους που αφορούν αρχιτεκτονική/διάκοσμο και πολιτισμό. Περαιτέρω, ποσοστό 18,2% του δείγματος, θα πραγματοποιούσε μία τέτοια επίσκεψη για λόγους παρακολούθησης και συμμετοχής σε κοινωνικά δρώμενα και εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή, ενώ η επιλογή του συνδυασμού με άλλες μορφές τουρισμού καταλαμβάνει ποσοστό 14,1% του δείγματος.

Γράφημα 8.3
Λόγοι επίσκεψης ενός θρησκευτικού μνημείου

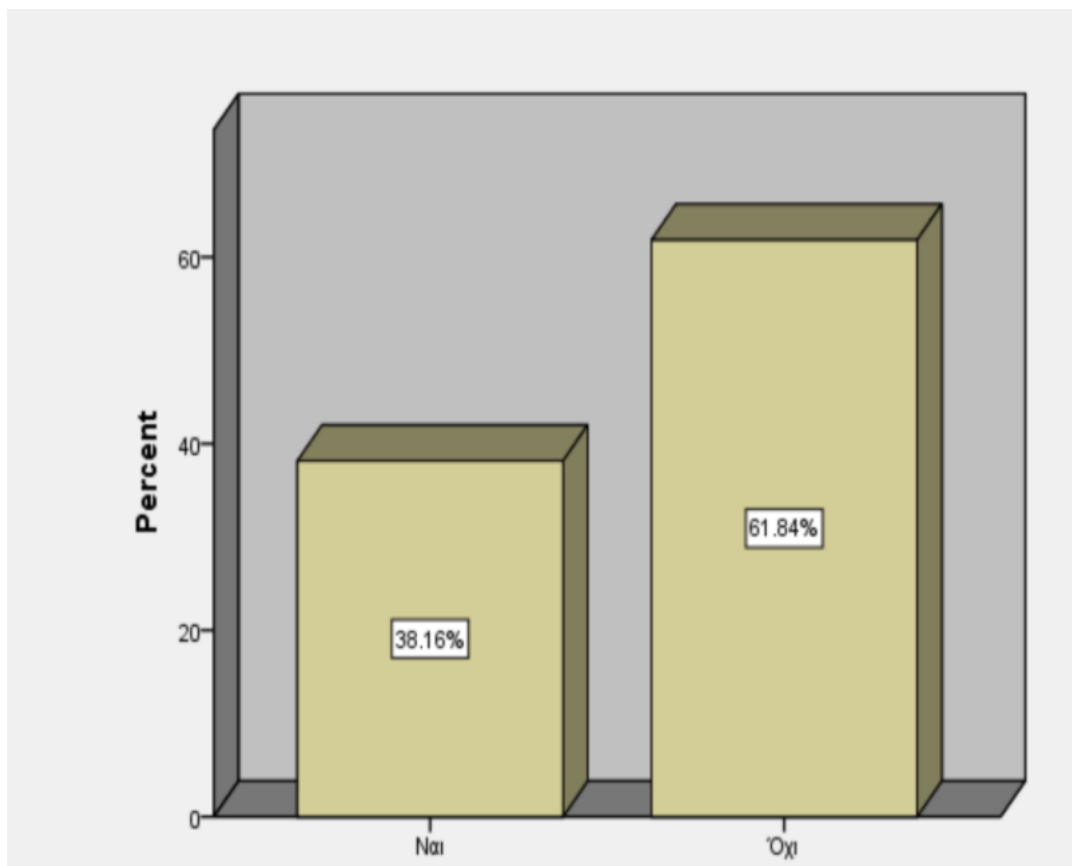

Ερώτημα 5^ο

- **Έχετε ακούσει ποτέ το όνομα «Πάικο»;**

Από το γράφημα που ακολουθεί, ευκόλως παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 61,8% δεν έχει ακούσει ποτέ το όνομα «Πάικο», ποσοστό διόλου ασήμαντο που μόνο προβληματισμούς μπορεί να εγείρει, ενώ απεναντίας σε ποσοστό της τάξεως του 38,2% του δείγματος δείχνει γνώριμο το όνομα «Πάικο».

Γράφημα 8.4
Έχετε ακούσει το όνομα «Πάικο»;

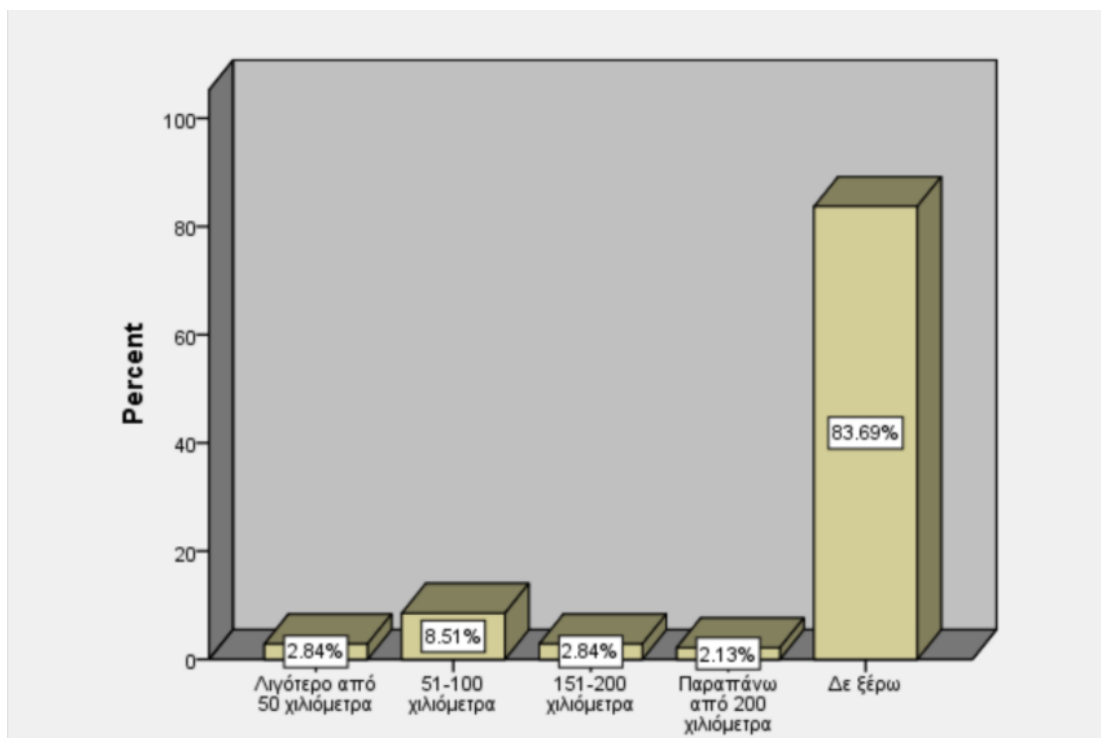

Ερώτημα 6^ο

- **Γνωρίζετε πόσο περίπου απέχει το όρος Πάικο από τον τόπο διαμονής σας;**

Από το γράφημα που ακολουθεί, εμφανίζεται πως ποσοστό της τάξεως του 83,7% του δείγματος δεν γνωρίζει καθόλου πόση απόσταση απέχει το όρος Πάικο από τον τόπο της συνήθους διαμονής του, γεγονός που καταδεικνύει ότι δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση. Από την άλλη ποσοστό 8,5% είναι σε θέση να γνωρίζει ότι απέχει χιλιομετρική απόσταση μεταξύ 51 και 100 χιλιομέτρων, ενώ ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 2,8% του δείγματος φέρεται να απάντησε ότι απέχει χιλιομετρική απόσταση λιγότερη από 50 χιλιόμετρα και απόσταση μεταξύ 151-200 χιλιομέτρων αντίστοιχα. Τέλος, την επιλογή περισσότερο από 200 χιλιόμετρα, απαρτίζει ποσοστό 2,1% του δείγματος.

Γράφημα 8.5
Απόσταση όρους Πάικου από τον τόπο διαμονής

Ερώτημα 7^ο

- **Ποιες είναι οι πέντε πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε το όνομα «Πάικο»;**

Ο πίνακας που ακολουθεί αφορά τις πέντε πρώτες λέξεις που έρχονται στο νου κάποιου όταν ακούει την λέξη «Πάικο». Παρατηρείται αρχικά πως ποσοστό της τάξεως του 15,6% του δείγματος φαίνεται πως δεν έχει ξανακούσει ποτέ το όνομα αυτό. Μία από τις πιο συχνά εμφανιζόμενες λέξεις που έρχεται στο νου των ερωτώμενων σύμφωνα με την έρευνα είναι η λέξη «Βουνό», σε ποσοστό μάλιστα 16,9%. Ακολουθεί εν συνεχεία η λέξη «θρησκεία» και «πίστη» με ποσοστό που αγγίζει το 5,6%. Επιπλέον κάποιες από τις λέξεις όπως «εξοχή» και «φύση» καταλαμβάνουν ποσοστό 5,3%, όπως επίσης άλλες που αφορούν «μνημεία», «αξιοθέατα» και «μουσεία» αγγίζουν το ίδιο ακριβώς ποσοστό (5,3%). Τέλος αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξεως του 4,3% του δείγματος αναφέρει ως πρώτες λέξεις το «όρος» και την «κορυφή» καθώς και το «μοναστήρι» και τη «μονή».

Πίνακας 8.3

Λέξεις που έρχονται στο νου στο άκουσμα της λέξης «Πάικο»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Βουνό	51	6.7	16.9	16.9
	Εκκλησία	4	.5	1.3	18.3
	Εκδρομή/Περιπέτεια/Εμπειρία	6	.8	2.0	20.3
	Εξοχή/Φύση	16	2.1	5.3	25.6
	Ποτά και Τσάι	3	.4	1.0	26.6
	Τοπία/Πεδιάδες	5	.7	1.7	28.2
	Κάστανα	5	.7	1.7	29.9
	Χαλάρωση/Ηρεμία	5	.7	1.7	31.6
	Φωτογραφία	1	.1	.3	31.9
	Δεν έχω ακούσει την λέξη Πάικο	47	6.1	15.6	47.5
	Φαγητό/Γλυκό	9	1.2	3.0	50.5
	Πόλη/Περιοχή	9	1.2	3.0	53.5
	Ζώο	2	.3	.7	54.2
	Παράδοση	1	.1	.3	54.5
	Νησί	1	.1	.3	54.8
	Όνομα/Επίθετο	5	.7	1.7	56.5
	Δεν ξέρω/Τίποτα	6	.8	2.0	58.5
	Φυλή	2	.3	.7	59.1
	Θρησκεία/Πίστη	17	2.2	5.6	64.8
		Μοναστήρι/Μονή	13	1.7	4.3
	Μνημείο/Αξιοθέατο/Μουσείο	16	2.1	5.3	74.4
	Πολιτισμός	3	.4	1.0	75.4
	Όρος/Κορυφή	13	1.7	4.3	79.7
	Χιόνια/Χιονοδρομικό/Σκι	9	1.2	3.0	82.7
	Άλλο	15	2.0	5.0	87.7
	Νερό/Πηγές	9	1.2	3.0	90.7
	Ορειβασία	2	.3	.7	91.4
	Κτήριο	2	.3	.7	92.0
	Κιλκίς	7	.9	2.3	94.4
	Βλάχοι	2	.3	.7	95.0
	Άνθρωποι/Φίλοι	4	.5	1.3	96.3
	Ομορφιά	4	.5	1.3	97.7
	Φιλοξενία	1	.1	.3	98.0
	Πανυγήρια/Γιορτές	4	.5	1.3	99.3
	Μυθολογία/Αρχαία ιστορία	2	.3	.7	100.0

Ερώτημα 8^ο

- Ποια από τα παρακάτω γνωρίζετε. Συμπληρώστε τα δύο τελευταία πλαίσια με κάτι άλλο ενδιαφέρον που γνωρίζετε για την περιοχή.

Στον παρακάτω πίνακα που ακολουθεί παρατηρείται ότι ποσοστό που αντιστοιχεί στο 56,8% του δείγματος δείχνει να γνωρίζει την Ιερά Μονή Παναγίας στην περιοχή της Γουμένισσας, ενώ ποσοστό που αγγίζει το 20,5% του δείγματος γνωρίζει την Ιερά Μονή Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης στην περιοχή της Γρίβας. Ακολουθεί εν συνέχεια η Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου στην περιοχή του Λόφου με ποσοστό 11,4%, ενώ η Ιερά Μονή Παναγίας Σουμελά δεν ξεπερνά ποσοστό 1,5% του δείγματος. Τέλος, οι υπόλοιπες μονές καταλαμβάνουν ποσοστό λιγότερο από 1%.

Πίνακας 8.4

Ποια από τα παρακάτω γνωρίζετε;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ιερά Μονή Παναγίας-Γουμένισσα	75	8.2	56.8	56.8
	Ιερά Μονή Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης-Γρίβα	27	2.9	20.5	77.3
	Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου-Λόφος	15	1.6	11.4	88.6
	Φαράγγι Στραβοπόταμου	1	.1	.8	89.4
	Καταρράκτες Σκρα	1	.1	.8	90.2
	Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου	1	.1	.8	90.9
	Ιερά Μονή Αρχαγγέλου	1	.1	.8	91.7
	Ιερά Μονή Παναγίας Σουμελά	2	.2	1.5	93.2
	Καμία Μονή	1	.1	.8	93.9
	Άλλο	8	.9	6.1	100.0

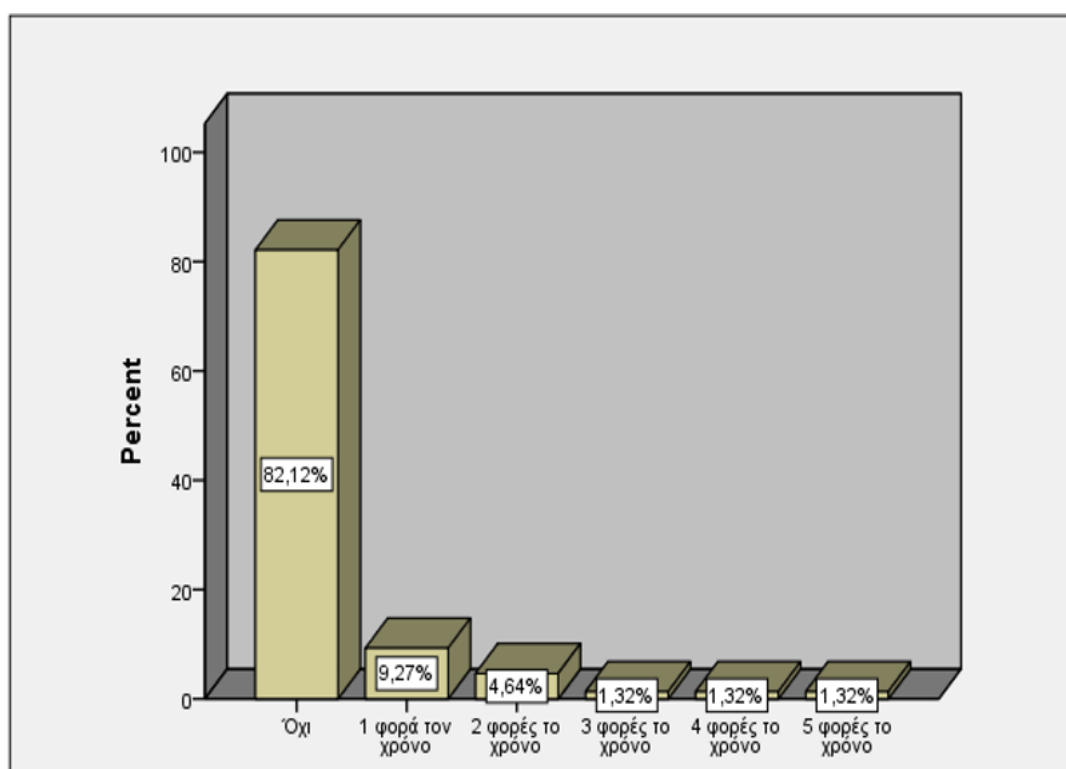
Ερώτημα 9^ο

- Ταξιδεύετε με σκοπό το ιερό προσκύνημα και την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων;

Στο παρακάτω γράφημα που ακολουθεί, παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 82,1% του δείγματος δεν πραγματοποιεί ένα ταξίδι που έχει ως σκοπό την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων, ενώ απεναντίας ποσοστό 9,3% του δείγματος ταξιδεύει με τέτοιο σκοπό, μία φορά το χρόνο. Ακολούθως, αναφορικά με την συχνότητα πραγματοποίησης αυτού του είδους ταξιδιού, ποσοστό της τάξεως του 4,6% πραγματοποιεί τέτοιου είδους ταξίδι δύο φορές το χρόνο, ενώ ποσοστό μόλις της τάξεως του 1,3% πραγματοποιεί το ταξίδι αυτό σε συχνότητα τρεις, τέσσερις και πέντε φορές το χρόνο αντίστοιχα.

Γράφημα 8.6

Ταξιδεύετε με σκοπό το ιερό προσκύνημα και την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων;

Τέλος, αναφορικά με τους μήνες που πραγματοποιείται το συγκεκριμένο είδος ταξιδιού, πάντοτε σε συνάρτηση με τα ανωτέρω λεχθέντα και σύμφωνα με τον πίνακα που ακολουθεί, παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 24,2% των ερωτώμενων, αποφασίζουν να πραγματοποιήσουν το εν λόγω ταξίδι κυρίως τον μήνα Ιούλιο, ποσοστό που αγγίζει το 21,2% επιλέγει τον μήνα Αύγουστο, ενώ ποσοστό 15,2% επιλέγει ως μήνα πραγματοποίησης του ταξιδιού τον μήνα Ιούνιο. Από την άλλη ποσοστό της τάξεως του 36,4% φαίνεται να μην επιλέγει την πραγματοποίηση ταξιδιού τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ ποσοστό μόλις 3% επιλέγει να ταξιδεύει καθ' όλη την διάρκεια του έτους.

Πίνακας 8.5

Μήνες πραγματοποίησης ταξιδιού με σκοπό την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ιανουάριος	1	.1	3.0	3.0
	Φεβρουάριος	1	.1	3.0	6.1
	Μάρτιος	2	.2	6.1	12.1
	Απρίλιος	2	.2	6.1	18.2
	Μάιος	3	.3	9.1	27.3
	Ιούνιος	5	.5	15.2	42.4
	Ιούλιος	8	.9	24.2	66.7
	Αύγουστος	7	.8	21.2	87.9
	Σεπτέμβριος	1	.1	3.0	90.9
	Οκτώβριος	2	.2	6.1	97.0
	Όλο το χρόνο	1	.1	3.0	100.0

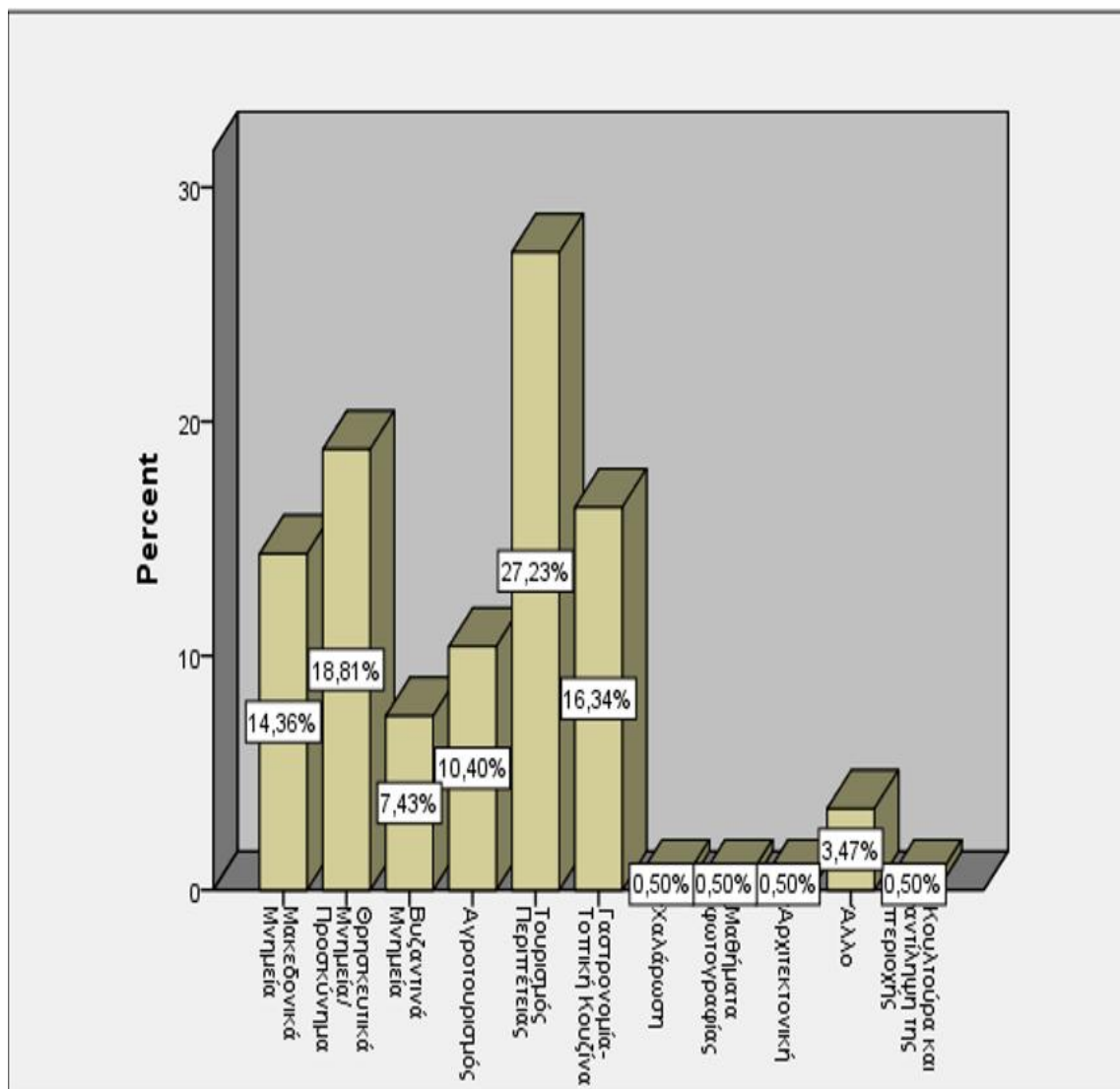
Ερώτημα 10^ο

- **Θα επισκεπτόσασταν το Πάικο; α) Αν ναι, ποιο θα ήταν το βασικό κίνητρο της επίσκεψης σας;**

Αναφορικά με το συγκεκριμένο ερώτημα, ως εμφανίζεται από το γράφημα που ακολουθεί, παρουσιάζεται ως βασικό κίνητρο επίσκεψης του

όρους Πάικου ο τουρισμός περιπέτειας με ποσοστό που αγγίζει το 27,2%. Εν συνεχεία, ποσοστό 18,8% αναφέρει πως θα πραγματοποιούσε μία επίσκεψη σε αυτό για να δει από κοντά τα θρησκευτικά μνημεία και να πραγματοποιήσει προσκύνημα, ενώ το 16,3% του δείγματος θα το επισκεπτόταν για γαστρονομικούς λόγους και για να δοκιμάσει από κοντά την τοπική κουζίνα της περιοχής. Επιπλέον, αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξεως του 14,4% δήλωσε πως λόγος επίσκεψης για το όρος Πάικο αποτελεί η κληρονομιά που φέρει από μακεδονικά μνημεία, ποσοστό 10,4% θα το επισκεπτόταν για λόγους αγροτουρισμού, ενώ τέλος ποσοστό 7,4% για να δει από κοντά τα Βυζαντικά Μνημεία που φέρει η περιοχή.

Γράφημα 8.7
Κίνητρα επίσκεψης του όρους Πάικου

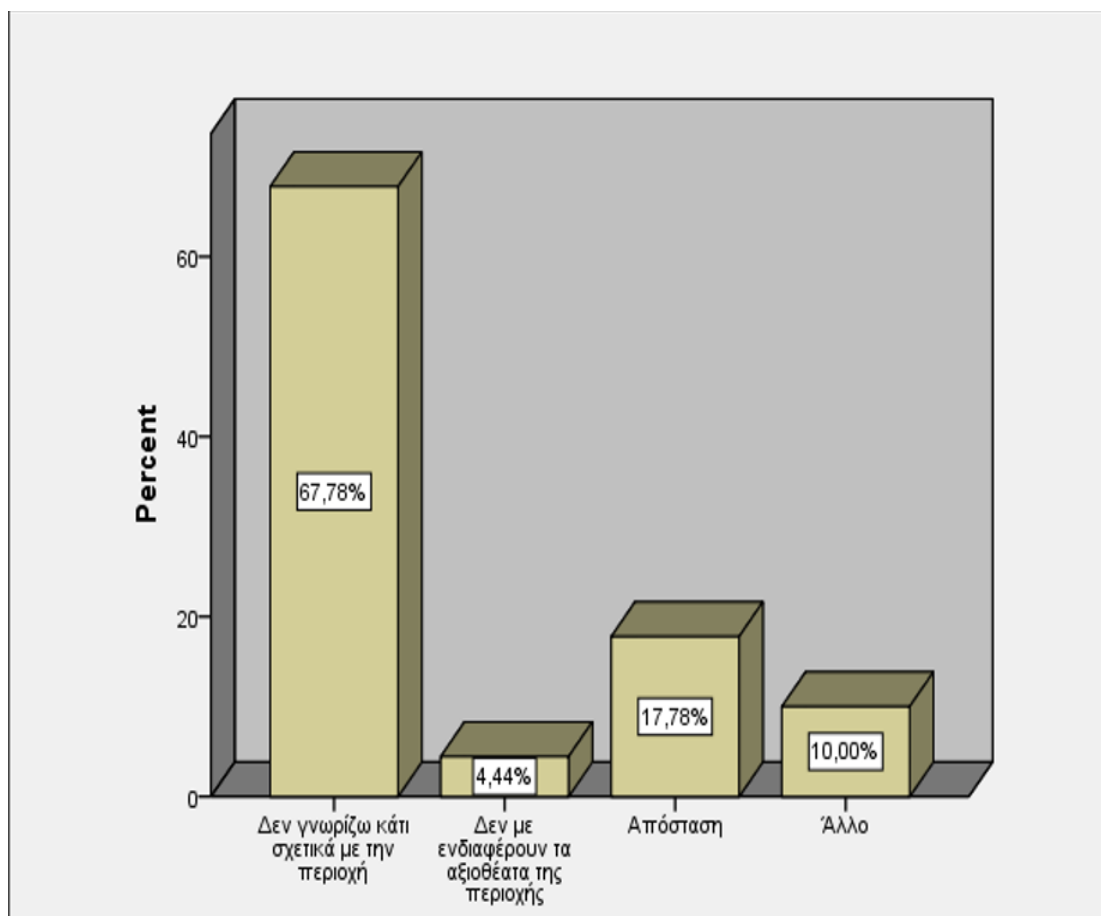

β) Αν όχι, ποιος ο βασικός λόγος να μην επισκεφτείτε το Πάικο;

Αναφορικά με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες στο συγκεκριμένο ερώτημα, σχετικά με τους λόγους μη επίσκεψης του όρους Πάικου από μέρους τους, ως προκύπτει από το κάτωθι γράφημα, κύριος και βασικός λόγος αποτελεί το γεγονός ότι δεν γνωρίζουν κάτι σχετικά με την περιοχή σε ποσοστό μάλιστα 67,8% του δείγματος. Δεύτερος κατά σειρά λόγος φαίνεται να αποτελεί η απόσταση σε ποσοστό 17,8%, ενώ μόλις ποσοστό της τάξεως του 4,4% φέρεται να δηλώνει αδιαφορία σχετικά με τα αξιοθέατα της περιοχής, ποσοστό αρκετά μικρό που δεν αποτελεί ιδιαίτερα αποτρεπτικό εν τέλει λόγο για την πραγματοποίηση επίσκεψης στην περιοχή. Η απάντηση άλλο εκ των αναφερόμενων στο ερωτηματολόγιο απαρτίζει ποσοστό 10% των απαντήσεων του δείγματος.

Γράφημα 8.8

Λόγοι μη επίσκεψης του όρους Πάικου

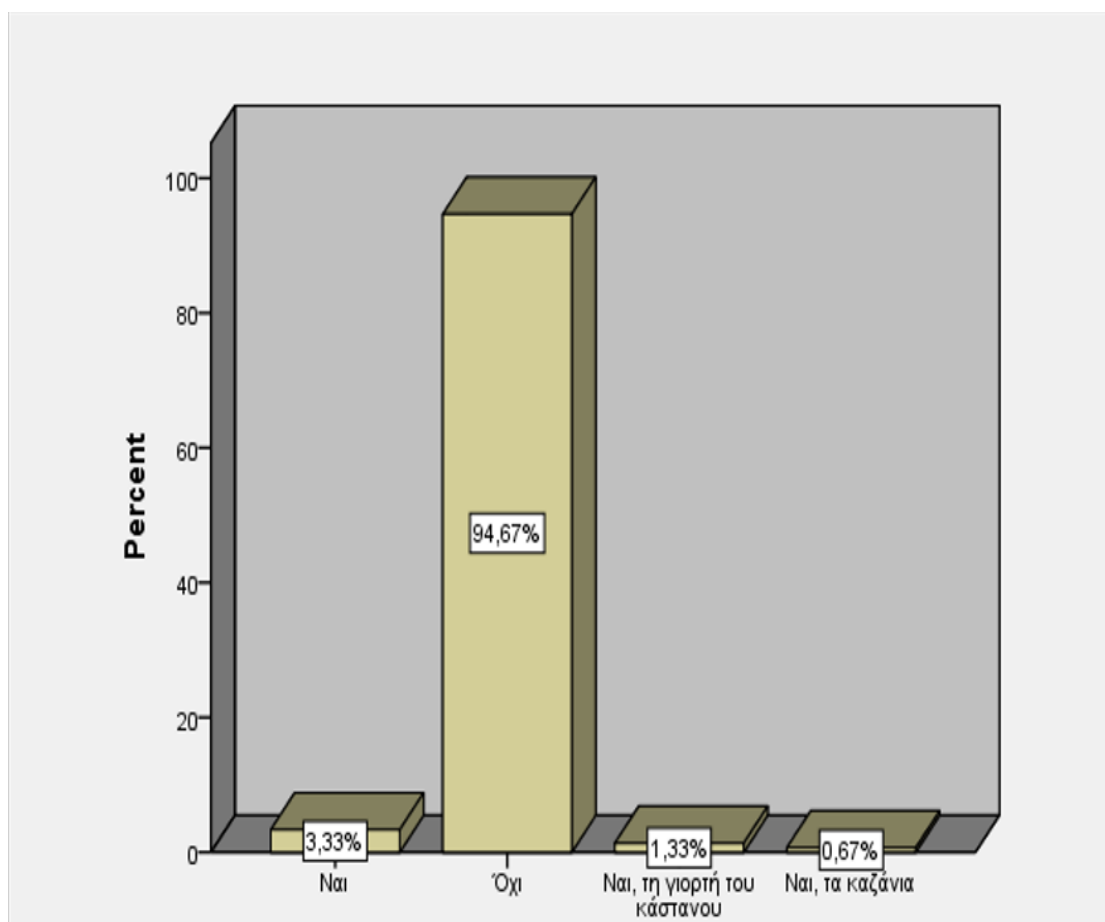
Ερώτημα 11^ο

- Έχετε ακούσει για τα πανηγύρια που διοργανώνονται στο Πάικο;

Αναφορικά με το συγκεκριμένο ερώτημα, σύμφωνα με το γράφημα που ακολουθεί, φαίνεται ότι συντριπτικό ποσοστό 94,7% του δείγματος, δεν έχει ακούσει τίποτα σχετικά με τα πανηγύρια που διοργανώνονται στο όρος Πάικο, ενώ ποσοστό μόλις 3,3% του δείγματος φέρεται να απάντησε θετικά στην ερώτηση αυτή. Μάλιστα στο σύνολο των θετικών αποκρίσεων στην ερώτηση αυτή, ποσοστό της τάξεως του 1,3% φαίνεται να γνωρίζει για την γιορτή του κάστανου που διοργανώνεται στην περιοχή, ενώ ποσοστό 0,7% για τα «καζάνια».

Γράφημα 8.9

Έχετε ακούσει για τα πανηγύρια που διοργανώνονται στο Πάικο;

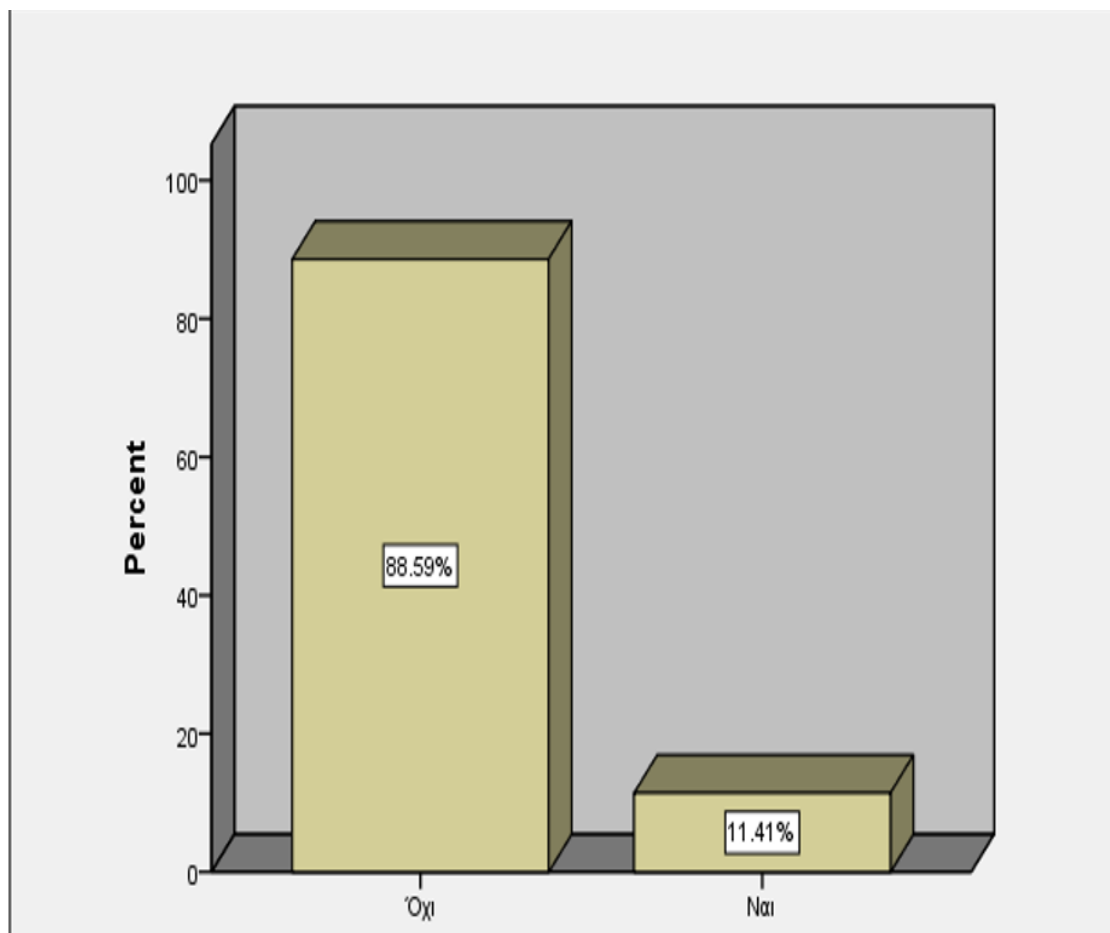
Ερώτημα 12^ο

- Διοργανώνονται στην περιοχή της κατοικίας σας εκδρομές και τουριστικά πακέτα για την περιοχή του Πάικου;

Αναφορικά με το συγκεκριμένο ερώτημα ως προκύπτει από το παρακάτω γράφημα, παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 88,6% των ερωτώμενων στο εν λόγω ερωτηματολόγιο απάντησε πως στην περιοχή όπου διαμένει δεν διοργανώνονται εκδρομές και δεν υφίστανται τουριστικά πακέτα εκδρομών για την περιοχή του όρους Πάικου, ενώ ποσοστό 11,4% έδωσε απάντηση θετική.

Γράφημα 8.10

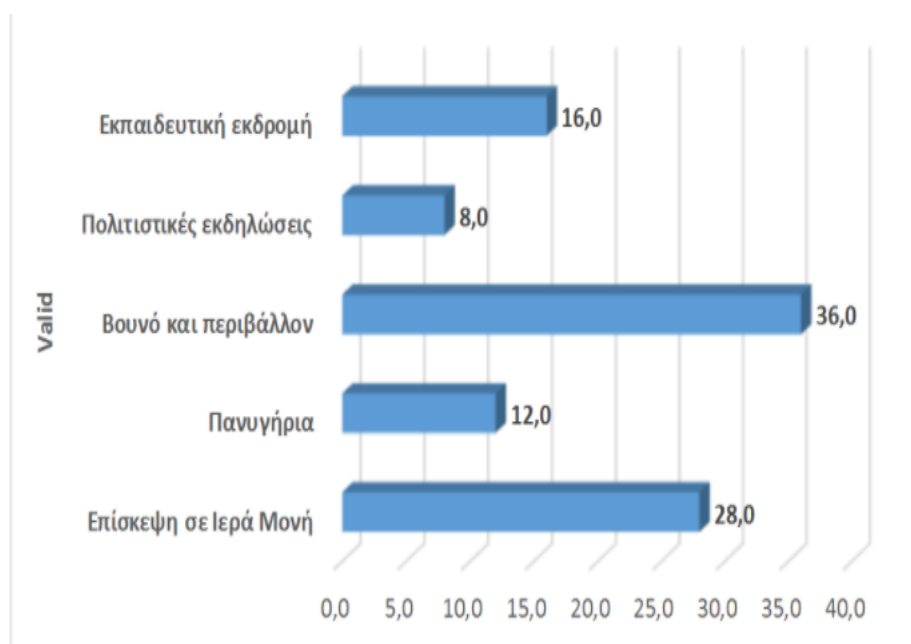
Διοργανώνονται στη περιοχή της κατοικίας σας εκδρομές και τουριστικά πακέτα για την περιοχή του Πάικου;

α) Αν ΝΑΙ, ποιος είναι ο κύριος λόγος της εκδρομής;

Επιπλέον αναφορικά με το υποερώτημα αυτό και σε συνάρτηση με τα ανωτέρω, ως προκύπτει από το κάτωθι ιστογράφημα, παρατηρείται ότι ο κύριος λόγος εκδρομής και επίσκεψης του όρους Πάικου, σύμφωνα πάντοτε με τις αποκρίσεις των ερωτώμενων, αποτελεί πρωταρχικά το βουνό και το περιβάλλον, σε ποσοστό μάλιστα 36% και ακολουθεί η επίσκεψη σε ιερές μονές και ναούς με ποσοστό 28%. Εν συνεχεία, για εκπαιδευτικούς λόγους θα μετέβαινε στην περιοχή ποσοστό 16% του δείγματος και για τα πανηγύρια που διοργανώνονται σε αυτό ποσοστό 12%. Τέλος, ποσοστό μόλις 8%, δήλωσε πως θα το επισκεπτόταν για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται σε αυτό.

Ιστογράφημα 8.11
Κύριος λόγος εκδρομής στο όρος Πάικο

β) Ποιος διοργανώνει την εκδρομή;

Τέλος και αναφορικά με τους φορείς που διοργανώνουν εκδρομές στο όρος Πάικο, κυρίαρχη θέση καταλαμβάνουν οι οργανώσεις, τα σωματεία και οι

σύλλογοι σε ποσοστό 42,1%. Εν συνεχεία, ακολουθούν η ενορία και τα τουριστικά γραφεία που καταλαμβάνουν ποσοστό 21,1% το καθένα από αυτά. Τέλος στα σχολεία οφείλεται μόλις το 5,3% των εκδρομών στο όρος Πάικο σύμφωνα πάντοτε με το δείγμα, ενώ ποσοστό 10,5% δήλωσε ως απάντηση κάποιον άλλο φορέα.

Ιστογράφημα 8.12
Διοργανωτές εκδρομής

7.2.2 Ανάλυση δεύτερου ερωτηματολογίου και δη των τοπικών εταίρων και επιχειρήσεων που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο

Ερώτημα 1^ο

- Τι τύπο επιχείρησης έχετε;

Το πρώτο ερώτημα του εν λόγω ερωτηματολογίου, ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων δημογραφικών ερωτήσεων που έχουν ως κύριο στόχο την άντληση δημογραφικών στοιχείων με σκοπό την σκιαγράφηση του προφίλ των ερωτώμενων του παρόντος ερωτηματολογίου. Από τον πίνακα που ακολουθεί παρακάτω προκύπτει ολοφάνερα ότι το μεγαλύτερο μέρος-πλειοψηφία των ερωτώμενων και δη ποσοστό της τάξεως του 38,9% διαθέτει στην περιοχή της Γουμένισσας επιχείρηση διατροφής-επισιτισμού, ενώ ποσοστό 14,8% διατηρεί

επιχείρηση ψυχαγωγίας. Ακολουθούν επιχειρήσεις όπως κομμωτήρια-κέντρα αισθητικής με ποσοστό 7,4%, ιατρικές επιχειρήσεις και σούπερ μάρκετ-παντοπωλεία με ποσοστό 5,6 αντίστοιχα, συμβολαιογραφεία, γραφεία τελετών και επιχειρήσεις ηλεκτρικών ειδών με ποσοστό 3,7 αντίστοιχα. Η απάντηση άλλου είδους εκ των αναφερόμενων στο ερωτηματολόγιο απαρτίζει ποσοστό 11,1% των απαντήσεων του δείγματος.

Πίνακας 8.6
Τύπος επιχείρησης στην Γουμένισσα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Διατροφής-επισιτισμού(εστιατόριο, ταβέρνα, αρτοποιείο, οινοποιείο)	21	38.2	38.9	38.9
	Ψυχαγωγίας(καφέ, μπαρ)	8	14.5	14.8	53.7
	Κομμωτήρια-κέντρα αισθητικής	4	7.3	7.4	61.1
	Γραφείο συμβολαιογράφου	2	3.6	3.7	64.8
	Ιατρικά	3	5.5	5.6	70.4
	Γραφεία τελετών	2	3.6	3.7	74.1
	Ανθοπωλείο	1	1.8	1.9	75.9
	Σούπερ μάρκετ-παντοπωλεία	3	5.5	5.6	81.5
	Ασφάλειες	1	1.8	1.9	83.3
	Μαγαζί ηλεκτρονικών ειδών	2	3.6	3.7	87.0
	Μεσπικό γραφείο	1	1.8	1.9	88.9
	Άλλο	6	10.9	11.1	100.0

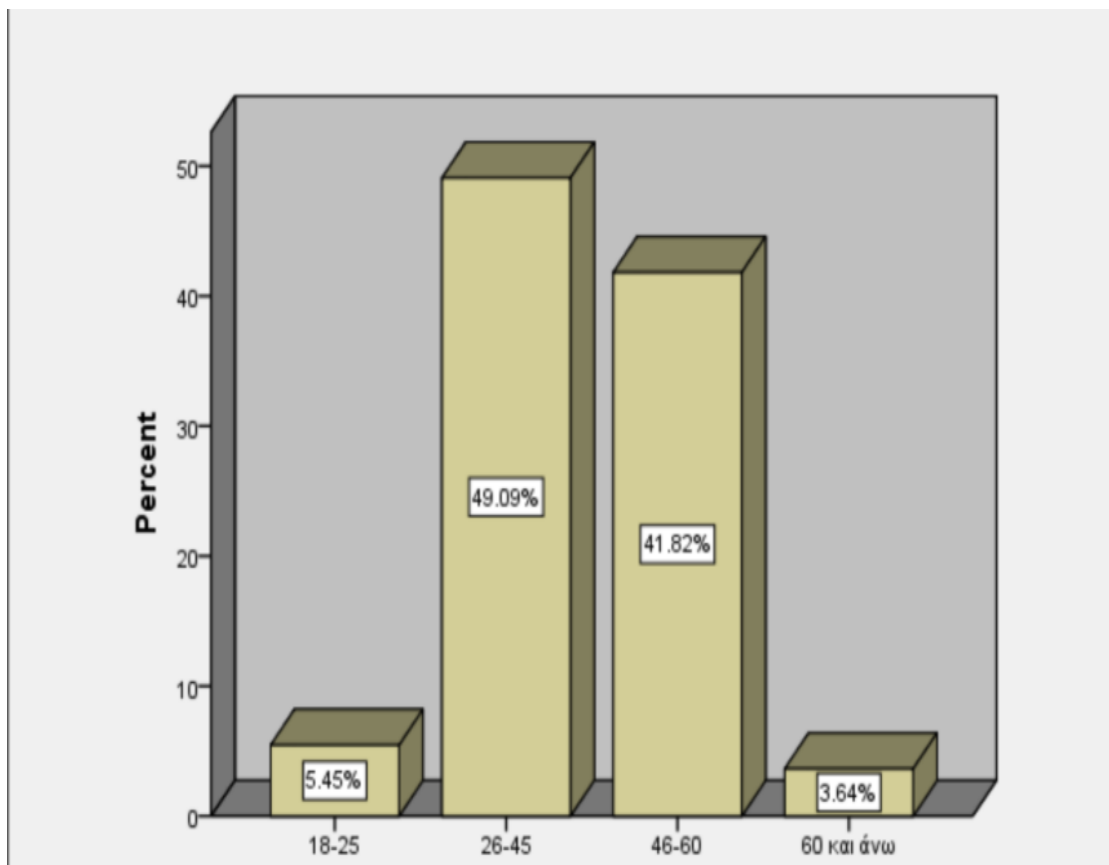
Ερώτημα 2^ο

- **Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;**

Το δεύτερο ερώτημα του εν λόγω ερωτηματολογίου, ανήκει και αυτό στην κατηγορία των λεγόμενων δημογραφικών ερωτήσεων που έχουν ως κύριο στόχο την άντληση δημογραφικών στοιχείων με σκοπό την σκιαγράφηση του προφίλ των ερωτώμενων του παρόντος ερωτηματολογίου. Στο γράφημα που

ακολουθεί παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 49,1% των ερωτώμενων βρίσκονται σε ηλικίες μεταξύ 26-45 ετών, ποσοστό 41,8% μεταξύ 46-60 ετών, ποσοστό 5,5% μεταξύ των ηλικιών 18-25, ενώ ποσοστό μόλις 3,6% βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα των 60 ετών και άνω.

Γράφημα 8.13
Ηλικιακή ομάδα

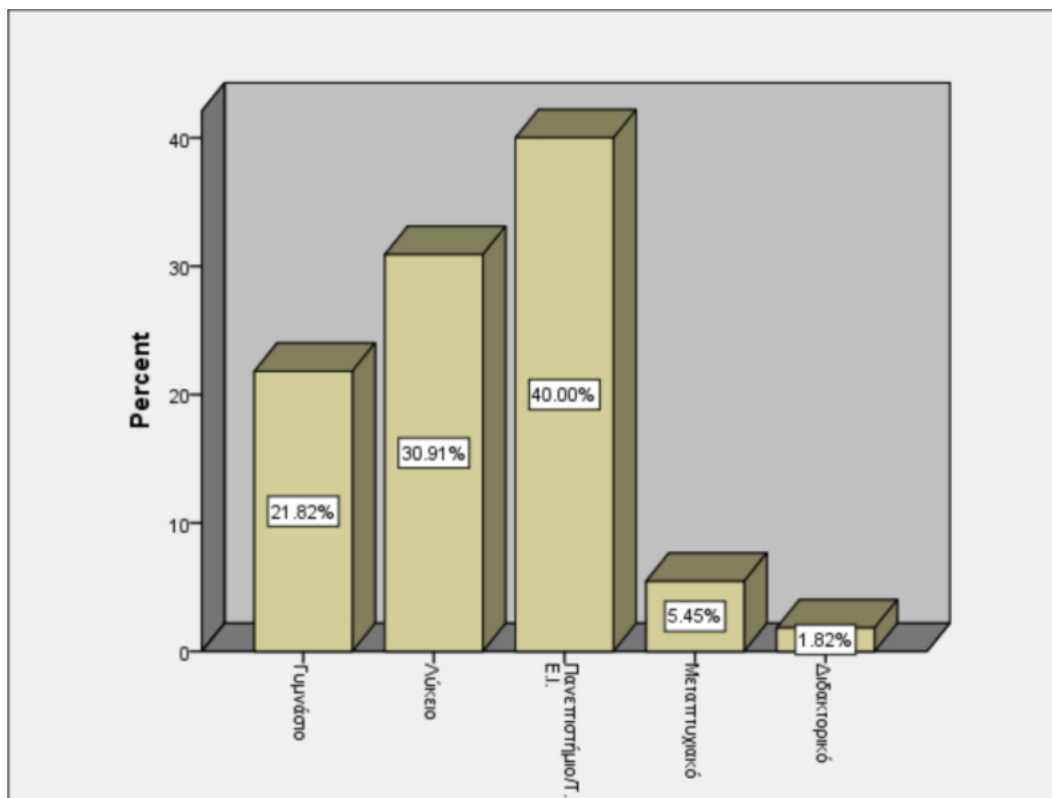
Ερώτημα 3^ο

- **Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;**

Από το γράφημα που ακολουθεί, παρατηρούμε ότι ποσοστό της τάξεως του 40% των ερωτώμενων είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου/ΤΕΙ. Ακολούθως, ποσοστό 30,9% είναι απόφοιτοι λυκείου, ενώ ποσοστό 21,8% απόφοιτοι γυμνασίου. Τέλος, ποσοστό 5,5% του δείγματος είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού

τίτλου, ενώ το εναπομείναν ποσοστό της τάξεως του 1,8% του δείγματος είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου.

Γράφημα 8.14
Εκπαιδευτικό επίπεδο

Ερώτημα 4^ο

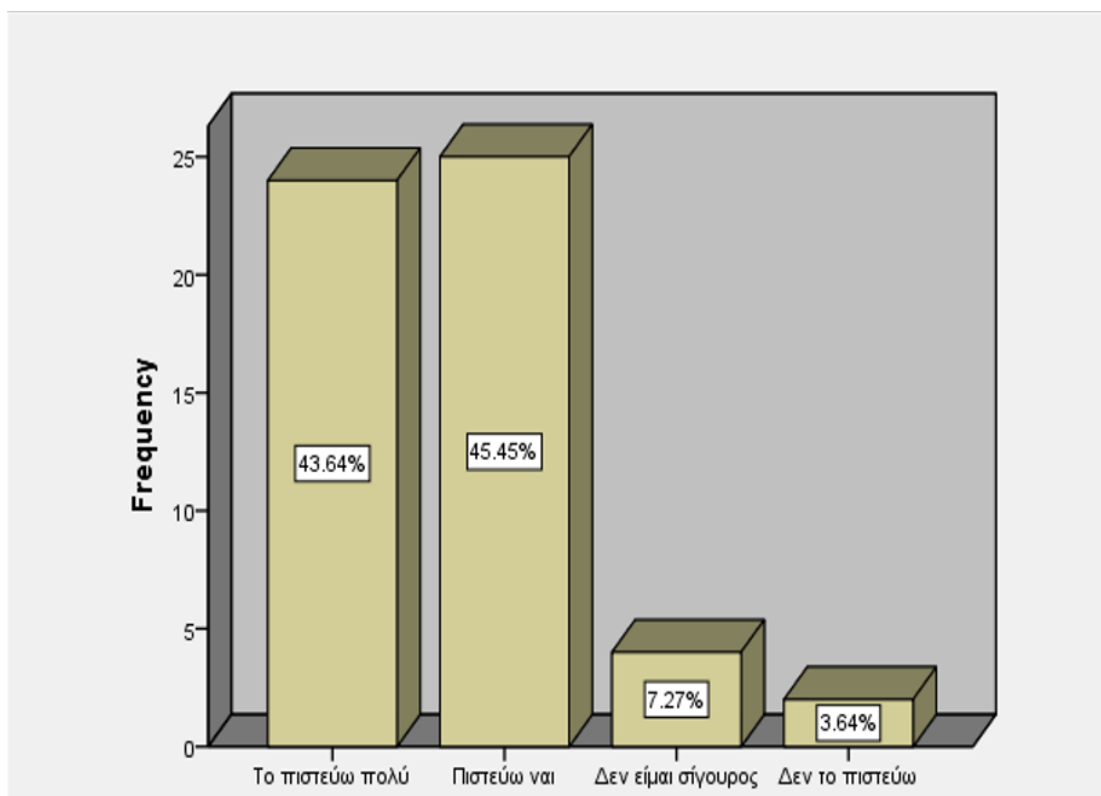
- Με βάση τα διαθέσιμα θρησκευτικά μνημεία (μοναστήρια, εκκλησίες, θρησκευτικές εκδηλώσεις, ιερές πανηγύρεις κλπ.), πιστεύετε ότι η περιοχή του Πάικου-Γουμένισσας μπορεί να αναπτύξει το θρησκευτικό τουρισμό προσελκύνοντας επισκέπτες;

Αναφορικά με το ερώτημα αυτό, ως προκύπτει από το γράφημα που ακολουθεί, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος και δη ποσοστό της τάξεως του 89,1% πιστεύει ότι η περιοχή του Πάικου-Γουμένισσας έχει την δυνατότητα να αναπτύξει τον θρησκευτικό τουρισμό προσελκύνοντας τουρίστες με βάση τα υπάρχοντα θρησκευτικά μνημεία που διαθέτει η περιοχή. Από την άλλη, ποσοστό 7,3% φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα σίγουρο για αυτό, ενώ το

3,6% των αποκρίσεων του δείγματος πιστεύει πως δεν είναι σε θέση η περιοχή αυτή να αναπτύξει στο εσωτερικό της τον θρησκευτικό τουρισμό με βάση τα ήδη υπάρχοντα στην περιοχή θρησκευτικά μνημεία.

Γράφημα 8.15

Ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα του όρους Πάικου

Ερώτημα 5^ο

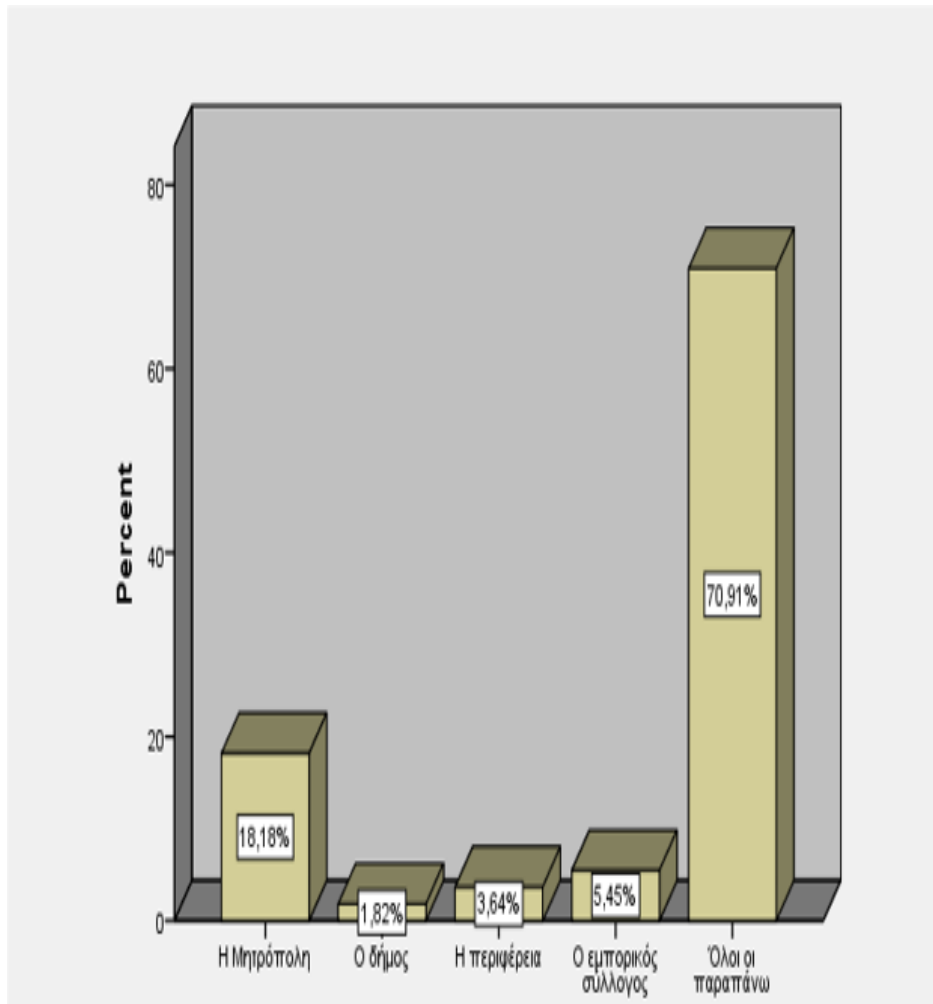
- **Ποιος/Ποιοι κατά την άποψή σας πιστεύετε ότι έχουν την αρμοδιότητα να προωθήσουν τον θρησκευτικό τουρισμό στη περιοχή;**

Στο γράφημα που ακολουθεί, παρατηρείται πως η Μητρόπολη κατέχει τα σκήπτρα και κρίνεται αρμόδια για την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού από τους ερωτώμενους έναντι των λοιπών φορέων που αναφέρονται στο σώμα του εν λόγω ερωτηματολογίου σε ποσοστό 18,2%. Βέβαια, αυτό που ευκόλως γίνεται σαφές από το κάτωθι γράφημα είναι πως η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων με ποσοστό της τάξεως του 70.9% πιστεύει πως ένας συνδυασμός των αρμόδιων φορέων θα ήταν η καλύτερη δυνατή επιλογή

για την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Γουμένισσας.

Γράφημα 8.16

Αρμόδιοι προώθησης θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα-Πάικου

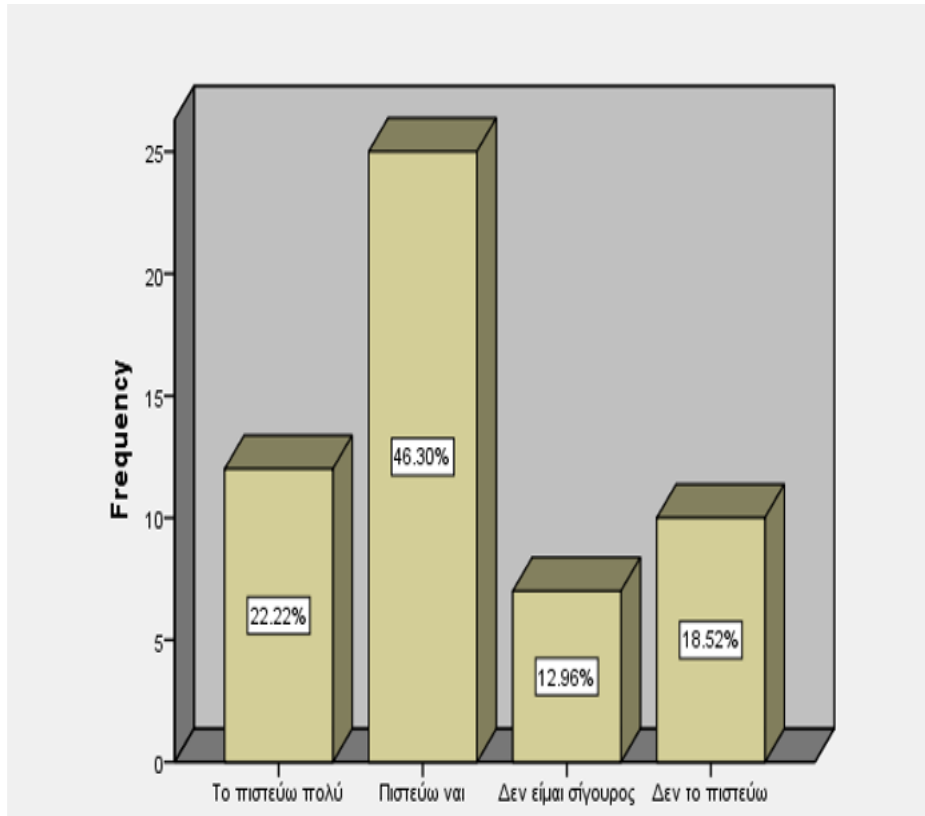
Ερώτημα 6^ο

- **Εσείς προσωπικά σαν επιχειρηματίες, πιστεύετε ότι θα έχετε όφελος από την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στη περιοχή;**

Ως προκύπτει από το κάτωθι γράφημα, ποσοστό 68,5% του δείγματος φαίνεται να πιστεύει ότι η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή θα βοηθήσει επιχειρηματικά τον τόπο. Από την άλλη, το υπόλοιπο εναπομένειαν ποσοστό της τάξεως του 31,5% δεν φαίνεται ιδιαίτερα πεπεισμένο για τα οφέλη μίας τέτοιας ανάπτυξης στην περιοχή.

Γράφημα 8.17

Οφέλη θρησκευτικού τουρισμού στις επιχειρήσεις

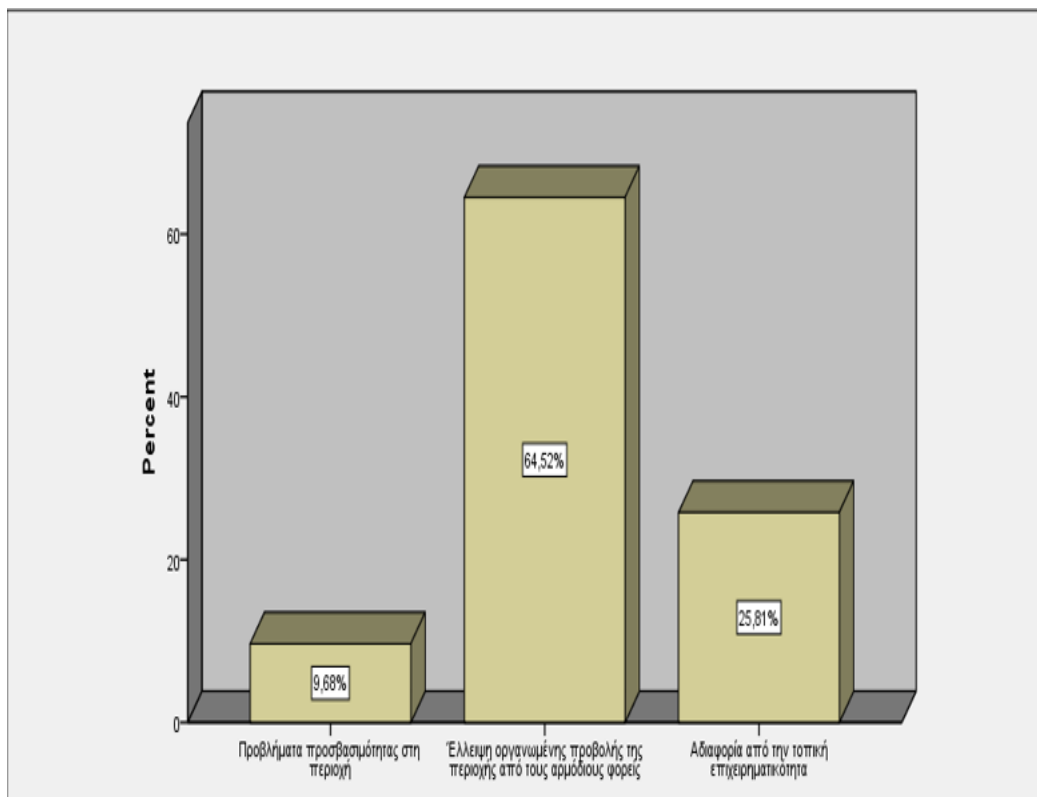
Ερώτημα 7^ο

- **Ποιοι οι λόγοι για τους οποίους έως τώρα δεν έχει αναπτυχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στη περιοχή σας;**

Ως προκύπτει με βάση το παρακάτω γράφημα, παρατηρείται ότι ποσοστό της τάξεως του 64,5% των ερωτώμενων έχει την πεποίθηση ότι ο θρησκευτικός τουρισμός στην Γουμένισσα δεν δύναται να αναπτυχθεί λόγω σημαντικής έλλειψης οργανωμένης προβολής της περιοχής από τους αρμόδιους καθ' ύλην φορείς, ενώ ποσοστό 25,8% θεωρεί ως υπεύθυνη την αδιαφορία της τοπικής επιχειρηματικότητας να αναλάβει δράση. Τέλος, ποσοστό 9,7% πιστεύει πως κύριος λόγος για την μη ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή είναι η δυσκολία πρόσβασης και μετάβασης σε αυτή.

Γράφημα 8.18

Λόγοι μη ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Γουμένισσα-Πάικου

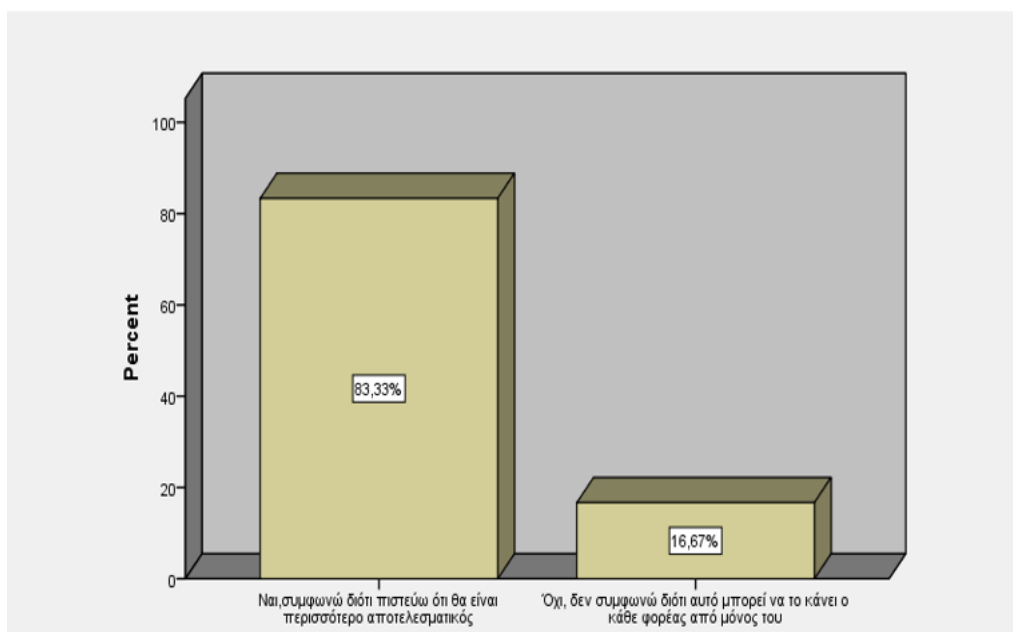
Ερώτημα 8^ο

- **Συμφωνείτε με την ιδέα της οργανωμένης προβολής του θρησκευτικού τουρισμού από έναν εξειδικευμένο φορέα που θα προωθεί και τις άλλες μορφές τουρισμού στην περιοχή (οινογαστρονομικός, πολιτιστικός, φυσιολατρικός τουρισμός);**

Σύμφωνα με το παρακάτω γράφημα, παρατηρείται ότι ποσοστό 83,3% των ερωτώμενων συμφωνεί με την ιδέα της οργανωμένης προβολής του θρησκευτικού τουρισμού καθώς και άλλων μορφών τουρισμού από έναν εξειδικευμένο φορέα στην περιοχή, ενώ ποσοστό 16,7% φαίνεται να διαφωνεί με την ιδέα αυτή, θεωρώντας πιο σωστό και περισσότερο αποδοτικό ο κάθε φορέας από μόνος του ξεχωριστά, να προωθεί με τον δικό του τρόπο και μέσο τον θρησκευτικό τουρισμό και τις άλλες μορφές τουρισμού στην περιοχή.

Γράφημα 8.19

Οργανωμένη προβολή θρησκευτικού τουρισμού από έναν εξειδικευμένο φορέα

Ερώτημα 9^ο

- **Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΝΑΙ, θα ήσασταν διατεθειμένος/η να συμβάλλετε οικονομικά, μαζί με τους υπόλοιπους αρμόδιους φορείς, στη λειτουργία αυτού του φορέα;**

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, παρατηρείται ότι ποσοστό 55,6% του δείγματος θα ήταν πρόθυμο και διατεθειμένο να συμβάλει οικονομικά μαζί με άλλους φορείς της περιοχής στην λειτουργία ενός εξειδικευμένου φορέα, που θα είναι επιφορτισμένος για την προώθηση του θρησκευτικού και όχι μόνο τουρισμού στην περιοχή, ενώ από την άλλη πλευρά ποσοστό 44,4% δείχνει απρόθυμο να βοηθήσει οικονομικά στην λειτουργία του φορέα αυτού.

Πίνακας 8.7

Οικονομική συμβολή στην λειτουργία ενός εξειδικευμένου φορέα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	25	15.2	55.6	55.6
	Όχι	20	12.1	44.4	100.0

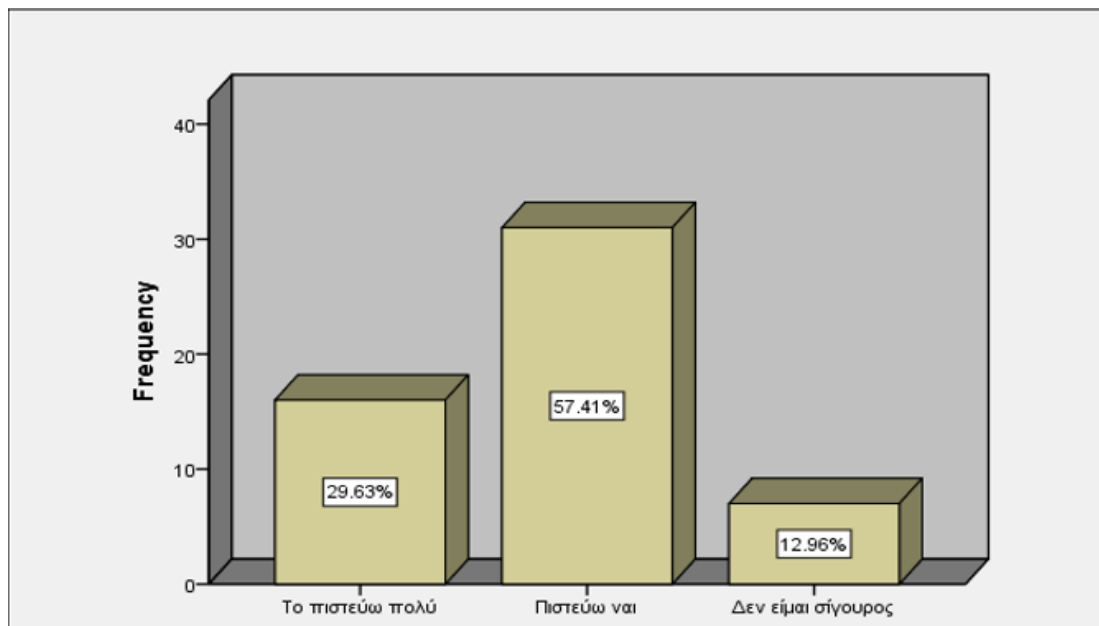
Ερώτημα 10^ο

- Η διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης (επαγγελματικότητα, συνέπεια, φιλικότητα κλπ. απέναντι στον επισκέπτη) πιστεύετε ότι αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, και όχι μόνο, στην περιοχή σας;

Σύμφωνα με το παρακάτω γράφημα, παρατηρείται πως ποσοστό της τάξεως του 87% των ερωτώμενων φέρει την πεποίθηση ότι η διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή. Από την άλλη δε πλευρά, το εναπομείναν 13% του δείγματος, δηλώνει πως δεν είναι βέβαιο κατά πόσο θα βοηθήσει την περιοχή κάτι τέτοιο.

Γράφημα 8.20

Η διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης είναι παράγοντας ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού

Ερώτημα 11^ο

- **Θα επιθυμούσατε να συμμετάσχετε σε κάποια μορφή επιμόρφωση-εκπαίδευση αναφορικά με τη διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης;**

Αναφορικά με το ερώτημα αυτό, από τον πίνακα που ακολουθεί παρατηρείται ότι ποσοστό 66,7% των ερωτώμενων του δείγματος δείχνει προθυμία να συμμετάσχει σε κάποια μορφή επιμόρφωσης αναφορικά με την διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης στην περιοχή, ενώ απεναντίας ποσοστό 33,3% δεν δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προθυμία να λάβει κάποιας μορφής εκπαίδευση πάνω στο ζήτημα αυτό.

Πίνακας 8.8

Επιμόρφωση-εκπαίδευση αναφορικά με τη διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	36	21.8	66.7	66.7
	Όχι	18	10.9	33.3	100.0

Ερώτημα 12^ο

- **Εδώ μπορείτε να καταγράψετε ελεύθερα την άποψη σας**

Κλείνοντας και αναφορικά με το τελευταίο ερώτημα του εν λόγω ερωτηματολογίου, αξίζει να σημειωθεί πως το συγκεκριμένο ερώτημα έφερε δυνατότητα ελεύθερης απάντησης από τους ερωτώμενους, η οποία όμως δεν είναι δεκτική στατιστικής ανάλυσης, πράγμα που σημαίνει πως δεν είναι δυνατό οι απαντήσεις στο ερώτημα αυτό να αποτυπωθούν με αριθμητικά δεδομένα και να συμβάλουν στην διαμόρφωση κάποιων αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων αναφορικά με τα υπό έρευνα ζητήματα, πλην όμως η μία και μοναδική απάντηση που εδόθη από το σύνολο των ερωτώμενων που απάντησαν στο εν λόγω ερωτηματολόγιο μπορεί να αποτυπώσει και να αναδείξει τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας για ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

8.1 Εξαγωγή συμπερασμάτων πρωτογενούς έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξαχθούν συμπεράσματα και θα επισημανθούν τόσο οι αδυναμίες όσο και οι δυνατότητες των περιοχών του ανατολικού τμήματος του όρους Πάικου και ειδικότερα της περιοχής της Γουμένισσας μέσα από τον συνδυασμό και την επεξεργασία των απαντήσεων που εδόθησαν στα δύο δομημένα ερωτηματολόγια της πρωτογενούς έρευνας, που διανεμήθηκαν και απευθύνθηκαν τόσο σε επισκέπτες και επιχειρηματίες που παρεβρέθησαν στην Διεθνή Έκθεση Τουρισμού Philoxenia 2015 στην πόλη της Θεσσαλονίκης, όσο και σε επιχειρηματίες και τοπικούς εταίρους που δραστηριοποιούνται κατά το έτος 2017 στην περιοχή της Γουμένισσας στο όρος Πάικο και που αφορούσαν το υπό έρευνα ζήτημα και δη των προοπτικών της ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού εκτός άλλων στο ανατολικό τμήμα του Πάικου και ειδικότερα στην περιοχή της Γουμένισσας.

Αυτό που έγινε σαφές από την αρχή της έρευνας είναι ότι η ορεινή περιοχή της Γουμένισσας με βάση τα ήδη υπάρχοντα σπουδαία θρησκευτικά μνημεία που φιλοξενεί στο εσωτερικό της, έχει πολλές δυνατότητες ανάπτυξης του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού, μάλιστα δε ποσοστό 89,1% των ερωτώμενων δείχνει να συμφωνεί σε αυτό, αφού πρωτίστως η ανάγκη για πίστη και θρησκεία και δευτερευόντως η ανάγκη επαφής με τον πολιτισμό και τα κοινωνικά δρώμενα που λαμβάνουν χώρα σε αυτά, συνιστούν τους τρεις πιο βασικούς λόγους επίσκεψης ενός θρησκευτικού μνημείου σύμφωνα πάντοτε με την έρευνα.

Μάλιστα, ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί πλην άλλων το κύριο και βασικό τουριστικό προϊόν της περιοχής καθώς και τον δεύτερο σε σειρά λόγο εκδρομής στην περιοχή μετά το βουνό και το περιβάλλον. Πέρα όμως από τις ιστορικής σημασίας πιο γνωστές μονές της Παναγίας της Γουμένισσας, των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης στην περιοχή της Γρίβας αλλά και της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου στο Λόφο που συγκεντρώνουν σωρευτικά το μεγαλύτερο μέρος των αποκρίσεων των ερωτώμενων, διαθέτει πλήθος άλλων

θρησκευτικών μνημείων και χώρων, άξιών επίσκεψης και θαυμασμού, που δεν υπολείπονται πουθενά των υπολοίπων. Παράλληλα η έρευνα κατέδειξε ότι το όρος Πάικο και η περιοχή της Γουμένισσας, δεν φημίζονται μόνο για τα θρησκευτικά μνημεία και τις δυνατότητες προσκυνήματος, που αποτελεί το δεύτερο πιο σημαντικό κίνητρο επίσκεψης στην περιοχή σύμφωνα με τους ερωτώμενους σε ποσοστό μάλιστα 18,8%, αλλά είναι σε θέση να καλύψουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες και επιθυμίες του εκάστοτε επισκέπτη ανάλογα με το προφίλ του, για τουρισμό περιπέτειας, γαστρονομικό τουρισμό, πολιτιστικό τουρισμό, αγροτουρισμό κ.α. Έτσι η επίσκεψη στον ορεινό αυτό παράδεισο προσφέρει τη δυνατότητα στον επισκέπτη-τουρίστα να την συνδυάσει και με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, δίνοντας του πολλές επιλογές για να περάσει ευχάριστα και εποικοδομητικά το χρόνο του.

Βέβαια, προκειμένου το όρος Πάικο και η Γουμένισσα να αξιοποιήσουν στο έπακρο όλους τους διαθέσιμους όχι μόνο θρησκευτικούς αλλά και λοιπούς πόρους, θα πρέπει να υπάρξει καταρχήν κάποια οργανωμένη προώθηση των τουριστικών προϊόντων της περιοχής από τους αρμόδιους κατά τόπους φορείς που υφίστανται στην περιοχή και είναι επιφορτισμένοι σε ζητήματα τουρισμού. Ως εκφράστηκε από το σύνολο σχεδόν των ερωτώμενων σε ποσοστό μάλιστα 70,9%, η σωστότερη επιλογή για την προώθηση του θρησκευτικού και όχι μόνο τουρισμού στην περιοχή αποτελεί ένας συνδυασμός των αρμόδιων φορέων, μεταξύ των οποίων της Μητρόπολης, του Δήμου, της Περιφέρειας και του Εμπορικού Συλλόγου, οι οποίοι ακολουθώντας μία κοινή γραμμή πλεύσης θα φέρουν σημαντικά αποτελέσματα στην περιοχή. Βέβαια, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων σε ποσοστό μάλιστα 83,3% κατατείνει στην δημιουργία ενός εξειδικευμένου σε ζητήματα τουρισμού φορέα, που θα στηρίζει, προβάλλει, διαφημίζει και προωθεί με πιο οργανωμένο τρόπο και περισσότερο αποτελεσματικά πέραν από τον θρησκευτικό τουρισμό και άλλες μορφές τουρισμού στην περιοχή σε νέες αγορές. Μάλιστα η ανάγκη δημιουργίας ενός εξειδικευμένου φορέα σε ζητήματα τουρισμού κρίνεται επιτακτική για το όρος Πάικο και την Γουμένισσα και σε αυτό συμφωνεί και το μεγαλύτερο μέρος των τοπικών εταίρων και επιχειρηματιών της Γουμένισσας που διατίθενται να συμβάλουν και οικονομικά προς το σκοπό αυτό (το 55,6% αυτών), προκειμένου η περιοχή και τα ελκτικά της στοιχεία να προβληθούν περισσότερο και να γίνουν ευρέως

γνωστά στο ευρύ κοινό εντός και εκτός συνόρων, για επιλογή διακοπών όχι μόνο συγκεκριμένες εποχές του χρόνου αλλά καθ' όλη την διάρκεια του έτους, επιμηκύνοντας έτσι την τουριστική περίοδο και περιορίζοντας την μάλιστα της εποχικότητας.

Επιπρόσθετα και προκειμένου να προωθηθεί περισσότερο ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή της Γουμένισσας, σύμφωνα πάντοτε με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, πέρα από την προσπάθεια οργανωμένης και μεθοδευμένης προβολής των ελκτικών στοιχείων της περιοχής από τους αρμόδιους φορείς, ως αναφέρθηκε παραπάνω, που αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την μη προώθηση της περιοχής σε νέες αγορές, σημαντικό εμπόδιο στην προσπάθεια αυτή αποτελεί και ο δισταγμός και απροθυμία του επιχειρηματικού κόσμου να αναλάβει ενεργό ρόλο και πρωτοβουλία για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή, παρά το γεγονός ότι ο τελευταίος αντιλαμβάνεται τα οικονομικά οφέλη που θα προκύψουν για αυτόν και την επιχείρησή του στην περιοχή. Περαιτέρω, κρείσσονος σημασίας στην προσπάθεια αυτή κρίνεται το γεγονός της επιμόρφωσης και εκπαίδευσης τόσο των επιχειρηματιών όσο και του προσωπικού που προσλαμβάνουν οι τελευταίοι στην επιχείρησή τους, με το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων (66,7%) να δείχνει πρόθυμο να λάβει κάποιας μορφής εκπαίδευση πάνω στο κομμάτι της τοπικής τουριστικής συνείδησης.

Επιπλέον, σύμφωνα πάντοτε με τα αποτελέσματα της έρευνας επιτακτική και αναγκαία κρίνεται και η δημιουργία και προσφορά οικονομικών τουριστικών πακέτων εκδρομών προς τους οιονεί τουρίστες-επισκέπτες, που θα περιλαμβάνουν και θα συνδυάζουν πέρα από την δυνατότητα επαφής με τον θρησκευτικό τουρισμό και πλήθος άλλων δραστηριοτήτων με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται παράλληλα στην περιοχή και δεν είναι ιδιαίτερα και ευρέως γνωστές, προσαρμοσμένα πάντοτε στις ανάγκες και επιθυμίες συγκεκριμένων τμημάτων της αγοράς.

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό, πως όλη αυτή η προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος του Πάικου και της Γουμένισσας, θα είναι πραγματικά άνευ αποτελέσματος εάν δεν συνδυαστεί υποχρεωτικά με την βελτίωση των υποδομών και τον εκσυγχρονισμό τους (δρόμοι κ.α) και την δημιουργία περισσότερων καταλυμάτων που θα

προσφέρουν υψηλή ποιότητα υπηρεσιών για την διαμονή των επισκεπτών και την κάλυψη των ποικίλων απαιτήσεων τους.

Συμπερασματικά, ο θρησκευτικός τουρισμός συνιστά μία μορφή τουρισμού πολλά υποσχόμενη για την περιοχή του Πάικου και της Γουμένισσας, μίας περιοχής που το περιβάλλον της αλλά και οι συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό της ευνοούν πέρα από αυτόν την ανάπτυξη και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν και ένα ισχυρό brand name, που με την κατάλληλη προώθηση και προβολή του προϊόντος αυτού που θα προκύψει από την αгаστή συνεργασία των καθ' ύλην αρμόδιων φορέων, θα είναι σε θέση να αποφέρει ιδιαίτερα οικονομικά οφέλη τόσο στην συγκεκριμένη περιοχή τουριστικού ενδιαφέροντος όσο και σε εθνικό επίπεδο.

8.2 Προτάσεις τουριστικής πολιτικής

Η εν λόγω διπλωματική επιχειρεί την αναφορά κάποιων σημαντικών προτάσεων τουριστικής πολιτικής αναφορικά με την εξέλιξη και ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στο όρος Πάικο και την Γουμένισσα, προτάσεων που θα αποτελέσουν μετά βεβαιότητας τροφή για περαιτέρω έρευνα και σκέψη.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που κερδίζει ολοένα και περισσότερα τα βλέμματα και τις εντυπώσεις της παγκόσμιας αγοράς. Ας μην λησμονηθεί το γεγονός ότι ο θρησκευτικός τουρισμός ειδικότερα στην Ελλάδα

αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς τα τελευταία έτη, γεγονός που από μόνο του τον καθιστά μία ιδιαίτερη μορφή εναλλακτικού τουρισμού, του οποίου η συνεισφορά κρίνεται τεράστια για την ανάπτυξη ειδικά των λιγότερα αναπτυγμένων ορεινών περιοχών στην Ελλάδα. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως η παρουσία θρησκευτικών μνημείων σε μία περιοχή, μετά βεβαιότητας εμπλουτίζει και αναβαθμίζει τον θρησκευτικό και πολιτισμικό πλούτο και υπόβαθρο μίας περιοχής, αλλά σε καμία των περιπτώσεων δεν αποτελεί από μόνο της μία ισχυρή βάση για την προσέλκυση θρησκευτικών και προσκυνηματικών τουριστών, εάν προηγουμένως δεν υπάρξει κάποια οργανωμένη και μεθοδευμένη συνεργασία των τοπικών φορέων της περιοχής

και δη της τοπικής αυτοδιοίκησης και της Εκκλησίας, που αποτελεί θεματοφύλακα ιστορίας και πολιτισμού, οι οποίοι λειτουργώντας πάντοτε με γνώμονα το συμφέρον της τοπικής κοινωνίας, θα προωθούν μέσω στοχευμένων δράσεων και στρατηγικών τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχει να προσφέρει η περιοχή στους οιονεί επισκέπτες της, προσδίδοντας σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη στον προορισμό.

Θετικά βήματα προς το σκοπό αυτό, αποτελεί η κατά καιρούς συνυπογραφή και εφαρμογή πρωτοκόλλων συνεργασίας μεταξύ κράτους και εκκλησίας για την ανάπτυξη του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού. Μάλιστα ειδικά για το ανατολικό τμήμα του όρους Πάικου και την Γουμένισσα και στα πλαίσια της παραπάνω κατεύθυνσης, παρατίθενται παρακάτω κάποιες προτάσεις μελλοντικής έρευνας που θα συμβάλουν προς το σκοπό αυτό και δη:

- 1) Πρώτη πρόταση για την ενίσχυση της ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή, αποτελεί η καταγραφή και συγκέντρωση, πάντοτε με την πολύτιμη βοήθεια και συνδρομή της Εκκλησίας, του συνόλου των θρησκευτικών μνημείων και χώρων που υφίστανται στο Πάικο, τα οποία έχουν την δυνατότητα να επισκέπτονται και να βλέπουν από κοντά οι τουρίστες
- 2) Να ληφθεί μέριμνα για την αναβάθμιση και συντήρηση των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής, ως αυτό συνέβη στον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου στην Γουμένισσα αλλά και να εξασφαλιστεί η ανεμπόδιστη πρόσβαση σε αυτά, μέσω κατάλληλης σήμανσης, επέκταση ωραρίου επίσκεψης κ.α. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν πολλά αναξιοποίητα θρησκευτικά μνημεία να αξιοποιηθούν και να μετατραπούν σε επισκέψιμους χώρους και μουσεία
- 3) Να καταβληθούν προσπάθειες συνδυασμού του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσονται παράλληλα στην περιοχή, σε μία προσπάθεια επιμήκυνσης των διακοπών του τουρίστα και πάταξης του φαινομένου της εποχικότητας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της προσφοράς τουριστικών πακέτων, σε στενή συνεργασία με τουριστικούς πράκτορες που θα εξειδικεύονται στο κομμάτι του θρησκευτικού και όχι μόνο τουρισμού
- 4) Δημιουργία μίας άρτιας οργανωμένης ιστοσελίδας, που θα προβάλλει μέσω ειδικών πλατφορμών τα θρησκευτικά μνημεία και δρώμενα της περιοχής,

παρέχοντας την δυνατότητα πλοήγησης και περιήγησης σε αυτά αλλά και παροχής πληροφοριών για την περιοχή καθώς και πλούσιο φωτογραφικό και οπτικο-ακουστικό υλικό

- 5) Την ανάδειξη των Ιερών Μονών και μνημείων με σημαντική ιστορικο-πολιτισμική ταυτότητα αλλά και των θρησκευτικών εκδηλώσεων και δρώμενων που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί πως στην περιοχή του Πάικου υφίστανται ναοί που διοργανώνουν πανηγύρια και εκδηλώσεις που αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών
- 6) Παρουσία σε διεθνείς εκθέσεις που έχουν να κάνουν με τον θρησκευτικό τουρισμό για προσέλκυση νέων αγορών αλλά και τουριστών από άλλες θρησκείες και πιστεύω
- 7) Δημιουργία και έκδοση τουριστικών οδηγών της περιοχής με χρήσιμες σχετικές ταξιδιωτικές πληροφορίες
- 8) Βελτίωση των υποδομών και των καταλυμάτων της περιοχής, που να είναι σε θέση να διαχειριστούν μεγάλο ρεύμα τουριστών

Συμπερασματικά, ως προείπαμε ανωτέρω ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς όφελος και των όχι και τόσο αναπτυγμένων ορεινών περιοχών. Βέβαια, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, πρώτη προτεραιότητα των τοπικών φορέων που ασχολούνται με τον τουρισμό θα πρέπει να είναι η συγκέντρωση και οργάνωση όλων των ελκτικών στοιχείων και πλεονεκτημάτων που έχει να προσφέρει η περιοχή και ακολούθως η περαιτέρω προβολή τους μέσω διαμορφωμένου στρατηγικού σχεδίου δράσης που συνακόλουθα θα οδηγήσει στην σταδιακή αύξηση των τουριστικών ρευμάτων στην περιοχή. Όλα τα παραπάνω βέβαια καταδεικνύουν αφενός την προς το παρόν έλλειψη και απουσία οργάνωσης στο κομμάτι του θρησκευτικού τουρισμού από μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης και αφετέρου την προθυμία της τοπικής κοινωνίας να επιφέρει σημαντικές και καινοτόμες αλλαγές στον τόπο σε συνεργασία πάντοτε με τους τοπικούς άρχοντες.

8.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Κλείνοντας, η παρούσα διπλωματική ολοκληρώνεται με την παρουσίαση κάποιων προτάσεων για περαιτέρω έρευνα. Στο πλαίσιο αυτό και με δεδομένο

το στοιχείο ότι ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με συνεχώς αυξανόμενους ρυθμούς, επιφέροντας οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές επιπτώσεις και λειτουργώντας επωφελώς στις περιοχές όπου αναπτύσσεται, κρίνεται αναγκαία έως και επιτακτική η αποτύπωση-καταγραφή των απόψεων σημαντικών φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως του Δήμου Παιονίας, της Αντιπεριφέρειας Κιλκίς, της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, της Μητρόπολης Γουμένισσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου καθώς και άλλων εξίσου σημαντικών φορέων, μέσα από την διενέργεια ποιοτικού τύπου έρευνας με την μορφή συνεντεύξεων, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα αναφορικά με το μέλλον και τις προοπτικές ανάπτυξης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού από την σκοπιά και την πλευρά των συγκεκριμένων φορέων γενικά και ειδικά ως προς την συγκεκριμένη περιοχή μελέτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνικές Αναφορές

Αθανασιάδης, Θ. (χ.χ) *Όρος Πάικο – Γουμένισσα*. Διαθέσιμο στο <http://viewsofgreece.gr/travel/?p=716> (πρόσβαση την 4-2-2018).

Ανχόιζερ, Ο., (χ.χ) *Καθεδρικός Ναός της Σαρτρ, Μνημεία της UNESCO*. Εκδόσεις ΔΟΜΗ, τόμος 1, σελ. 221.

Βασιλίου, Α. Α. (χ.χ) *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. 324-1453*, τόμος Α, εκδόσεις Πάπυρος.

Visitgreece, (2017) *Η Παναγία της Τήνου*. Διαθέσιμο στο http://www.visitgreece.gr/el/religion/churches/panayia_of_tinos (πρόσβαση την 4-2-2018).

Visitgreece, (2017) *The other face of Greece*. Διαθέσιμο στο http://www.visitgreece.gr/deployedFiles/StaticFiles/Brochures/religious_en.pdf (πρόσβαση την 3-2-2018).

Visitgreece, (2017) *Μετέωρα*. Διαθέσιμο στο <http://www.visitgreece.gr/el/religion/monasteries/meteora> (πρόσβαση την 3-2-2018).

Visitgreece, (2017) *Πάικο*. Διαθέσιμο στο <http://www.visitgreece.gr/el/nature/mountains/paiko> (πρόσβαση την 4-2-2018).

Γρηγόρη, Μ. (2016) «Γλυκομαγεία» ένας επισκέψιμος καστανεόνας στην καρδιά του Πάικου. Διαθέσιμο στο <http://www.ypaithros.gr/glykomageia-episkepsimos-kastaneonas-kardia-paikou/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Giddens, A. (2002) *Κοινωνιολογία*. Τσαούσης Δ. (μετάφραση), Αθήνα: Gutenberg.

Goumenissa, (2006) *Δασαρχείο Γουμένισσας- Όρος Πάικο: Ανοιχτό παράθυρο στις ομορφιές της Μητέρας Φύσης*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/dasarxeio/3.pdf> (πρόσβαση την 4-2-2018).

Goumenissa, (2006) Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/> (πρόσβαση την 4-2-2018).

Goumenissa, (2006) *ΤΑ ΧΑΛΚΙΝΑ ΤΗΣ ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑΣ*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/xalkina.htm> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa, (2006) *Ο Άγιος των αμπελουργών*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/ethima.htm> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa, (2006) «*Κόλιντε*». Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/ethima.htm> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa, (2006) *ΠΡΟΑΙΩΝΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑΣ*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/pgoumenissas.htm> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa, (2006) Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/sillogoi.htm> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa Blog, (2008) *Καθαρά Δευτέρα στη Γουμένισσα*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/blog/καθαρά-δευτέρα-στη-γουμένισσα/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Goumenissa Blog, (2011) *Περιφορά της ιερής εικόνας της Παναγίας Γουμένισσας τη Λαμπροτρίτη*. Διαθέσιμο στο <http://www.goumenissa.eu/blog/?p=17862> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Greece by cycle, (2017) *Bike Party – Στραβοπόταμος, Πάικο*. Διαθέσιμο στο <https://www.greecebycycle.com/el/bike-party-stravopotamos-paiko-gr/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Warrier, M. (2005) *Ινδουισμός. Λατρεία και εορτές, στο Πάρτριτζ Κρ. (επιμ.) Οι θρησκείες του κόσμου, (μετάφραση Αδρακτάς, Β.), εκδόσεις Ουρανός, 2006, σελ. 154-155.*

Willaime J. P. (2004) *Κοινωνιολογία των Θρησκειών*. Μετάφραση Καραστάθη, Αν. Επιμ. Ψυχογιός, Θ. Εκδ. Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, σελ. 195.

Williams, P. (2005) *Βουδισμός. Ιστορική επισκόπηση, στο Πάρτριτζ Κρ. (επιμ.) Οι θρησκείες του κόσμου (μετάφραση Αδρακτάς, Β.), εκδόσεις Ουρανός, 2006, σελ. 188.*

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Τα Χάλκινα της Γουμένισσας*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/xalkina> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Δημοτική Ενότητα Γουμένισσας*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/goumenisa> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Τουρισμός Σαββατοκύριακου*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/turismk> (πρόσβαση την 16-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Παιονία Πύλη της Ελλάδας της Ευρώπης*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/News/Entypo-Yliko/InformationPapers-Portal/tautotita-paionias.aspx> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Δημοτική Ενότητα Πολυκάστρου*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/polykastro> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Δημοτική Ενότητα Αξιούπολης*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/axioupoli> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Δημοτική Ενότητα Ευρωπού*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/europos> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Εναλλακτικός Τουρισμός*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/alternative> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Θρησκευτικός τουρισμός*. Διαθέσιμο στο <http://paionia.gov.gr/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/ortodox> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα – Α΄ Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός 2015-2019*. Διαθέσιμο στο http://debian.itbiz.gr/enoria_petrou_pavlou_pentalofos/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=47&limit=10&limitstart=0&order=hits&dir=DESC&Itemid=134 (πρόσβαση την 5-2-2018).

Δήμος Παιονίας, (χ.χ) *Ετήσια γιορτή "Καστανό Κρασί Τυρί" στη Γρίβα*. Διαθέσιμο στο http://paionia.gov.gr/News/Festivals/giorti_kastanou_griva_10-2017.aspx (πρόσβαση την 6-2-2018).

Εκκλησία της Ελλάδος, (2012) *ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΝ*. Διαθέσιμο στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/symfono_gr.pdf (πρόσβαση την 11-2-2018).

Εκκλησία της Ελλάδος, (2013) *Πρωτόκολλο συνεργασίας για την ανάπτυξη του Θρησκευτικού Τουρισμού*. Διαθέσιμο στο http://www.ecclesia.gr/epikairotita/main_epikairotita_next.asp?id=343 (πρόσβαση την 11-2-2018).

Εκκλησία της Ελλάδος, (2014) *ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ*. Διαθέσιμο στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/dt_01032014.html (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (1991) *Δημογραφικά χαρακτηριστικά / 1991*. Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/1991> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2001) *Δημογραφικά χαρακτηριστικά/2001*. Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2001> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2011) *Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011*. Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2014) *Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα / 2014*. Διαθέσιμο στο www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2014 (πρόσβαση την 6-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2015) *Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα / 2015*. Διαθέσιμο στο www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2015 (πρόσβαση την 6-2-2018).

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2016) *Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα / 2016*. Διαθέσιμο στο www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2016 (πρόσβαση την 6-2-2018).

Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, (2011) *Δελτίο Τύπου - Εθνικότητες & Πίνακες*. Διαθέσιμο στο <http://www.tha.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=52&newsid=43> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, (2017) *Δελτίο Τύπου-Εθνικότητες Οκταμήνου 2017*. Διαθέσιμο στο <http://www.tha.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=52&newsid=372> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, (2017) *Προφίλ & Ικανοποίηση Τουριστών και Απόδοση Ξενοδοχείων της Θεσσαλονίκης*. Διαθέσιμο στο <http://www.tha.gr/inst/tha/gallery/%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82/Tourist%20Satisfaction%20Survey%20and%20performance%202016.pdf> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Παραδοσιακός Ξενώνας Μοσχόπολης*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82->

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CF%82/item/77-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%87%CF%8C%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%82> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Ρέμα Στραβοποτάμου & Πρωτομαγιάς στο Πάικο*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7/%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%AC%CE%BC%CE%B9%CE%B1/item/41-%CF%81%CE%AD%CE%BC%CE%B1-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%AC%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%AC%CE%B9%CE%BA%CE%BF> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Τεχνητή λίμνη Μεταλλείου*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7/%CE%B%CE%AF%CE%BC%CE%BD%CE%B5%CF%82/item/23-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%AE-%CE%BB%CE%AF%CE%BC%CE%BD%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Αξιός ποταμός*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7/%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%AC%CE%BC%CE%B9%CE%B1/item/40-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B1%CE%BC%CF%8C%CF%82> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Σκρα, Ηρώο Πεσόντων*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/307-%CF%83%CE%BA%CF%81%CE%B1,-%CE%B7%CF%81%CF%8E%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%AC%CF%87%CE%B7%CF%82> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Φανός, Στρατιωτικό Νεκροταφείο*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/311-%CF%86%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CF%82,->

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%BD%CE%B5%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Οικισμός Κούπα*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7/%CE%BFB%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%85%CF%82/item/25-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%80%CE%B1> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Όρος Πάικο*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7/%CE%BFB%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF%CF%82/item/21-%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82-%CF%80%CE%AC%CE%B9%CE%BA%CE%BF> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Οινοποιείο Αρχοντάκη*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/262-%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B7> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Γουμένισσα, Ι.Μ. Παναγίας*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B8%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/60-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B3%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%83%CE%B1%CF%82> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Ευρωπός, Μουσείο Αγροτικής & Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B>

[5%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/273-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CF%8C%CF%82,-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC%CF%82](http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/273-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CF%8C%CF%82,-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC%CF%82) (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Γοργόπη, Λαογραφικό Μουσείο*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/275-%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B3%CF%8C%CF%80%CE%B7,-%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Κτήμα Τίτου Εντυχίδη*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/87-%CE%BA%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%AF%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%85%CF%84%CF%85%CF%87%CE%AF%CE%B4%CE%B7> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Κτήμα Αϊδαρίνη*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/89-%CE%BA%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1-%CE%B1%CF%8A%CE%B4%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BD%CE%B7> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Έθιμο «Κουρμπάνι»*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%8>

Enjoy Kilkis, (2014) *Πολυκαστρινά*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/162-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AC> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) «*Θεοτόκια*». Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/163-%C2%AB%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CF%84%CF%8C%CE%BA%CE%B9%CE%B1%C2%BB> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Αεραθλητισμός, Ελληνικό Αεροναυτικό Κέντρο (ΕΑΚ)*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82/item/118-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Αξιοπολίτικα*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/161-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Επέτειος Σκρα*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/160-%CE%B5%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CF%83%CE%BA%CF%81%CE%B1> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Τα Έθιμα του Δωδεκαήμερου Χριστουγέννων – Θεοφανίων*. Διαθέσιμο στο

<http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE/%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%81%CF%84%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%B8%CE%AF%CE%BC%CF%89%CE%BD/item/146-%CF%84%CE%B1-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CF%89%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%B1%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CF%86%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CF%89%CE%BD> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Enjoy Kilkis, (2014) *Κτήμα Τάση*. Διαθέσιμο στο <http://www.enjoykilkis.gr/el/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%B1/item/88-%CE%BA%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%AC%CF%84%CF%83%CE%B7> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Ηγουμενάκης, Ν., Κραβαρίτης, Κ. και Λύτρας, Π. (1999) *Εισαγωγή στον Τουρισμό*. Αθήνα: INTERBOOKS.

Η επίσημη ιστοσελίδα του Ιερού Ναού της «ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ», (2010) *Γνωριμία-γενικές πληροφορίες*. Διαθέσιμο στο <http://panagiatinou.gr/> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ιερά Μητρόπολις Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου, (χ.χ) *ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΩΝ ΡΑΦΑΗΛ, ΝΙΚΟΛΑΟΥ κ' ΕΙΡΗΝΗΣ*. Διαθέσιμο στο <http://www.imgap.gr/file1/imagraf.html> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας, (χ.χ) *Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου μετά τις εργασίες αποκατάστασης, στερέωσης και συντήρησης*. Διαθέσιμο στο <http://ierosnaosagiougeorgiougoumenissas.blogspot.gr/> (πρόσβαση την 28-2-2018).

Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015) *Στατιστικά στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού*. Διαθέσιμο στο <http://www.insete.gr/el-gr/SETE-Intelligence/Στατιστικά/Στατιστικά-στοιχεία-εισερχόμενου-τουρισμού> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, (2015) *Στατιστικά Στοιχεία Περιφερειών*. Διαθέσιμο στο <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Ίντος, Χ. (1991) *Ο Ιερός Ναός του Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας: ιστορία, παράδοση, τέχνη*. Γουμένισσα:1991.

Ιστοχώρος "ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ", (χ.χ) Διαθέσιμο στο <https://www.agiooros.net/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Κουκουμάκας, Κ. (2015) *Γουμένισσα / Κιλκίς: Χάλκινα και βόλτες στη φύση*. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/810557/article/ta3idia/sthn-ellada/goymenissa--kilkis-xalkina-kai-voltes-sth-fysh> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Κτενάς, Γ. (2013) *Ο παγκόσμιος χάρτης των θρησκειών*. Διαθέσιμο στο <http://ikivotos.gr/post/531/o-pagkosmios-xarths-twn-thrhskeiwn> (πρόσβαση την 11-2-2018).

Κτήμα Χατζηβαρύτη, (χ.χ) *Εταιρεία*. Διαθέσιμο στο <http://chatzivaritis.gr/%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B1/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Cowling, G. (2006) *Ιουδαϊσμός. Ιστορική επισκόπηση*, Στο Πάρτριτζ Κρ. (επιμ.) *Οι θρησκείες του κόσμου* (μετάφραση Αδρακτάς, Β.), εκδ. Ουρανός, 2006, σελ. 265.

Μοίρα, Π. (1999) *Τουριστική Γεωγραφία. Ευρώπη*. Αθήνα: Σταμούλης.

Μοίρα, Π. (2000) *Τουριστική Γεωγραφία. Ασία*. Αθήνα: Σταμούλης, σελ. 214

Μοίρα, Π. (2003) Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση. *Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση*, τεύχος 1, Νο 1, σελ. 88.

Μοίρα, Π. (2005) *Τουριστική Γεωγραφία της Ελλάδας*. Αθήνα: INTERBOOKS.

Μοίρα, Π. (2007) Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό, *Αγορά Χωρίς Σύνορα, τόμος 13*, τεύχος 2, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος-Νοέμβριος 2007, σελ. 152-166.

Μοίρα, Π. (2009) *Θρησκευτικός Τουρισμός*. Αθήνα: INTERBOOKS.

Μοναστήρια της Ελλάδας, (χ.χ) *ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ (ΚΟΙΝΟΒΙΟ) ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ-ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑ ΚΙΛΚΙΣ*. Διαθέσιμο στο <http://www.monastiria.gr/makedonia/nomos-kilkis/2012-10-29-10-08-30/> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Μοσχόπολις, (χ.χ) *Μουσείο τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς*. Διαθέσιμο στο <http://www.moschopolis.gr/museum/> (πρόσβαση την 28-2-2018).

Μπουτάρη, (χ.χ) *Οινοποιείο Γουμένισσας*. Διαθέσιμο στο http://www.boutari.gr/el/wineries-estates/wineries/18boutari_2011072618.wines.php (πρόσβαση την 6-2-2018).

ΜΑΧΗΤΗΣgr, (2017) *Με ιδιαίτερη λαμπρότητα στα Μ.Λιβάδια οι εκδηλώσεις «Σταμαρία»*. Διαθέσιμο στο <http://maxitis.gr/ekdiloseis-megala-livadia-stamaria/> (πρόσβαση την 28-2-2018).

<http://kilgis.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery/PE/Kilgis///files/ARXEIASSELIDAS/discoverKilgis.pdf> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Σιώμκος, Γ. και Τσιάμης, Ι. (2004) *Στρατηγικό ηλεκτρονικό μάρκετινγκ*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη, σελ. 140.

Το κτήμα στο Μπαίρι, (χ.χ) Διαθέσιμο στο <http://www.toktimastobairi.gr/istoria.html> (πρόσβαση την 6-2-2018).

Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, (χ.χ) *Λαογραφικό Μουσείο Γουμένισσας*. Διαθέσιμο στο <http://www.kilgis.org/folk-museum-goumenissa> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, (χ.χ) *Καταρράκτες & Λίμνη Σκρα*. Διαθέσιμο στο <http://www.kilgis.org/skra-lake-waterfalls> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, (χ.χ) *Μουσείο Α' Παγκοσμίου Πολέμου & Μάχης Σκρα*. Διαθέσιμο στο <http://www.kilgis.org/world-war-one-museum-skra> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Τουριστικός Οδηγός Κιλκίς, (χ.χ) *Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Αξιούπολης*. Διαθέσιμο στο <http://www.kilgis.org/axioupoli-natural-history-museum> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, (2010) *Αγροτουρισμός*. Διαθέσιμο στο <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism> (πρόσβαση την 7-2-2018).

Υπουργείο Τουρισμού, (2018) *Στοιχεία ΜΗΤΕ*. Διαθέσιμο στο <http://www.mintour.gov.gr/Statistics/mhtedata/> (πρόσβαση την 5-2-2018).

Χρήστου, Ε. (1999) *Έρευνα Τουριστικής Αγοράς*. Αθήνα: INTERBOOKS.

Ξενόγλωσσες Αναφορές

- Al-Amin, H. (2002) Religious Tourism in Islamic Heritage. *Islamic Tourism*, Issue 02, Winter 2002.
- Albright, K. B. (1991) *Enhancing Kansas Communities through Tourism*. Cooperative Extension Service, Kansas State University.
- Amaro, S., Antunes, A. and Henriques, C. (2017) A closer look at Santiago de Compostela's pilgrims through the lens of motivations. *Tourism Management*, 64, 271-280.
- Barber, R. (1993) *Pilgrimages*. London: The Boydell Press.
- Barrett, D. A, Kurian, G. and Johnson, T. (2001) *World Christian Encyclopedia* (2nd edition). New York: Oxford University Press.
- Bhardwaj, S. M. (1973) *Hindu Places of Pilgrimage in India*. Berkeley CA: University of California Press.
- Bieger, T. (1998) Re-engineering destination marketing organizations: The case of Switzerland. *Tourism Review*, 53(3), 4-17.
- Birks, J. S. (1975) Overland Pilgrimage in the Savanna Lands of Africa. In *People on the Move*, L. A. Kosinski, and u. R. M. Prothero, eds. pp. 297-308. London: Methuen.
- Bitner, M. and Booms, B. (1982) Trends in travel and tourism marketing: The changing structure of distribution channels. *Journal of Travel Research*, Vol. 20(4), Spring, pp. 39-44.
- Bowker, J. (2000) *Oxford Concise Dictionary of World Religions*. USA:Oxford University Press.
- Brunt, P. (1997) *Market Research in Travel and Tourism*. Butterworth-Heinemann.
- Buhalis, D. (2000a) Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21(1), 97 -116.
- Buhalis, D. (2000b) Relationships in the Distribution Channel of Tourism: Conflicts Between Hoteliers and Tour Operators in the Mediterranean Region. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 1, pp. 113-139.
- Buresi, P. (2007) *Ο κόσμος του Ισλάμ. Μία πίστη, πολλοί πολιτισμοί*. Εκδόσεις Larousse.
- Bywater, M. (1994) Religious travel in Europe. *Travel & Tourism Analyst*, 2: 39-52.
- Chen, H-M. & Sheldon, P. (1997) Destination information systems: design issues and directions. *Journal of Management Information Systems*, 14(2):151-176.

- Christopher, M. (1991) Distribution and Customer Service, in Baker, M. (ed). *The Marketing Book*, 2nd ed., London: Butterworth-Heinemann, pp. 378-383.
- Cohen, T (1972) *Toward a sociology of international tourism in Social Research* 1:164-182.
- Collins-Kreiner, N. (2010) Current Jewish pilgrimage tourism: Modes and models of development. *TOURISM PRELIMINARY COMMUNICATION*, Vol. 58, No 3/2010/ 259-270.
- Davies, E.T. (1983) *The Role of Farm Tourism in the Less favored Areas of England and Wales*. Agricultural Economics Unit, University of Exeter.
- Deffontaines, P. (1948) *Geographie et Religions*. Geographie Humaine 21. Paris: Gallimard Librairie.
- Deming, W. E. (1960) *Sample Designs in Business Research*. Wiley.
- Denzin, N. K. (1989) *The Research Act: A Theoretical Introduction to Research Methods*. Prentice-Hall, 3rd edition.
- Dhammika, Ven. S. (1992) *Middle Land, Middle Way, A Pilgrim's Guide to the Buddha's India*. Published by Buddhist Publication Society.
- Digance, J. (2003) Pilgrimage at contested sites. *Annals of Tourism Research*, 30(1), 143-159. [http://dx.doi.org/10.1016/s0160-7383\(02\)00028-2](http://dx.doi.org/10.1016/s0160-7383(02)00028-2).
- Din, K. H. (1989) Islam and Tourism: Patterns, Issues and Options. *Annals of Tourism Research*, Vol. 16, p. 559.
- District of Central Macedonia (1999) *Quarterly review*. DCM, No.1, September. (in Greek).
- Dore, L. & Crouch, G. I. (2003) Promoting destinations: An exploratory study of publicity programmes used by national tourism organisations. *Journal of Vacation Marketing*, 9(2), 137-151.
- Duncan, C. (2000) *Witnessing a Hindu pilgrimage to the holy city of Varanasi*. Los Angeles Times Syndicate, p. 2, March 20, 2000, www.cnn.com.
- Elliot, S. and Joppe, M. (2009) A Case Study and Analysis of e-Tourism Curriculum Development. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*, 9(3/4), pp. 230 – 247.
- Fleischer, A. & Pizam, A. (1997) Rural tourism in Israel. *Tourism Management*, 18(6), 367-372.
- Franch, M. & Martini, U. (2002) *Destinations and destination management in the Alps: A proposal for a classification scheme in the light of some ongoing experiences*. Paper presented at meeting "Territoires et marchés 2ème colloque de recherche en tourisme de l'Association française des IUP Tourisme, Hôtellerie et Loisirs", Université de Savoie, Site de Chambéry (F), 12-14 septembre.

- Frew, A.J. & Horan, P. (2007) *Destination website effectiveness: a delphi study-based eMetric approach*. USA: HITA Conference, Orlando, pp. 49-80.
- Frew, A.J. & O' Connor, P. (1999) DMS: refining & extending an assessment framework. In *ICT in Tourism*, Buhalis, D. & Schertler, W. (eds), (pp. 398-407) Springer: Wien.
- Gattorna, J. (1990) *The Gower handbook of logistics and distribution management*. 4th ed., Gower, England.
- Gilbert, D. & Tung, L. (1990) Public organisation and rural marketing planning in England and Wales. *Tourism Management*, 11(2), 164-172.
- Hatzinikolaou, A., Madytinis, Z., Hatzigeorgiou, C., Arguroglou, K. & Dafitsopoulou, E. (1999) *Feasibility & Viability Study for Livadia Development Company*. Thessaloniki: Mentor Consultants Ltd. (in Greek).
- Hay, G. J. and Castilla G. (2006) OBJECT-BASED IMAGE ANALYSIS: STRENGTHS, WEAKNESSES, OPPORTUNITIES AND THREATS (SWOT) OBIA, 2006: *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*. Conference: Conference: ISPRS Archives – Volume XXXVI-4/C42, 2006.
- Hjalager, A.M. (1996) Agricultural diversification into tourism: evidence of a European Community development programme. *Tourism Management*, 17(2), 103-111.
- Holloway, C. (1998) *The business of tourism*. 5th ed., London: Addison Wesley Longman.
- Holmberg, C.B. (1993) Spiritual pilgrimages: traditional and hyperreal motivations for travel and tourism. *Visions in Leisure and Business*, 12(2): 18–27.
- Hu, Y., & Ritchie, J. R. B. (1993) Measuring destination attractiveness: A contextual approach. *Journal of Travel Research*, 32(3), 25-34.
- Iakovidou, O. & Ananikas, L. (1995) *Development of Agrotourism at the Mountainous Communities of the Paionian County*. Thessaloniki: Aristotelian University of Thessaloniki. (in Greek).
- Jackowski, A. and Smith, V.L. (1992) Polish pilgrim-tourists. *Annals of Tourism Research*, 19: 92–106.
- Jackowski, A. (2000) Religious tourism: problems with terminology. In A. Jackowski (ed.) *Peregrinus Cracoviensis*, Krakow: Institute of Geography, Jagiellonian University.
- Khoo S. C. (2002) *Buddhist Pilgrimage*. Buddha Dharma Education Association, Malaysia, p. 15.

- Kilipiris, F., Christou, E. and Mavrodontis, T. (2000). *Rural Tourism in remote communities: the case of Livadia*. 1st International Scientific Conference Tourism on Islands and Specific Destinations, Chios Island, 14-16 December.
- Kilipiris, F. (2003) *Sustainable Tourism in remote mountainous Greece: Agrotourist attitudes and motivations*. 2nd International Scientific Conference Sustainable Tourism Development and the Environment, University of the Aegean, Chios Island, October 2-5.
- Kilipiris, F. & Dermetzopoulos, A. (2016) Streets of Orthodoxy: Developing religious tourism in the Mount Paiko area, Central Macedonia, Greece. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage Volume 4(vii)*, ISSN : 2009-7379 Available at: <http://arrow.dit.ie/ijrtp/>.
- Kousis, M. (1989) Tourism and the family in a rural Cretan community. *Annals of Tourism research*, 16(1), 318-332.
- Lambert, Y. (1991) La "Tour de Babel" des definitions de la religion. *Social Compass*, 38 (1), p. 73-85.
- Lanczkowski, G. (1982) *Die heilige Reise-Auf den Wegen von Gottern und Menschen*. Freiburg: Herder Verlag.
- Livadia Development Company (1999) *Brief Proposals of the Community of Livadia for Innovative Development Initiatives*. Axioupoli: Community of Livadia. (in Greek).
- Lloyd, D.W. (1998) *Battlefield Tourism*. New York: Berg.
- Long, D. E. (1979) *The Haji Today: A Survey of the Contemporary Makkah Pilgrimage*. Albany NY: State University of New York Press.
- MAS Centre, (2004) *Kingdom of Saudi Arabia*. Tourism Statistics, The Supreme Commission for Tourism, Information and Statistical Tourism Department, at <http://www.mas.gov.sa/duploaded/796.pdf>.
- Mendel, T. (2014) Foot-pilgrims and backpackers. Contemporary ways of travelling. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 22, 288-315.
- MDP (2000) Goumenissa Diocese, Master Development Plan, Kilkis, Greece.
- Middleton, V. (1994) *Marketing in travel and tourism*. 2nd edition, Butterworth-Heinemann, London.
- Monroe, K. (2000) *The pricing strategy Audit*. A company self-assessment GSP Making profitable decisions, 2nd edition.
- Morais, E., Cunha, C. R. and Gomes J. P. (2013) The information and Communication Technologies in Tourism Degree Courses: the Reality of Portugal and Spain. *Journal of e-Learning and Higher Education*. <http://www.ibimapublishing.com/journals/JELHE/jelhe.html> Vol. 2013 (2013), Article ID 611948, 10 pages, DOI: 10.5171/2013. 611948.

- Morinis, E. A. (1984) *Pilgrimage in the Hindu Tradition: A Case Study of West Bengal*. Delhi: Oxford University Press.
- Morrison, A. M., Bruen, S. M. & Anderson, D. J. (1998) Convention and visitor bureaus in the USA: A profile of bureaus, bureau executives, and budgets. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 7(1), 1-19.
- Murphy, P. (1985) *Tourism: A Community Approach*. New York: Methuen.
- Murray, M. & Graham, B. (1997) Exploring the dialectics of route-based tourism: The Camino de Santiago. *Tourism Management*, 18(8), 513-524.
- Olsen, D.H. and Timothy, D.J. (1999) Tourism 2000: selling the Millennium. *Tourism Management* 20: 389–392.
- Olsen, D.H. and Timothy, D.J. (2006) Tourism and religious journeys. In Timothy, D.J. and Olsen, D.H. (ed.) *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*, London and New York: Routledge.
- Oppenheim, A. N. (1968) *Question Design and Attitude Measurement*. Heinemann.
- Oppermann, M. (1996) Rural tourism in Southern Germany. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 86-102.
- Pearce, D. (1992) *Tourist organizations*. Harlow, Essex, England: Longman Group UK Ltd.
- Post, P., Pieper, J. and Van Uden, M. (1998) *The Modern Pilgrim: Multidisciplinary Explorations of Christian Pilgrimage*. Leuven: Uitgeverij Peeters.
- Presenza, A., Sheehan, L. and Ritchie, J.R. B. (2005) TOWARDS A MODEL OF THE ROLES AND ACTIVITIES OF DESTINATION MANAGEMENT ORGANIZATIONS. *Journal of Hospitality, Tourism and Leisure Science* 3 (1), 1-16.
- Raj, R. and Morpeth, N.D. (2007) *Religious-tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford, Oxfordshire, UK: CABI Publishing.
- Region of Central Macedonia Authority (2014) Conference on Developing Sustainable Tourism in the mount Paiko area, Goumenissa, 14 Dec. 2014.
- Rickard, R.C. (1983) *The Role of Farm Tourism in the Less favored Areas of England and Wales*. Report No. 218, Agricultural Economics Unit, University of Exeter.
- Rinschede, G. (1985) *Das Pilgerzentrum Lourdes*. In *Geographia Religionum*, Band 1, pp. 195- 256. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.
- Rinschede, G. (1988) *The Pilgrimage Center of Fatima/Portugal*. In *Geographia Religionum*, Band 4, pp. 65-98. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.

- Rinschede, G. (1989) (ed.) *Religionen und Ideologien*. Praxis Geographie, Heft 9, Braunschweig: Westermann Verlag.
- Rinschede, G. (1990) *Catholic Pilgrimage Places in the United States*. In Geographia Religionum, Band 5, pp. 63-147. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.
- Rinschede, G. (1992) Forms of Religious Tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol. 19, pp. 51– 67, USA: Pergamon Press plc.
- Ritchie, J. R. B. & Crouch, G. I. (2003) *The competitive destination: A sustainable tourism perspective*. Wallingford, UK: CABI Publishing.
- Robichaud, P. (1999) *Tourist or Pilgrim? Rescuing the Jubilee-The heart of pilgrimage is conversion, not travel; The journey is only the means to the end (religious travel to Rome, Italy as the year 2000 approaches)*. America Press, Inc., p.2.
- Robinson, G.M. (1990) *Conflict and Change in the Countryside*. London: Belhaven Press.
- Ron, A.S. (2009) Towards a typological model of contemporary Christian travel. *Journal of Heritage Tourism*, Vol. 4, Issue 4, pages 287-297.
- Roussel, R. (1954) *Les Pelerinages a Travers les Siecles*. Paris: Payot.
- Roussel, R. (1972) *Les Pelerinages*. Ed. Que Sais-je? Paris: Presses Universitaires de France.
- Russell, P. (1999) Religious travel in the new millennium. *Travel & Tourism Analyst*, 5: 39–68.
- San Filippo, M. (2001) The religious niche. *Travel Weekly*, 60(18): 12.
- Sheehan, L. R., & Ritchie, J. R. B. (1997) Financial management in tourism: A destination perspective. *Tourism Economics*, 3(2): 93-118.
- Sigala, M. (2009a) *Destination Management Systems: a reality check in the Greek tourism industry*. 16th International Conference on Information Technology and Travel & Tourism, ENTER 2009 eTourism: Dynamic Challenges for Travel and Tourism, organized by the International Federation of IT, Tourism and Travel (IFITT), January 28 – 30, 2009, Amsterdam, Netherlands.
- Sigala, M. (2011) *Developing Destination Management Systems (DMS): roles, functionality and future trends*. Inovação em Turismo e Hotelaria, 2011, n.º 1, pp. 103-121.
- Singh, S. (1998) Probing the product life cycle further. *Tourism Recreation Research*, 23(2): 61–63.
- SPSS TUTORIALS, (2018) *SPSS – What Is It?*. Διαθέσιμο στο <https://www.spss-tutorials.com/spss-what-is-it/> (πρόσβαση την 14-3-2018).

- Stato della Città del Vaticano, (2017) *Basilica di S.Pietro*. Διαθέσιμο στο <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/it/monumenti/basilica-di-s-pietro.html> (πρόσβαση την 4-2-2018).
- Stern, L. and El-Ansary, A. (1992) *Marketing channels*. 4th ed., Prentice Hall, New Jersey.
- The Association Notre-Dame de Chretiente, (2017) *35th Paris to Chartres Pilgrimage "Holy Mary, Mother of God"*. Διαθέσιμο στο <http://www.nd-chretiente.com> (πρόσβαση την 4-2-2018).
- Turner, V. and Turner, E. (1978) *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*. New York: Columbia University Press, p.20.
- UNESCO, (1992) *Vatican City*. Διαθέσιμο στο <http://whc.unesco.org/en/list/286> (πρόσβαση την 4-2-2018).
- UNESCO, (1992) *Chartres Cathedral*. Διαθέσιμο στο: <http://whc.unesco.org/en/list/81> (πρόσβαση την 4-2-2018).
- Vukonic, B. (1996) *Tourism and Religion*. Elsevier Science and Technology.
- Vukonić, B. (1996) *Tourism and Religion*. New York: Pergamon.
- Welburn, H. (1987) Travel selling and distribution-new technology and trends in Europe. *Travel and Tourism Analyst*, July, pp. 3-15.
- Wilson, R., Gilligan, C. and Pearson, D. (1995) *Strategic Marketing Management*. Butterworth: Heinemann Ltd, p. 334.
- Works, J. A. (1976) *Pilgrims in a Strange Land: Hausa Communities in Chad*. New York: Columbia University Press.
- World Tourism Organization, (1975) *Distribution channels*. World Tourism Organisation, Madrid.
- World Travel and Tourism Council, (1995) *Travel & Tourism: A New Economic Perspective*. the 1995 WTTC Report - Research Edition.
- World Tourism Organization, (1996) *Draft Manual of a Satellite Account for Tourism*. Available at: <http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/parti.pdf>.
- World Tourism Organization, (2004) *Survey of destination management organizations*. Madrid, Spain: World Tourism Organization.
- World Tourism Organization, (2007) *A Practical Guide to Tourism Destination Management*. WTO Business Council.
- World Tourism Organization, (2011) *Tourism Towards 2030 Global Overview*. Advance edition presented at UNWTO 19th General Assembly - 10 October 2011.
- World Tourism Organization, (2016) *UNWTO Tourism Highlights 2016 Edition*.

Zaei, M. E. and Zaei, M. E. (2013) The impacts of tourism industry on host community. *European Journal of Tourism Hospitality and Research*, Vol.1, No.2, pp.12-21. Published by European Centre for Research Training and Development UK. (www.ea-journals.org).

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

**Έρευνα για τις Προοπτικές Ανάπτυξης του Προσκυνηματικού/Θρησκευτικού
Τουρισμού στο Όρος Πάικο
Philoxenia 2015**

1. Ποιος είναι ο μόνιμος τόπος διαμονής σας;

Πόλη:..... Νομός:.....

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- 15-25
- 26-45
- 45-60
- 60 και άνω

3. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;

- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Πανεπιστήμιο/ΤΕΙ
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό

4. Για ποιο λόγο θα επισκεπτόσασταν ένα θρησκευτικό μνημείο; (Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερους από έναν)

- Πίστη/θρησκεία
- Αρχιτεκτονική/διάκοσμος/πολιτισμός
- Κοινωνικές εκδηλώσεις (πχ. πανηγύρια)
- Συνδυασμός με άλλες μορφές τουρισμού (πχ. αγροτουρισμός)
- Άλλο:.....

5. Έχετε ακούσει ποτέ το όνομα “Πάικο”;

- Ναι

- Όχι

6. Γνωρίζετε πόσο περίπου απέχει το όρος Πάικο από τον τόπο διαμονής σας;

- Ναι, απέχει περίπου χλμ.
- Όχι

7. Ποιες είναι οι πέντε λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε το όνομα “Πάικο”;

Απαντήστε αυθόρμητα:

8. Ποια από τα παρακάτω γνωρίζετε (σημειώστε με X δίπλα από το όνομα); Συμπληρώστε τα δύο τελευταία πλαίσια με κάτι άλλο ενδιαφέρον που γνωρίζετε στην περιοχή.

	Ιερά Μονή Παναγίας-Γουμένισσα
	Ιερά Μονή Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης-Γρίβα
	Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου-Λόφος
	Άλλο

9. Ταξιδεύετε με σκοπό το ιερό προσκύνημα και την επίσκεψη ιερών χώρων και μνημείων;

- Ναι. Με συχνότητα φορές. Κατά τους μήνες:.....
- Όχι

10. Θα επισκεπτόσασταν το Πάικο; Αν ναι, ποιο θα ήταν το βασικό κίνητρο της επίσκεψής σας;

- Μακεδονικά Μνημεία
- Θρησκευτικά μνημεία/Προσκύνημα
- Βυζαντικά μνημεία
- Αγροτουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας
- Γαστρονομία-τοπική κουζίνα
- Άλλο.....

Αν όχι, ποιος ο βασικός λόγος να μην επισκεφτείτε το Πάικο;

- Δεν γνωρίζω κάτι σχετικά με την περιοχή

- Δεν με ενδιαφέρουν τα αξιοθέατα της περιοχής
- Απόσταση
- Άλλο.....

11. Έχετε ακούσει για τα πανηγύρια που διοργανώνονται στο Πάικο;

- Ναι, τα πανηγύρια:.....
- Όχι

12. Διοργανώνονται στην περιοχή της κατοικίας σας εκδρομές και τουριστικά πακέτα για την περιοχή του Πάικου;

- Όχι,
- Ναι,
 - Αν **ΝΑΙ**, ποιος είναι ο κύριος λόγος της εκδρομής;
 - Επίσκεψη σε Ιερά Μονή, Ναό κλπ
 - Πανηγύρια
 - Βουνό και περιβάλλον
 - Πολιτιστικές εκδηλώσεις
 - Αθλητικές εκδηλώσεις
 - Εκπαιδευτική εκδρομή
 - Ποιος διοργανώνει την εκδρομή;
 - Η ενορία
 - Τουριστικό γραφείο
 - Οργανώσεις, Σωματεία, Σύλλογοι κλπ
 - Άλλο:.....

Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας!

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

**Έρευνα για τις Προοπτικές Ανάπτυξης του Θρησκευτικού Τουρισμού στο Όρος Πάικο
(Γουμένισσα)**

Αγαπητέ/ή επαγγελματία

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί τμήμα της έρευνας για την ανάπτυξη του Θρησκευτικού Τουρισμού στο όρος Πάικο και ιδιαίτερα στην περιοχή της Γουμένισσας. Στόχος της αποτελεί η αποτύπωση των δυνατοτήτων ανάπτυξης της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού στην περιοχή, και όχι μόνο. Η δική σας συμβολή στην έρευνα είναι σημαντική. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και δεν θα χρειασθεί περισσότερο από 2' για να το συμπληρώσετε. Σας ευχαριστώ.

1. Τι τύπο επιχείρησης έχετε;

- Διαμονής (ξενοδοχείο-ενοικιαζόμενα δωμάτια, κλπ)
- Διατροφής-Επισιτισμού (εστιατόριο-ταβέρνα-αρτοποιείο-ζαχαροπλαστείο κλπ)
- Ψυχαγωγίας (καφέ-μπαρ κλπ)
- Άλλη (παρακαλώ εξειδικεύστε) _____

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

- 18-25
- 26-45
- 45-60
- 60 και άνω

3. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;

- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Πανεπιστήμιο/ΤΕΙ
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό

4. Με βάση τα διαθέσιμα θρησκευτικά μνημεία (μοναστήρια, εκκλησίες, θρησκευτικές εκδηλώσεις, ιερές πανηγύρεις κλπ) πιστεύετε ότι η περιοχή του Πάικου-Γουμένισσας μπορεί να αναπτύξει το θρησκευτικό τουρισμό προσελκύοντας επισκέπτες;

- Το πιστεύω πολύ
- Πιστεύω ναι

- Δεν είμαι σίγουρος
- Δεν το πιστεύω

5. Ποιος/Ποιοι κατά την άποψη σας πιστεύετε ότι έχουν την αρμοδιότητα να προωθήσουν τον θρησκευτικό τουρισμό στην περιοχή;

- Η Μητρόπολη
- Ο Δήμος
- Η Περιφέρεια
- Ο εμπορικός σύλλογος
- Όλοι οι παραπάνω

6. Εσείς προσωπικά σαν επιχειρηματίας, πιστεύετε ότι θα έχετε όφελος από την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή;

- Το πιστεύω πολύ
- Πιστεύω ναι
- Δεν είμαι σίγουρος
- Δεν το πιστεύω

7. Ποιοι οι λόγοι για τους οποίους έως τώρα δεν έχει αναπτυχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή σας; (μπορείτε εάν το επιθυμείτε να επιλέξετε περισσότερους από ένα λόγους)

- Έλλειψη θρησκευτικών ενδιαφερόντων στην περιοχή
- Προβλήματα προσβασιμότητας στην περιοχή
- Έλλειψη οργανωμένης προβολής της περιοχής από τους αρμόδιους φορείς
- Αδιαφορία από την τοπική επιχειρηματικότητα
- Άλλο (Παρακαλώ εξειδικεύστε) _____

8. Συμφωνείται με την ιδέα της οργανωμένης προβολής του θρησκευτικού τουρισμού από έναν εξειδικευμένο φορέα που ταυτόχρονα θα προωθεί και τις άλλες μορφές τουρισμού στην περιοχή (οινογαστρονομικός, πολιτιστικός, φυσιολατρικός τουρισμός);

- ΝΑΙ Συμφωνώ διότι πιστεύω ότι θα είναι περισσότερο αποτελεσματικός
- ΟΧΙ Δεν συμφωνώ διότι αυτό μπορεί να το κάνει ο κάθε φορέας από μόνος του (Μητρόπολη, Δήμος, εμπορικός σύλλογος κλπ)

9. Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΝΑΙ θα ήσασταν διατεθειμένος/η να συμβάλλεται οικονομικά, μαζί με του υπόλοιπους αρμόδιους φορείς, στην λειτουργία αυτού του φορέα;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

10. Η διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης (επαγγελματικότητα, συνέπεια, φιλικότητα κλπ απέναντι στον επισκέπτη) πιστεύετε ότι αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, και όχι μόνο, στην περιοχή σας;

- Το πιστεύω πολύ
- Πιστεύω ναι
- Δεν είμαι σίγουρος
- Δεν το πιστεύω

11. Θα επιθυμούσατε να συμμετάσχετε σε κάποιας μορφής επιμόρφωση-εκπαίδευση αναφορικά με την διαμόρφωση τοπικής τουριστικής συνείδησης;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

12. Εδώ μπορείτε να καταγράψετε ελεύθερα την άποψη σας.

Σας ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή σας!